

*Ст. Гинина · Дв. Николова
Л. Сакызова*

**УЧЕБНИК
БОЛГАРСКОГО
ЯЗЫКА
ДЛЯ
ИНОСТРАНЦЕВ**

Наука и искусство

УЧЕБНИК БОЛГАРСКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ ИНОСТРАНЦЕВ

Ст. Гинина • Цв. Николова

Л. Сакъзова

**УЧЕБНИК
ПО БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК
ЗА
ЧУЖДЕНЦИ**

трето издание

Наука и изкуство

София — 1972

*Ст. Гинина • Цв. Николова
Л. Сакызова*

**УЧЕБНИК
БОЛГАРСКОГО
ЯЗЫКА
ДЛЯ
ИНОСТРАНЦЕВ**

издание третье

*Наука и искусство
София — 1972*

СЪДЪРЖАНИЕ

Предисловие

ПЪРВА ЧАСТ

Азбука	2
<i>Първи урок.</i> Гласни звукове: <i>a, o, u, e, i.</i> Звучни и беззвучни съгласни: <i>ж — ш;</i> <i>з — с.</i> Спомагателният глагол <i>съм</i> в трето лице единствено число сегашно време <i>e.</i>	5
<i>Втори урок.</i> Гласната <i>я.</i> Звучни и беззвучни съгласни: <i>б — н; д — т.</i> Съчетанията <i>ай, ей.</i> Безличните глаголи <i>има — няма.</i>	9
<i>Трети урок.</i> Звучни и беззвучни съгласни: <i>в — ф; г — к.</i> Съчетанията <i>ий, ой.</i> Лични местоимения. Спомагателният глагол <i>съм</i> в сегашно време Разговор	14 15
<i>Четвърти урок.</i> Съчетанията <i>ио — ъо.</i> Съществително име. Род на съществителните имена Земното кълбо	18 19
<i>Пети урок.</i> Променливо <i>я.</i> Прилагателно име. Род на прилагателните имена	21
<i>Шести урок.</i> Спрежение на глагола. Сегашно време на глагола. Сегашно време на глаголите от трето спрежение	27
<i>Седми урок.</i> Сегашно време на глаголите от първо спрежение Разговор	31 31
<i>Осми урок.</i> Сегашно време на глаголите от второ спрежение Писмо от София	35 35
<i>Девети урок.</i> Членуване на съществителните имена в единствено число Таня	38
<i>Десети урок.</i> Понятие за частите на простото изречение. Словоред на простото изречение В сладкарницата	42 42
<i>Единадесети урок.</i> Членуване на съществителните имена от мъжки род в единствено число В семинара	46 46
<i>Дванадесети урок.</i> Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласна. Съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласна Семейство Христови	49 49
<i>Тринадесети урок.</i> Предлози за място и за движение	52
<i>Четиринадесети урок.</i> Глаголи за движение Сергей Петрович в София	56 56
<i>Петнадесети урок.</i> Членуване на прилагателните имена в единствено число Жилището на семейство Христови	58 58

<i>Шестнадесети урок. Степенување на прилагателните имена</i>	61
Урок по физика	61
<i>Седемнадесети урок. Бъдеще време на глагола</i>	63
На екскурзия	63
<i>Осемнадесети урок. Множествено число на съществителните имена от женски род</i>	
Множествено число на многосричните съществителни имена от мъжки род.	
Някои съкратени сложни названия	67
София	67
<i>Деветнадесети урок. Множествено число на едносричните съществителни имена от мъжки род</i>	71
На улицата	71
<i>Двадесети урок. Бройпа форма за множествено число на съществителните имена от мъжки род</i>	74
В книжарницата	74
<i>Двадесет и първи урок. Множествено число на съществителните имена от среден род. Множествено число на прилагателните имена</i>	76
Любко	76
<i>Двадесет и втори урок. Членување на съществителните имена в множествено число. Членување на прилагателните имена в множествено число</i>	79
Време и годишни времена	79
<i>Двадесет и трети урок. Числително име. Числителни бројни имена</i>	83
В магазина за часовници	84
<i>Двадесет и четвърти урок. Числителни редни имена</i>	89
В театъра	89
<i>Двадесет и пети урок. Въпросителни местоимения. Преходни и непреходни глаголи</i>	92
Митническа проверка	92
<i>Двадесет и шести урок. Падежни форми на личните местоимения</i>	96
Любко е болен	96
<i>Двадесет и седми урок. Съчетание на два глагола с частицата да (съставно скажуемо)</i>	101
Телефонен разговор	101
<i>Двадесет и осми урок. Сложно съчинено изречение. Някои съчинителни съюзи</i>	104
Приятел в нужда се познава	104
<i>Двадесет и девети урок. Състав на думата. Сложни думи</i>	107
На училище	107
<i>Тридесети урок. Сложно съставно изречение. Подчинено обстоятелствено изречение. Някои полчинителни обстоятелствени съюзи</i>	110
Старата воденичка	110
<i>Тридесет и първи урок. Вид на глагола. Понятие за вид</i>	113
Зрелостница	113
<i>Тридесет и втори урок. Числителни имена за дроби. Числителни съществителни имена. Числителни прилагателни имена</i>	117
В гастронома	117
<i>Тридесет и трети урок. Образуване на глаголи от свършен вид</i>	120
Строители на републиката	120
<i>Тридесет и четвърти урок. Образуване на глаголи от несвършен вид</i>	124
Приключение в чужбина	124

<i>Тридесет и пети урок.</i> Употреба на глаголите от свършен и от несвършен вид в бъдеще време	127
Икономическото сътрудничество между народите	127
<i>Тридесет и шести урок.</i> Възвратни лични местоимения. Възвратни лични глаголи Един работен ден на Никола	130
. . . . .	130
<i>Тридесет и седми урок.</i> Притежателни местоимения. Пълни форми на притежателните местоимения. Нашата стая	136
. . . . .	136
<i>Тридесет и осми урок.</i> Кратки форми на притежателните местоимения. Минало несвършено и минало свършено време на спомагателния глагол <i>съм</i>	140
Най-скъпоценният плод	140
<i>Тридесет и девети урок.</i> Възвратни притежателни местоимения. На рожден ден	140
. . . . .	140
<i>Четиридесети урок.</i> Относителни местоимения за лица и предмети. Подчинено определително изречение	149
Отечество	149
<i>Четиридесет и първи урок.</i> Минало свършено време. Минало свършено време на глаголите от III и II спрежение	152
Първият космонавт	152
<i>Четиридесет и втори урок.</i> Минало свършено време на глаголите от първо спрежение със съгласна пред окончанието на основната форма	157
На гарата	157
<i>Четиридесет и трети урок.</i> Минало свършено време на глаголите от първо спрежение с гласна пред окончанието на основната форма	162
Добър урок	162
<i>Четиридесет и четвърти урок.</i> Употреба на глаголите от свършен и несвършен вид в минало свършено време	164
Среща	164
<i>Четиридесет и пети урок.</i> Полчинено допълнително разказно изречение. Някои подчинителни допълнителни съюзи	167
Писмото на Христо Ботев до жена му	167
<i>Четиридесет и шести урок.</i> Наречие	169
При шиначката	169
<i>Четиридесет и седми урок.</i> Повелително наклонение	173
В ресторанта	173
<i>Четиридесет и осми урок.</i> Минало несвършено време	177
В библиотеката	177
<i>Четиридесет и девети урок.</i> Предлози за време. Безлични глаголи	182
Пролетна картина	182
<i>Петдесети урок.</i> Показателни местоимения	186
В Централния универсален магазин	186
<i>Петдесет и първи урок.</i> Отглаголни съществителни. Междуметия	190
В зоологическата градина	190

ВТОРА ЧАСТ

<i>Петдесет и втори урок.</i> Образуване на съществителните имена. Особени случаи при съгласуващото имена	197
На практика в завода	197
<i>Петдесет и трети урок.</i> Сегашно историческо време	202
Христо Ботев (Биография)	202
<i>Петдесет и четвърти урок.</i> Сегашно деятелно причастие. Деепричастие	205
Срешу Нова година	205
<i>Петдесет и пети урок.</i> Минало свършено деятелно причастие. Минало неопределено време	209
Празният житен клас	209
<i>Петдесет и шести урок.</i> Минало неопределено време във въпросителни и отрицателни изречения. Минало неопределено време в подчинени изречения	216
В трудово-кооперативното земеделско стопанство	216
<i>Петдесет и седми урок.</i> Минало страдателно причастие	221
Васил Левски	221
<i>Петдесет и осми урок.</i> Образуване на прислагателните имена с наставки. Определение	225
В пощата	225
<i>Петдесет и девети урок.</i> Глаголни представки	229
Към родния бряг	229
<i>Шестдесети урок.</i> Приложение	234
Плувец	234
<i>Шестдесет и първи урок.</i> Сказуемно определение	236
Народна република България (географско описание)	236
<i>Шестдесет и втори урок.</i> Обобщителни местоимения. Минало предварително време	241
На стадион „Васил Левски“	241
<i>Шестдесет и трети урок.</i> Преизказно наклонение. Минало свършено преизказно време и минало несвършено преизказно време	247
Неволя	247
<i>Шестдесет и четвърти урок.</i> Употреба на преизказни и изявителни времена за преправане на исторически събития	250
България (исторически бележки)	250
<i>Шестдесет и пети урок.</i> Сегашно преизказно време. Бъдеще преизказно време. Разговор	253
Разговор	253
<i>Шестдесет и шести урок.</i> Обстоятелствено пояснение	256
На кино	256
<i>Шестдесет и седми урок.</i> Неопределителни местоимения. Отрицателни местоимения	259
Пред касата на киното	259
<i>Шестдесет и осми урок.</i> Обособени части на изречението	264
Косачи	264
<i>Шестдесет и девети урок.</i> Сложно съчинено изречение. Съчинителни съюзи (продължение)	268
Еньо и Цвета	268
<i>Седемдесети урок.</i> Бъдеще време в миналото	273
Пред разстрел	273

<i>Седемдесет и първи урок.</i> Относителни местоимения (продължение). Подчинено определително изречение (продължение)	278
Стропелството в България	278
<i>Седемдесет и втори урок.</i> Бъдеще предварително време. Вметнати думи и изрази Мечти за бъдещето	283
	283
<i>Седемдесет и трети урок.</i> Съвместна употреба на глаголните времена	288
Рада	288
<i>Седемдесет и четвърти урок.</i> Подчинено допълнително изречение. Подчинителни допълнителни съюзи (продължение)	290
Събрание в завода	290
<i>Седемдесет и пети урок.</i> Пряка реч	294
Левски пред съда	294
<i>Седемдесет и шести урок.</i> Страдателен залог	299
Партизаните в село	299
<i>Седемдесет и седми урок.</i> Пренаказване на страдателен залог	303
Кирил и Методий	303
<i>Седемдесет и осми урок.</i> Подчинени обстоятелствени изречения. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)	305
Първи май	305
<i>Седемдесет и девети урок.</i> Подчинени обстоятелствени изречения. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)	311
Иде ли?	311
<i>Осемдесети урок.</i> Условно наклонение. Условно изречение	314
Към победа	314
<i>Осемдесет и първи урок.</i> Сложно съставно изречение с повече подчинени изречения	319
Георги Димитров	319
Гордея се, че съм син на българската работническа класа	320
Речник	325
Географски иззвания	374
Приложение	377
Съкращения	378

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящий учебник предназначается для иностранцев, изучающих болгарский язык. Он ставит своей задачей научить иностранцев читать и писать по-болгарски, понимать несложные тексты и помочь овладеть разговорной речью.

Учебник содержит теоретическую разработку грамматических вопросов, тексты, грамматические и лексические упражнения, словарь и приложение, состоящее из произведений болгарской художественной литературы.

Учебник состоит из двух частей. В первую включен 41 урок. В них отражены некоторые фонетические законы, связанные с произношением, орфографией и орфоепией. Выясняются основные вопросы морфологии и элементарно разрабатывается синтаксис простого и сложного предложений.

Вторая часть содержит 30 уроков, в которых рассматриваются более подробно и углубленно грамматические категории, частично затронутые в первой части.

Посредством грамматических упражнений закрепляется знание грамматики, связывается теория с живой болгарской речью.

Тексты охватывают наиболее необходимую бытовую, разговорную, общественно-политическую и хозяйственную лексику. Подбор текстов определяется необходимостью выяснить определенные грамматические категории.

В целях активного овладения лексикой в каждый текст включены разделы: выражения, антонимы, синонимы, дополнительный словарь, лексические упражнения.

В настоящем втором издании учебника внесены некоторые улучшения.

ПЪРВА ЧАСТ
ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

АЗБУКА

Печатные буквы		Рукописные буквы		Названия по-болгарски	Слова-примеры
прописные	строчные	прописные	строчные		
А	а	<i>Ӑ</i>	<i>Ӑ</i>	а	Ана
Б	б	<i>Ӗ</i>	<i>Ӗ</i>	бъ	бáба
В	в	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	въ	водá
Г	г	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	гъ	годíна
Д	д	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	дъ	дéн
Е	е	<i>Ӗ</i>	<i>Ӗ</i>	е	едíн
Ж	ж	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	жъ	женá
З	з	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	зъ	зýма
И	и	<i>Ѹ</i>	<i>Ѹ</i>	и	йме
Й	й	<i>Ѹ</i>	<i>Ѹ</i>	и кráтко	Йóва
К	к	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	къ	кана
Л	л	<i>Ӆ</i>	<i>Ӆ</i>	лъ	лалé
М	м	<i>Ӆ</i>	<i>Ӆ</i>	мъ	мáма
Н	н	<i>Ѡ</i>	<i>Ѡ</i>	нъ	не
О	о	<i>Ѻ</i>	<i>Ѻ</i>	о	окó

Печатные буквы		Рукописные буквы		Названия по-болгарски	Слова-примеры
прописные	строчные	прописные	строчные		
П	п	П	п	пъ	полé
Р	р	Р	р	ръ	рóза
С	с	С	с	съ	céло
Т	т	Т	т	тъ	тавáн
У	у	У	у	у	урóк
Ф	ф	Ф	ф	фъ	фáбрика
Х	х	Х	х	хъ	хóр
Ц	ц	Ц	ц	цъ	ценá
Ч	ч	Ч	ч	чъ	чáст
Ш	ш	Ш	ш	шъ	шáпка
Щ	щ	Щ	щ	щъ	щáстие
ъ	ъ	ъ	ъ	ер голýм	ъгъл
	ь		ь	ер мáльк	Кόльо
Ю	ю	Ю	ю	ю	юли
Я	я	Я	я	я	ягода

Гласные звуки

1. Твёрдые: а, о, у, ъ.
2. Мягкие: е, и.

Согласные звуки

1. Звонкие: б, в, г, д, ж, з, дз, дж, й, л, м, н, р.
2. Глухие: п, ф, к, т, ш, с, ц, ч, х.

Звуки, обозначающиеся двумя буквами

дз — дзън
дж — джоб

Буква, обозначающая два звука

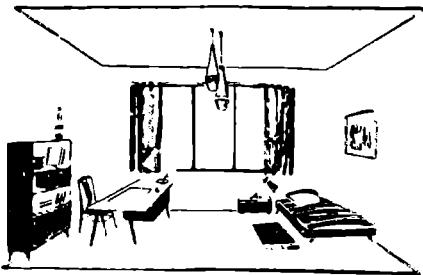
щ — шт — щастие

Знаки препинания

. тóчка	?	въпросителен знáк
, запетáя	!	удивителен знáк
; тóчка и запетáя	--	тире
: двоетóчие	"	кавéчки
... многотóчие	( ), [ ]	скóби

ПЪРВИ УРОК

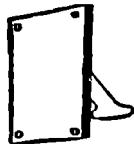
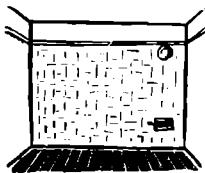
Гласни звукове: *a, o, y, e, u*
Звучни и беззвучни съгласни:
ж—ш ; з—с
Спомагателният глагол *съм* в
трето лице единствено число
сегашно време *e*

Товá е вратá.

Товá е стól.

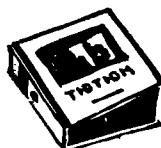
Товá е стáй.

Товá е стенá.

Товá е огледáло.

Товá е гúма.

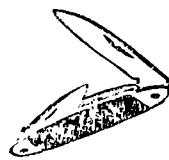
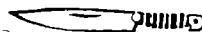
Товá е детé. Товá е тебешíр. Товá е книга.

Товá е лйния.

Товá е женá. Товá е шáпка. Товá е рóза.

Товá е ма́са.

Товá е нóж. Товá е нóжче.

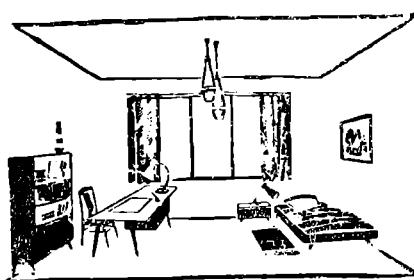
Товá е орíз. Товá е блúзка.

Звонкий согласный ж в конце слова и перед глухим согласным произносится как ш (нóж—нóш, нóжче—нóшче).

Звонкий согласный з в конце слова и перед глухим согласным произносится как с (орíз—ори́с, блúзка—блúска).

КАКВÓ Е ТОВÁ?

— Товá е стáя.

КАКЕО Е ТОВА?

— Товá е вратá.

— Товá е ма́са.

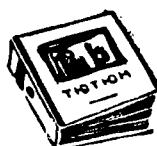

— Товá е стóл.

— Товá е огледáло.

Товá кни́га ли е?
(Кни́га ли е товá?)

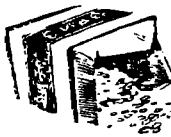
— Дá, товá е кни́га.

Товá гúма ли е?
(Гúма ли е товá?)

— Дá, товá е гúма.

Товá орýз ли е?
(Орýз ли е товá?)

— Дá, товá е ориз.

Товá шáпка ли е?
(Шáпка ли е товá?)

— Нé, товá не е шáпка. Товá е рóза.

Товá детé ли е?
Детé ли е товá?)

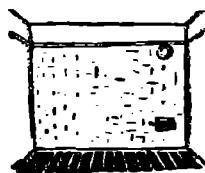
— Нé, товá не е детé, а женá.

Товá нóж ли е
или лíния?
(Нóж ли е товá
или лíния?)

— Товá не е нóж,
а лíния.

Товá стená ли е
или вратá?
(Стенá ли е товá
или вратá?)

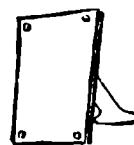
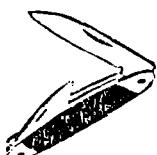
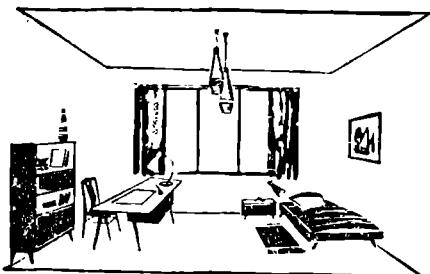
— Товá не е вратá,
а стенá.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прочтите следующие слова:

мрás, гáз, орýз, рýзка, ráзписка, [бозá, Бóжко, козá, кóжа, рéжка,
кни́жка, скрéж, белéжка, росá, разказ, строéж, Снежáна, изтоќ,
младéж.

2. Какво е това?

3. Задайте вопросы с помощью вопросительного слова *каквó*. Ответьте на вопросы.

4. Задайте вопросы с помощью вопросительной частицы *ли*. Ответьте на вопросы посредством *дá* и *не*.

ВТОРИ УРÓК

Гласната *з*
Звучни и беззвучни съгласни:
б—п, д—т
Съчетанията *ай, ей*
Безличните глаголи *йма—нáма*

ТУК ЙМА

връзка

ТАМ ЙМА

къща

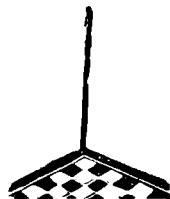
ТУК ЙМА

МЪЖ

ТАМ ЙМА

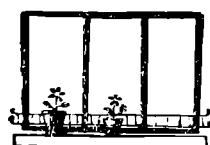
ЧАГЪЛ

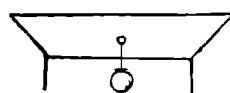
стълба

дърво

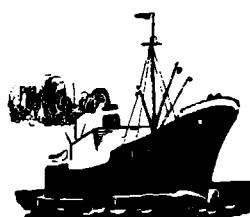
прозорец

таван

хляб

параход

ТУК ЙМА

врабчé

ТАМ ЙМА

тетрáдка

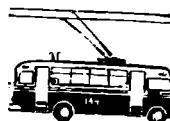
Гласный ъ — самый характерный звук болгарского языка. Чтобы правильно произнести ъ, нужно подготовиться произнести а и немного приподнять заднюю часть языка.

Звонкий согласный б в конце слова и перед глухим согласным произносится как п (хляб — хляп, врабчé — врапчé).

Звонкий согласный д в конце слова и перед глухим согласным произносится как т (парахóд — парахót, тетрáдка — тетрátка).

Тук ѫма трамвай.

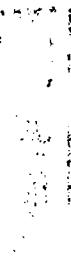

Там ѫма тролéй.

Сочетания звуков ай и ей с предыдущим согласным образуют один слог.

КАКВО ЙМА ТУК?

— Тук ѿма къща.

— Тук ѿма врабчé.

КАКВО ЙМА ТАМ?

— Там ѿма дървó.

— Там ѿма парахóд.

Йма ли тук трамвáй?
(Тук ѿма ли трамвáй?)

— Дá, тук ѿма трамвáй.

А тролéй?

— Йма и тролéй.

Йма ли там дървó?
(Там ѿма ли дървó?)

— Нé, там нýма дървó.

Нáма [ли] тýк тетráдка?
(Тýк нáма [ли] тетráдка?)

— Нé, тýк нáма тетráдка.

Нáма [ли] тám стýлба?
(Тám нáма [ли] стýлба?)

— **Нáма**.

Цифры

0   1   2   3   4   5   6   7   8   9   10
нúла, едно, двé, трí, чéтири, пéт, шéст, сéдем, осéм, дéвят, дéсет.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

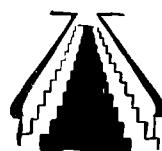
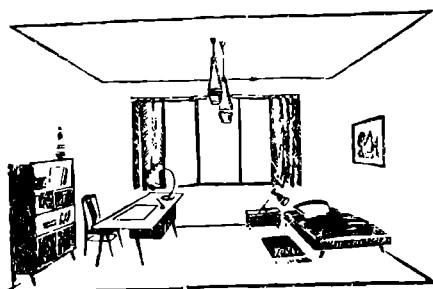
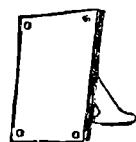
1. Прочтите слова:

вън, вътрe, гáбър, кърпа, чадър, звънéц, стъклó, Велико Търново,
гълъб, кóраб, парахóд, рабоta, обед, година, разхóдка, лóдка, вхóд,
изход, клúб, общежитие, сладолéд, глéдка, Белогралчíк, лéд, гръб,
ръб, гарáж, побéда.

Каквó има тýк?

Каквó йма тám?

2. Ответьте на вопросы положительно:

Йма ли тўк хлáб? Йма ли тўк нóж? А багáж йма ли тám? Йма ли тўк орýз?

3. Ответьте на вопросы отрицательно:

Йма ли тám стóл? Йма ли тўк парахóд? Йма ли тám стълба? Йма ли тўк трамвáй? Йма ли тám тролéй?

ТРÉТИ УРÓК

Звучни и беззвучни съгласни:
в—ф, г—к
Съчетанията ий, ой
Лични местонимия
Спомагателният глагол съм в
сегашно време

Éто еднá вáза. Éто еднíн Фáр.

Éто еднá гьба.

Éто еднó кúче.

Ёто едін молів. Ёто едін автобус.

Ёто едін брág.

Ёто едін брág.

Звонкий согласный в в конце слова и перед глухим согласным произносится как ф (молив — молиф, обувка — обуфка).

Звонкий согласный г в конце слова и перед глухим согласным произносится как к (брág — бráк, рóгче — рóкче).

Ёто една чинийка.

Ёто една девбýка.

Сочетания звуков ий и ой с предыдущим согласным образуют один слог.

РАЗГОВОР

- Вие българин ли сте?
- Нé, не съм българин. Аз съм чужденец.
- Какъв сте по народност?
- Русин съм.
- От кой град сте?
- От Москвá.

- Кák се кáзвате?
- Кáзвам се Сергéй Петróвич. И Тáня е от Москвá. Нíе сме от едýн гráд.
- А Хáна рускýня ли е?
- Нé, тý е украинка. Михáйло е също украинец. Té са от Кíев.

Выражения из текста

1. Какъв сте по нарóдност? — Ваша национальность?
2. От кóй гráд сте? — Из какого вы города?
3. Áз съм от ... — Я из...
4. Кák се кáзвате? — Как вас зовут?
5. Кáзвам се ... — Меня зовут...

Дополнительный словарь

Народности

мужской род   женский род   мужской род   женский род

българин	българка	нёмец	немкýня
рúсин	рускýня	америкáнец	америкáнка
англичáнин	англичáнка	унгáрец	унгárка
францúзин	французóйка	румънец	румънка
поляк	полякýня	кубíнец	кубíнка
чех	чехкýня	китáеца	китáйка
грък	гъркýня	сириец	сирийка
		гвинéеца	гвинéйка

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Выучите разговор наизусть.

II. Ответьте на вопросы:

1. Какъв сте по нарóдност?
2. Откъде сте?
3. От кóй гráд сте?
4. Кák се кáзвате?
5. Какъв е по нарóдност Лíй? — Фéдя? — Зýгфрид? — Пиéр? — Вáцлав? — Здéнек? — Стáврос? — Пáвло? — Оксáна?

ГРАММАТИКА

I. ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ В ИМЕНИТЕЛЬНОМ ПАДЕЖЕ

Формы личных местоимений в именительном падеже

Единственное число

1. л. **áз**
2. л. **ти**
3. л. **той** (мужской род)
      тя (женский род)
      тó (средний род)

Множественное число

- 1 л. **ние**
- 2 л. **вие**
- 3 л. **тé**

Вежливая форма обращения — **вие**.

Личные местоимения в именительном падеже могут опускаться.
Например: От кой граѓ сте (Вие)?
(Áз) Не съм българин.

II. ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ ГЛАГОЛ **съм**

Настоящее время вспомогательного глагола **съм**

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. áз съм 2 л. ти си той 3 л. тý } е тó	áз ли съм ти ли си той } ли е тý } ли е тó ли са
Мн. ч.	1 л. ние сме 2 л. вие сте 3 л. тé са	ние ли сме вие ли сте тé ли са
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. áз не съм 2 л. ти не си той 3 л. тý } не é тó	áз не съм ли ти не си ли той } не é ли тó не са ли
Мн. ч.	1 л. ние не смé 2 л. вие не стé 3 л. тé не сá	ние не смé ли вие не стé ли тé не сá ли

Примечание. Форма вспомогательного глагола **съм** 3 лица множественного числа **са** произносится как **съ**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прочтите слова:

чинийка, саксийка, девойка, двойка, кайсийка, бройка, Стойка.

2. Прочтите слова:

рóm, rób, ликтóвка, móга, сняг, вráг, Дўнав, подготóвка, равничá, попрáвка, готóв, готóва, Жýвко, здравéй, плöдивски.

3. Вместо точек вставьте соответствующую форму глагола *съм* в настоящем времени:

Áз ... българин. — Тá ... чужденкá. — Пётър и Христо ... от гráд Велíко Тýрново. — Нíе ... от Франция. — Мария ... гвинéйка. Ян ... от Чехословáкия. — Вíе откъдé ...? — Тí от кóй гráд ...?

4. Выделенные слова замените личными местоимениями:

Сергéй е рúсин. — Ярмíла е чехкíя. — Изабéл и Сесíлия са от Испáния. — Кárлос е испáнец. — Любчо е българин. — Тáня е рускíя.

Образец: Сергéй е рúсин. — Тóй е рúсин.

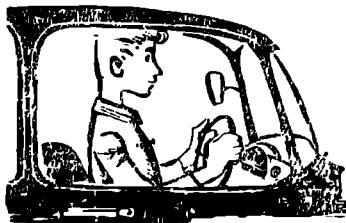
5. Употребите вопросительную, отрицательную и вопросительно-отрицательную форму глагола *съм* в следующих предложениях:

Тí си рúсин. — Тóй е полák. — Джóрдж е англичáин. — Тá е гъркíя. — Флóрика е румынка. — Вíе стe от Съюéтския съюз. — Тé са от Лáйпциг.

Образец: Тí си рúсин. — Тí рúсин ли си? Тí не си рúсин. Тí не си ли рúсин?

ЧЕТВЪРТИ УРОК

Съчетанията *йо* — *ъо*
Съществително име. Род на съществителните имена

Тóзи мýж е шофýбр.
Тóй се кáзва Йордáн Стóиков.

Тáзи женá е работничка.
Тá се кáзва Сийка Слáковá.

Товá детé е момчé.
Тó се кáзва Пéтьо Стóйков.

Сочетание букв **йо** пишется после гласного и в начале слова,
а сочетание **ъо** — после согласного.

Зéмното кълбо

Éто едýн глóбус. Тýк е Еврóпа. Бългáрия се
намира в Еврóпа. Софíя е стóлица на Бългáрия.
Товá е Стáра плáнина. Тýк е град Бургáс. Бургáс
е пристáнище на Чéрно морé. Йордáн и Сýйка са
от Бургáс.

Сто Африка. Тýк е Алжíр. Товá е Средизéмно
морé. Мохамéд е алжíрец. Сахíб е алжíрка.

Товá е Азия. Индия е в Азия. Рабинранáт
е индúс.

Тýк е Амéрика. Éто Тíхи океáн.
На юг от Азия е Австрáлия.

Дополнительный словарь

Страны

Полша, Чехословáкия, Унгáрия, Гермáнска демократíческа ре-
пúблика (ГДР), Югослáвия, Румéния, Гéрция, Англия, Съединéни
америкáнски щáти (САЩ), Швéция, Швейцáрия, Сýрия, Гвинéя, Фráн-
ция, Италия, Гáна, Китáй, Кýба, Япония.

Континéнти

Еврóпа, Амéрика, Азия, Африка, Австрáлия и Антарктида.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:

1. В кой континент е България?
2. Къде е град Бургас?
3. Африка континент ли е, или страна?
4. Къде се намира Алжир?
5. Къде е Индия?
6. Къде се намира Австралия?

II. Составьте предложения из следующих слов:

Не, Европа, страна, а, континент, е — а, Витоша, е, град, планина
е, София. — страна, Азия, континент, ли, е, или. — Куба, остров, Ка-
райбско море, в, е — муж, се казва, този, Иордан. — болгарин, Иohan-
а, е, немец, Иордан, е. — се казва, дете, това, как. — Дунав, град,
е, Ленинград, река, е, а. — се намира, в, Съветския съюз, Москва.

Цифры

11	12	13	14
единадесет (единайсет)	дванадесет (дванайсет)	тринадесет (тринайсет)	четиринадесет (четиринайсет)
15	16	17	18
петнадесет (петнайсет)	шестнадесет (шестнайсет)	седемнадесет (седемнайсет)	осемнадесет (осемнайсет)
19	20	21	22
девятнадесет (деветнайсет)	двадесет (двайсет)	двадесет и едно (двайсет и едно)	двадесет и две (двайсет и две)
30	40	50	60
тридесет (трийсет)	четыридесет (четирийсет)	петдесет	шестдесет (шайсет)
70	80	90	100
семдесет	осемдесет	девятдесет	сто

ГРАММАТИКА

ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ

1. Категории имен существительных

а) Имена существительные нарицательные

болгарин	река
континент	океан
страна	човек
град	животно
планина	дърво

Имена существительные нарицательные пишутся со строчной буквы.

Имена существительные собственные пишутся с прописной буквы.

б) Имена существительные собственные

Йордан	Витоша
Европа	Дунав
България	Тихи океан
София	Черное море

2. Род имен существительных

Имена существительные мужского рода обычно оканчиваются на **согласный**.

Имена существительные женского рода обычно оканчиваются на **-а** или **-я**.

Имена существительные среднего рода обычно оканчиваются на **-о** или **-е**.

Мужской род	Женский род	Средний род
мъж	женá	детé
рабóтник	рабóтничка	общежитие
мóбив	обúвка	нóжче
брág	стáя	огледáло
трамвáй	лýния	дървó

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек выпишите *йо* или *ю*:

Пана ... т, г ... н, ма ... р, мин ... р, бул ... н, ... д, ра ... н, Пе ... , ... нка.

2. Выпишите в три столбца существительные мужского, женского и среднего рода из первого и второго уроков.

3. Из четвертого урока выпишите названия государств и против каждого напишите наименование соответствующей национальности.

4. Напишите в два столбца по десять существительных — собственных и нарцательных.

ПЕТИ УРОК

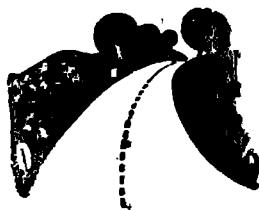
Променливо я
Прилагателно име. Род на прилагателните имена

голýм кúфар

мáлък кúфар

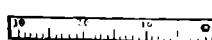
широк пýт

тéсен пýт

дълга линия

къса линия

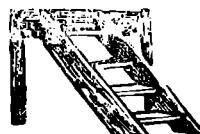
високо дърво

ниско дърво

железен ключ

дървена стълба

каменен мост

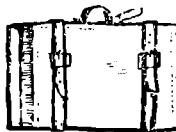

кожено палто

КАКЪВ Е ТОЗИ

куфар?

— Този куфар е голям.

път?

— Този път е дълъг.

ключ?

— Този ключ е железен.

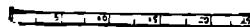
мост?

— Този мост е каменен.

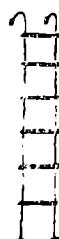

КАКВÁ Е ТÁЗИ?

лйния?

— Тáзи лйния е тýсна.

стълба?

— Тáзи стълба е желáзна.

стълба?

— Тáзи с тълба е кáменна.

КАКВÓ Е ТОВÁ дърво?

— Товá дърво е висóко.

палтó?

— Товá палтó е кóжено.

Цветовé: бáл, чéрен, червéн, зелéн, жéлт, сíн, сíв, виолéтов, кафяv.

КАКЬВ Е ПО ЦВЯТ

тбзи тебешíр?

— Тбзи тебешíр е бáл.

тбзи мóлиv?

— Тбзи мóлиv е чéрен.

КАКВÁ Е ПО ЦВЯТ

тáзи обúвка ?

— Тáзи обúвка е чéрна.

тáзи блóза ?

— Тáзи блóза е зелéна..

КАКВÓ Е ПО ЦВЯТ

тóва портмонé ?

— Товá портмонé е жéлто..

тová знáме ?

— Товá знáме е червéно..

„Променливо“ я — это звук я, который в разных формах некоторых слов переходит в е.

я не меняется

1. Под ударением перед твёрдым слогом (слогом с а, о, у, ю)
2. Под ударением в конце слов
3. В односложных словах

бáла, бáло, жéлязо, вýтър

я переходит в е

1. Перед мягким слогом (в слоге с е или и)
2. В безударном слоге
3. Перед ж, ч, ш, ѹ

голýм, узрýл

бáл, хлáб, бráг

желéзен, бéли

големинá, хлебáр
снéжен, пресéчка,
грéшка, лéйка

ГРАММАТИКА

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ

Род имен прилагательных

Имена прилагательные стоят перед именами существительными и согласуются с ними по родам и числам.

Например: голýм площа́д, голýма стáя, голýмо огледáло.

Род	Окончания	Примеры
Мужской	согласный, -и	широ́к, български
Женский	-а	широ́ка, българска
Средний	-о, -е	широ́ко, българско, овче, кра́ве

Исключения: син, синя, синьо.

Изменения в формах прилагательных женского и среднего рода

мáльк   мáлка   мáлко

ъ последнего слога в формах женского и среднего рода выпадает

тёсен тýсна тýсно

променлыво я

чéрен чéрна чéрно
но: чéрвён чéрвёна чéрвёно

е последнего слога некоторых прилагательных выпадает в формах женского и среднего рода

кáменен кáменна кáменио
но: вýлнен вýлнена вýлнено

е последнего слога -нен некоторых прилагательных выпадает в формах женского и среднего рода

стрóен стрóйна стрóйно
случáен случáйна случáйно

е после гласного последнего слога прилагательных меняется на ѹ в формах женского и среднего рода

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек выставьте я или е:

пр...сна, пр...сен, д...сна, д...сен, в...рна, в...рен, л...тна,
л...тен, цв...т, цв...тен, цв...товé, мл...ко, мл...чен, мл...ка́рница.

Прочтите слова в слух.

2. Найдите в словаре прилагательные:

студéн, добýр, скýп, горчíв, тóпъл, ёвтич, здрáв, прáзен, солéн,
ученически, пълен, копрýнен, тýнък, лéтен, днéшен, крýгъл, правоýгълен.

Напишите к ним формы женского и среднего рода.

3. Согласуйте существительные с прилагательными в роде:

(бáл) блóза, (сýн) морé, (тёсен) лýния, (чéрен) лицé, (мáльк) чáнта,
(нýськ) стóл, (зелéн) рóкли, (висóк) кýща, (добýр) детé, (стрóен) женá.

Образец: (бáл) блóза — бáла блóза.

4. Подберите подходящие существительные мужского, женского и среднего рода к данным прилагательным:

голáм, мáльк, дýлъг, дýрвен, жýлт, сýн, ёсенен, чéрвён.

Образец: голáм—голáм прозóрец, голáма вратá, голáмо общежйтие

5. Подберите прилагательные к выделенным существительным:

Тáзи мáйка юма сýн.— Тáзи ягода юма цвýт.— Ймам блóза и палтó.—
Товá е стóл.— Это една обýвка.

Образец: Тáзи мáйка юма сýн.— Тáзи мáйка юма добър сýн.

ШÉСТИ УРОК

Спрежение на глагола
Сегашно време на глагола
Сегашно време на глаголите от трето спрежение

Йордáн Стойков е млáд мъж. Йма чéрна косá и хúбаво лицé. Обléчен е в рабóтен костюм. Тóй кáра лéка колá. Йордáновата колá е нóеа. Йордáн е внимáтелен шофьёр.

Сийка Иванóва продáва хлáб в едýн магазин. Всýка сúтрин тя обли́ча бáла престýлка и запóчва рабóта. Сийка е добrá и учтíва продавáчка.

Вíктор Андрéев и Пéтър Марíнов пытýват зáедно във влáка. Вíктор Андрéев е съвéтски грáжданин. Тóй разбýра добré бýлгарски езíк.

Вíктор Андрéев и Пéтър Марíнов разговáрят.

— Вие закъдé пытýвате?
— пýта Пéтър.

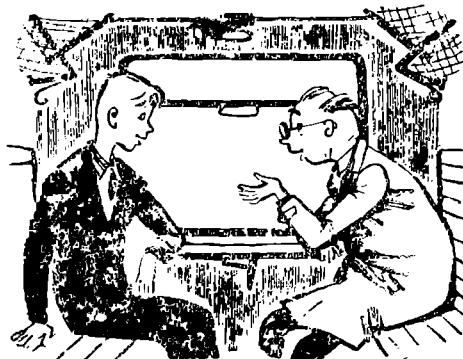
— За Сóфия — отговáря Вíктор.

— Каквó прáвите в Сóфия?

— Слéдвам бýлгарска филолóгия. А Вие какéв стe по профéсия?

— Áз съм лéкар. Наближáвам Гáра Сóфия. Ймате ли мнóго багáж?

— Нé, нýмам. Ймам сáмо една чáнта.

Выражения из текста

1. Облéчен съм в ... — Я одет в ...
2. Кáрам колá. — Водить машину.
3. Запóчвам рáбота. — Начинать работу.
4. Разбíрам добрé бýлгарски езíк. — Я хорошо понимаю по-болгарски.
5. Закъдé пътúвате? — Куда вы едете?
6. Какъв сте по профéсия? — Кто вы по профессии?
7. Слéдват бýлгарска филолóгия. — Изучаю болгарскую филологию?

Антонимы

млáд	— стár	продáвам	— купúвам
обли́чам	— съблíчам	добýр	— лóш
запóчвам	— свýршвам	учтíв	— неучтíв

Дополнительный словарь

ру́ски езíк	фрénски езíк
сърбохървáтски езíк	англýйски езíк
полски езíк	испáнски езíк
чéшки езíк	италиáнски езíк
нéмски езíк	корéйски езíк
унгáрски езíк	арабски езíк
румáнски езíк	тýрски езíк
грéцки езíк	китáйски езíк

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каквó прáви Йордáн Стóйков? 2. Какъв е тóй? 3. Каквó прáви Сийка Иванóва? 4. Какvá е тá? 5. Каквó прáвят Вíктор Андрéев и Пётръ Марíнов?

Какъв сте по профéсия? Какъв чýжд езíк разбíрате? Каквó слéдвате?

II. Выучите наизусть разговор между Виктором Андреевым и Петром Мариновым.

III. Придумайте предложения с антонимами, приведёнными выше.

ГРАММАТИКА

I. СПРЯЖЕНИЕ ГЛАГОЛА

Основная форма глагола

В болгарском языке глаголы не имеют неопределенной формы (инфinitива).

Основной формой глагола служит форма первого лица единственного числа настоящего времени.

Например: четá, говоря, пýтам, отговáрям.

Форма третьего лица единственного числа настоящего времени является основой настоящего времени.

Спряжение глагола определяется гласным, на который оканчивается основа настоящего времени.

Глаголы в болгарском языке имеют три спряжения:

Основная форма	Основа настоящего времени	Гласный основы	Спряжение
четá, пýша, живéя говоря, стой пýтам, отговáрям	четé, пýшe, живéе говори, стой пýта, отговáря	-е -и -а, -я	первое второе третье

II. НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛА

Настоящее время глагола образуется от основы настоящего времени с прибавлением окончаний настоящего времени.

III. ОКОНЧАНИЯ ТРЕТЬЕГО СПРЯЖЕНИЯ

Единственное число	Множественное число
1 л. -м	1 л. -ме
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -т

Формы настоящего времени глаголов третьего спряжения

пйтам

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. пйтам	пйтам ли
	2 л. питаш	питаш ли
	3 л. пыта	пыта ли
	Мн. ч.	пйтаме ли
		питате ли
		пйтат ли
Ед. ч.	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
	1 л. не пйтам	не пйтам ли
	2 л. не питаш	не питаш ли
	3 л. не пыта	не пыта ли
	Мн. ч.	не пйтаме ли
		не питате ли
		не пытат ли

Вежливая форма обращения — 2 лицо множественного числа.

Например : Виē закъдē пътұвате ?

отговáрьм

Ед. ч. 1 л. отговáрьм
2 л. отговáряш
3 л. отговáрь

Мн. ч. 1 л. отговáрьаме
2 л. отговáряте
3 л. отговáрят

ймам

	Положительная форма	Вопросительная форма	Отрицательная форма	Вопросительно-отриц. форма
Ед. ч.	1 л. ймам	ймам ли	нýмам	нýмам ли
	2 л. ймаш	ймаш ли	нýмаш	нýмаш ли
	3 л. йма	йма ли	нýма	нýма ли
	Мн. ч.	ймаме ли	нýмаме	нýмаме ли
		ймате ли	нýмате	нýмате ли
		ймат ли	нýмат	нýмат ли

К третьему спряжению относятся глаголы на **-м**.

Например: пýтам, ýмам, разбýрам.

И с к л ю ч е н и я: глаголы **дáм, ýм, знáм**, которые относятся к первому спряжению.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в настоящем времени глаголы, приведенные в данных предложениях :

Кáрам колá. — Запóчвам ráбота. — Облýчам кóжено палтó. — Пътýвам за Съvéтския съюз. — Разбýрам фрénски езíк. — Купúвам хлáб. — Отговáрям добрé.

2. Спишите предложения. Глаголы, данные в скобках, поставьте в нужном лице и числе настоящего времени :

Вíе каквó (слéдват) ? — (Разбýрам) ли Вíе английски езíк ? — Тя (кáрам) колá. — Джíна (пътýвам) за Полша. — Áз и тý (разговáрям). -- Христо и Пéтър (слéдват) бéлгарска филология.

Образец: Вíе каквó (слéдват) ? — Вíе каквó слéдвате ?

3. Найдите в словаре основную форму глаголов в следующих предложениях :

Нíе поздравýваме тóзи другáр. — Тý отвáря еднá книѓа. — Йордáн попráвя автобúс. — Тóй затвáря тóзи прозóрец. — Сíйка взéма едýн мóлив. — Тóзи рабóтник обýдва.

4. Образуйте вопросительную, отрицательную и вопросительно-отрицательную форму от глаголов из третьего упражнения.

Образец: Нíе поздравýваме тóзи другáр. — Нíе поздравýваме ли тóзи другáр ? — Нíе не поздравýваме тóзи другáр. — Нíе не поздравýваме ли тóзи другáр ?

СÉДМИ УРОК

Сегашно време на глаголите
от първо спрежение

РАЗГОВОР

- Дóбър дéн, Тáня, кák си ?
- Дóбър дéн, Рáдке, благодаря, добré съм.
- Къде отíваш ?
- На уróк по бéлгарски езíк.
- Разбýраш ли вéче добré бéлгарски ?
- Да, разбýрам. Знáя дóста дýми. Четá и пýша добré. Тý къде живéеш, Рáдке ?
- На улица „Шíпка“ нóмер (№) 16. Заповáдай на гóсти у нас.
- Благодаря, Рáдке. Довíждане.
- Довíждане, Тáня.

Выражения из текста

1. Добър ден. — Добрый день.
- 2 Кák си? (Кák сте?) — Как поживаешь? (Как поживаете?)
3. Благодаря. — Спасибо.
4. Благодаря, добрé съм. — Спасибо, хорошо.
5. Отíвам на урóк. — Я иду на урок.
6. Урóк по български езíк. — Урок болгарского языка.
7. Зна́я дóбста дўми. -- Знаю довольно много слов.
8. Живéя на улица ... № ... — Я живу на улице ... в доме № ...
9. Заповýдай на гóсти у нас. — Приходи к нам в гости.
10. Довиждане. — До свидания.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Выучите разговор наизусть.

ГРАММАТИКА

НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ

Личные окончания

Единственное число	Множественное число
1 л. -а, -я	1 л. -м
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -ат, -ят

Формы настоящего времени глаголов первого спряжения

четá

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. четá 2 л. четéш 3 л. четé	четá ли четéш ли четé ли
Мн. ч.	1 л. четéм 2 л. четéте 3 л. четáт	четéм ли четéте ли четáт ли

Выражения из текста

1. Добър ден. — Добрый день.
- 2 Кák си? (Кák стe?) — Как поживаешь? (Как поживаете?)
3. Благодаря. — Спасибо.
4. Благодаря, добрé съм. — Спасибо, хорошо.
5. Отíвам на уróк. — Я иду на урок.
6. Уróк по български езíк. — Урок болгарского языка.
7. Зна́я до́ста дўми. — Знаю довольно много слов.
8. Живéя на ўлица ... № ... — Я живу на улице ... в доме № ...
9. Заповýдай на гóсти у нас. — Приходи к нам в гости.
10. Дови́ждане. — До свидания.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Выучите разговор наизусть.

ГРАММАТИКА

НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ

Личные окончания

Единственное число	Множественное число
1 л. -а, -я	1 л. -м
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. ---	3 л. -ат, -ят

Формы настоящего времени глаголов первого спряжения

четá

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. четá 2 л. четéш 3 л. четé	четá ли четéш ли четé ли
Мн. ч.	1 л. четéм 2 л. четéте 3 л. четáт	четéм ли четéте ли четáт ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не четá	не четá ли
	2 л. не четéш	не четéш ли
	3 л. не четé	не четé ли
Мн. ч.	1 л. не четéм	не четéм ли
	2 л. не четéте	не четéте ли
	3 л. не четáт	не четáт ли

живéя

Ед. ч. 1 л. живéя	Мн. ч. 1 л. живéем
2 л. живéеш	2 л. живéете
3 л. живéе	3 л. живéят

мóга

Ед. ч. 1 л. мóга	Мн. ч. 1 л. мóжем
2 л. мóжеш	2 л. мóжете
3 л. мóже	3 л. мóгат

z→ж перед е

секá

Ед. ч. 1 л. секá	Мн. ч. 1 л. сечéм
2 л. сечéш	2 л. сечéте
3 л. сечé	3 л. секáт

k→ч перед е

Исключения

	ям	
Ед. ч. 1 л. ям		Мн. ч. 1 л. ядéм
	2 л. ядéш	2 л. ядéте
	3 л. ядé	3 л. ядáт
	дáм	
Ед. ч. 1 л. дáм		Мн. ч. 1 л. дадéм
	2 л. дадéш	2 л. дадéте
	3 л. дадé	3 л. дадáт

К первому спряжению относятся также и следующие глаголы на *ж*, *ч*, *щ*: мáжа, рéжа, пláча, пíша, мириша.

Особенности глаголов первого спряжения¹ настоящего времени

1. В первом лице единственного числа и в третьем лице множественного числа глаголы первого спряжения имеют окончания **-а**, **-ат** (после согласного) и **-я**, **-ят** (после гласного).

Исклю^чения: къ^пя, дрё^мя, сый^пя, хá^пя, щый^пя, скубя.

2. Окончания **-а**, **-ат** и **-я**, **-ят** под ударением произносятся как **-ъ**, **-ът**; **-йъ**, **-йът**.

Например: четá — четъ, четáт — четът

живéя — живéйъ, живéят — живéйът.

Ударение

Ударение в глаголах первого спряжения в некоторых случаях приходится на последний слог, а в других — на основу.

Например: четá, плетá, берá, знáя, живéя, пéя.

У всех форм одного глагола в настоящем времени ударение неподвижное.

Например: четá, четéш, четé, четéм, четéте, четáт;
живéя, живéеш, живéе, живéем, живéете, живéят.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте глаголы из данных предложений в настоящем времени:

Рéжа ябълка. — Пекá хлáб. — Къпя едн детé. — Играя с Либчо. — Не знáя тáзи дўма. — Мирýша цвéте.

2. Глаголы из скобок поставьте в нужном лице и числе настоящего времени:

Тí (пýша) домáшна ráбота. — Гебр (четá) добрé. — Тí (пýя) водá. — Тí (четá) ли добрé? — Джýна и Гебр (живéя) в Сóфия. — Нíе (знáя) български езíк. — Товá кúче (хáпя). — Тé (берá) грóзде. — Тá (пéя).

Образец: Тí (пýша) домáшна ráбота. — Тí пýшеш домáшна ráбота.

3. Найдите в словаре глаголы из данных предложений и выпишите их в два столбца, в зависимости от окончания основной формы:¹

Вíе метéте стáята. — Жгодата зréе. — Тá мíе тóзи проворец. — Тýк течé рекá. — Слýнцето грéе. — Тá плетé ръкавíци. — Блúзата съхне. — Тáзи женá перé. — Тá шíе палто.

4. Образуйте вопросительную и отрицательную форму настоящего времени от глаголов из етре^{го} упражнения.

ОСМИ УРОК

Сегашно време на глаголите
от второ спрежение

ПИСМО ОТ СÓФИЯ

13. X. 1971 г.

Сóфия

Мýла мáмо,

Вéче съм в Сóфия. Живéя в студéнско общежитие. Говóря мálко бýлгарски, но, разбíра се, чéсто грешá. Ймам съквартиráнтка. Работим усíлено. Вéчер стойм до кéсно и ýчим. Хráни се в студéнски стóл.

Сóфия е хýбав грáд. Харéсва ми мнóго.

Áз нýмам мнóго свободно врéме, но по:йкога хóдя на кýно или на óпера. Добрé съм. Не сé тревожí за мéне.

Тý кák си? Здráва ли си? Тáтко каквó прáви?

Чáкам с нетýрпéние óтговор.

Мнóго пóздрави на всýчки в кýщи.

Целúва те

твóята Táня

Выражения из текста

1. Говóря бýлгарски езíк (rússki, angliйски). — Я говорю по-бóлгарски (по-руссски, по-английски).
2. Разбíра се. — Конечно.
3. Стой до кéсно. — Сидеть допоздна.
4. Харéсва ми. — Мне нравится.
5. Нýмам свободно врéме. — У меня нет свободного времени.
6. Хóдя на кýно (на óпера). — Ходить в кино (в оперу).
7. Не сé тревожí за мéне. — Не беспокойся за меня.
8. Каквó прáвиш? — здесь: Как поживаешь?
9. Пóздрави на всýчки в кýщи. — Привет всем домашним.
10. Целúва те. — Целует тебя.

Антонимы

мáлко — мнóго

чéсто — рýдко

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Откýдé пише Táня писмо? 2. Кýдé живéе тý? Говóри ли тý бýлгарски езíк? 4. Каквó прáви вéчер? 5. Кýдé се хráни Táня?

II. Напишите писмо.

ГРАММАТИКА
НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ВТОРОГО СПРЯЖЕНИЯ
Личные окончания

Единственное число	Множественное число
1 л. -я, -а	1 л. -м
2 л. -ш	2 л. -те
3 л. —	3 л. -ят, -ат

Формы настоящего времени глаголов второго спряжения
раб от я

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. раб от я	раб от я ли
	2 л. раб от иш	раб от иш ли
	3 л. раб от и	раб от и ли
	1 л. раб от им	раб от им ли
	2 л. раб от ите	раб от ите ли
	3 л. раб от ят	раб от ят ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Мн. ч.	1 л. не раб от я	не раб от я ли
	2 л. не раб от иш	не раб от иш ли
	3 л. не раб от и	не раб от и ли
	1 л. не раб от им	не раб от им ли
	2 л. не раб от ите	не раб от ите ли
	3 л. не раб от ят	не раб от ят ли

	с т о ё	ў ч а
Ед. ч.	1 л. стой	ўча
	2 л. стойш	ўчиш
	3 л. стой	ўчи
Мн. ч.	1 л. стойм	ўчим
	2 л. стойте	ўчите
	3 л. стоят	ўчат

Особенности глаголов второго спряжения настоящего времени

1. В первом лице единственного числа и третьем лице множественного числа глаголы второго спряжения имеют окончания **-я, -ят** (после согласного и после гласного *о*) и **-а, -ат** (после *ж, ч, щ*).

Например: работя, стоя, лежа, уча, реша.

2. Окончания **-я, -ят, -а, -ат** под ударением произносятся как **-йъ, -йът, -ъ, -ът**.

Например: вървя — вървийъ, вървят — вървийът;

стой — стоийъ, стоят — стоийът;

лежа — лежъ, лежат — лежът.

Ударение

Часть глаголов второго спряжения имеет ударение на последнем слоге, часть — на основе.

У всех форм одного глагола в настоящем времени ударение неподвижное.

Например: работя, работиш, работи, работим, работите, работят; стой, стойш, стой, стойм, стойте, стоят; лежа, лежиш, лежи, лежим, лежите, лежат.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите глаголы в скобках в нужном лице и числе настоящего времени:

Ти (учи) чéшки език. — Хáйс (говóря) фрénски език. — Тé (хóдя) на разхóдка. — Ниé (вървя) пéш. — Тóзи инженéр (строй) училище. — Товá детé (спý). — Тáня понýкога (грешá). — Тóй (лежá) в леглóто.

2. Найдите в словаре глаголы из следующих предложений и выпишите их значение:

Áз мълчá. — Áз се грýжа за еднó детé. — Мýсяля за máма. — Вървя по едýн булевáрд. — Не спý до кýсно. — Дýржá книга. — Брóй числá.

Прospрягайте эти глаголы в настоящем времени.

3. Предложение из упражнения № 2 поставьте в вопросительной и отрицательной формах.

ДЕВЕТИ УРОК

Членуване на съществителни-
те имена в единствено число

ТАНЯ

Тáня е студéнтка. Тá живéе в едно общежитие в Сóфия. Общежи-
тието се намира в квартал „Йзток“.

Éто стáята на Тáня.

Тáня седí на мáсата. На мáсата юма книга, тетráдка, рéчник, писáлка. Тáня обýча поéзията. Сегá тá превéжда стихотворéние от бýлгарски на рýски. Срéща непознáта дўма. Запýсва дўмата в тетráдката. Пóсле четé стихотворéнието на глáс.

Часът е 19. Тáня запáлва лáмпата и вклóчва ráдиото. Тá слуша мýзиката. Мýзиката е забáвна.

Выражения из текста

1. Седí на мáсата. — Сидеть за столом.
2. Превéждам от . . . на . . . — Переводить с . . . на . . .
3. Срéщам непознáта дўма. — Встречать незнакомое слово.
4. Четá на глáс (на ум). — Читать вслух (про себя).
5. Вклóчвам ráдиото. — Включать радио.

Антонимы

запáлвам — загасýвам

вклóчвам — изклóчвам

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каквá е Тáня? 2. Къдé живéе тá? 3. Къдé се намíра общежи-тието?

II. Расскажите текст от „*Тáня седí на мáсата...*“ до конца.

III. Вставьте вместо точек подходящие слова из правого столбца:

Йóхан четé ...

частът

Общежието... на ўлица „Гráф Игнáтиев“

стáята

... е 13.

на глáс

Обичате ли ... мúзика?

се намíра

... ли е тóзи ráзговор?

забáвна

Тóй нýма ráдио в...

превéждам

... книга от бýлгарски на фрénски

интересен

ГРАММАТИКА

ЧЛЕННАЯ ИЛИ ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Определительный член имен существительных

В болгарском языке имена существительные имеют определительный член (членную форму).

Определительный член — это частица, которая стоит после основной формы имени существительного и пишется с ней слитно.

Например: урóк — урóкът, урóка;
книга — книгата;
упражнение — упражнението.

*Определительный член имени существительного
в единственном числе*

Род	Определительный член	Примеры
Мужской	полный член -ът, -ят краткий член -а, -я	урóкът, лéк арят урóка, лéкаря
Женский	-та	книгата
Средний	-то	упражнението

Имя существительное употребляется в членной форме в следующих случаях:

1. Когда обозначает определенный, знакомый предмет.
а) Предмет, который и говорящий и слушатель видят около себя, или предмет, являющийся единственным в окружающей среде.

Например: Е́то стáята на Тáня. Тáня седí на мáсата. Тáня за-
пáлва лáмплата и вклóчва рáдиото.

б) Предмет, названный в момент речи или перед этим.

Например: Тáня превéжда стихотворéние от бýлгарски на рúсий.
После четé стихотворéнието на глáс.

Тáня слúша мýзика. Мýзиката е забáвна.

в) Предмет, единственный в своем роде: *слéнце, лунá, кósmos*.

Например: Слýнцето тóпли земýта.

Лунáта изгрáва вéчер.

Ракéта летí в кósmоса.

2. Когда обозначает любой предмет из однородного ряда предметов.

Например: Лéкарят (каждый врач) лекúва.

Продавáчката (любая продавщица) продáва.

Имя существительное не употребляется в членной форме в следующих случаях:

1. Когда обозначает неопределенный предмет.

Например: Тáня слúша мýзика (мýзыку вообще).

Тáня превéжда стихотворéние (какое-то стихотворение).

2. После слова *едýн, тóзи, кóй, нáкой, нýкой, всéки, мнóго, мálко*.

Например: Тáя живéе в едýн общежítие.

Тáня запíсва тáзи дўма в тетráдката.

Диéс не рабóти нáкой магазýн.

Тýрся нáкой шофýбр.

Хóдя в универсítéта всéки дéн.

Íмам мнóго рáбота.

Ям мálко хлáб.

3. После глаголов *íмам — нáмам* и после безличных глаголов *íма — нáма*.

Например: На мáсата íма книга, тетráдка, рéчник, писáлка.

Тáя íма книга, тетráдка. Тáя нáма рéчник и писáлка.

Но: Имам дўмата. Нáмате дўмата.

4. Чаще всего после глагола *сéм*.

Например: Тáня е студéнтка.

Йордáн е шофýбр.

Не употребляются в членной форме следующие существительные:

1. Существительные собственные.

Например: София е столица на Бългáрия.

Пéтър и Марíя ýчат.

Исключенiя: Родопите, Áлпите, Кордилéрите, Хималáите, Кáр-
пáтите, Дарданéлите, Съвéтският съюз, Рóзовата долина, Дýнавската
равнина.

2. Названия месяцев и дней недели.

Например: През януáри валí снýг.

В недéля почивам.

3. Существительные нарицательные, употребляющиеся в качестве титулов.

Например: Профéсор Иванов е в семинара.

Инженéр Христов отива в завóда.

4. Существительные нарицательные, употребляющиеся перед наименованиями городов, рек, улиц, предприятий, учреждений, газет и журналов.

Например: Гráд София е столица на Бългáрия.

Улица „Ракóвски“ е дéлга.

Рекá Марýца течé в Тракийската низина.

Квартáл „Йзток“ е нóв.

Завóд „Лéнин“ е голýм.

Вéстник „Работническо дéло“ излиза всéки дéн.

Списáние „Септéмври“ е литератúрно списáние.

Исключения: существительные *ромáн*, *пóвест*, *рáзказ*, *фíлм*, *стихотворéние*.

Например: Ромáнът „Ивáйло“ е превéден на нýколко чужди езíка.

Обичам стихотворéнието „Вýра“ от Вапцáров.

5. Обычно заглавия книг, газет, статей или вывески, этикетки.

Например: Ромáнът „Тютюн“, вéстник „Труд“, кíно „Култура“.

6. Имена существительные в таких выражениях, как: *по желáние на...*, *по молбá на...*, *под влияние на...*; *от стрáх*, *от радост*, *по пóвод на...*, *в помощ на...*; *следувам матемáтика*, *игráя фúтбол*, *занимáвам се с мýзика*.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Употребите, где нужно, членную форму существительного:

Тáня превéжда еднó (изречéние). Тá не знаé тáзи (дúма). Живéя на (улица) „Дúнав“. Обичам (литератúра). (Рádio) е на мáсата. Вíктор ýма (чáнта). (Чáнта) е кóжена. Той нýма (багáж). Пéтър пíше (писмо). Áна е (лéкарка). (Лéкарка) обли́ча престíлка. Тýк ýма (знáме). (Знáме) е сíньо. Тá продáва (млýко). Вáньо слéдва (физíка). Тáня нýма (тетráдка). В (стáя) ýма огледáло. (Огледáло) е голýмо. Запбчвам (ráбота).

2. Напишите предложения, употребив данные существительные в членной форме:

слýнце, градíна, цвéте, кéща, обúвка, разхóдка, кíно.

3. Вместо точек вставьте существительное нарицательное:

... Бúдапеща е в Унгáрия. — Четá... „Работническо дéло“. — Говбрá с ... Младéнов. — ... Дúнав е голýма. — Живéя на ... „Шíпка“. — Той превéжда ... „Вýра“ от Н. Й. Вапцáров.

Образец: ... Бúдапеща е в Унгáрия. — Гráд Бúдапеща е в Унгáрия.

ДЕСЕТИ УРОК

Понятие за частите на простото изречение
Словоред на простото изречение

В СЛАДКАРНИЦАТА

Тáня влýза в сладкарница „Прáга“.
Сладкарницата се намýра на улица „Ракóвски“.

Тáня седí на мáсата.

Сервитьёрката пýта Тáня:
„Какþо желáете“?
Тáня поръчва закýска.

Сервитьёрката поднася на
Тáня закуската.
Тя кáзва: „Заповéдайте“.

Тáня пíе тóпло млéико.

Влýза Вíктор и сýда при Тáня.
Тáня разговáря с Вíктор.

Тáня и Вíктор плáщат на кáсата.

СЛАДКАРНИЦА

В 19 часá Тáня и Вíктор излиза́т от сладка́рница́та.

ГРАММАТИКА

I. ЧЛЕНЫ ПРОСТОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Членами простого предложения являются подлог (подлежащее), сказуемо (сказуемое), дополнение (дополнение), обстоятельно пояснение (обстоятельство) и определение (определение).

1. Главные члены предложения

Главными членами предложения являются подлежащее и сказуемое.

1. Подлежащее отвечает на вопрос *ко́й (щó)*.

Например: Тáня влýза в сладка́рница „Прáга“. (Кóй влýза?)

Сладка́рница́та се намýра на ўлица „Ракóвски“. (Щó се намýра?)

Глагол в предложении является сказуемым.

2. Сказуемое согласуется с подлежащим по лицам и числам.

Например: Тáня седí на мáсата.

Тáня и Вíктор плáщат на кáсата.

2. Второстепенные члены предложения

Второстепенные члены предложения — дополнение, обстоятельство и определение.

Существуют два вида дополнения: прямое и косвенное.

1. Прямое дополнение отвечает на вопрос *когó* (для одушевленных предметов) и *каквó* (для неодушевленных предметов).

Например: Сервítъорката пýта Тáня. (Когó пýта?)

Тáня поръчва закúска. (Каквó поръчва?)

2. Косвенное дополнение отвечает на вопросы *когó*, *каквó* и употребляется вместе с предлогом, стоящим перед дополнением.

Например: Вíктор сýда при Тáня. (При когó сýда?)

Тá разговáря с Вíктор. (С когó разговáря?)

Так называемое „дательно дополнение“ — это косвенное дополнение, которое стоит после предлога *на* и отвечает на вопросы *на кого (кому)*.

Например: Тáня пла́ща на касиérката. (На кого (кому) плаща?)
Сервитьёрката подна́ся на Тáня мля́ко. (На кого (кому) подна́ся?)

3. Обстоятельство отвечает на вопросы *когда, когда* *защо* и др.

Например: Тáня влýза в сладка́рница́та. (Къде влýза?)
В 19 часá тё излýзат от сладка́рница́та. (Когá излýзат?)

4. Определение отвечает обычно на вопросы *какъв, каква, каквъ, каквъ, каквъ*.

Например: Тáня пие тóпло мля́ко. (Каквó мля́ко?)
Днéс ѹмам урóк по матемáтика. (Какъв урóк?)

II. ПОРЯДОК СЛОВ В ПРОСТОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ

В болгарском языке в предложении слова чаще всего стоят в следующем порядке: подлежащее, сказуемое, дополнение, обстоятельство.

Например: Профéсорът четé лéкция в аудитóрията.
Любчо разкáзыва урóка всéки дéн.

В начале предложения может стоять и любой член предложения. В основном это зависит от логического ударения.

Например: Хóдя в университе́та всéки дéн.
Всéки дéн Любчо разкáзыва урóка.
При Тáня сýда Виктор.

Предложение не может начинаться вспомогательным глаголом *съм*.

Например: Правильно: Никóла е инжеñér
Неправильно: ~~Е инжеñér Никóла~~

Если определение выражено именем прилагательным, оно стоит перед определяемым словом.

Например: Обяснявam нóв урóк.
Превéждам непознáта дúма.

Если определение выражено именем существительным с предлогом, оно ставится после определяемого слова.

Например: Ймам урóк по матемáтика.

Вопросительные слова *каквъ, какъв, кой, когó, къде, когá* и др. стоят в начале простого предложения.

Например: Каквó е товá? Какъв мóлив ѹмаш? Кой е в стáята?
Когó поздравява тóй? Къде живéете? Когá обýдваш?

Вопросительная частица *ли* ставится после того слова, на которое падает логическое ударение.

Например: Днёс Никόла пътúва за Съвéтския съюз.

Днёс ли пътúва Никόла за Съвéтския съюз?

Никόла ли пътúва днёс за Съвéтския съюз?

Пътúва ли днёс Никόла за Съвéтския съюз?

За Съвéтския съюз ли пътúва днёс Никόла?

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте вопрос к каждому члену предложения:

Вíктор слéдва българска филолóгия. — Ивáн обяснява едн уроќ на Вíктор. — Вíктор слúша ráдио в общежитието. — Тé са в стáята. — Мáйката dáва хлáб на детéто. — Тáзи вéчер тóй нýма лéкции.

2. Согласуйте сказуемое в скобках с подлежащим:

Тáня (ймам) съквартирантка от Сíрия. — Вíктор (живéя) в общежитие. — Вíктор и Тáня (úча) зáедно. — Нíе (пíя) чáй. — Вíе (ýм) ли плодовé? — Тí с рéчник ли (превéждам)?

3. Составьте предложения, употребив данные слова в качестве прямого дополнения:

книга, стихотворéние, мúзика, лáмпа, ябълка, ráдио, палтó, млéико

4. Подберите подходящие обстоятельства к данным глаголам:

вли́зам, изли́зам, пътúвам, оти́вам.

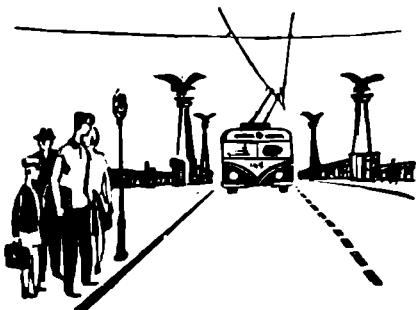
5. Составьте предложения с дополнениями к следующим глаголам:

подна́сям, dáвам, обясня́вам, кáзвам.

6. Постройте предложения со следующими словами:

нýма, Хáнс, бағáж. — мнóго, студéнт, учтíв, тóзи, е. — Тáня, с пътúва, гвинéйка, еднá. — живéят, булевáрд, „Вíтоша“, té, на. — стáята, четé, тáя, книга, в, българска. — на рабóта, тáзи, всяка, оти́ва, рабóтничка, сúтрин. — в, еднá, студéнтика, от, излиза, 19 часá, общежитието. — чáй, сладкárнициата, в, пíем, чéсто.

ЕДИНАДЕСЕТИ УРÓК

Членуване на съществителните имена от мъжки род в единствено число

В СЕМИНАРА

На спíрката Вíктор чáка тролéй.

Вíктор се кáчва в тролéя и оти́ва в университéта.

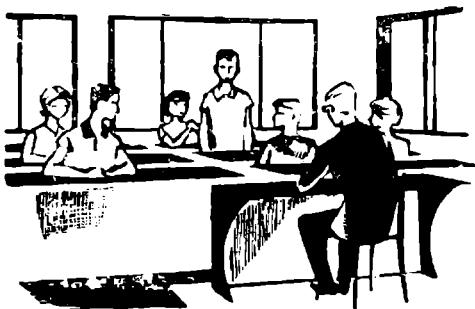
Вíктор е вéче в семинара.

Преподавáтелят Бóжко Георгíев вли́за. Всíчки поздравýват

преподавателя. Урбокът за-
почва. Другарят Георгіев
обяснява нов текст. Пóсле
той задава въпрос на един
студент. Студентът не от-
говоря. Не знае урок.

— Труден ли е въпросът? — пита преподавателят.

— Въпросът е лесен, отговорът е труден — казва
студентът.

Выражения из текста

1. Чакам тролей (трамвай). — Жду троллейбуса (трамвая).
2. Задавам въпрос на ... — Задавать вопрос (кому).

Антонимы

качвам се в... — слизам от ...
труден — лесен

въпрос — отговор
нов — стар

Дополнительный словарь

Учебна стая, аудитория, чёрна дъска, чин, катедра, гъба, каше.
Преподавам урок. Чета лекция. Всё упражнения. Поправлям грешки.
Изпитвам. Пиша бележки. Пиша на чёрната дъска. Пиша в тетрадката.
Пиша с молив (с мастило, с табешир). Изтривам дъската.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво прави Виктор на спирката?
2. Къде отива той?
3. Кои влизат в семинара?
4. Кого поздравяват всички?
5. Какво прави другарят Георгіев?
6. На кого задава той въпрос?
7. Знае ли студентът урок?

II. Письменно передайте разговор между преподавателем и студентом.

III. С приведенными выше антонимами составьте предложения.

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Имена существительные мужского рода имеют полный определительный член -ът, -ят и краткий -а, -я.

Определительный член -ят, -я принимают существительные:

а) Которые оканчиваются на -тел и -ар и обозначают одушевленные предметы.

Например: преподаватель — преподавателят, преподавателя;
лекарь — лекарят, лекаря.

б) Которые оканчиваются на *-тел* и обозначают приборы.

Например: радиопредавáтель — радиопредавáтелят, радиопредавáтеля.

в) Которые оканчиваются на *-й*:

Например: трамвáй — трамвáят, трамвáя; музéй — музéят, музéя.

г) Слова дéн — деня́т, деня́, óгън, кóн, сéн, пéт, нóкът, лáкът, зéт, крáл, цár.

Все остальные существительные имеют определительный член **-ът, -а.**

Например: урóк — урóкът, урóка; семинар — семинарът, семинара.

Запомните

комунизъм

комунизмът

комунизма

демократизъм

демократизмът

демократизма

Если существительное мужского рода в предложении является подлежащим, оно употребляется в определенной форме и имеет полный член.

Например: Шоффбрът кáра колá.

Преподавáтелят влíза в семинара.

Лéкарят лекúва.

Трамвáят и́два.

Деня́т е тóпъл.

Если существительное мужского рода в предложении не является подлежащим, оно имеет краткий член.

Например: Чáкам шоффбра.

Отговáрям на преподавáтеля.

Говóря с лéкаря.

Кáчвам се в трамвáя.

Тóй рабóти през денéй.

Примечание. Определительный член *-ят, -я, -а* под ударением произносится как *-йът, -йъ, -ъ*.

Например: деня́т — денйът, деня́ — денйъ, градá — градъ.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Раскройте скобки и употребите полный или краткий член в существительных мужского рода:

(Шоффбр) кáра колá. — (Писáтель) пишe кни́га. — Говóря на (лéкар). — (Семинар) е голáм. — (Студéнт) е в (семинар). — Къде е (мóлив)? — Тýк е (хотéл). — (Вéстник) е интересен. — Дáвам кни́га на (другáр). — (Другáр) не é тýк. — (Гът) е дълъг. — (Сéн) е полéзен. — Поздравя́вам (гербíй). — Влíзам в (музéй).

2. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве подлежащего:

дён, брág, пазáр, млекár, стól, трамвáй, кубíнец.

3. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве прямого дополнения:

приятel, ромáн, мъж, миньбр, другár, социалíзъм.

4. Составьте предложения, употребив данные существительные в качестве обстоятельства:

чий, кóсмос, магазíн, грáд, паметник.

5. В следующем тексте, где это необходимо, поставьте определенную форму существительного:

ИСТИНСКИ ГЕРОЙ

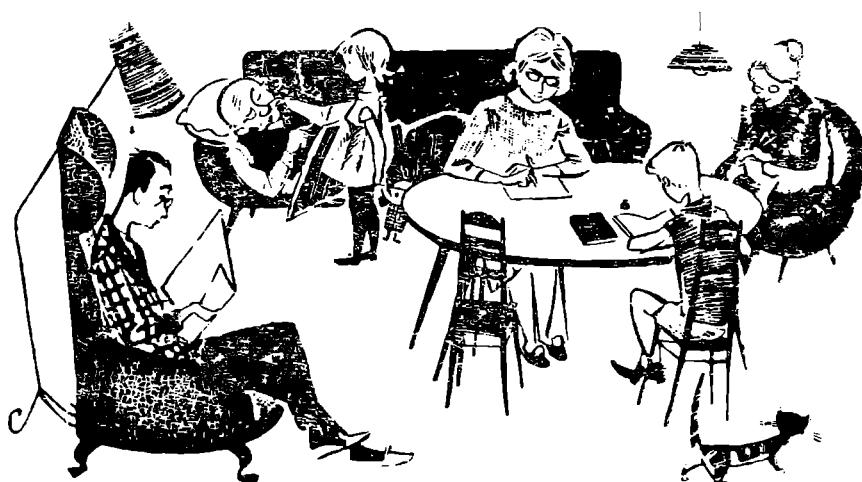
В една къща избúхва пожár. Около къща се събират много хóра. Изведенáк от прозóрец на къща се покáзыва женá. Тя държí детé. Огън се засилва. Към къща се приближáва младéж. Младéж отиva на помош на женá. Той спасява женá и детé.

По Е. Чарúшин

ДВАНАДЕСЕТИ УРОК

Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласна

Съществителни имена от мъжки род, които завършват на гласна

СЕМЕЙСТВО ХРИСТОВИ

Никбла Христов по профéсия е стройтeлен инженéр. Той рабóти в едýн завóд. Башáта на Никбла е съдий. Той е много заéт. Майката на Никбла е зъболéкарка. Понýкога тя е дежурна в болницата и през нощtá.

Никола юма брат. Ка́зва се **Любчо**. Той е ученик. Всíка **сúтрин** **Любчо** отива на училище.

Сестрата на Никола се ка́зва Румяна. Тя о́ще не ходи на училище.

Никола юма дядо и ба́ба. **Дядото** е пенсионер, а ба́бата е домакиня.

Сега е вéчер. Семейството е в къщи. Баща́та четé, майката пи́ше доклад, Любчо учи. Ба́бата плетé. Дядото е уморéн. Той лежи на дивáна и разказва приказка на Румяна. Тя стой до дивáна и слуша.

Никола се връща късно от събрание. Той е награден като отличник¹ в завóда. Радостта на семейството е голýма.

Выражения из текста

- Заёт (заёта) съм. — Я занят (занята).
- Дежурен (дежурна) съм. — Я дежурный (дежурная).
- През нощта (през день). — Ночью (днем).
- Уморён (уморёна) съм. — здесь: Я устал (устала).
- Награден съм като отличник. — здесь: Меня наградили как передовика производства.

Антонимы

заёт — свободен   късно — рано

Дополнительный словарь

Члéн на семейството, съпруг, съпруга, дъщеря, син, родители; роднина, чичо, вуйчо, леля, плéменник, плéменница, братовчед, братовчедка, внук, внучка; мама, ергéн, разведён, вдовец, вдовица.

Жéня се за .... Жéнен съм за .... Омъжена съм за .... Годя се. Сключвам бráк. Грáждански бráк. Сватба.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

- Какъв е по професия Никола?
- Какъв е баща́та на Никола?
- Къде работи майката на Никола?
- Кога е дежурна тя в больницата?
- Работят ли дядото и ба́бата?
- Какво прáви всéки член на семейството тази вéчер?
- Откъде се връща Никола?

Какъв сте по професия? Къде работите? Имате ли родители? Жéнен (омъжен) ли сте? Какви родници имате? Къде живеят те?

II. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Тáзи ноќ инженéрът е ... в завóда.

жéнен

Днéс тя е мнóго ... .

доклад

Лéкарката се връща от ....

събрание

Съдията пи́ше ....

отличник

Никола не е ....

през нощта

Любчо е ... в училище.

уморёна

Миньорът работи ....

дежурен

Стéфан е ....

ергéн

ГРАММАТИКА

I. ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ ЖЕНСКОГО РОДА, ОКАНЧИВАЮЩИЕСЯ НА СОГЛАСНЫЙ

Группа существительных женского рода оканчивается на согласный (чаще всего на согласный **-т**).

Например: възраст, стáрост, млáдост, прóлёт, нóщ, éсен, зáхар, сól, крýв и др.

Эти существительные имеют определительный член **-та**.

Например: вечертá, сутринтá.

Запомните

възрасттá	старосттá	пролеттá

II. ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ МУЖСКОГО РОДА, ОКАНЧИВАЮЩИЕСЯ НА ГЛАСНЫЙ .

Некоторые существительные мужского рода оканчиваются на гласный.

Например: бащá, чýчо, вúйчо, дýдо, съдия, колéга, войвóда, Никóла, Христо, Добри.

Нарицательные существительные, оканчивающиеся на гласный, имеют определительный член **-та**, **-то**.

Например: бащáта, съдията, дýдото, чýчото.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в три столбца по родам следующие имена существительные:

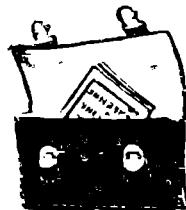
мáйка, странá, войвóда, стáрост, нóж, нóщ, дýдо, отли́чник, вéчер,
дъщеря, сúтрин, éсен, семéйство, дýрвó, внúк, плéменница, сól, Геóрги,
Пéйо.

2. Раскройте скобки, ставя существительные в членной форме:

Пътуvам през (нóщ). — (Сúтрин) е свéтла. — (Зáхар) е слáдка.
(Крýв) е червéна. — (Чýчо) на Никóла е лéкар. — (Съдия) е стáр. —
(Рáдост) на детéто е голáма. — През (прóлет) врéмето е хúбаво.

ТРИНАДЕСЕТИ УРОК

Предлози за място и за движение

Къдѣ е книгата?
Книгата е в чантата.

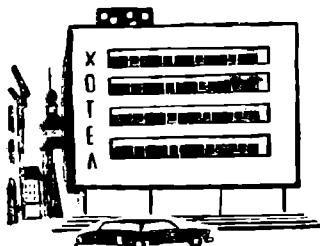
Къдѣ отива Любчо?
Любчо отива в училището.

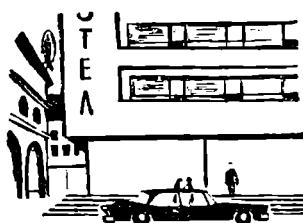
Къдѣ е книгата?
Книгата е на масата.

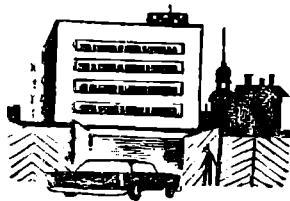
Къдѣ отива Любчо?
Любчо отира на училище.

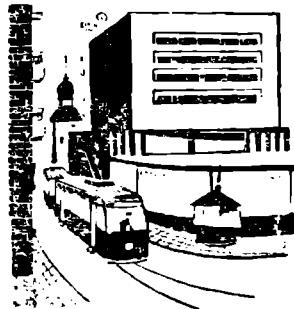
Къдѣ е колата?
Колата е пред хотела.

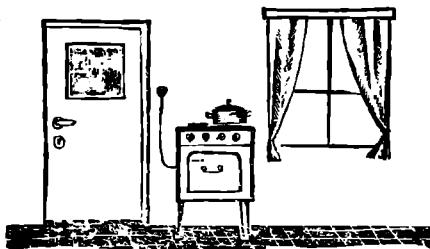
Къдѣ спира колата?
Колата спира пред хотела.

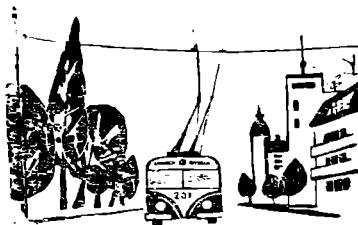
Къдѣ е гаражът?
Гаражът е зад хотѣла.

Къдѣ завиват трамвайт?
Трамвайт завива зад хотѣла.

Къдѣ е пѣчката?
Пѣчката е между вратата и
прозореца.

Къдѣ върви тролеят?
Тролеят върви между гра-
да и парка.

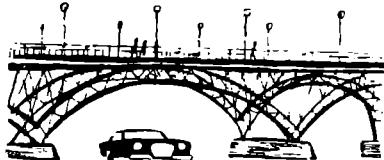
Къдѣ е лампата?
Лампата е над масата.

Къдѣ лети самолѣтъ?
Самолѣтъ лети над града.

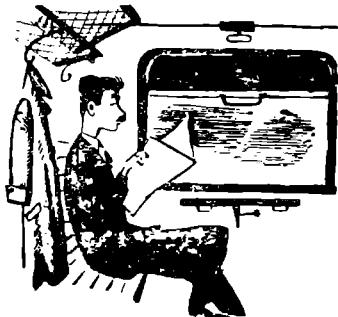
Къдѣ копае мињорът?
Мињорът копае под земѧта.

Къдѣ минава колата?
Колата минава под моста.

Къдѣ е хотѣл „Балкାн“?
Хотѣл „Балкାн“ е до ЦУМ.

Докъдѣ пътува Стѣфан Хри́стов?
Той пътува до Плѣвдив.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Ответьте на вопросы:

1. Къдѣ е чайтата? — книгата? — хотѣл „Балкାн“? — лампата? — колата? — гаражът? — пекката?
2. Къдѣ копае мињорът?
3. Къдѣ отива Любчо?
4. Къдѣ лети самолётът?
5. Къдѣ минава тролеят?
6. Къдѣ спира колата?
7. Къдѣ завива трамваят?

ГРАММАТИКА

ПРЕДЛОГИ

В болгарском языке предлоги стоят перед именами существительными и местоимениями.

Предлоги *в*, *на*, *под*, *над*, *пред*, *зад*, *междú*, *до*, *от* ... *до* могут обозначать и место действия, и движение предмета в пространстве.

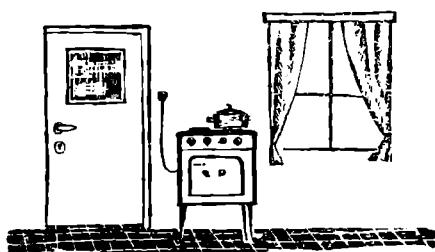
Употребление предлогов **в** и **на** для обозначения движения

Пред- логи	Примеры	Значение предлога	Особенности в образовании членной формы существительного после предлога
в	Отивам <i>в</i> училището (в здание школы) Отивам <i>в</i> операта (в здание оперы)	Обозначает движение к конкретному объекту	Существительное после предлога принимает член.
на	Отивам <i>на</i> училище (только учиться) Отивам <i>на</i> опера (слушать музыку)	Не обозначает движения к конкретному объекту	Существительное после предлога не принимает членов.

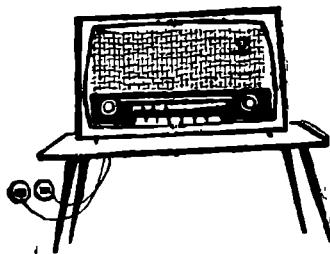
Предлоги не имеют ударения.¹

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Ответьте на вопросы:

Къде е печката?

Къде е радиото?

Къде е кърпата?

Къде е огледалото?

¹ В двусложных предлогах ударения поставлены в учебных целях.

2. Вместо точек вставьте предлоги *в* или *на*:

Áз влýзам ... хотéла. — Té отиват ... завóда. — Tóй отива ... университéта ... лéкции. — Mъжът отива ... ráбота. — Еднá женá влýза ... магазýна. — Tá отива ... пазár. — Ние отиваме ... разхóдка ... Páрка на свободáта.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТИ УРОК

Глаголи за движение

СЕРГÉЙ ПЕТРОВИЧ В СÓФИЯ

Сергéй Петрович трýгва от Москvá за Сóфия. Пътúва с vlák. Минáва през Румéния. Пътят от Москvá до Сóфия е дълъг.

Петрович пристýга в Сóфия. Слиза от vláka и взéма таксí. Так-
сítо спýра пред хотéл „Балкáн“. Чужденéцът влýза в хотéла и пýта
администрáтора:

— Иma ли свобóдна стáя?

Администрáторът отговáря:

— За съжалéние стáя нýма. Всíчко e заéто. Свобóден e едíн
мáлък апартамéнт, но e над ресторáнта и e шúмно. Желáете ли?

Чужденéцът отговáря:

— Съглásен съм. Какvá e ценáta?

— Дéсет лéва на vécher. Éто kлюча от апартамéнта. Tóй e № 202.

Выражения из текста

1. За съжалéние ... — K сожалению ...

2. Всíчко e заéто. — Все занято.

3. Съглásен (съглásна) съм. — Я согласен (согласна).

4. Какvá e ценáta? — Сколько стоит?

5. Дéсет лéва на vécher. — Десять левов в сутки.

Антоними

влýзам — излýзам

ти́хо — шúмно

Дополнительный словарь

Пýрвоклáсен хотéл, упráвител (дирéктор) на хотéла, администрá-
тор на хотéла, камериéрка, пýколо, асансьёр.

Отсýдам в хотéл. Ангажýрам стáя. Наéмам стáя. Káчвam сe с
асансьёр на трéтия етáж (на пéтия етáж, на шéстия етáж). Káчвam сe
по стéлбата. Остáвям пасpóрta си на администрáтора.

Пасpóрт: íме, бáщино íме (фамильно íме), нарóдност, грáжданство,
месторждéние, постóяннен адрéс, подпíс.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы :

1. Откъдē е Сергéй Петróвич? 2. Закъдē тръгва тóй? 3. С какéб пътúва? 4. Какъв е пътят от Москвá до София? 5. През кой странý и градовé минавá? 6. Къдē пристíгá Петróвич? 7. Къдē спíра колáта?

II. Перескажите разговор между администратором и иностранцем в отеле.

III. Напишите сочинение на тему *Аз пътувам за Бългáрия*.

ГРАММАТИКА

ГЛАГОЛЫ ДВИЖЕНИЯ И ИХ ПРЕДЛОГИ

Глагол	Пред- лог	Вопрос	Примеры
Отíвам	в на	къдē къдē	Сегá отíвам в Народния теáтър. Сегá отíвам на теáтър.
Хóдя	в на	къдē къдē	Чéсто хóдя в Народния теáтър. Чéсто хóдя на теáтър.
Вървá	по из	къдē къдē	Вървá по булевáрд „Рúски“. Вървím из градината.
Тръгвam	от за	откъдē закъдē	Тръгвam от гáрата в 7 часá. Влákът тръгva за Плóвидив.
Пътúвam	за от до от—до из	закъдē откъдē докъдē откъдē докъдē къдē	Тóй пътúва за Вárна. Пътúва от София. Пътúва до Вárна. Пътúва от София до Вárна. Пътúвam из Еврóпа.
Минávam	през	през	Влákът минáva през Румéния.
	по	къдē	Влákът минáva по едýн мóст.
Пристигам	край	къдē	Трамвáят минáva край уннiverситéта
Стýгам	до	докъдē	Вíктор пристíгá в София.
Влýзам	в	къдē	Колáта стýга до хотéла и спíра.
	през	през	Чужденéцът влýза в хотéла.
Излýзам	от	откъдē	Врабчéто влýза в стáята през про- збреца.
Врýщам се	от в през	откъдē къдē през	Тóй излýза от хотéла. Вíктор се врýща от Бългáрия. Тóй се врýща в Съвéтския съюз. Té се врýщат в общежíтието през пárка.
Бýрзам	за	къдē закъдē	Пътникът бýрза за гáрата.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте вопросы к глаголам в следующих предложениях:

Хотéл „Бългáрия“ е на булевáрд „Рúски“. — Хáнс пътúва за Берли́н. — Рáбóтникът бýрзa за ráбота. — Женáта влýза в магазíна. — Тý се káчva в тролéя. — Тролéят спýра пред университе́та. — Вlákът трýгva от gáрата. — Всéки дéн пътúvam от общежитието до градá. — Миньорът се врýща от ráботa.

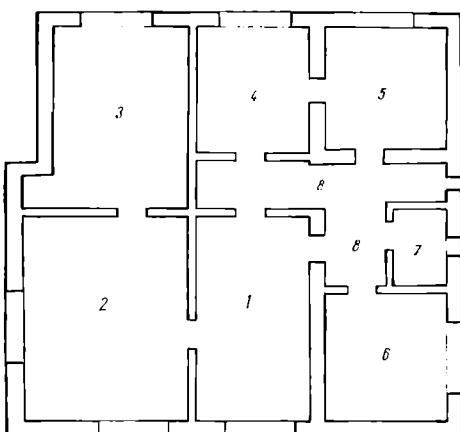
2. Составьте предложения с глаголами:

отíвam, врýщam сe, минаvam, пътúvam, пристýgam, káчvam сe, слýzam, трýgvam, върváy, излýzam, влýzam, býrzam, хóдя.

ПЕТНАДСЕТИ УРОК

Членуване на прилагателните имена в единствено число

ЖИЛИЩЕТО НА СЕМЕЙСТВО ХРИСТОВИ

В зъболéкарския кабинéт дóктор Христова приéма пациéнти. Тé чáкат в мálката чакáлня.

Семéйството е довóльно от нóвото удóбно жýлище.

Выражения из текста

1. Апартамéнтът е добré обзвáеден.—Квартира (хорошо) обставлена.
2. Състóй се от . . . — Состоит из . . .
3. Посрéщам гости. — Принимать гостей.
4. Стáята има южно (сéверно, запáдно, юзточно) изложéние. — Комната выходит на юг (север, запад, восток).
5. Стáята глéда на юзток (зáпад, сéвер, юг). — Комната смотрит на восток (запад, север, юг).
6. Приéмам пациéнти (бóлни). — Принимать пациентов (больных).

Антонимы

свѣтъл — тъмен	довблен — недовблен
посрѣщам — изпращам	удобен — неудобен

Дополнительный словарь

Жѣлицен блок, квартѣра, вхѣд, стѣльба, коридор, йзба, таваn, електрическо осветлѣміе, пárно отоплѣніе, звѣнѣц.

Давам стая под наем. Наёмам стая. Плащам наем. Живея под наем. Наемател, наемателка. Собственик.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишите квартиру Христовых.

II. Ответьте на вопросы:

Къде живеете? Какъв апартамент имате? Има ли в апартамента хол? Има ли дѣтска стая? Какво изложение има спалнята? В коя стая работите? Давате ли стая под наем?

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛЕННАЯ ФОРМА ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ЕДИНСТВЕННОМ ЧИСЛЕ

Когда прилагательное стоит перед существительным, обозначающим определенный предмет, членную форму принимает прилагательное, а не существительное.

Например: Стаята е свѣтла. Дѣтската стая е свѣтла.

Определительный член имен прилагательных

Род	Определительный член	Примеры	Особенности употребления членной формы
Мужской	Полный член (при подлежащем) -ят	български — българският нов — новият	Прилагательные, оканчивающиеся на согласный, принимают -и перед определительным членом
	Краткий член (при других членах предложения) -я	български — българския нов — новия	
Женский	-та	българска — българската нова — новата	
Средний	-то	българско — българското ново — новото	

Прилагательные мужского рода принимают полный определительный член, если они относятся к подлежащему, и краткий — если они относятся к другому члену предложения.

Например: Новият апартамент е добре обзаведен.

Те са доволни от новия апартамент.

Те живеят в новия апартамент.

При наличии двух и более прилагательных при одном существительном, в членной форме обычно употребляется только первое.

Например: Модерният жилищен комплекс „Ленин“ е в източната част на града.

Христови живеят в модерния жилищен комплекс „Ленин“ в източната част на града.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прилагательные из правого столбца согласуйте с существительными из левого столбца:

Тук има магазин.

(нов)

Един чужденец влиза в магазина.

На масата има ваза.

(кристален)

Във вазата има цветя.

Там има мост.

(каменен)

Тролеят минава под моста.

На площада има здание.

(висок)

Пред зданието има паметник.

Ям хляб.

(бял)

Хлябът е топъл.

Отивам в театъра.

(пароден)

Театърът е в центъра на града.

Образец: Тук има магазин. Един чужденец влиза в магазина. — Тук има нов магазин. Чужденецът влиза в новия магазин.

2. Составьте предложения, употребив данные словосочетания в качестве подлежащего и прямого дополнения:

бяла копринена блуза; голем текстлен завод; черно кожено палто; малък строителен инженер; малък удобен апартамент; ново модерно жилище.

Образец: Бяла копринена блуза. — Бялата копринена блуза е хубава. Тя облича бялата копринена блуза.

3. Прибавляя второе прилагательное к данным словосочетаниям составьте с ними предложения:

Централна гара, широк хол, чист булевард, детско легло, вълнена рокля, лекарска престилка, копринено знаме.

Образец: Централна гара. — Тук е Софийската централна гара. Влакът спира на Софийската централна гара.

ШЕСТНАДЕСЕТИ УРОК

Степенуване на прилагателните имена

Висок младеж

Поб-висок младеж

Най-висок младеж

УРОК ПО ФИЗИКА

Учителят по физика казва:

— При **пó-висóка** температúра всéки предмет стáва **пó-голýм, пó-дълъг, пó-широк**, а при **пó-ни́ска** температúра — **пó-мáльк, пó-къс, пó-тесен**. Дáйте прýмер.

Един ученик дáва слéдния прýмер:

— Пролеттá е **пó-тóпла** от зýмата. През пролеттá денят е **пó-дълъг, откóлкото** през зýмата. **Най-тóплият** сезон е лýтото, тогáва денят е **най-дълъг**.

Выражения из текста

1. Учýтел по фýзика. — Учитель физики.
2. Дáйте прýмер. — Дайте пример.
3. Дáвам прýмер. — Давать пример.
4. През пролеттá (през лýтото, през есентá, през зýмата). — Весной (летом, осенью, зимой).

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Выучите наизусть *Урок по физика*.

ГРАММАТИКА

СТЕПЕНИ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

Качественные прилагательные имеют степени сравнения. Их три: положительная, сравнительная и превосходная.

Положительная степень	висок,	-а, -о
Сравнительная степень	поб-висок,	-а, -о
Превосходная степень	най-висок,	-а, -о

Например: Любчо е висок.

Никола е поб-висок от Любчо.

Стéфан е най-висок от всички.

Запомните

Пролеттá е поб-тóпла от зýмата. но: През пролеттá денят е поб-дълъг, откóлкото през зýмата.	Откóлкото употребляется вместо <i>от</i> перед предлогом.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Прилагательные в скобках поставьте в сравнительной или в превосходной степени:

Ивáн е (добър) студéнт от Гебрги. — Никóла е (добър) инженéр в завóда. — Сийка е (учтív) от Ана. — Пътят от София до Вáрна е (къс), откóлкото от София до Москва. — Математиката е (трудна) от истóрията. — София е (голям) гráд в Бългáрия. — Коридóрът е (тесен) от семинара. — Лятото е (тóпъл). — Слънцето е (свéтъл) от лунáта. — Рýла е (висок) планинá в Бългáрия.

2. Укажите три высоких и три низких предмета. Сравните их по высоте.

3. Ответьте на вопросы полными предложениями:

Кóй е поб-стáр?

башá

сýн

Коў ёл плóд е по-слáдък?

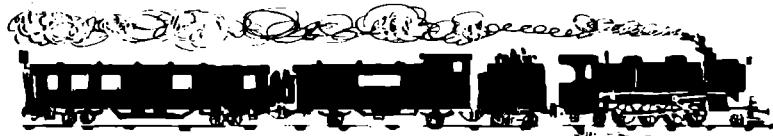

гро́зде

ябълка

Сравните предметите по дължинá.

влáк

колá

трамвáй

СЕДЕМНАДЕСЕТИ УРОК

Бъдеще време на глагола

НА ЕКСКУРЗИЯ

Любчо и Гебрги се готвят за екскурзия на Витоша.

Любчо питá по телефона метеорологическата стáнция: „Каквó ще бъде врéмето утре? Ще вали ли дъжд? Нýма ли да дóха вйтър?“ Отговаряят му: „Утре нýма да вали. Врéмето ще бъде слънчево. Ще дóха слáб вйтър.“

Георги и Любо са купуват хляб, салам, сирене, масло, конфитюр и нареждат всичко в пекарната.

Утре те ще пътуват с автобус до спирка „Златни мостове“, а след това ще вървят пеш. Ще обядват в планината. Там ще играят на топка, ще пеят, ще правят снимки. Колко весело ще бъде!

През седмицата ще се чувствуват добре и ще работят с удвоени сили.

Выражения из текста

1. Готвя се за ... — Готовиться к ...
2. Питам по телефона. — Спрашивать по телефону.
3. Вървя пеш. — Идти пешком.
4. Играя на топка. — Играть в мяч.
5. Прява снимка. — Фотографировать.
6. Чувствувам се добре. — Чувствовать себя хорошо.
7. Работя с удвоени сили. — Работать с удвоенной энергией.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по плану:

1. Любо и Георги са готвят за екскурзия.
2. Разговор по телефона с метеорологическата станция
3. В планината.

II. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Ние се готвим за	врёмето
Детето ... добре.	ще правят снимки
Утре ... силен вятър.	вървя пеш
Работникът ... с трамвай.	път
Днес ... е хубаво.	по телефона
В планината те	ще пътува
Говоря ... с един приятел.	се чувствува
... през гората.	с удвоени сили
Днес той работи	ще дъха

ГРАММАТИКА

БУДУЩЕЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛА

Будущее время образуется от настоящего времени глагола и частицы **ще**, которая становится перед глаголом.

Например: Тé ще вървят пеш.

Отрицательная форма будущего времени образуется посредством безличного глагола **нýма**, частицы **да** и формы глагола настоящего времени (реже посредством отрицательной частицы **не** и формы глагола будущего времени).

Например: Тé нýма да вървят пеш.

Формы будущего времени вспомогательного глагола съм

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	ще съм (ще бъда) ще си (ще бъдеш) ще е (ще бъде)	ще съм ли (ще бъда ли) ще си ли (ще бъдеш ли) ще е ли (ще бъде ли)
Мн. ч.	ще сме (ще бъдем) ще сте (ще бъдете) ще са (ще бъдат)	ще сме ли (ще бъдем ли) ще сте ли (ще бъдете ли) ще са ли (ще бъдат ли)
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	няма да съм (няма да бъда) няма да си (няма да бъдеш) няма да е (няма да бъде)	няма ли да съм (няма ли да бъда) няма ли да си (няма ли да бъдеш) няма ли да е (няма ли да бъде)
Мн. ч.	няма да сме (няма да бъдем) няма да сте (няма да бъдете) няма да са (няма да бъдат)	няма ли да сме (няма ли да бъдем) няма ли да сте (няма ли да бъдете) няма ли да са (няма ли да бъдат)

*Формы будущего времени глагола
вървя*

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	ще вървя ще вървиш ще вървий	ще вървя ли ще вървиш ли ще вървий ли
Мн. ч.	ще вървим ще вървите ще вървят	ще вървим ли ще вървите ли ще вървят ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	нáма да вървá (не щé вървá)	нáма ли да вървá
	нáма да вървиш (не щé вървиш)	нáма ли да вървиш
	нáма да вървí (не щé вървí)	нáма ли да вървí
Мн. ч.	нáма да вървíм (не щé вървíм)	нáма ли да вървíм
	нáма да вървíте (не щé вървíте)	нáма ли да вървíте
	нáма да вървят (не щé вървят)	нáма ли да вървят

Примечание. Частица *ли* в вопросительной форме будущего времени стоит после глагола.

Например: ще четá ли.

Частица *ли* в вопросительно-отрицательной форме будущего времени стоит после *нáма*.

Например: нáма ли да четá.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. В тексте глаголы настоящего времени замените глаголами будущего времени:

В недéля Никóла не рабóти. Тóй е в кéщи. Никóла четé ромáн, после слúша ráдио.

Никóла йма гóсти. Тé игráят шáх, свíрят, танцúват. След това глéдат по телевíзията интерéсен фíлм. Никóла е довóлен.

2. Напишите сочинение на тему *Каквó ще прáвя ýтре*.

3. Следующие предложения напишите в вопросительной, отрицательной и вопросительно-отрицательной формах будущего времени:

Вíе ще говорíте по телефонá.— Вíктор ще се хрáни в ресторáнта.— Лиóбчо и Гéбрíги ще ядáт в хíжата. — Нíе ще се разхóждаме в пárка. — Рабóтникът ще почíва в срýда. — Дóктóр Хríстова следóбед ще приéма пациéнти.

ОСЕМНАДСЕТИ УРОК

Множествено число на съществителните имена от женски род

Множествено число на многосричните съществителни имена от мъжки род

Някои съкратени сложни названия

СÓФИЯ

Стóлица на Нарóдна репúблика Бéлгáрия (НРБ) е Сóфия. Тá се намýра в полýте на Вýтоша. Сóфия е мнóго стár грáд — по-стár от Париж и Лóндóн.

В Сóфия има мнóго булевáрди, градíни, пáметници, музéи и тéатри.

В цéнтъра на градá, на площáд „Лéнин“, се издýгат Центráлният универcáтен магазýн (ЦУМ) и хотéл „Балкáн“. Наблизо е площáд „Девéти септéмври“. Тáм е Мавзолéят на Гeóрги Димýтров. Срещú Мавзолéя се намýрат Националната худóжествена галéрия и Партийният дóм. В Партийния дóм работи Центráлният комитéт на Бéлгарската комунистическая пárтия (ЦК на БКП). Вляво е Бéлгарската нарóдна бáнка (БНБ), а вдýсно — хотéл „Бéлгáрия“.

Забележítелни сgráди в стóлицата са óще хráмът-пáметник „Алек-сáндър Нéвски“ и Софийският универcитет „Климент Охридски“. В универcитета има мнóго аудитóрии, зáли, библиотéки и кабинéти. Тýк úчат не сáмо бéлгáри, но и чужденцý.

В цéнтъра на Сóфия и в окблностите ѹ бликат минерáлни извори.

Нéдалеч от универcитета е Пárкът на свободáта. Тóй е най-простóрният пárк в Сóфия. Мнóго градíни красят стóлицата на Бéлгáрия. Всички чужденцý с прáво я наричат „грáд-градíна“.

Выражения из текста

1. В полýте на Вýтоша. — У подножия Витоши.
2. С прáво. — С полным правом.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Кóй грáд е стóлица на Бéлгáрия? 2. Кéдé се намýра тóй?
3. Нóв грáд ли е? 4. Кóй сgráди са в цéнтъра на градá? 5. Каквó здáние е Софийският универcитет? 6. Каквý студéнти úчат в Сóфия?
7. Кóй е най-простóрният пárк на стóлицата?

II. Опишите вашу столицу.

ГРАММАТИКА

МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ЖЕНСКОГО РОДА

Множественное число имен существительных женского рода образуется посредством окончания **-и**.

Единственное число	Множественное число	Окончание	Особенности в образовании
столица градина аудитория стая околность нощ	столицы градины аудитории стая околности нощи	-и	Окончание -и заменяет окончания основной формы -а и -я . В существительных женского рода на согласный окончание -и прибавляется прямо к основной форме.

Особые формы

ръка — ръце
овца — овце
свиня — свине

Запомните

мисъл — мисли
песен — песни

Примечание. Большинство имен существительных женского рода на согласный не имеет формы множественного числа.

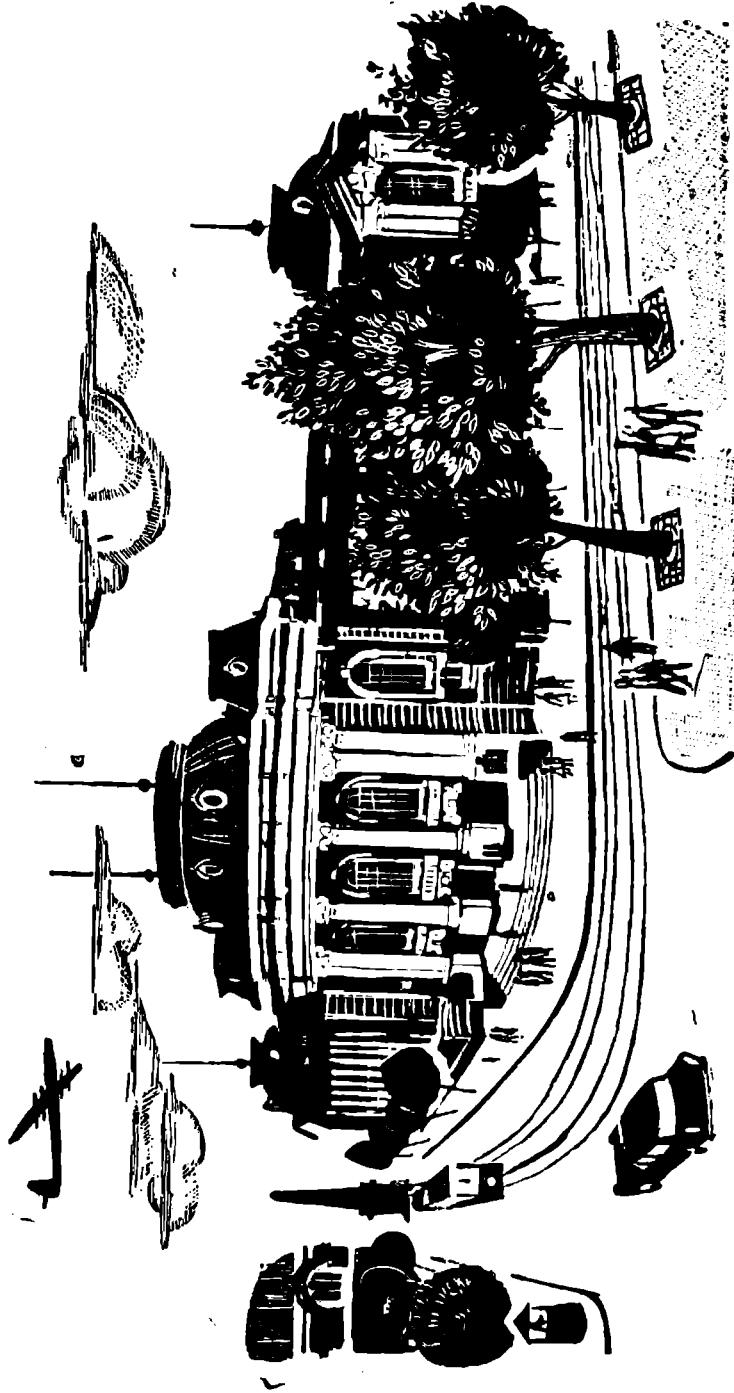
Ударение

Существительные женского рода имеют одинаковые ударения в единственном и в множественном числе.

Например: столица — столицы.

II. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО МНОГОСЛОЖНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Множественное число многосложных имен существительных мужского рода образуется посредством окончания **-и**, которое прибавляется к основной форме.

Софийският университет „Климент Охридски“

Единственное число	Множественное число	Окончание	Образование
булевáрд студéнт трамвáй баща съдий	булевáрди студéнти трамвáи бащи съдии	-и	Окончание -и прибавляется к основной форме. Окончание -и заменяет окончания основной формы -й , -а , -я .
чýчо вýчо	чýчовци вýчовци	-овци	Окончание -овци заменяет окончание -о в основной форме.

И склонения
вáтър — ветровé
цéнтър — цéнтрóве

Запомните

човéк — хóбра

Изменения в формах множественного числа перед окончанием **-и**

пáметник — пáметници
хирúрг — хирúрзи
стомáх — стомáси

к → ц
г → з
х → с

ганáец — ганáйци
сириéц — сирийци
корéец — корéйци

-áец → -áйци
-ьец → -ййци
-éец → -éйци

теáтър — теáтри
кóсъм — кóсми
орéл — орли
чужденéц — чужденцí

ъ и е из последнего слога выпадают

българин — българи
гражданин — граждани

-ин из последнего слога выпадает

Ударение

Ударение в основной форме многосложных существительных мужского рода постоянное для множественного числа.

Например: паметник — паметници.

Исключения

вятър — ветрове
огън — огньове

III. НЕКОТОРЫЕ СЛОЖНЫЕ НАИМЕНОВАНИЯ

Названия отдельных организаций, институтов, учреждений и государства являются именами собственными.

Например: Българска комунистическа партия, Всесъюзна коммунистическа партия на бълшевиките, Централен универсален магазин, Национална художествена галерия, Министерство на народната просвета, Българска народна банка, Социалистическа федеративна република Югославия, Обединена арабска република.

В предложении эти наименования всегда присоединяют к себе член.

Например: Партийният дом е в центъра на града.
Тръгвам за Съветския съюз.

Правописание

В сложных наименованиях существительных собственных только первое слово пишется с прописной буквой.

Например: Отивам в Народния театър.

Той работи в Министерството на народната просвета.

Сложные наименования могут сокращаться.

Например: Българска коммунистическа партия — БКП (произносится бекапэ).

Германска демократическа република — ГДР (произносится гэдэрэ).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте во множественном числе существительные в скобках:

В семинаре има (лампа). — В България учат много (чужденец). — В София има (театр), (музей), (градина), (магазин). — Аз имам (тетрадка), (писалка), (речник). — Любчо и Георги са (ученик). — Елена и Донка са (ученичка). — Тези (паметник) са високи. — Апартаментът

йма мнóго (стáя). — В бóлнициата рабóтят (хирúрг). — Ивáн и Áна са (съпруг). — Флóрика ще пéе (пéсен). — Áз имам мнóго (чýчо).

2. Употребите данные существительные во множественном числе. Составьте с ними предложения :

закачáлка, проэбрец, лéкция, костюм, кúфар, рабóтник, лíния, майка, ъгъл, часóвник, ръкá, репúблика, грéшка, тролéй, трамвáй, сéлянин.

3. Составьте предложения со следующими сложными наименованиями :

Нарóден теáтър, Министéрство на нарóдната просвéта, Софийски университéт, Софийска центрálна поща, Бéлгарска комунистíческа páртия, Национална худóжествена галéрия.

ДЕВЕТНАДЕСЕТИ УРОК

Множествено число на едно-
сричните существителни име-
на от мъжки род

НА ЎЛИЦАТА

Една вéчер Серéй Петróвич излиза от хотéла и трéгва из градá.

На пресéчката пред хотéла ѝма светофáр. Червénата светлина спýра ўличното движéние, а зелéната дáва свобóден пéт. Чужденéцът чáка зелéната светлина и пресýча ўлицата.

По ўлицата втýрвáт мнóго хóра — мъжé, жени. Тé бéрзат. Едни отиват на рабóта, дру́ги на кíно, на теáтър или на мáч, трéти се връщат в кéщи. Милиционéрът направлява движéнието на пешехóдци, трамвáи и колíи.

Петróвич втýрвá по булевáрд „Стамболийски“. Налáво и надýсно тóй вижда жýлицни блóкове. Спýра се пред магазíн за плодовé. На витрината са изложени ябýлки, кру́ши, грóзде, дýли и брехи.

Насрéща ѝма магазíн за платовé. Петróвич влýза в магазíна.

Выражения из текста

1. Дáвам пéт на ... — Давать дорогу (кому) ...
2. Пресýчам ўлицата. — Переходить улицу.
3. Направлявам движéнието. — Направлять движение.
4. Налáво и надýсно. — Налево и направо.
5. На витрината са изложени. — В витрине выставлены.

Дополнительный словарь

Пресéчка, тротоár, павíрана ўлица, асфалтирана ўлица, платнó на ўлицата, правилá за движéнието.

Двýжа се. Спáзвам правилáта за движéние. Завýвам налáво (надýсно).

РАЗГОВОР

- Мóля, другáрю, къдé се намýра ýлица „Незабráвка“?
- Тáзи ýлица е в нóвия квартál „Изток“.
- Далéч ли е? Мóга ли да отíда дотáм пéш?
- Мингó е далéч. Нáй-напрéд ще пътýвате с трамвáй нóмер чéтири до спíрката пред универсítéта, а послé ще взéмете тролéй нóмер пéт. В тролéя ще попýтате кондúктора за ýлица „Незабráвка“.
- Благодáря, другáрю.
- Мóля.

Выражение из текста

Взéмам тролéй (трамвáй). — Садиться в троллéйбус (в трамвай).

ГРАММАТИКА

МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ОДНОСЛОЖНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Множественное число односложных имен существительных мужского рода образуется обычно посредством окончания **-ове** (**-еве**).

Единственное число	Множественное число	Окончание
1. плóд блóк	плодовé блóкове	-ове
2. бróй змéй	брóеве змéйове	-еве -ове

1. Существительные мужского рода, имеющие другие окончания во множественном числе

зъб	зъби	мъж	— мъжé
прýст	прýсти	коñ	— конé
хráст	хráсти	кияз	— князé
góст	góсти	цár	— царé
рóб	рóби	кráл	— кралé
лъч	лъчíй	кráк	— кракá
клóн	клóни	róг	— рогá
вълк	вълци	брáт	— бráтя
дéн	дñíй	пýт	— пýтища
чéх	чéхи	кráй	— краища

2. Односложные имена существительные мужского рода, имеющие две формы множественного числа

звук	{ звукове (глásни и съглásни звукове) звуци (музикáлни тóнове)
лист	{ листá (на дървó) листове (на книга)
клён	{ клóни (на дървó) клóнове (на предприя́тия, на бáнки)

3. Ударение в формах множественного числа односложных имен существительных

1. В существительных с окончанием -ове:

блóк — блóкове
мóст — мостóве
плóд — плодовé

2. В существительных с окончанием -и:

гóст — гóсти
зъб — зъби
но: лъч — лъчи

3. В существительных с окончанием -é:

мъж — мъжé
коn — конé

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте существительные в скобках во множественном числе:

Над рекáта йма (мóст). — В магазíна продáват (нóж). — В стáя-
та йма (стóл). — Бащáта йма (сýн). — Вáрна и Бургáс са (грáд) на
Чёрно морé. — На вратáта йма (клиóч).

2. Найдите в словаре существительные:

джóб, вráг, вóл, дъжд, хълм, сняг, вхóд, пóд.

Образуйте от них множественное число.

3. Составьте предложения с данными существительными, ставя их во множественном числе:

брáт, клóн, лист, гóст, зъб, дéн, пýт, внуk, мъж, хлáб.

ДВÁДЕСЕТИ УРОК

Бройна форма за множествено
число на съществителните име-
на от мъжки род

В КНИЖÁРНИЦАТА

Рáдка и Тáня влизат в една книжáрница.

Рáдка: Ймате ли мóливи и блóкове за рисúване?

Продавáчката: Да, юмаме.

Рáдка: А писцí за тúш?

Продавáчката: Да.

Рáдка: Дáйте ми, мóля, трíй блóка, пéт писéца и чéтири мóлива: червéн, зелéн, сýн и жéлт.

Продавáчката: Заповéдайте. Желáете ли óще нéщо?

Рáдка: Една тетráдка от сто лíста. Кóлко лéва стрóува всíчко?

Продавáчката: Двá лéва и шестнáдесет стотинки.

Тáня: Дáйте ми двá бróя вéстник „Литератúрен фрóнт“.

Продавáчката: Не продáваме вéстници.

Тáня: А рúско-бýлгарски рéчник юмате ли?

Продавáчката: Всíчки екземпляри са изчéрпани. Тéзи дñí ще юмаме.

Тáня: Мóже ли да запáзите петнáдесет екземпляра? Нáшата гру́па се състóй от петнáдесет студéнти.

Продавáчката: Мóже. Елáте след нýколко дéна.

Выражения из текста

1. Дáйте ми. — Дайте мне.
2. Заповéдай (заповéдайте). — Пожалуйста.
3. Желáете ли óще нéщо? — Нужно вам что-нибудь еще?
4. Кóлко стрóува? — Сколько стоит?
5. Мóже ли да запáзите? — Вы можете отложить?
6. Елáте след нýколко дéна. — Зайдите через несколько дней.

Дополнительный словарь

Пергéл, триéгълник, попивáтелна хартия, мастилница, белéжник, хартия, вóдни бóй, мáслени бóй, чéтка за рисúване.

Чертáя. Попíвам. Рисúвам.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каквó купóва Рáдка? 2. Каквó тéрси Тáня?

II. Напишите сочинение на тему *В книжáрницата*.

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛЕННОЕ МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА

Существительные мужского рода, обозначающие предметы и животных, могут иметь особую форму множественного числа. Она употребляется в сочетаниях с числительными и после слов *кólко*, *нáколко*, *тóлкова*.

Существительные мужского рода в форме определенного множественного числа принимают окончания **-я**, **-а**:

1. Окончание **-я** принимают следующие существительные:

а) имеющие в основной форме окончание **-й**;

б) слова: *óгън*, *нóт*, *кóн*, *лáкът*, *нóкът*.

Например: **двá брóя**, **дéсет музéя**, **чéтири кóня**, **нáколко бгънá**.

2. Остальные существительные мужского рода принимают окончание **-а**.

Например: **трí блóка**, **кólко лéва**, **нáколко дéна**.

Запомните

В книжáрницата има **мнóго хóра**.
Но: Семéйство Христови се състои от **сéдем дúши**.

През горáта минáват **двá пътя**.
Но: Ще прочетá **урóка двá пъти**.

Обычная форма множественного числа

Рáдка купúва **блóкове**.
Ймате ли **писцí** за тýш?
В тóзи грáд има **мнóго теáтри**.
Тáня тýрси **réчници**.
По úлицата вървáт **конé**.
На кáсата продáват **билéти**.

В Бългáрия има **разлýчи сбрóтове ябълки**.

Определенное множественное число

Рáдка купúва **трí блóка**.
Дáйте ми **чéтири писéца**.
В тóзи грáд има **нáколко теáтъра**.
Тáйска **петнáдесет рéчника**.
По úлицата вървáт **трí кóня**.
Касиéрката питá: „**Кólко билéта**
йскате?“
В Бългáрия има **70 сбрóта ябълки**.

Примечание. Гласные **ъ** и **е** последнего слога существительного в определенном множественном числе не выпадают.

Например: **трí писéца**, **нáколко теáтъра**, **чéтири ъгъла**.

И сключенiя: **мéтър** — **пéт мéтра**, **лítър** — **двá лítра**, **киломéтър** — **стó киломéтра**.

Членная форма

Определенное множественное число не имеет членной формы.

Ударение

Ударение в определенном множественном числе сохраняется на корне.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте существительные в скобках во множественном числе:

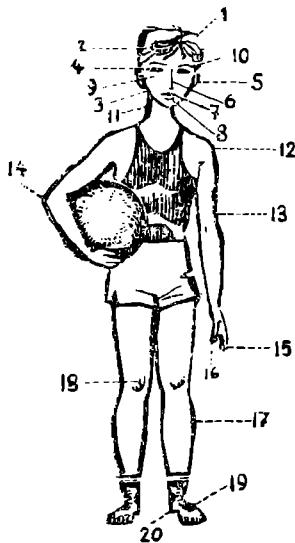
Над нýвата летя́т (орéл). — А́з вýждам чéтири (орéл). — В тóзи гráд ýма мнóго (музéй). — В тóзи гráд ýма пéт (музéй). — Тéзи гра-довé са (цéнтър) на култúрния живóт. — В странáта ýма двá култúрни (цéнтър). — В Софийский университет ýчат мнóго (чужденéц). — Дáйтe ми чéтири (лítър) мляко. — Кóлко (мéтър) плáт желáете? — Тóй купúва трí (шоколáд). — В стáята ýма мнóго (прозбрéц). — В стáята ýма трí (прозбрéц). — Хóдя на тéатър двá (пéт) в мéсеца. — В мага-зýна ýма мнóго (човéк). — Кóлко (човéк) нощýват в хотéла? — През сéлото мина́ват нýколко (пéт). — Мнóго (пéт) мина́ват през сéлото. От трí хýяди (килогráм) рóзов цvýт се получáва едýн килогráм рó-зово мáсло.

Образец: Над нýвата летя́т (орéл). — Аз вýждам чéтири (орéл). — Над нýвата летя́т орли. Аз вýждам чéтири орéла.

2. Составьте предложения, употребив следующие числительные и существительные:

8, 17, 7, 12, 10, 24 и гráд, рабóтник, мýж, пáметник, тéатър, трам-вáй, нóкът.

ДВАДЕСЕТ И ПÝРВИ УРОК

1 — главá ; 2 — косá ; 3 — лицé ;
4 — окó ; 5 — ухó ; 6 — ибс ; 7 —
устá ; 8 — устна ; 9 — бóза ; 10 —
вéжда ; 11 — врат ; 12 — рамо ; 13 —
рýка ; 14 — лáкът ; 15 — прýст ; 16 —
нóкът ; 17 — крак ; 18 — коляно ;
19 — стъпáло ; 20 — петá

Множествено число на същес-
тивелните имена от среден род
Множествено число на прила-
гателните имена

ЛЮБЧО

На спóртното игрище се развýват сýни знамéна. Ученици от различни учýлища ýмат сýстезáния. Момчéta и момýчета игráят бáскетбол. Тé ýмат здрáви телá и свéжи рýмени лицá.

Любчо е добър спóртист. Тóй учá-
ствува в мнóго бáскетболни сýстезáния.
Любчо е хýбаво момчé. Има ка-
фýви очý, рýса косá, мáлки уши, висó-
ко чéло и прáвilen нóс.

Тáлото на Любчо е стрóйно. Тóй
ýма ширóки гýрдý, прáви раменé, сýл-
ни рýцé, дýлги кракá. С бýрзи и срýч-
ни движéния Любчо хвýрля тóпката
в кóша.

Геóрги и Владими́р са постóянни
посетýтели на игрището. Тé глéдат с
възхищéние игráта на Любчо.

Выражения из текста

1. Участву́вам в състеза́ние. — Участвовать в состязании.
2. Гледа́м с възхище́ние. — Смотреть с восхищением.

Антонимы

сíлен — слáб

пра́вилен — непра́вилен

бýрз — бáвен

сръчен — несръчен

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. На спортивного игрока.
2. Портрет на Любчо.
3. Играта на Любчо.

II. Опишите одного из своих знакомых.

ГРАММАТИКА

I. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СРЕДНЕГО РОДА

От имен существительных среднего рода множественное число образуется посредством прибавления к основе окончаний **-а, -я, -енá, -éta, -и**.

Единственное число	Множественное число	Окончания	Образование
тýло	телá		Основная форма на -о, -це, -ице — окончание -а
лицé	лицá	-а	
игрýще	игрýща		
състезáние	състезáния	-я	Основная форма на -ие — окончание -я
здáние	здáния		
знáме	знаменá	-енá	Основная форма на -ме — окончание -енá
йме	именá		
морé	морéта	-éta	Остальные существительные на -е принимают окончание -éta
полé	полéта		
момчé	момчéта		
насекóмо	насекóми	-и	Немногие существительные принимают окончание -и .
живóтно	живóтни		

О с о б ы е ф о р м ы

детé — децá	окó — очí
небé — небесá	ухó — уши
цвéте — цветя́	

Имена существительные, имеющие две формы множественного числа

rámo	$\left\{ \begin{array}{l} \text{раменé} \\ \text{раменá} \end{array} \right.$	крилó	$\left\{ \begin{array}{l} \text{крилé} \\ \text{крилá} \end{array} \right.$
коляно	$\left\{ \begin{array}{l} \text{коленé} \\ \text{коленá} \end{array} \right.$	дървó	$\left\{ \begin{array}{l} \text{дървéта (деревья)} \\ \text{дървá (древа)} \end{array} \right.$

Ударение

В именах существительных среднего рода во множественном числе сохраняется то же самое ударение.

Например : лицé — лицá ; състезáние — състезáния.

В существительных на **-мé** и в большинстве существительных на **-о** ударение переносится на конечный гласный.

Например : знáме — знаменá ; тáло — телá.

II. МНОЖЕСТВЕННОЕ ЧИСЛО ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

При образовании множественного числа имен прилагательных используется окончание **-и** для всех трех родов.

Единственное число			Множественное число	Окончание множественного числа
м. р.	ж. р.	ср. р.	м., ж. и ср. р.	
мáльк	мáлка	мáлко	мáлки	
голям	голяма	голя́мо	голéми	
сýлен	сýлна	сýлно	сýлни	
червéн	червéна	червéно	червéни	-и
постоянен	постоянна	постоянно	постоянни	
български	българска	българско	български	
стрóен	стрóйна	стрóйно	стрóйни	

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте имена существительные в скобках во множественном числе :

В Бългáрия има ширóки (полé) и голéми (сéло). — В градíната цъфтят разлíчни (цвéте). — В горáта растáт мнóго (дървó). — Орéлът

Лято

Есен

Зима

През лятото времето е горещо. Небето е синьо и безоблачно. Кооператорите и кооператорките прибират реколтата. Бодри песни огласят нивите. Студентите и учениците помагат на трудолюбивите селски стопани.

През есента валят дъждове. Листата на дърветата падат. Духат студени ветрове и пада мъгла. През септември зреят есенните плодове.

Всички ученици тръгват на училище.

Зимата в България е студена. Вали сняг. Много скиори карат ский в планината.

Выражения из текста

- Слънцето грее. — Солнце светит.
- Слънцето стопля земята. — Солнце согревает землю.
- Времето е горещо. — Погода жаркая.
- Прибирам реколтата. — Собирать урожай.
- Песен оглася нивите (полёто). — Песня разносится над полем.
- Вали сняг (дъжд). — Идет снег (дождь).
- Пада мъгла. — Спускается туман.
- Тръгвам на училище. — Идти в школу.
- Карам ский. — Кататься на лыжах.

Синонимы

раззеленявам се	—	разлъствам се
тръгвам на училище	—	започвам училище
кооператор	—	селски стопанин

Я Н У А Р И					
ПОНЕДЕЛНИК	1	8	15	22	29
ВТОРНИК	2	9	16	23	30
СРЯДА	3	10	17	24	31
ЧЕТВЪРТЬК	4	11	18	25	
ПЕТЬК	5	12	19	26	
СЪБОТА	6	13	20	27	
НЕДЕЛЯ	7	14	21	28	

— Вчера
— Днес
— Утре

Дополнительный словарь

Година, месец, месеци на годината : януари, февруари, март, април, май, юни, юли, август, септември, октомври, ноември, декември ; седмица, ден, дни на седмицата : понеделник, вторник, сряда, четвъртък, петък, събота, неделя ; днес, утре, вчера ; климат, студ, топлина, горещина.

Каквото е времето днес ? Времето е хубаво. Времето е лошо.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Расскажите о временах года в Болгарии.
- II. Расскажите о временах года в вашей стране.
- III. Ответьте на вопросы :

1. Кой са месеците на годината ? 2. Кой са дните на седмицата ?
3. Каквото е времето днес ? 4. Което годишно време е сега ?

IV. Составьте предложения с глаголами :
цъфтя, гръя, раззеленявам се, зрея.

V. Подберите глаголы к существительным :
дъжд, сняг, вятър, скай.

VI. Подберите прилагательные к существительным :
птица, сейтба, поле, песен, стопанин, плод, време.
Употребите их в предложениях.

ГРАММАТИКА

I. ФОРМЫ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОГО ЧЛЕНА ДЛЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА ВСЕХ РОДОВ

Форма определительного члена имен существительных во множественном числе определяется окончаниями множественного числа.

Окончания множественного числа	Членная форма	Примеры
-и}	-те	днѝ — днѝте нѝви — нѝвите очѝ — очите мъжé — мъжёте ръцé — ръцёте
-е}		листá — листата палтá — палтата
-а}	-та	брáтя — братята цветя — цветята
-я}		здáния — зданията

Имена существительные во множественном числе образуют членную форму при обозначении определенных предметов.

Например: В Бългáрия ѝма мнóго плодовé. Плодовéте зréят през лятото и през есентá.

Очите на Любчо са кафяви.

П р и м е ч а н и е. Имена существительные во множественном числе образуют членную форму при обозначении всех предметов данного вида.

Например: Кооперáторите (всíчки кооперáтори) прибýрат рекóлтата. През пролеттá дървéтата (всíчки дървéта) се раззелениват.

После слов *мнóго*, *мáлко* существительные не членятся.

Например: *Мнóго* скибрí кáрат скíй в планинáта.

Но: *Мнóго* [от] скибрíте кáрат скíй в планинáта.

II. ФОРМЫ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОГО ЧЛЕНА ДЛЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА ВСЕХ РОДОВ

Имена прилагательные во множественном числе образуют членную форму при помощи окончания **-те**.

Например: мáлки — мáлките, голéми — голéмите, ёсенни — ёсенните, български — българските.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Существительные в скобках, где нужно, употребите в членной форме:

(Раменé) на Либчо са прáви, (кракá) на Либчо са дълги. — Тéзи (яйцá) не сá прéсни. — (Крилá) на всíчки (птицы) са силни. — Тúк има (нýви). — (Нýви) са кооператíвни. — В градината игрáят (децá). — (Децá) са здрáви. — (Бащí) обýчат (синовé). — В тeáтъра влизат много (мъжé) и (женé). — (Братя) се грýжат за (сестрí). — (Ръцé) на Либчо са чисти. — Много от (съученици) на Либчо участвуют в състезáния.

Образец: (Раменé) на Либчо са прáви. — Раменéте на Либчо са прáви.

2. Напишите следующие предложения во множественном числе:

Шофьорът кáра автобúс. — Кýчето е полéзно живóтно. — Дúха северен вýтър. — Работникът сечé дървó. — Дървóто се раззеленýва. — Влакът трéгва навréме. — Зъбът на Либчо е здрáв.

Образец: Шофьорът кáра автобúс. — Шофьорите кáрат автобúси.

3. К выделенным существительным подберите прилагательные:

Нóщите са къси. — Сéляните рабóтят на полéто. — На игри-щата има състезáния. — Глéдам с възхищéние движéнията на спор-тистите. — Йордáн носи кóфарите. — Тé се разхóждат по улиците.

Образец: Нóщите са къси. — Лéтните нóщи са къси.

4. Придумайте и напишите предложения с данными словосочетаниями во множественном числе:

ученическа чántа, копрýнено знáме, прéсен плóд, нарóдна пéсен.

Образец: Ученýческа чántа. — Ученýческите чántи са на чинá.

5. К словосочетаниям, данным в упражнении № 4, подберите второе прилагательное во множественном числе. Предложения запишите.

Образец: Ученýческа чántа. — Кóжените ученýчески чántи са здрáви.

ДВАДСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Числително име. Числителни
бройни имена

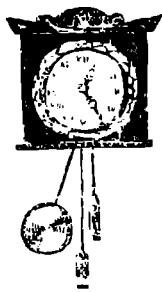
рéчен дáмски часóвник

рéчен мъжки часóвник

джобен часóвник

стéнен часбвник

будильник

гráдски часбвник

В МАГАЗИНА ЗА ЧАСÓВНИЦИ

В магазíна юма разлýчни часбвници: ръчни, джобни, стéнни и будильници.

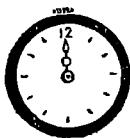
Една женá разглéжда часбвниците. Часовникарят ю покáзва двá мъжки часбвника. Едíнийт ю кръгъл, с тъмен циферблáт и секундárник. Двéте стрелки на часбвника ю позлатéни. Другият ю правоъгълен и поб-мáльк. Йма здрáва кóжена кайшка.

- Каквá мáрка ю часбвниците? — пýта купувáчката.
- И двáта ю съвéтски. Ймаме и швейцáрски, нéмски.
- Аз предпочítам тóзи — кáзва женáта, — защóто юма секундárник. Кóлко стрúва?
- Шестдесéт лéва.

В магазíна влизат трýма граждани. Едíнийт подáва на часовникаря повréден часбвник и кáзва:

- Другáрю, тóзи часбвник ю от Вáшия магазíн. Не работи добré.
- Избýрзвá ли?
- Нé. Остáва назáд с дéсет минúти в денонбщието.
- Оставéте часбвника на попрáвка.
- Когá ще бýде готов?
- След пéт déна.

КОЛКО Е ЧАСЪТ?

Часът ю точно
дванáдесет.

Часът ю дванáдесет и
петнáдесет минúти
(и чéтвърт).

Часът ю дванáдесет
и тридесет минúти
(и половина).

Часът ю дванáдесет
и четиридесет и пéт
минúти (тринáдесет
без чéтвърт).

Запомните

В кóлко часá запóчвате рабоta? Кóлко ча́са рабóтите на дéн?

— Запóчвам рабоta в óсем часá. — Рабóтia на дéн óсем ча́са.

Выражения из текста

1. Какvá мárka e часóвникът? — Какой марки эти часы?
2. Поврéден часóвник. — Испорченные часы.
3. Часóвникът рабóти (вървí) добré. — Часы работают (идут) хорошо.
4. Часóвникът избрóзвá. — Часы спешат.
5. Часóвникът остáва назáд. — Часы отстают.
6. Остáвям на попráвка. — Сдать в починку.

Дополнительный словарь

Чáс, минúта, секúнда, тóчен часóвник (вéрен часóвник), тóчно врéме
Будíлникът звéньи. Сверýвам часóвника. Часóвникът е напréд (на
зáд). Навíеам часóвника. Часóвникът спíра. Попráвям часóвника. Ча-
сóвникът покáзыва врéмето.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

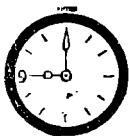
1. Какvý часóвници юма в магазíна? 2. Кóй часóвник купóва женáта?
Какvá мárka e Вáшият часóвник? Когá навíявate часóвника? Кák
рабóти тóй? Сверýваетe ли Вáшия часóвник? Кóлко e часýт? В кóлко
часá обýдвате? — вечéряте?

II. Перескажите разговор гражданина с часовщиком.

III. Спишите текст, поставив вместо точек нужные глаголы:

Часýт e дéвет. Тóзи часóвник покáзыва дévet часá без пéт минути.
Тóй ... . — Часýт e дévet и дéсет минúти. Мóят часóвник покáзыва дé-
сет и половина. Тóй e ... . — Тóзи часóвник e повréден, тóй чéсто ... —
Всяка сúтрин в шéст часá будíлникът ... . — Часовникáрят ... повréde-
ние часóвници.

IV. Кóлко e часýт?

ГРАММАТИКА

ИМЯ ЧИСЛИТЕЛЬНОЕ

Имена числительные бывают количественными и порядковыми.

1. Имена числительные количественные

1	еди́но	111	сто и единáдесет (единáйсет)
2	две́	121	сто двáдесет (двáйсет) и единó
3	три́	200	две́ста
4	чётири	300	три́ста
5	пéт	400	чётиристотин
6	шéст	500	пéтстотин
7	сéдем	600	шéстстотин
8	бóсем	700	сéдемстотин
9	дéвят	800	бóсемстотин
10	дéсет	900	дéвятстотин
11	единáдесет (единáйсет)	1000	хиля́да
12	дванáдесет (дванáйсет)	1001	хиля́да и единó
20	двáдесет (двáйсет)	1011	хиля́да и единáдесет (единáйсет)
21	двáдесет (двáйсет) и единó	1021	хиля́да двáдесет (двáйсет) и единó
30	три́десет (три́йсет)	2000	две́ хиляди
40	чети́ридесет (чети́рийсет)	1 000 000	еди́н милион
50	петдесéт	2 000 000	два милио́на
60	шестдесéт		
70	седемдесéт		
80	осемдесéт		
90	девятдесéт		
100	сто		
101	сто и единó		
	· · · · ·		

Числительные количественные отвечают на вопрос *кóлько*. Они не изменяются по родам и числам.

Например:

три́	{ часóвника стрéлки момчéta	дванáдесет	{ мóлива — м. р. тетráдки — ж. р. децá — сп. р.

Иключение составляют числительные *еди́но* и *две́*.

Имя числительное *еди́но* изменяется по родам и числам.

Например :

мужской род	женский род	средний род
един часбвник	едиа стрелка	едио момчё

Но: множественное число

един	часбвници
	стрелки
	момчёта

Имя числительное *две* изменяется по родам.

Например :

мужской род	женский и средний род
два часбвника	две { жени
	дца

2. Имена числительные собираательные для лиц мужского рода

В болгарском языке числительные количественные от *две* до *шест* могут иметь особую лично-мужскую форму: *двáма, трíма, четири́ма, пети́ма, шести́ма*.

Особую лично-мужскую форму имеют и многозначные числительные, оканчивающиеся на цифру от *две* до *шест*.

Например : двадесет и двáма българи, петдесёт и трíма руси.

Числительные количественные для обозначения предметов

Купувам два мόлива.
Ймам трíй учéбника.
В стáята йма чéтири стóла.
Дáйте ми пéт мόлива.
Взéмам шéст тебешýра.
Часбвникът стрóува четиридесет и
два лéва.

Числительные собираательные для обозначения лиц мужского рода

Живéя с двáма студéнти.
Ймам трíма другáри.
Ймам четири́ма приyтели.
Познáвам пети́ма гвинéйци.
Тúк рабóтят шести́ма мъжé.
Четиридесет и двáма работници
са наградéни.

3. Членная форма имен числительных

Числительные, оканчивающиеся на *-а*, получают членную форму на *-та*, а все остальные — членную форму на *-те*.

Например : двáта   двéте
               двáматá   трíте
               трíстата   дванадесеттé
               хилýдата   петнадесеттé
     стотé

Числительное *еди́н* получает членную форму, как прилагательное.

Например: В магазына влýзат двáма мъжé. Едýний подáва на часовникáря поврёден часóвник.

Часовникáрят предлáга на купувáчката двá часóвника.
Тý купúва **еди́ния**.

Часóвникът има двé стрелкý. Еднáта покáзвা часóвéте,
а дру́гата — минúтите.

Той има двé деца. Едно́то е на пéт годýни, а дру́гото —
на дéсет.

На витрýната има двá вýда часóвници. Еднýте са дáм-
ски, а дру́гите — мъжки.

Если числительное является многозначным числом, чле-
няется только последняя цифра.

Например: На витрýната има двáдесет и трí часóвника. — Двáдесет
и трíте часóвника са швейцáрски.

В завóда има стó петдесéт и шéст стáна. — Стó пет
десéт и шесттé стáна работят денонбýцно.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Следующие числительные напишите словами:

6, 11, 16, 30, 50, 63, 150, 178, 340, 372.

2. Ответьте на вопросы:

Кóлко чáса има денонбýцието? — Кóлко минúти има часéт? —
Кóлко секýнди има минúтата? — Кóлко дéна има сéдмицата? —
Кóлко парí получáвате всéки мéсец? — Кóлко стрóува еди́н мъжки ко-
стýом? — Кóлко киломéтра има от Сóфия до Москvá?

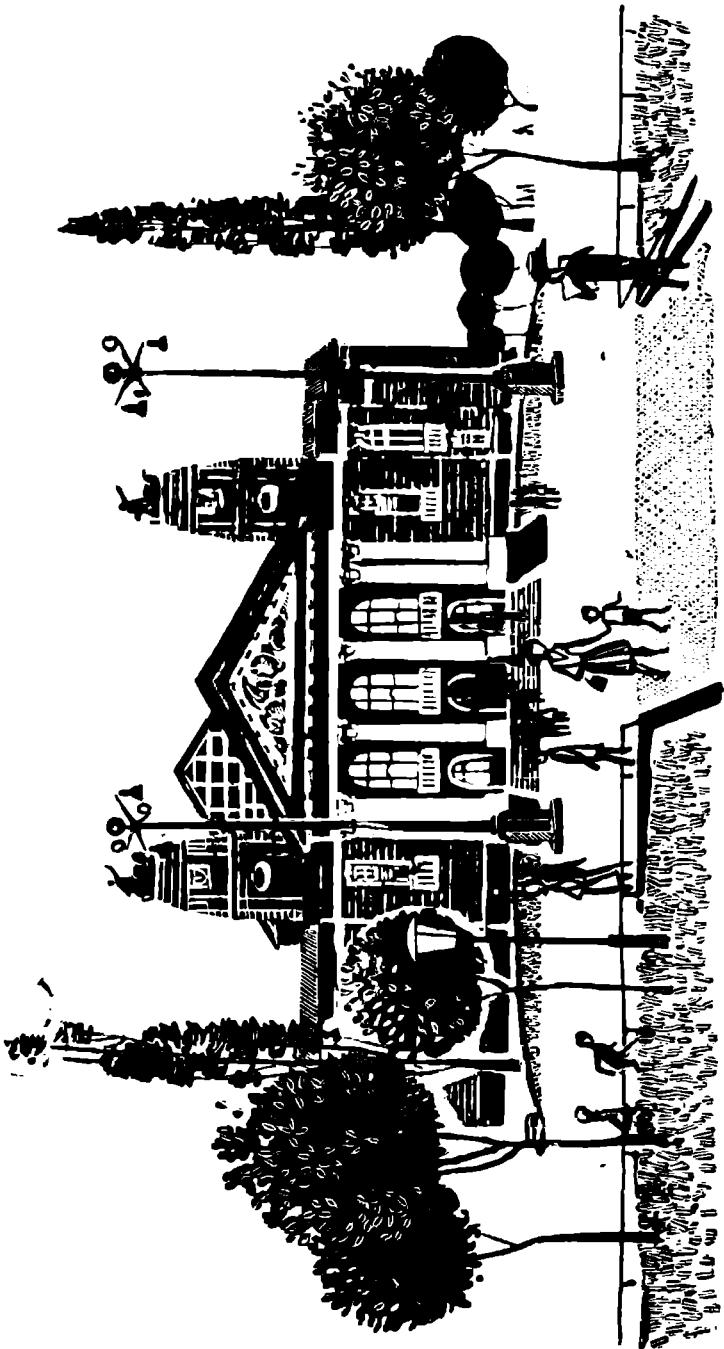
3. Спишите предложения. Числительные напишите словами:

В стáята има 1 ма́са, 1 гардерóб и 1 ráдио. — Пéтър купúва 2
учéбника, 2 писáлки и 2 шишéта масти́ло. — По ѿлицата вървят 4
мъжé. — В градá има 4 памéтника. — Аз живéя с 2 другáри от Алжíр. —
В завóда работят 3453 работници.

4. Числительные в данных предложениях употребите в членной форме, там
где это необходимо:

Пéтър има двáма приyтели. Двáма приyтели на Пéтър са rúси. —
Ана купúва двé палтá. Едно́ е зýмно, а дру́гото — лáтно. — Апартá-
мéнтът се състои от двé стáи. Еднá е спáлня, а дру́гата — днéвна. —
На ма́сата има двá учéбника. Вземéте еди́н. Еди́н учéбник е на Лиобчо,
а дру́гият — на Гебрги. — Тáзи женá има сéдем внúци. Сéдем внú-
ци на тáзи женá са живи. — В завóда има 123 ѡдарници. 123 ѡдар-
ници в завóда са наградéни. — Продавáчката дáва на Рáдка 12 тетráдки.
Рáдка взéма 12 тетráдки. — Шéст континéнта в светá са: Еврóпа,
Áзия, Áфрика, Америка, Австралия и Антарктида.

Образец: Пéтър има двáма приyтели. — Двáматата приyтели на Пé-
тър са rúси.

Народен театър „Иван Вазов“, София

ДВÁДЕСЕТ И ЧЕТВъРТИ УРОК

Числителни редни имена

В ТЕАТЪРА

Народният театър „Ивáн Вáзов“ се намира в центъра на София. Той е красива сграда на три етажа.

Тази вечер в Народния театър се играе „Ивáн Шишмáн“ — българска пиеса в три действия.

Никóла и Виктор Андрéев се срещат във фоайето на театъра. Двамата приятели оставят палтата си на гардероба, купуват програма и сядат на двадесет и втория ред в партéра.

Първият звънец звънii. Всички места са вече заети.

След втория звънец завесата се вдига. Представлението започва. Чужденецът следи играта на артистите с интерес. Третата картина на първото действие е много напрégната.

След всяко действие зрителите възпроизвеждат аплодисменти. Артистите няколко пъти излизат на сцена и се покланят. От първите редове хвърлят цветя.

След представлението зрителите оживено споделят впечатленията си от пиесата.

Выражения из текста

1. Сграда на три етажа. — Здание в три этажа.
2. Играе се пиеса (дáва се пиеса). — Идет пьеса.
3. Пиеса в три действия. — Пьеса в трех действиях.
4. Оставям палто си на гардероб. — Сдавать пальто в гардероб.
5. Завесата се вдига. — Занавес поднимается.
6. Завесата се спуска. — Занавес опускается.
7. Следи с интерес. — Следить с интересом.
8. Излизам на сцената. — Выходить на сцену.
9. Споделям впечатленията си от... — Делиться впечатлениями о ...

Дополнительный словарь

Първи балкон, втори балкон, кулоár, ложа, разпоредител, антракт. (пауза); драма, трагедия, комедия; артистка, режисър, драматически състав, постановка на пиеса, роля.

Играя главна роля. Изпълнявам роля.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:

1. Къде се намира Народният театър? 2. Коя пиеса се играе тази вечер? 3. На кой ред са места на двамата приятели? 4. Кога започва представлението? 5. Какво правят зрителите след всяко действие?

2. Вместо точек вставьте нужный глагол:

Артистът ... много добрé. — Зрителите ... с интерес играта. — Другата седмица ... нóва пиéса. — Тáзи артистка ... за пръв път на сцénата. — Занéсата ... след представлението. — Никóла и Вíктор Андрéев ... впечатлениета си от българската пиéса. — Артистът излýза на сцénата и ... .

ГРАММАТИКА

ИМЕНА ЧИСЛИТЕЛЬНЫЕ ПОРЯДКОВЫЕ

първи	първа, първо, първи
втори	-а, -о, -и
трéти	-а, -о, -и
четвърти	-а, -о, -и
пéти	-а, -о, -и
шéсти	-а, -о, -и
сéдми	-а, -о, -и
бóсми	-а, -о, -и
девéти	-а, -о, -и
десéти	-а, -о, -и
единáдесети	-а, -о, -и
дванáдесети	-а, -о, -и
.....	
двáдесет и първи	-а, -о, -и
.....	
тридесети	-а, -о, -и
четиридесети	-а, -о, -и
петдесéти	-а, -о, -и
шестдесéти	-а, -о, -и
седемдесéти	-а, -о, -и
осемдесéти	-а, -о, -и
деветдесéти	-а, -о, -и
стóтни	-а, -о, -и
стó двáдесет и първи	-а, -о, -и
.....	
пéтстотни	

Имена числительные порядковые отвечают на вопрос *кой* (порéд). От имен числительных пёт и выше порядковые числительные образуются с помощью суффикса *-и*.

В сложных порядковых числительных лишь последняя цифра принимает форму порядкового числительного.

Имена числительные порядковые стоят перед существительными и согласуются с ними в роде и числе, как прилагательные.

Например : Днéс ще глéдам дráмата „Ивáн Шицмáн“ за трéти път.

Вíктор Андрéев и Никóла ýмат билéти за втóри балкóн.

Любчо ýчи в Четвърто срéдно учýлище.

Д-р Христова рабóти в Осма поликлиника.

Тéзи младéжи са първи по успéх.

Ударение в числительных порядковых соответствует ударению в числительных количественных.

Например: бсем -- бсми, петдесёт -- петдесёти.

И с к л ю ч е н и я: първи, втори, четвърти, девеёти, десёти.

1. Членная форма имен числительных порядковых

Имена числительные порядковые получают членную форму, как имена прилагательные.

Например: Първият звънёц звънй.

Завесата се вдига след втброя звънёц.

Третата картина на това действие е много интересна.

Дайте ми билет за втброто представление на пиесата „Иван Шишман“.

От първите редове хвърлят цветя на артистите.

В сложных числительных членуется только последняя цифра.

Например: Двадесет и втброят конгрес на КПСС има историческо значение.

П р и м е ч а н и е: Имена числительные порядковые могут употребляться в членной и нечленной формах.

Например: Третата картина на първото действие е много интересна.
Трета картина на първо действие е много интересна.

2. Для обозначения дат употребляются предлоги *на*, *в*, *през*

1. Предлог *на* употребляется:

а) при указании даты полностью.

Например: Българският поэт-революционер Христо Ботев е роден [на] 6 януари 1849 година (6. I. 1849 г.).

б) При указании даты и месяца.

Например: Христо Ботев е роден [на] 6 януари.

в) При указании только даты.

Например: Ще имаме изпит [на] 21.

2. Предлог *през* употребляется:

а) При указании года. Может употребляться также и предлог *в*.

Например: Христо Ботев е роден [през, в] 1849 година.

б) При указании только месяца:

Например: Христо Ботев е роден [през] януари.

[През] месец май цъфтят розите.

П р и м е ч а н и е. В датах имена числительные порядковые не употребляются в членной форме.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Спишите предложения. Числительные пишите словами:

Апартамéнтът на Христови е на III етáж. — Студéнтското градчé в София е на IV киломéтър. — Отворéте книгата на IX, на XIII, на XLV, на CVIII, на CXXXI стрáници. — Инженéр Христов живéе в V софийски район. — Виктор Андрéев пристига в Бългáрия за I пéт. — След II дéйствие на драмата има голýм антракт. — Любчо и Георги са IV в сътезáнията.

2. Числительные порядковые напишите словами. Употребите их в членной форме:

I космонáвт в светá е Юрий Гагáрин. — СССР е I социалистíческа странá в светá. — Ние живéем на III улица наляво. — На I площáд има голýм памéтник. — Пред III вхóд на жилищния блóк чáка автомобíл. — Ще звънý на IV звънéц. — III дéйствиe на драмата е най-кéко. — I пролетни плодовé са черéшите и ягодите. — Утре ще се дáва CCXII представлéние на драмата „Ивáн Шишмáн“.

3. Ответьте на вопросы:

Когá сте родéн(а) (кой дéн и мéсец, кой годíна)? — Когá е Прáзникът на трудá? — Когá запóчва новата годíна? — Когá запóчва пролеттá? — Когá е Международният дéн на женáта? — Кой дéн (пóрéd) в сéдмицата е недéля? — На кой етáж живéете?

4. Вместо точек вставьте нужные предлоги:

Поéтът-антифашист Никóла Вапцáров е родéн ... 1909 годíна. — Аз сéм родéн ... юни 1940 годíна. — Бългáрия се освобождáва от фашизма ... 9 септéмври 1944 годíна. — Ще дóйда у вáс ... 16.

5. Подберите к следующим существительным порядковые числительные дéн, рéд, памéтник, представлéние, апартамéнт, стълба, жилищен блóк, спíрка, вратá.

С полученными сочетаниями составьте предложения.

ДВÁДЕСЕТ И ПÉТИ УРОК

Въпросителни местоимения
Преходни и непреходни гла-
голи

МÝТНИЧЕСКА ПРОВéРКА

Виктор Андрéев пътúва за Югославия с влáк. На гáра Драгомáн влáкът спíра. Драгомáн е на грáницата между Бългáрия и Югославия. Тýк българските мýтнически влáсти проверяват багáжа на пътниците.

Двáма мýтнически служíтели влýзат в купéто. Тé се обръщат към Андрéев:

Ймате ли нéщо за обмитяване? Носите ли например кóжено палто, злáти предмéти, цигáри?

— Нося дáмско палто, но имам разрешение за износ от Министéрството на външната търговия. Это, заповядайте.

— Кóй багаж е Ваш?

— Это тóзи.

Андрéев свáля едýн кúфар от мрéжата и кáзва:

— Тук имам вéщи за лíчна употреба и подárьци.

Мйтническият служítел сбчи еднá чáнта на мрéжата и пýта:

— Чий е тáзи чáнта?

— Мбя.

— Каквí нешá има в чáнтата?

— Употребяvани вéщи. Има и цигáри.

— Цигáри? Кóлко кутíи носите?

— Прávia контрабáнда с кутíя от стó цигáри.

Мйтническият служítел се усмíхва и кáзва:

— Добрé, знáчи всíчко е редóвно.

Пасportният служítел кáзва:

— Акó обýчате, пасporta и докумéнтите.

Андрéев покáзва пасporta и докумéнтите си.

Прóвérkата завéршва.

Выражения из текста

1. Ймате ли нéщо за обмитяване? — У вас есть что-нибудь, подлежащее обложению пошлиной?

2. Разрешение за износ. — Разрешение на вывоз.

3. Вéщи за лíчна употреба. — Личные вещи.

4. Употребяvани вéщи. — Ношеные вещи.

5. Прávia контрабáнда. — Везти контрабандой.

6. Кутíя от стó цигáри. — Коробка в сто штук папирос.

7. Всíчко е редóвно. — здесь: Все в порядке.

Антонимы

износ — вно́с

външна търговия — вътрешна търговия

Дополнительный словарь

Мйтническа тарíфа, забрана за износ, изходна вýза, вхóдна вýза, транзíйтна вýза, бюро за обмýна на валúта.

Вна́сям. Изна́сям. Пла́щам мýто. Обмéням парý.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Ответьте на вопросы:

1. Къде се намýра гáра Драгомáн?
2. Защó влáкът прáви на Драгомáн поб-дълъг престóй?
3. Каквó пýта мйтническият служítел?
4. Каквó има Андрéев в кúфара?
5. Каквó има в пýтническата

чáнта на Андрéев? 6. Каквó кáзва мýтническият служйтел след провéрката?

За кой предмети юма забрана за ѹзнос? Кák могат да се изнасят тé? За кой предмети пътниците плáщат мýто? Каквó прáви паспóртният служйтел? Къдé обмéнят парý пътниците?

ГРАММАТИКА

I. ВОПРОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

	Мужской род	Женский род	Средний род	Мн. число
Обозначают лица и предметы	кóй	коя	коé	кoй
Предметы			щó	
Только для лиц	когó, предлог + когó			
Признаки	какъв	какvá	каквó	какvý
Принадлежность	чíй	чíя	чиé	чíй
Количество		кóлко		

Правописание

Вопросительное местоимение **кóй** во множественном числе пишется без ѹ — **кoй**.

Вопросительные местоимения имеют зависимое и независимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление   Зависимое употребление

Кóй пътúва?

Какъв е тóй?

Чия е тáзи чáнта?

Кóлко стрóуva едýн билéт?

К бóй кúфар е Báш?

Какъв студéнт е тóй?

Чия чáнта нóсиш?

Кóлко лéва стрóuva едýн билéт?

Вопросительное местоимение **кóй**, употребленное независимо, в роли прямого дополнения имеет форму **когó**, а в роли косвенного — предлог + **когó**.

Например : Когó пýта мýтническият служýтел ?

Когó тýрсите ?

С когó говóри мýтническият служýтел ?

На когó говóри тóй ?

Вместо вопросительного местоимения чий, чия, чиé, чий может употребляться форма **на когó**.

Например : Чий е тáзи чáнта ? — На когó е тáзи чáнта ?

Чий са тéзи кúфари ? — На когó са тéзи кúфари ?

II. ПЕРЕХОДНЫЕ И НЕПЕРЕХОДНЫЕ ГЛАГОЛЫ

Глаголы, требующие прямого дополнения, называются **переходными**.

Например : Мýтническият служýтел пýта пýтниците.

Пýтникът отвáря кúфара.

Глаголы, которые не могут употребляться с прямым дополнением, являются **непереходными**.

Например : Андрéев разговáря с мýтническия служýтелем.

Тóй пýтýва за родýната си.

Пýтникът влýза в купéто.

Примечание. Переходные глаголы могут иметь и косвенное дополнение.

Например : Пýтникът подáва на служýтеля паси́рта си.

Тóй купóва кни́ги за деца́та си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте вопросительные местоимения :

... проверя́ва докумéнтите на пýтниците ? — ... часóвник ще си кúпите ? — ... вéщи нóсите в кúфара ? — На ... покáзвате паспóрта си ? — С... живéете в тáзи стáя ? — На ... úлица живéете ? — В ... квар-тál се намýра апартамéнтът на Христови ? — ... чáса пýтúвате от Москвá до София ?

2. Задайте вопросы к выделенным словам :

Часóвникът на Андрéев е повréден. — Тóзи костюм е на Пéтър. — Ще взéма тетráдката на Рáдка. — Детéто на Пéтър е болно. — Дрéхите на раббтниците са нóви.

3. Напишите вопросительные предложения при помощи местоимений :

кóй — кóй, какъв — каквý, чий — чий, когó, кóлко.

4. Напишите предложения с данными словами в роли дополнения :

музéй, автобóс, годýшен пла́н, преподавáтелка, другáри, часовни-кár, доклáд, вéщи.

5. Выпишите в один столбец переходные глаголы, а в другой — непереводные:

гúбя, усмíхвам се, лежá, внасям, мълчá, благодаря, взéмам, покáзвам, подáвам, зréя, цъфтý, летя, стóй.

6 Составьте предложения с глаголами из упражнения № 5.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Падежни форми на личните местоимения

ЛЮБЧО Е БОЛЕН

От дva днý Любчо е болен. Тóй е на леглó.

Любчовата майка вýка лéкар от поликлиниката.

След половин час лéкарят идва. Майката го посрéща. Тóй я пýта:

— Кóй е болен **у вás?**

— Малкият, éто **го**, лежí в стáята. Заповáдайте.

— Каквó **му** е на малкия? Ѝма ли температúра?

— Тресé **го**.

Лéкарят влýза в стáята при Любчо и сýда **до него**.

— Каквó **те** болí, момчé?

— Главáта **ме** болí, кáшлям, юмам хрéма.

— Ѝмаш ли апетít?

— Нé. Нýцо не **мí** се ядé. Лóшо **ми** е.

Лéкарят измéрва температúрата на Любчо. Пóсле **го** преглéжда.

Преслúшва гýрдите и сърцeto на бólния. Измéрва пúлса и кáзва на майката:

— Нýма нýцо опáсно. Обикновéна простúда. Щe мýне. Любчо трýбва да стой нýколко дéна на тóпло.

Лéкарят напýсва рецéпта, подáва я на майката и ю кáзва:

— Предпýсвам **му** сирóп против кáшлица, праховé за температúрата и кáпки за нóс. Щe **му** дáвате по еднí прáх три пýти на дén след юдене, а от сирóпа — по еднá сúпена лýжица на dva чáса.

— А кáпките? — пýта майката.

— От тýх щe слáгате в носá на детéто редóвно по óсем кáпки нýколко пýти на дén. След трý дéна елáте при мéне в поликлиниката.

— Благодаря Ви, дóктore.

Выражения из текста

1 На леглó съм. — Слечь в постель.

2 Вýкам лéкар. — Звать врача.

3 Каквó ти е? — Что с тобой?

4. Тресé ме. — Меня лихорадит.
5. Болý ме главáта (ймам главобóлье). — Болит голова.
6. Ймам хрéма. — У меня насморк.
7. Не мý се ядé. — Нет аппетита (не хочется есть).
8. Лóшо ми е. — Мне плохо.
9. Преслúшвам гърдите, сърцeto. — Выслушивать легкие, сердце.
10. Нýма нýщо опасно. — Нет ничего опасного.
11. Стóя на тóпло. — Сидеть в тепле.
12. На двá чáса. — Каждые два часа.
13. Три пýти на дéн. — Три раза в день.

Антонимы

след ядene — преди ядene
редóвно — нередóвно

Дополнительный словарь

Бóлест, заráзни бóлести: г्रíп, ангíна, скаратíна, корéмен тýф, туберкулóза.

Лéкар-специалист по вътрешни бóлести.

Лéкар-специалист по очни бóлести.

Лéкар-специалист по ушни, нóсни и гýрлени бóлести.

Лéкар-специалист по кóжни бóлести.

Лéкар-специалист по нéрвни бóлести.

Лéкар-хирóрг, лéкар-реңтгенолóг, зъболéкар.

Пациéнт, медицинска сестра.

Лéкарски прéглед, лекárство, бýрза пóмош, тéжко бóлен, бóлница.

Не сé чýствувам добré. Боледúвам (бóлен съм) от ... . Просту-
дáвам се. Оздравáвам. Лекúвам. Постáвям диагнóза. Пráвя компрéс.
Пráвя инжéкции. Пáзя стáята. Пáзя диéта.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каквó му е на Либчо?
2. Каквó прáви Любчовата мáйка?
3. Каквó прáви лéкарят?
4. Каквý лекárства предпýсва тóй на Либчо?

II. Проведите разговор между врачом и пациентом.

III. Напишите предложения со следующими словами и выражениями:

боледúвам от ..., на леглó съм, лекúвам пациéнт, прáвя инжéкции,
вýкам лéкар, заráзна бóлест, пáзя диéта, бýрза пóмош, на двá чáса,
зъболéкар, лекárство.

IV. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Лéкарят ... пúлса.	не сé чýствувава
Башáта вýка ...	протýв кáшилица
Бóлният ... добré.	бýрза пóмош
Дáвайте му по едýн прáх ...	измéрва
Тóзи сирóп е ...	тéжко бóлен
Тóй е ...	след ядene

ГРАММАТИКА

ПАДЕЖНЫЕ ФОРМЫ ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

Именительный падеж Подлежащее	Винительный падеж		Дательный падеж		Аналитические формы Косвенное дополнение
	Прямое дополнение полная форма	краткая форма	краткая форма		
1 л. áз	мéне	ме	ми		мéне
2 л. тí	téбе	те	ти		téбе
3 л. тóй тó	néго	го	му	Предлог <i>на, в, с,</i> <i>до, за, +</i> <i>от и др.</i>	néго
тá	néя	я	и		нéя
1 л. нíе	náс	ни	ни		náс
2 л. вíе	váс	ви	ви		váс
3 л. té	táх	ги	им		тáх

Аналитические формы личных местоимений в предложении служат косвенным дополнением. Предлог *на* и полная форма личного местоимения в винительном падеже выполняет службу дательного дополнения.

1. Полные формы личных местоимений

Полные формы личных местоимений употребляются в следующих случаях:

а) После предлога.

Например: От тáх (от кáпките) ще слáгате в носá.
Лíобчо е поб-голáм от нéя (от Румýнка).
Лéкарят говори на нéго (на детéто).

б) Когда логическое ударение падает на дополнение, выраженное личным местоимением.

Например: Нéго пýта (нé тéбо).
На Вáс говоря (нé на дру́гите).

2. Краткие формы личных местоимений

Краткие формы личных местоимений употребляются чаще, чем полные.

Местоимения в винительном и дательном падеже, употребляющиеся вместо имен существительных, выступающих в роли прямого и косвенного дополнения

Число	Род	Дополнение, выраженное существительным		Дополнение, выраженное местоимением в винительном падеже	
		полная форма	краткая форма	полная форма	краткая форма
Прямое дополнение	ед. ч.	м. р. ср. р. ж. р.	Мáйката посрéща лéкари. Лéкарят преслúшва сърцéто. Лéкарят пýта мáйката.	Мáйката посрéща нéго. Лéкарят преслúшва нéго. Лéкарят пýта нéя.	Мáйката го посрéша. Лéкарят го преслúшва. Лéкарят я пýта.
	мн. ч.	м. р. ж. р. ср. р.	Лéкарят преглéжда мъжéте, жени́те, деца́та.	Лéкарят преглéжда тýх.	Лéкарят ги преглéжда.
Косвенное дополнение	ед. ч.	м. р. ср. р. ж. р.	Лéкарят сýда до бóльни. Любчо рéже с нóжчето. Лéкарят сýда до бóлната.	Лéкарят сýда до нéго. Любчо рéже с нéго. Лéкарят сýда до нéя.	Лéкарят сýда до нéго. Любчо рéже с тýх.
	мн. ч.	м. р. ж. р. ср. р.	Любчо се лекúва с праховéте, kápkite и хáпчетата.	Любчо се лекúва с тýх.	Лéкарят говори на мъжá. Лéкарят говори на детéто. Лéкарят говори на женáта.
Полное дополнение	ед. ч.	м. р. ср. р. ж. р.	Лéкарят говори на мъжá. Лéкарят говори на детéто. Лéкарят говори на женáта.	Лéкарят говори на нéго. Лéкарят говори на нéя. Лéкарят говори на тýх.	Лéкарят говори на мъжá. Лéкарят говори на детéто. Лéкарят говори на женáта.
	мн. ч.	м. р. ж. р. ср. р.	на жени́те, на деца́та.	на жени́т, на деца́та.	Лéкарят им говори.

3. Место кратких форм личных местоимений в предложении

а) Краткие формы личных местоимений не употребляются в начале предложения и после предлогов.

Правильно:

Тресé го
Лóшо му е.

Неправильно:

~~То тресé~~
~~Му е лóшо~~

б) Если предложение начинается глаголом, местоимения ставятся непосредственно после него.

Например: Болí ме главáта.

Говоря ти сериóзно.

в) Если в начале предложения стоит другое слово, местоимения ставятся перед глаголом.

Например: Каквó те болí?

Лéкарят му предпíсва лекárство.

г) При глаголах будущего времени краткая форма местоимений ставится после частицы *ще*.

Например: Ще го пýтам.

Ще ти разkáжа всíчко.

д) Краткая форма дательного падежа стоит всегда перед краткой формой винительного падежа.

Например: Лéкарят dáва рецéпта на бóльния. — Лéкарят му я dáва.

Часовникáрят покáзыва часéвниците на грáжданката. —

Часовникáрят й ги покáзыва.

4. Особые случаи употребления падежных форм личных местоимений

1. Дополнение (прямое и косвенное) можно выразить одновременным употреблением полной и краткой формы личного местоимения.

Например: Мéне ме болí главáта.

Нéго го тресé.

На нéго му е лóшо.

2. Дополнение (прямое и косвенное) можно выразить одновременным употреблением имени существительного и краткой формы личного местоимения.

Например: Детéто го болí главáта.

Нýма ги служíтелите.

Каквó му е на мóмчéто?

Ударение

Краткие личные местоимения имеют ударение только в том случае, если они стоят после отрицательной частицы *не*.

Например: На нéго не мý е студéно.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте вопросы к личным местоимениям в следующих предложениях:

Чéсто го срéцам на ўлицата. — Пíшем и́ писмб. — Ще работиш ли с мéне? — Тý е омъжена за нéго. — Артистите им се поклáнят. — Тé изкáзват възхищéнието си от нéя.

2. Выделенные существительные замените соответствующей полной или краткой формой личного местоимения:

Прáя компрéс на бблния. — Не познáвам чужденкáта. — Ѝскам да говоря с преподавáтелката. — Навíвам часбвника редбвно. — Разговáрям с миньбрите. — Мириша цветтýта. — Ям от плодовéте. — Продавáчката дáва на Ана рéчника. — Пéтър обяснява на Гебрги тáзи дúма.

3. Местоимения, данные в скобках, замените полной или краткой формой личных местоимений:

Áз говоря на (тý). — Двá ча́са (вíе) чákam. — Милиционéрът дáва път на (тé). — Отíвам на кíно с (тóй и тý). — Кóй говори за (áз)? — За (тý) или за (тóй) пýта преподавáтелят? — Не (вíе) познáвам. — Тé купúват подáрък на (ниe).

Образец: Áз говоря на (тý). — Áз говоря на нéя. Áз и говоря.

ДВАДЕСЕТ И СÉДМИ УРОК

Съчетание на два глагола с
частицата *да* (съставно ска-
зуемо)

ТЕЛЕФÓНЕН РÁЗГОВОР

Стéфан и Никóла са приyтели. Тé зáедно посещáват кóурс по английски езíк. Вéче нýколко пýти Никóла отсéствува. Стéфан му се обáжда от еднá телефонна кабíна. Тóй пуска монéта от двé стотýнки в отвóра на апáратá, вдýга слушáлката и набýра нóмер 66-16-11. Лíнията е заéта. Стéфан закáча слушáлката на апáратá. Трýбва да чáка. След малко отnóво пуска двé стотýнки, набýра нóмера и чýва гласá на Никóла:

— Áло, кóй е?

— Здравéй, Кóльо. Стéфан е на телефонá. Защó не идваш на кóурса по английски езíк и не сé обáждаш? Запбчвам да се беспокой за тéбе. Здрáв ли си?

— Здрáв съм, но юмам много рáбота в завóда. Серá е крáят на годината, плán трябва да се изпълнява, нали знаеш.

— Но ти не бýва да гúбиш урóците.

— Аз продължáвам да се занимáвам в къщи. Товá, разбýра се, не може да трае дълго. Език се єучи, като се говори. Кák вървят занимáнията?

— Мнogo добрé. С всéки нóв урóк стáват по-интересни. Мнogo съм довóлен от преподавáтеля.

— Още каквó нóво имá?

— Друго нýщо особено. Ѝмаш поздрави от курсистите.

— Благодарý, Стéфчо, и ти поздрави всíчки.

— Довиждане.

— До скóро вýждане.

Выражения из текста

1. Обáждам се по телефону. — Звонить по телефону.
2. Монéта от двé стотинки. — Монета достоинством в две стотинки.
3. Набýрам нóмер. — Набрать номер.
4. Лíнията е заéта. — Линия занята.
5. Здравéй (здравéйте). — Здравствуй (здравствуйте).
6. Изпълнýвам плán. — Выполнять план.
7. Кák вървят занимáнията? — Как идут занятия?
8. С всéки нóв урóк... — С каждым (новым) уроком...
9. Довóлен съм от... — Я доволен (чем).
10. Каквó нóво имá? — Что нового?

Дополнительный словарь

Телефонен апарáт, телефонна жýца, телефонен указáтел, бýрз телефонен разговор.

Телефонирам. Вýкам по телефону нýкого. Обáждам се по телефону на нýкого. Получáвам телефонна връзка. Телефонът е поврéден. Лíнията е прекъсната. „Гréшка, извинéте.“

ГРАММАТИКА

СОЧЕТАНИЕ ДВУХ ГЛАГОЛОВ И ЧАСТИЦЫ ДА (СОСТАВНОЕ СКАЗУЕМОЕ)

Глаголы запóчвам, продължáвам, свéршивам часто связываются с другими глаголами посредством частицы да и образуют составное сказуемое.

Например: Запóчвам да работя.

Продължáвам да се занимáвам в къщи.

В таком сочетании двух глаголов, связанных частицей да, первый глагол изменяется по лицам, числам, временам и наклонениям, а второй всегда стоит в настоящем времени и согласуется с первым по лицам и числам.

започвам да работя

Настоящее время Ед. ч. 1 л. започвам да работя 2 л. започваш да работиши 3 л. започва да работи	Будущее время ще започна да работя ще започнеш да работиши ще започне да работи
Мн. ч. 1 л. започваме да работим 2 л. започвате да работите 3 л. започват да работят	ще започнем да работим ше започнете да работите ще започнат да работят

В вопросительной форме настоящего и будущего времени частица *ли* стоит после первого глагола.

Например: Започвам ли да работя? — Ще започна ли да работя?

Составное сказуемое можно также образовать с безличными глаголами *може, трябва, бива* (*не бива*).

Например: Планът трябва да се изпълнива.

Ще трябва да говоря с преподавателя.

Тъй не бива да губиш урбите.

Това не може да трае дълго.

В подобных сочетаниях безличный глагол не изменяется.

Например:

трябва да говоря

Ед. ч. 1 л.	{	да говоря	Мн. ч. 1 л.	{	да говорим
2 л. трябва			2 л. трябва		
3 л.			3 л.		

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в настоящем времени в положительной и вопросительной формах сочетания глаголов из следующих предложений:

Трябва да уча български език. — Започвам да посещавам курса по английски език. — Свършвам да пъша писмобо. — Може да говоря по телефона.

2. Проспрягайте в будущем времени в вопросительной и отрицательной формах глагольные сочетания в следующих предложениях:

Ще мога да чета. — Днес ще трябва да отсъствувам. — Ще продължавам да работя в завода.

3. Напишите предложения со следующими глаголами, употребив их в форме составного сказуемого:

започвам, продължавам, трябва, бива.

ДВАДЕСЕТ И ОСМИ УРОК

Сложно съчинено изречение
Някои съчинителни съюзи

ПРИЯТЕЛ В НУЖДА СЕ ПОЗНАВА

Двáма приятeli вървят в гъста горá. Насрёща им излиза мéчка. Едният се кáчва веднáга на едно дърво, а другият остава сám на пътя. Каквó да прáви? Трябва веднáга да се скрие или да чáка смъртта. Изведнáж решáва: лягá на земята и се престrúva на умрýл. **Нито мéрда, нито** дýша.

Мéчката се приближáва до човéка, поду́шва го и го отминáва.

След мálко „приятелят“ слýза от дърното. „É — кáзва му дру́гият, — приятел си ми, но не мýслиш за мéне, а ме изостáвяш. Добрýят приятел в нúжда се познáва.“

По народна приказка

Выражения из текста

1. Приятел в нúжда се познáва.— Друзья познаются в беде.
2. Престrúвам се на умрýл. — Притворяться мертвым.

Антонимы

гъст — рýдък   приближáвам (се) — отдалечéвам (се)
глáден — сýт

Дополнительный словарь

Горá, хрáст, стъблó, кóрен, пýн, дýнер, корá, жълтъд.
Дървéта: бóр, елá, дýб, бýк, топóла, брезá, върбá, липá.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- Расскажите сказку.
- В каких словах заключается основная идея сказки?
- Напишите сочинение на тему *Приятел в нúжда се познáва*.
- Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Корáта на дърното е ...	дълбóки
Детéто ... на болно.	брезáта
Дъбът има ... кóрени.	се престrúва
... има бýла корá.	стъблó
Топóлата има висéко ...	другáри
Трябва да тýрсиш вýнаги добrý ...	хráст
Човéкът се скрýва зад едýн ...	кафýва

ГРАММАТИКА

СЛОЖНОСОЧИНЕННОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ. СОЧИНИТЕЛЬНЫЕ СОЮЗЫ

Сложносочиненное предложение состоит из самостоятельных простых предложений, которые образуют одно целое.

Например: Пролеттá запóчва и дървéтата се раззеленяват.
Телефонът рабóти, но лíнията не е свободна.

Простые предложения могут связываться между собой бескоузным способом и при помощи союзов.

1. Бессоюзные сложносочиненные предложения

Например: Той влýза в телефонната кабýна, пуска монéта в отвóра на апаратá, вдýга слушáлката, набýра номера.

Действия следуют одно за другим

2. Союзы сложносочиненных предложений

Например:
Рабóтя в завóда и ýча.

и

Действия совершаются одновременно

Мéчката се приближáва до човéка, подúшва го и го отминáва.

и

Действия совершаются последовательно

Той трýбва ведниáга да се скрие или да чáка смýртта.

или

Возможно одно из действий

Приýтел си ми, но не мýслиш за мéне.

но

Действия противопоставляются

Едýнийят се кáчва на дървóто, а другият остаáва на пýтя.

а = но

Действия противопоставляются в меньшей степени

Той нýто мýрда, нýто дýша.

нýто — нýто

Действия полностью отрицаются

Знаки препинания

Простые предложения в составе сложного выделяются запятами.

Запятая не ставится перед союзами *и*, *или*.

Например: Мéчката се приближáва до човéка, подúшва го и го отминáва.

Тóй трéбва веднáга да се скрíе или да чáка смéрттá.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вставьте вместо точек сочинительные союзы и расставьте запятые:

Мéчката подúшва човéка ... не гó изýжда. — Другáрите вървят из горáта ... разговáрят. — Кóрените на учéнието са горчиви ... плодовéте са слáдки. — Мéчката не вýжда човéка на дървóто ... трéгва към дру́гия на пýтя. — Днéс ... вали дъжд ... дúха вýтър. — През ля́тото днýте са дълги ... през зýмата са къси. — Гóзи часóвник рабóти добré ... избýрзва ... останáва назáд. — Довéчера ще ýча английски езíк ... ще отýда на концéрт. — Ще добýда у вáс ... ще} ти телефонýрам. — Момчéто е сериозно бóльно ... ще оздравéе.

2. Из данных простых предложений составьте сложные, связанные сочинительными союзами:

Едýнийят човéк се кáчва на дървóто. Тóй останáвя сám другáря си на пýтя. — Лóшият човéк изостáвя в нýжда другáря си. Добýят му по-мáга. — Едýнийят човéк стáва от земята. Приближáва се до дру́гия. Запóчва да му говори. — Ще се вýрна на обед. Ще закъснéя. — Момчéто кáшля. Момчéто нýма температúра. — Момчéто кáшля. Момчéто кíхá. Има висóка температúра. — Тóй не кáшля. Нýма хрéма. — Дráмата е хýбава. Артистите не игрáят добré. — Ще отýда на кíно. Ще се разходýа из градýната. — Любчо телефонýра на Никóла. Никóла не сé обáжда на Любчо. — Едýнияг часóвник е здрáв. Дру́гият часóвник е красíв.

3. Составьте сложносочиненные предложения, употребляя в качестве подлежащего следующие слова:

мéчката, едýнийят другáр, дру́гият другáр; лíния, Любчо; грáжданин, часóвникáр; пролёт, кооперáтори.

4. Составьте сложносочиненные предложения, употребляя следующие глаголы:

набýрам, чúвам; цъфтý, раззеленýвам се; срéщам, поздравýвам; влýзам, избýрам, куñувам; преглéждам, предпýсвам, отýвам сý.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТИ УРОК

Състав на думата
Сложни думи

НА УЧИЛИЩЕ

Нóвото учíлище е в цéнтъра на градá. Учéбната годíна запóчва. Ученíци и ученíчки изпълват учíлищната сgráда. Тýк ще ги обу-чáват мнóго учíтели и учíтелки.

Любчо е отново между съученíци и съученíчки. За нéго тáзи е послéдната годíна на учéние и трóд в гимнáзията.

Поговóрка: Наúката е сíла.

РАЗГОВОР

В учíлищния двóр е шúмно. Ученíци и ученíчки в ученíческа униформа се събíрат на грóпи и разговáрят. Тé обсíпват учíтелите с въпрóси.

Едíн ученíк: Добър дéн, другárко Георгíєва!

Учíтелката: Добър дéн! Кák се чúвствуvalи през пýрвия учéбен дéн?

Ученíкът: Вълнúвам се, другárко. Тáзи годíна е послéдна, пред-стóят ни изпiti.

Учíтелката: „Кóйто се úчи, тóй ще сполúчи“—káзыва поговóрката.

Друг ученíк: Не трáбва да се беспокойм. Ще úчим и ще си помáгаме. Всíчко завíси от нас.

Учíтелката: Да си помáгате е добрé, но не трáбва да си под-скáзвате в клás.

Тréти ученíк: Кóлко е хóбава нóвата учíлищна сgráda! Другárко, имаме ли вéче сéдмична прогráма?

Учíтелката: Да. Úтре запóчват занáтията. Вíе бáхте на láгер, нали, момчéta? Довóлни ли стe от почívkата през лáтната вакáнция?

Едíн ученíк: Чудéсно бéше, другárко! Ѝма да Ви разkáзваме мнóго нещá.

Учíтелката: Чúвате ли звéнéца, момчéta? Трáбва да влýзаме в учíлището.

Выражения из текста

1. Събíраме се на грóпи. — Собираться группами.
2. Обсíпвам нýкого с въпрóси.— Засыпать кого-нибудь вопросами.
3. През пýрвия дéн... — В первый день.
4. Тová завíси от ... — Это зависит от ...

5. Кóйто се ўчи, тóй ще сполúчи (поговóрка). — букв.: Кто учится, у того будет удача; приблиз.: Учиться всегда пригодится.
6. Довóлен съм от ... — Я доволен (кем, чем).
7. Йма да разkáзвам... — Есть о чем рассказать ...

Синонимы

безпокоя́ се — тревóжа се   успýвам — сполúчвам

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Выучите разговор наизусть.
- II. Напишите сочинение на тему *Пéрвият учéбен дéн*.

ГРАММАТИКА

I. СОСТАВ СЛОВА

Слово состоит из двух частей: **основы и окончания**.
Основа может состоять из приставки, корня и суффикса.

Основа		Окончание
приставка	корень	суффикс
	у́ч-	-и-
	уч-	-й-тел-
	уч-	-йл-ищ-
съ-	-уч-	-ен-ик
об-	-уч-	-áва-
на-	-у́к-	—

Основа может состоять из:

1. Приставки, корня и суффикса

Например: нарбден, по грéшен.

2. Приставки и корня

Например: из ход, на дпис.

3. Корня и суффикса

Например: младост, лекар.

4. Корня

Например: тру́д, у́м, стбл.

Слова, не имеющие приставок и суффиксов, называются корневыми (оснёвни дўми).

Например: тру́д, стул, водá, уча, пíша, рабóтя, млáд.

От корневых слов образуются новые слова посредством приставок и суффиксов.

Например: водá — вóден, уча — наука, пíша — препíша.

Слова, образованные от других слов с помощью приставок и суффиксов, называются производными словами.

Слова, образованные от одного корня, называются родственными (срóдни дўми).

Например: пíша, пóдпис, писáтель, писáлище, писмо.

Правописание приставок

Приставки раз-, без-, из-, въз- пишутся через з.

Например: разкáзвам, беzпокéй се, изгпит, възклíквам.

Приставки под-, над- пишутся через д.

Например: подскáзвам, надпíсывam.

Приставки от-, с- пишутся через т, с.

Например: отговáрям, отдéлям, сгráда, сбýрам.

Приставки об-, в- пишутся через б, в.

Например: обсýпвам, вклóчvam.

II. СЛОЖНЫЕ СЛОВА

Слова, образованные от двух корней или из двух основ, называются сложными.

Например: зъболéкар, електротехníк, чуждестрáнен, черномбрски, тригоди́шен, седемчáсов.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте пропущенные буквы:

й...ток, рá ... писка, и...клóчvam, по...чертávam, и...пítvam.

2. Напишите по пять слов с приставками и суффиксами.

3. К каждому слову подберите слова того же корня:
грáд, млáд, рóд, пýт, рабóтя, пíша.

4. Найдите в словаре слова:

хлебозавóд, родолюбец, водопáд, железопýтен, грозобéр.

От каких основ они образованы?

5. Образуйте сложные слова от слов:

сéвер/зáпад; дéн/нощ; пéш/хóдя; главá/болí; пéт/годíна; сéдем/чáс.

Образец: сéвер/зáпад — северозáпад.

6. Со словами, данными в упражнении № 5, составьте предложения.

ТРИДЕСЕТИ УРОК

Сложно съставно изречение
Подчинено обстоятелствено изречение
Няком подчинителни обстоятелствени съюзни

СТАРАТА ВОДЕНІЧКА

В гориста долинка близо до реката се гуши стара воденічка. Вече стó и петдесёт години работи тя непрекъснато и неумбрно.

— Още ще работя — казва веднаж воденічката на реката. — Ймам бъше сили. След смъртта на воденичаря ще работя на неговия внук. Ако той ме гледа хубаво, и аз ще го гледам.

Когато умира воденичарят, воденічката заглъхва. Един ден тя чува на боколо човешки стъпки. Пред нея се спират внукът на воденичаря и трима по-възрастни мъже. Внукът казва:

— Это мястото. Тук, къде то е старата воденічка, ще стройм електрическа юзина.

Като чува това, водата зашумява от радост и казва на воденічката:

— Слушай, старо, за мене пак се отваря работа, защото аз ще карам електрическа юзина вече. Тук ще светодиодни слънца и тази светлина аз ще я произвеждам, разбираш ли? Внукът не е като стария воденичар, не иска да се занимава с тебе. Той мисли другояче.

— Ех, други са времената! — въздъхва воденічката. — Няма що да се прави. Няма да ми е жал, ако вместо мене тук работи електрическа юзина. Тя ще осветява всички градове и села в полето.

По Елин Пелин

Выражения из текста

1. Гледам никого хубаво. — здесь: Ухаживать за кем-н., чем-н. хорошо.

2. Отваря се работа. — здесь: Будет работа.

3. Няма що да се прави. — Ничего не поделаешь.

4. Жал ми е. — Мне жалко.

Синонимы

воденица — мелница   гледам никого — грижа се за никого
жал ми е — съжалявам

Дополнительный словарь

Вятърна мелница, мелничар, брашно, електростанция, електропровод, електрическо освещение, електрическа крушка, електрически стълб. Меля брашно.

Акб той ме глёда хўбаво,
и аз ще го глёдам. (При каквй
услобия ще го глёдам?)

акб

Приимечание. После союзов *когато* и *акб* будущее время выражается формой настоящего времени.

Например: Нýма да ми е жáл, акб тўк работи вмёсто мёне електрическа юзйна (вместо: акб тўк ще рабботи).

Место придаточных обстоятельственных предложений

Обычно придаточное обстоятельственное предложение стоит после главного, но может находиться и перед ним. Гораздо реже придаточное предложение может стоять в середине главного.

Придаточное предложение, начинающееся союзом *защото*, всегда стоит после главного предложения.

Знаки препинания

Придаточные обстоятельственные предложения в составе сложно-подчиненного предложения выделяются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обстоятельственные союзы, определите их значение:

Получавам телефонна връзка, когато линията е свободна. — Телефонната линия е прекъсната, защото телефонът е повръден. — Там, къде то е старата воденица, ще строят електрическа юзйна. — Ако ўчим редовно, ще имаме успех. — Ученитите се беспокоят, защото ще имат изпити.

2. Из данных простых предложений составьте сложные, употребляя союзы *когато*, *къде то*, *защото*, *като*:

Ученитите чуват звуна на училището. Влизат в училището. — Срещам го често. Там спира трамвай. — Никога не посещава курса по английски език. Има много работа в завода. — Стефан трябва да чака. Телефонната линия не е свободна. — Боли ме зъб. Отивам при зъболекар. — Лекарят преглежда Любчо. Написва рецепта.

Образец: Ученитите чуват звуна на училището. Влизат в училището. — Като чуват звуна на училището, ученитите влизат в училището.

3. Закончите предложения:

Ще ходим на театър, ако .... — Ще пътувам до Пловдив, ако ... — Ще ти телефонирам, ако .... — Болестта ще ми не, ако ....

4. Ответьте на вопросы сложноподчиненными предложениями. Используйте данные в скобках предложения как придаточные:

Кога пресичате улицата? (Зелената светлина дава свободен път.) — Защо в училищния двор е шумно? (Ученитите разговарят.) — Кога се събуждате сутрин? (Будилникът звънii.) — Защо въздихва старата воденичка? (Тя си отива вече.)

5. Из следующих простых предложений составьте сложноподчиненные с различными союзами:

Стéфан окáчва слушáлката на телефóна. Лíнията е заéта. — Медицинската сестра ѝ прáви инжéкция. Тý е тéжко болна. — Взéмам лекáрства. Не сé чúвствува姆 добрé. — Дáвам часóвника на попráвка. Повréден е. — Скибрите отíват на скý. В планинáта има снýг. — Никóла се връща кéсно вечертá в кýщи. Тóй юдва от събрáние. — Работниците юмат мнóго рáбота. Иэпълнýват годýшен плán.

Образец: Стéфан окáчва слушáлката на телефóна. Лíнията е заéта.
Стéфан окáчва слушáлката на телефóна, **заштото** лíнията е заéта.

Стéфан окáчва слушáлката на телефóна, **когáто** лíнията е заéта.

Стéфан окáчва слушáлката на телефóна, **акó** лíнията е заéта.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Вид на глагола. Понятие за вид

ЗРЕЛОСТНИЦИ

Любчо, Гебрги, Владими́р и Елéна са ученици в единадесети клáс. Младéжите разговáрят за бýдещето.

Любчо: Вéче се раздéляме с учíлището и трáбва да си изберéм профéсия. Аз ще слéдвам стройително инженéрство. Катó стáна инженéр, ще отíда на сéло. Ще стрóй завóди, мостóве, учíлища, бóлници. Ще пострóй за трудеците се нóви, удобни жýлища.

Елéна: Спорéд мéне най-хумáнната профéсия е медицината. Аз мечтáя да стáна лéкарка. Ѝскам да намéря щáстие в борбáта с най-téжките болести. Ще лекóувам хбрата, ще им помáгам. Ще излекóувам стотýци бóлни, ще спасéя нé едýн човéшки живóт.

Гебрги: Аз от детé пишá стíхове. Обýчам литератúрата и эскам да стáна поéт. Ще напíша пéсни за дружбата и за любовтá.

Владими́р: Действítелно, човéк **намýра** истинско щáстие сáмо в трудá. Аз пýк мечтáя да стáна учíтель, да разkáзвам на учениците за нашето геройчно мýнало.

Выражения из текста

1. Раздéлям се с учíлището. — Расставаться со школой.
2. Избýрам си профéсия. — Выбирать профессию.
3. От детé. — здесь: С детских лет.

Антоними
обýчам — мráзя

Дополнительный словарь

Зрёлостен ѹзпит, зрёлостно свидéтельство, първоначáлно образование, срéдно образование, вýсше образование.

Явýвам се на зрёлостен ѹзпит. Получáвам зрёлостно свидéтельство. Продължáвам образование си. Запíсвам се в Университета. Зачýршвам инженéрство (матемáтика, филолóгия...). Слéдвам задóчно.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:

1. Какvá е профéсията на лéкаря? 2. Какvó прáви инженéрът?—учителят?— писáтелят? 3. Какvý са мечтýте на всéки един от зréлостните?

Какvý са Вáшите мечтý?

II. Подберите к данным существительным подходящие по смыслу прилагательные:

сgráда, профéсия, бóлест, щáстие, мýнало, ѹзпит.

ГРАММАТИКА

ВИД ГЛАГОЛА. ПОНЯТИЕ О ВИДЕ ГЛАГОЛА

1. Несовершенный и совершенный вид глагола

В болгарском языке любое глагольное действие может быть выражено двумя способами: глаголом совершенного или глаголом несовершенного вида.

Например:

Несовершенный вид

úча
пýша
четá
прáя
строй
разкáзвам
помáгам
спасýвам
дáвам
купýвам

Совершенный вид

наўча
напýша
прочетá
напрáя
построй
разкáжа
помóгна
спасý
дáм
купýя

Глаголы несовершенного вида обозначают процесс действия, не указывая на его результат.

б) Глаголы совершенного вида обозначают завершенность действия и указывают на его результат.

Например :

Несовершенный вид	Совершенный вид
Подчеркивается процесс действия	Подчёркивается результат действия
Ще строй заводи, мостобе, учйлица, болници.	Ще построй за трудещите се нёви удобни жилища.
Георги ще пíше стихове.	Георги ще напíше песни за дружбата.
Ще четá вéстник „Работническо дéло“.	Ще прочетá днешния брой на вéстник „Работническо дéло“.

2. Различия в структуре глаголов совершенного и несовершенного видов

Глаголы совершенного и несовершенного видов могут быть бесприставочными (без приставок) и производными (с приставками и суффиксами).

а) Большинство бесприставочных глаголов относится к несовершенному виду.

Например : говоря, мисля, живея, ям, пия, хрáня се, уча, пýша, четá, хóдя, метá, плетá, берá, спя.

Однако имеется около пятидесяти бесприставочных глаголов совершенного вида.

Например : дам, кáжа, кўпя, виðя, чуя, платя, прáтя, решá, хвéрля, стéпя.

б) Из двух глаголов, составляющих видовую пару, глаголом совершенного вида является тот, который имеет приставку.

Например : пýша — напýша
четá — прочетá

в) Из двух глаголов, составляющих видовую пару, глаголом несовершенного вида является тот, который имеет суффикс.

Например : дам — давам
решá — решáвам
разкáжа — разкáзвам

3. Употребление глаголов совершенного и несовершенного видов настоящего времени

а) Глаголы несовершенного вида имеют независимое настоящее время.

б) Глаголы совершенного вида не имеют независимого настоящего времени. В настоящем времени они употребляются только в придаточных предложениях после союзов *да, за да, ако, като, когато, щом, щом като*.

Несовершенный вид	Совершенный вид	
Независимое настоящее время	Зависимое настоящее время	
чета	Работникът чете вестник.	прочета Той иска да прочете романа „Тютюн“.
пиша	Студентът пише писмо.	напиша Щом напише писмoto, ще отиде на пощата.
уча	Ученыйкът учи.	научи Като научи думите, ученикът ще разкаже урока.
купувам	Жената купува хляб.	купя Тя отива да купи хляб.
получавам	Чужденецът получава писмо.	полука Ако получи писмo, ще отговори веднага.
побеждавам	Трудът побеждава всичко.	победя За да победим трудности, трябва да работим упорито.

Примечание. После перечисленных выше союзов могут употребляться глаголы несовершенного вида, если необходимо подчеркнуть действие.

Например : Мога да чета довечера.

Искам да уча български език.

После глаголов *започвам, продължавам, свършвам* употребляются глаголы несовершенного вида.

Например : Започвам да се беспокоя.

Продължавам да разказвам.

Свършвам да чета.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в два столбца глаголы совершенного и несовершенного видов
пёя — изпяя, строй — построй, уча — научи, пия — изпия, купя —
купувам, чуя — чувам, хвърля — хвърлям, стъпя — стъпвам.

2. Вместо точек вставьте один из глаголов, данных в скобках:

Бългáрия ... социализъм. Катб ... социализма, ще ... комунизиъм (строй, построй).

Дáйте ми тáзи книга. Довéчера ще ... до кéсно и ще я ... (четá, прочетá).

Днéс следóбед трýбва да ... писмá. Ще ... три писмá и ще отида на разхóдка (пýша, напýша).

Вие ... хúбово. Мóже ли да ми ... еднá пéсен (пéя, изпéя) ?

Днeс ще ... месó с орýз. Ще ... двé бóрции (ýм, изýм).

Áз не ... вýно. Ще ... чáша бýра (пýя, изпýя).

Дýдото ... приказка на Румýнка. Сегá тý ще му ... нéшо (разкáзвам, разкáжá).

Стéфан е в сладkáрницата. Тóй си ... кýфла. Áз ѫскам да си ... шоколáд (купúвам, кúпя).

3. В данном тексте замените глаголы несовершенного вида глаголами совершенного вида там, где это необходимо:

КАК ДА УЧИМ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Вие ѫскате да (у́ча) добré български език. Кák трýбва да (у́ча) ?

Необходимо е да рабóтите упорítо и системно. Трýбва да си (купúвам) рéчник. (Четá) напрýмер едýн тéкт. Катб го(четá) едýн пýт, тýрсите непознатите дýми. Нýжно е да ги (пýша) в рéчника и да ги (у́ча).

Трýбва да (у́ча) и грамáтика, за да говорите прáвилно. Такá се (у́ча) чýжд език.

4. Ответьте на вопросы, используя глаголы *четá, у́ча, пýша, разкáзвам, ѿм* в несовершенном и совершенном видах.

а) Каквó ще прáвите утре?

б) Каквó ще напráвите утре?

5. Образуйте сочетания с глаголами:

запóчвам, свýршвам, продýлжáвам.

ТРИДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Числителни имена за дроби

Числителни съществителни имена

Числителни прилагателни имена

В ГАСТРОНОМА

Любчо и Румýнка трýгват за продýкти. Тé взéмат трóйката (трамвáй № 3) и отиват в гастронóма на ЦУМ.

Магазинът е пýлен със стóки. На ráфтовете са наредéни стóтици буркáни с конфитóри и компóти, бутýлки с ракия, вýно, ликьори.

Дървените постáвки са отрупани с пакéти: зáхар, sóл, ориз, грýс, брашнó, юфкá, макарóни.

Деца разглéждат магазíна с любопытство.

— Глéдай, бáтко, какви колбáси ýма тúк. Кóлко обýчам чáй с шýнка!

Любчо и Румýнка се спýрат пред щáнда. Тáм чáкат десетíна дýши.

— Каквó ще кўпим, бáтко? — пýта Румýнка.

— Это спíська на мáма.

— Имаш ли достáтьчно парý?

— Хáйде да напráвим смéтка. Дéсет яйцá по дéсет стотíнки прáви едýн лéв. Полovíн килогráм брашнó стрúва двáдесет и чéтири стотíнки. Захартá е по седемдесéт стотíнки. Килогráм и половíна стрúва едýн лéв и пéт стотíнки. Máслото е по 4 лéва килогráма. Кóлко прáви еднá чéтвýрт? Раздéляеме чéтири на чéтири и получáваме едýн лéв. За трí чéтвýрти сýрене са нýжни 1,35 лéва. Сегá да съберéм всýчко.

1 лв. яйцá

0,24 лв. брашнó

+ 1,05 лв. зáхар

1 лв. маслó

1,35 лв. сýрене

4,64 лéва

Всýчко чéтири лéва и шестдесéт и чéтири стотíнки.

— Щe стýгнат ли парýте, бáтко?

— Да. Имаме óсем лéва. Извáждаме от óсем лéва чéтири лéва и шестдесéт и чéтири стотíнки. Остáват трí лéва и трíдесет и шéст стотíнки. Има и за едýн двáбен шоколáд.

Выражения из текста

1. Взéмам трóйката (трамвáй № 3). — здесь: Сесть на тройку (трамвáй № 3).

2. Магазíнът е пýлен със стóки. — Магазин полон товаров.

3. С любопытство. — С любопытством.

4. Глéдай. — Смотри.

5. Хáйде да ... — Давайте...

6. Кóлко прáви? — Сколько будет ...

7. Прáвя смéтка. — здесь: Подсчитать.

8. Парýте ми стýгат. — Денег хéатает.

Дополнительный словарь

Хранítелни продóкти, зáхар на бúчки, сýтна зáхар, халvá, локúм, (кутия) бонбóни, бискvýти, маслýни, рýбни консéрви, чéрен пипéр, червén пипéр, оцéт, олио, свýнска máс, извáра.

Везníй, купувáч, магазин със самообслúжване.

Тéгля (продóкти), мéря. Обслúжвам.

Аритметíчни дéйствия: събýране, извáждане, умножéние, делéние. Решáвам задáча.

Събýрам. Извáждам. Умножáвам. Деля.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишите продуктовый магазин.
- II. Придумайте разговор между покупателем и продавцом в продуктовом магазине.

ГРАММАТИКА

1. Имена числительные дробные

В болгарском языке дроби обозначаются сочетанием двух числительных: числительного количественного (числитель) и числительного порядкового (знаменатель).

Например. $\frac{1}{2}$ — една втόра (половин, половина)
 $\frac{1}{4}$ — една чётвърт (чётвърт, четвъртина)
 $\frac{1}{3}$ — една трета (третина)
 $\frac{2}{3}$ — две трети
 $\frac{5}{6}$ — пет шести
 $\frac{3}{8}$ — три осми
 $\frac{9}{10}$ — девет десети
 $\frac{12}{25}$ — дванадесет двадесет и пети;
 $\frac{89}{100}$ — деветдесет и девет стотни

2. Десятичные дроби

0,5 — нула цяло и пет десети
5,02 — пет цяло и две стотни
3,004 — три цяло и четири хилядни

3. Счетные существительные

единица	осмица (осмбрка)
двойка	деветица (деветбрка)
тройка	десетица (десетбрка)
четврька	стотица (стотарка)
петица (петбрка)	хиляда (хилядарка)
шестица (шестбрка)	милион
седмица (седмбрка)	

Счетные существительные *хилядарка* и *стотарка* употребляются только для обозначения денег.

4. Имена числительные-прилагательные

единицен	еднократен
двобен	двукратен
троячен	трикратен
четвръчен	стократен
петобрен	

5. Числительные, используемые при приблизительном счете

Для обозначения приблизительности употребляются:

а) Два количественных числительных, связанных бессоюзно.

б) Числительные, обозначающие десятки, образующиеся при помощи суффикса -ина.

Например: десетина, двадесетина, стотина.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Решите задачи и назовите арифметические действия:

а) В едно село има 360 къщи. Половината от тях са нови. Колко са старите къщи?

б) Едýн мéтър копрýнен плáт стрóва шéст лéва. Кóлко ще пла-
тите за трí мéтра и половина?

в) В една книжарница има 1032 броя учебници. От тях 547 са за първи клас, а останалите за втори клас. Колко броя остават за втори клас?

2. Замените слова, данные в скобках, счетными существительными:

Áз пътúвам с (трамвáй № 4). — От Центрálната гáра до квартáл „Ивáн Вáзов“ се двíжи (трамвáй № 1). — Либчо има добrý белéжки. Тóй получáва (шéст) и (пéт). — Слáбият ученик получáва (двé) и (трí). — (Стó) (хýляда) грáждани отíват на митíнг. — (Милион) хóра поздрав- яват съvétsките космонаáви.

3. От числовых 3, 5, 7, 9, 10, 30, 50 образуйте формы приближенного счета.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Образуване на глаголи от свършен вид

СТРОЙТЕЛИ НА РЕПУБЛИКАТА

Ние ще изградим огромни стени от камък, ще преградим пътя на водата. Ще построим язовири. Електрическата крушка ще светоди и в най-отдалечените села.

Ние ще направим нови пътища и железопътни линии. Ще открием в земните недра много груди.

Ние ще напишем книгы за новия живот. За работниците ще изпёем най-хубавите си песни. Ще възпёем течния геройчен труд.

За две-три десетилетия ще израснем с няколко вёка — ние, строителите на републиката.

По А. Карадайчев

ГРАММАТИКА

ОБРАЗОВАНИЕ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО ВИДА

Глаголы совершенного вида образуются от глаголов несовершенного вида двумя способами: при помощи приставок и при помощи суффикса **-на**.

1. Образование глаголов совершенного вида при помощи приставок

При образовании глаголов совершенного вида при помощи приставок наблюдаются следующие случаи:

а) приставки изменяют лексическое значение глагола:

Несовершенный вид	Совершенный вид	
пýша	препíша	Ще препíша тóзи тéкст.
	подпýша	Секретáрят трáбва да подлíше протокóла.
	предпýша	Лéкарят ще му предпíше лекárство.
	надпýша	Трáбва да надпýша тетráдката си.
	опýша	Ще Ви опýша мóя рóден грáд.
градá	преградá	Ще преградíм пýтъ на водáта.
	заградá	Трáбва да заградíм двóбра.
берá	съберá	В недéля у Христови ще се съберáт всíчки роднýни.
	изберá	Трáбва да изберá плáт за костюм.
	разберá	Ако не разберéте урóка, прочетéте го óще веднáж.

б) приставки вносят новые обстоятельственные оттенки в значение глагола:

Приставки	Значение приставок	Несовершенный вид	Совершенный вид	
за-	Обозначает начало действия	пéя	запéя	Áз ще запéя, тý ще продължíш.
		работá	заработá	Ще заработá с нóви сíли.

Приставки	Значение приставок	Несовершенный вид		Совершенный вид	
		чáкам	почáкам	Трýбва да почáкате няколко минúти.	
по-	Обозначает кратковременное действие	четá	дочетá	В недéля ще дочетá ромáна.	
до-	Обозначает окончание действия	пýша	допýша	Трýбва да допýша письмо.	
на-	Обозначает предел действия	ям	наям	Ще си поръчам двé порции. Йскам да се наям добрé.	
		спý	наспý	Тáзи нóщ ще се наспý добрé.	

в) приставки **на-, по-, про-** не изменяют основного значения некоторых глаголов:

Несовершенный вид	Совершенный вид	Примеры
пýша	напýша	Йскам да напýша книга за нóвия живóт.
строй	построй	Ще пострóим язовíри.
четá	прочетá	Трýбва да прочетá ромáна „Тютиóн“.

2. Образование глаголов совершенного вида при помощи суффикса **-на**

Суффикс **-на** вносит новые оттенки в значение глагола — он указывает на начало, однократность, неполноту действия.

Значение суффикса -на	Несовершенный вид	Совершенный вид
Начало действия	лежá Детéто лежí в леглбто. стóй Преподавáтелеят стой пред чéрната дъскá. седá Пéтър седí на пýрвия чýн. свёти Лáмпата свёти.	лéгна Máйката ще лéгне до детéто. стáна Ученýкът ще стáне и ще отíде на чéрната дъскá. сéдна Геóрги иска да сéдне на втóрия чýн. свётина Електрическата крúшка ще свёти.
Одно-кратность действия	чúкам Еднá женá чúка на вратáта. máхам Пýтниците máхат с рýцé.	чúкна Трýбва да чúкнеш едн пýт и áз ще ти отвóрия. máхна Ще ти máхна с рýкá и ще ме вýдиш.
Неполнота действия	пýя Áз пýя вýно.	пýйна Йскаш ли да пýйнеш мáлко?

Примечание. Следует запомнить следующие глаголы, которые хотя и имеют суффикс -на, являются глаголами несовершенного вида: *расна, брасна (се), шенна, сехна, гина, гасна, мрэзна*.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. От глаголов *спá, игрáя, пýя, ям, лежá, раббтия* образуйте совершенный вид при помощи приставок, обозначающих окончание действия, предел действия. Составьте с ними предложения.

2. Сочетание *запóчивам да . . .* в тексте замените глаголами с приставкой *за-*:

Ще дóйде пролеттá. Ще запóчне да дýха тóпъл вýтър. Слънцето ще запóчне да блестí. Птиците ще запóчнат да пéят вéсело. Кооперáторите ще запóчнат да работят на полéто.

Образец: Ще запóчне да дýха тóпъл вýтър. — Ще задýха тóпъл вýтър.

3. Вместо точек вставьте нужный глагол из скобок:

Бóлният трýбва да . . . нýколко дéна в бóлницаата. Веднáга трýбва да . . . на кушéтката (лежá, лéгна). — Аз ще . . . от стола. Ще . . . прáв (стóй, стáна). — На товá място трýбва да . . . стáрата женá. Тáня . . . до Виктор (седá, сéдна). — Вíе трýбва дýлго да . . . на вратáта. Ако не отвóрят, трýбва да . . . общe едн пýт (чúкам, чúкна).

4. Глаголы совершенного вида подчеркните одной чертой, а глаголы несовершенного вида — двумя чертами. Составьте с ними предложения:

бръсна се, махна, рясна, мръзна, тръгна, шепна.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Образуване на глаголи от несвършен вид

ПРИКЛЮЧЕНИЕ В ЧУЖБИНА

Едий чужденец пристига в Париж. Отсяда в хотéл и веднáга изпраща на женá си телегráма. Портиерът вписва адреса на хотéла, защото чужденецът не знае френски език.

Чужденецът остава сам. Какво да прáви? Да се разходи из града, да разгледа някои забележителни сгради и паметници? Нéка преди това да изпúши една цигáра и после да излéзе. Рéченостóрено! Изпúшва цигáра, облича се и излиза. Като излиза от хотéла, той забелязва пред вратата две хубави стáтуи. По тях ще познáе хотéла! Тръгва надолу по улицата и дълго върви без цéл. Стíга до едий ресторант. „Ще вляза да се нахрáня — мýсли той. — Ще покáжа на кéлнера ястието в лýстата и той ще ме разберé. По сле ще му дáм голяма банкнóта и той ще ми върне рéстото.“

Чужденецът сýда на маcа срещу две момичета. Той разглéжда лýстата за ястия и покáзва с прýст три ястия. Кéлнерът го поглéжда в недоумéние, но се връща с поднос и слáга на маcата три сýпи. Момичетата избúхват в смýх. Чужденецът ядé набързо, плаща и излиза.

Тръгва по улицата, но не намýра хотéла. От двéте странí на улицата той вýjда много хотéли и много стáтуи пред тях. Спíра се смутéн, обýркан. Кák ще намéри свóя хотéл? Полицáнт го изглéжда подозрítелно. „Ще ме арестува. Сáмо това ми остава“ — изплáшва се чужденецът и веднáга влиза в пýрвия хотéл насрéща. Тáм наéма стáя. Той дълго се разхóжда из стáята. Нáй-пóсле намýра изход. Прáща на женá си телегráма: „Телеграфирай веднáга в кóй парижки хотéл живéя.“

На слéдния дéн съпругата отговаря на телегráмата и той научáва адреса на хотéла.

Выражения из текста

- Нéка да изпúши. — здесь: Лучше спачала выкурить.
- Рéченостóрено. — Сказано-сделано.
- Вървá без цéл. — Идти без цели.
- В недоумéние. — С недоумением.

5. Избóхвам в смýх. — Расхохотаться.
6. Сáмо товá ми остáва. — здесь: Только этого не хватало.
7. Намíрам изход. — Находить выход.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Задайте вопросы к тексту. Ответьте на них.

II. Вместо точек ставьте подходящий глагол:

Едýн студéнт влýза в ресторáнт и ... обед. — Ѝскам да... една цигáра. — Той... в нóвия хотéл и... стáя. — Ще... телегráма до едýн познáт. — Вие трáбва да... адréса на хотéла в телегráмата.

III. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ОБРАЗОВАНИЕ ГЛАГОЛОВ НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДА

Глаголы несовершенного вида образуются от глаголов совершенного вида при помощи суффиксов **-ам**, **-ям**, **-вам**, **-áвам**, **-йвам**.

Суффиксы **-ам**, **-ям**, **-вам**, **-áвам**, **-йвам** не меняют лексического значения глагола.

Совершенный вид	Несовершенный вид	Суффикс	Чередования в корне глагола несовершенного вида
прочетá намéря	прочítам намíрам		e → i
спрá умрá	спíрам } умíрам }	-ам	{ В корне глагола сов. вида нет гласного, в производном глаголе несов. вида появляется гласный -и.
помóгна	помáгам		o → a
влýза	влíзам		я → i
сéдна	сýдам		е → я
отговóря	отговáрям		о → а
вýдя	вýждам	-ям (след жсд,	д → жд
платá	плáщам	щ, ш, ч -ам)	т → щ
облекá	облýчам		к → ч (е → и)
трýгна измíя ка́жа	трýгвам измíвам ка́звам	-вам	ж → з

Совершенный вид	Несовершенный вид	Суффикс	Чередования в корне глагола несовершенного вида
изпéя	изпýвам		
пребрóй	пребрóявам	-ýвам	
поздравý	поздравýвам	(след жд, щ, и, ч -áвам)	д → жд т → щ
наградý	награждáвам		
защитý	защищáвам		
решá	решáвам		
полúча	получáвам		
ку́пя	купúвам	-úвам	Только глагол <i>ку́пя</i> имеет суффикс <i>-úвам</i>

Суффикс **-ам** присоединяется преимущественно к глаголам I спряжения: суффикс **-ям** (после ч, жд, щ, и, ч **-ам**) и суффикс **-явам** (после ч, щ, и, ч, жд **-áвам**) прибавляются к глаголам II спряжения: суффикс **-вам** могут иметь глаголы всех трех спряжений.

Глаголы несовершенного вида, образованные от производных глаголов совершенного вида с неизмененным лексическим значением, по значению соответствуют исходным глаголам несовершенного вида.

Например: четá — прочетá — прочítам
пýша — напýша — напýсва́ль
мýя се — измýя се — измýвам се

Производные глаголы несовершенного вида обычно употребляются в следующих случаях:

а) для обозначения повторяющегося действия

Например: Пéтър се измýва всяка сúтрин (со значением: Петър се мýе).

Рáдка прочýта вéстник всéки дéн (со значением : Рáдка четé вéстника).

б) для обозначения действий в прошлом (так называемое „историческое настоящее время“).

Например: Ивáн Бáзов напýсва ромáна „Под йгото“ през 1888 годíна.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте подходящий глагол из скобок.

Днéс е прáзник. Вíктор ще ... Тáня. Рáдка... преподавáтел-ката (поздравý, поздраивам). — Румáна ... нóва рóкля. Довéчера тá ще... нóвото палтó (облекá, обlyчам). — Пéтър... от трамвáя. Áз ще ... на дру́гата спíрка (слýза, слýзам). — Ивáн ... писмó. Аз ще ... утре (полúча, получáвам). — Чужденéцъ... телегráма на женáси. Той искá тá

да му ... адрéса на хотéла (изпрáтя, изпрáщам). — Тóй решáва да се ... из градá. Тóй се ... дълго из стáята (разходя се, разхóждам се).

Образец: Вíктор ще ... Тáня. Рáдка ... преподавáтелката. — Вíктор ще поздравí Тáня. Рáдка поздравява преподавáтелката.

2. От следующих глаголов образуйте несовершенный вид. Составьте с ними предложения :

намéря, разберá, лéгна, повтóря, изградý, платý, разкáжа, преийша, изпíя, победя, кúпя.

3. Где это возможно, замените исходные глаголы несовершенного вида производными глаголами несовершенного вида :

Писáтелят пíши сегá ромáн за социалистическото стройтельство. Всýка сéдмица áз пíша пíсмó на родítелите си. — Ученíкът се мíе в момéнта. Всýка сúтрин тóй мíе збíбите си. — Бóлният пíе млáко. Всýка сúтрин тóй пíе по еднá чáша млáко. — Мъжът се брýсне. Мъжът се брýсне всéки дéн със самобрýсначка.

ТРИДЕСЕТ И ПÉТИ УРОК

Употреба на глаголите от свършен и от несвършен вид в бъдеще време

ИКОНОМИЧЕСКОТО СЪТРÚДНИЧЕСТВО МЕЖДУ НАРОДИТЕ

Мнóго странí в Áзия, Áфрика и Латíнска Améрика сегá изгráж-
дат самостóятелна икономíка. Тé ще срéщат мнóго тру́дности. Социа-
листическите странí им помáгат и ще им помáгат.

Съвéтският съюз иенáся и ще изнáся електрически úреди, камиони,
тráктори, шимéнт, а ще виáся кóжи, какáо, кафé и дру́ги стóки.

Гермáнската демократическа репúблика изпраща и ще изпраща в
Áзия и Áфрика машини, хартия и лекárства, а ще получáва кóжи,
плодовé и различни подиráвки.

Бългáрия юма тýргóвски дóговори с мнóго дýржáви. Български
специалисти ще работят в Сýрия, Алжíр, Монгóлия, Тýнис, Máли,
Гвинéя. Тáм ще стрóят пýтница и язовíри.

Тáзи годíна Бългáрия ще изнесé в различни странí мнóго ма-
шини, тютбóн, рóзово масло, плодовé, консéрви, месó, птицы, яйцá, а
ще внесé съоръжéния за завóди, часóвници, фотографíчески апáрати. Тá
ще полýчи нóви лекárства, електрически úреди, лéки колí.

Икономíческото сътрудничество ще изигráе вáжна рóля в бор-
бáта за мýр.

Выражения из текста

1. Срéщам тру́дности. — Встречать затруднения.
2. Играя (изигráвам) рóля. — Играть (сыграть) роль.

Антонимы

внасям — изнасям   изпращам — получавам

Дополнительный словарь

Търговия, търговец, пазар, вътрешен пазар, външен пазар, международен пазар, панайр, вътрешна търговия, външна търговия, международна търговия, търговска мрежа, търговия на едро, търговия на дребно, внос, износ.

Търгувам. Поддържам търговски връзки с .... Сключвам договор с ....

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план текста. Перескажите содержание текста по составленному плану.

II. Напишите сочинение на тему *Икономическото сътрудничество между нашата страна и другите държави*.

III. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Тези двé страни сегá ... търговски дбговор. — Бългáрия ... за международния пазар много стóки. — Тá ... търговски връзки с различни държáви. — Съвéтският съюз ... с много странй. — Търговията ... вáжна рóля за икономíческия напрéдък.

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ В БУДУЩЕМ ВРЕМЕНИ ГЛАГОЛОВ [СОВЕРШЕННОГО И НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДОВ]

В будущем времени чаще употребляются глаголы совершенного вида и корневые глаголы несовершенного вида.

Например :

Совершенный вид

Работниците ще построят новия завод предсрочно.

Икономíческото сътрудничество ще изигráе вáжна рóля в борбáта за мир.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида в будущем времени обозначают повторяющиеся действия.

Например :

Совершенный вид

И тóзи пéт té ще изпýлнят дългá си.

Táзи годýна Бългáрия ще изнесé месб, консéрви, птици, яйцá.

Несовершенный вид

Българските инженéри ще строят птища и язовири в Сýрия, Алжир, Монгóлия.

Икономíческото сътрудничество и занапрéд ще игráе вáжна рóля в борбáта за мир.

Несовершенный вид

Té вýнаги ще изпýлняват дългá си.

Бългáрия ще изнася всяка годýна плодовé и зеленчúци.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида в будущем времени могут обозначать, в целях большей определенности, и конкретное однократное действие.

Например: Каквó ще правите в ЦУМ? — Ще купувам фотографически апарат (вместо: ще купя).

Следобед ще помагам на детето да научи урока (вместе: ще помогна).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Спишите текст. Поставьте все глаголы в будущем времени :

ПТИЦИТЕ ОТЛЙТАТ

Есентá свърши. Прéлетните птици отлйтат в тóплите странí. По своя пýт тé срéчат мнóго трúдности. Валят дъждовé. Вýтърт дúха срещу тýх. Нýкои пáдат в морéтата. Дру́ги умират от глáд. Но трúдностите не гý спýрат.

Напрólet остáналите жíви крилáти пýтници се врýщат при нáс. Отново прáвят гнездá, летят от дървó на дървó, пéят влóбено.

По В. Биáнки

2. Спишите текст, поставив подходящий по виду глагол в будущем времени :

Чужденéцът (науча, научáвам) адréса на хотéла. — Кéлнерът (врýгам, вéрна) рéсто на грáжданина. — При всýка мýтническа провéрка Вие (покáзвам, покáжа) всíчки докумéнти. — След половýн чás бблннит (взéмам, взéма) сирóп. — Лéкарят (преглéждам, преглéдам) в сýрда, четéртък и сýбота. Сегá тóй (преглéждам, преглéдам) сáмо тéжко бблнните. — Тóзи чás учениците (разкáзвам, разкáжа) за вакáнцията. — Поéтът (възпíвам, възпéя) в тáзи поéма геройчното мýнало на на-рода. — Чужденéцът (намíрам, намéря) хотéла.

2. Спишите текст, выбирая из скобок глаголы, обозначающие более определенное действие :

Зашó спýра влákът? Мýтническият служýтел ще (роверявам, проверя) баgáжа и докумéнти на пýтниците. — Къде отíвате? Ще (разглéдам, разглéждам) нóвия апартамéнт на Христови. — Румýнка пýта Либчо: „Бáтко, каквó ще (купувам, кúпя) сегá?“—„Ще пýтувате ли?“ „Нé, ще (изпращам, изпраќя) гóсти от чужбýна.“

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Възвратно лично местоимение
Възвратни лични глаголи

ЕДИН РАБОТЕН ДЕН НА НИКОЛА

Часът е шест. Будилникът звънii. Никола се събужда и става от леглото. Той отива в банята. Мие се със сапун и студена вода и се избръсва с кърпа за лицето. След това се бръсне. Облича се и се обува.

Никола закусва и тръгва за работата. Целият ден той прекарва в панегнат труд в завода.

В 16 часа Никола се връща от работата. На улицата той среща един приятел. Двамата се спират и се ръкуват. Никола се усмихва и казва: „Много се радвам, че се виждаме.“

Приятелите вървят заедно по улицата и се разговарят. Никола разказва за работата в завода, за себе си. При едн павилион за вестници приятелите се разделят. Никола си купува вестник и си отива.

Выражения из текста

1. Тръгвам за работа. — Идти на работу.
2. Прекарвам целия ден в труда. — здесь: Трудиться весь день.
3. Много се радвам, че ... — Очень рад, что ...

Антонимы

рабочен ден — почивен ден	стявам от леглото — лягам си
събуждам се — заспивам	обувам се — събувам се
обличам се — събличам се	

Дополнительный словарь

Самобръсначка, ножче за бръснене, гребен, паста за зъби, чётка за зъби, чётка за дрехи, чётка за обувки, бой за обувки, хавлия.

↗ Къпя се. Оглеждам се в огледалото. Репя се (срещам се). Чисти обувки. Чёткам дрехи.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. В колко часа се събужда Никола? 2. Какво прави той сутрин?
3. Как прекарва деня? 4. Кога се връща от работа?

II. Расскажите, как встретились друзья.

III. Напишите сочинение на тему *Какво правя всеки ден.*

ПАМЯТИ

I. ВОЗВРАТНО-ЛИЧНОЕ МЕСТОИМЕНИЕ

Именительный падеж	Винительный падеж		Дательный падеж	Аналитическая форма
Подлежащее	Прямое дополнение		Косвенное дополнение	
—	полная форма	краткая форма	краткая форма	предлög на, в, с, до, } + себе си за, от и др.
—	сéбе си	се	си	

1. Возвратно-личное местоимение не изменяется по родам и числам.

2. Аналитическая форма возвратно-личного местоимения служит косвенным дополнением (непрямое дательно дополнение). Она образуется прибавлением предлога *на* к форме **сéбе си**.

3. Возвратно-личное местоимение обозначает, что подлежащее или совершает действие для себя, или переносит его на себя. Это местоимение не может служить подлежащим и вследствие этого формы именительного падежа не имеет.

Форма винительного падежа возвратно-личного местоимения употребляется с глаголами, требующими прямого и косвенного дополнения.

Например: Никола се облийча (Никола облийча сéбе си). Кого облийча Никола?

Тóй говори за сéбе си. За кого говори тóй?

Форма дательного падежа возвратно-личного местоимения употребляется с глаголами, требующими косвенного дополнения.

Например: Никола си купува вестник. (Никола купува вестник на себе си.) (На кого, кому купува?)

Тé си пожелáват „лéка нóц“.(На когó, комý пожелáват?)

Краткие формы возвратно-личного местоимения употребляются чаще, чем полные.

Полная форма употребляется в следующих случаях:

1. После предлога.

Например: Тé мýсят за сéбе си.

Ще взёма детёто при сéбе си.

Носите ли със събе си учебника?

2. Когда логическое ударение приходится на местоимение

Например: Егойствът обича само себе си (не другите).

Който пъши впреди на себе си (не на другите).

При помощи кратких форм возвратно-личного местоимения *се* и *си* образуются возвратные глаголы.
Например: облýчам се, почýвам си.

II. ВОЗВРАТНЫЕ ГЛАГОЛЫ

1. Спряжение возвратных глаголов

облýчам се

Настоящее время

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. облýчам се 2 л. облýчаш се 3 л. облýча се	облýчам ли се облýчаш ли се облýча ли се
Мн. ч.	1 л. облýчаме се 2 л. облýчате се 3 л. облýчат се	облýчаме ли се облýчате ли се облýчат ли се
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не сé облýчам 2 л. не сé облýчаш 3 л. не сé облýча	не сé ли облýчам не сé ли облýчаш не сé ли облýча
Мн. ч.	1 л. не сé облýчаме 2 л. не сé облýчате 3 л. не сé облýчат	не сé ли облýчаме не сé ли облýчате не сé ли облýчат

Будущее время

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. ще се облýчам 2 л. ще се облýчаш 3 л. ще се облýча	ще се облýчам ли ще се облýчаш ли ще се облýча ли
Мн. ч.	1 л. ще се облýчаме 2 л. ще се облýчате 3 л. ще се облýчат	ще се облýчаме ли ще се облýчате ли ще се облýчат ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрица- тельная форма
Ед. ч.	1 л. нýма да се облýчам 2 л. нýма да се облýчаш 3 л. нýма да се облýча	нýма ли да се облýчам пýма ли да се облýчаш нýма ли да се облýча
Мн. ч.	1 л. нýма да се облýчаме 2 л. нýма да се облýчате 3 л. нýма да се облýчат	нýма ли да се облýчаме нýма ли да се облýчате нýма ли да се облýчат

2. Место возвратных местоимений *се, си*

а) Местоимения *се, си* никогда не стоят в начале предложения.

Правильно:

Мýя се.

Неправильно

~~Се мýя.~~

б) Если предложение начинается глаголом, возвратное местоимение ставится после него.

Например: Бръсна **[се]** всёки дён.

в) Если предложение начинается другим словом, возвратное местоимение ставится перед глаголом.

Например: Никóла **[се]** бръсне.

3. Значение возвратных глаголов

Возвратные глаголы могут обозначать:

а) Действие, возвращающееся на лицо, производящее действие. (Подлежащее и дополнение — одно и то же лицо.)

Например: Никóла се мýе. (Никóла мýе сéбе си.)

Никóла си купóва костюм. (Никóла купóва костюм на сéбе си)

В этом случае краткие формы *се, си* можно заменить полными *сéбе си, на сéбе си*.

б) Взаимное действие, совершающееся двумя или несколькими лицами.

Например: Никóла и Христо се ръкóват.

Никóла и Христо си пожелáват „лéка нóщ“.

Лýбчо, Гéрги и Пéтър си помáгат.

К возвратным глаголам относятся также:

а) Некоторые глаголы, обозначающие душевное состояние: *радvам сe, смéя сe, усмíхvam сe, надávam сe, стра-*

хўвам се, въ тнўвам се, смущавам се, възмущавам се, възхищавам се, безпокой се, гріжка се, тревожка се, учудвам се, сёрдя се, интересувам се, шегувам се, чўвствува се.

б) Некоторые глаголы движения: *двіжка се, спірам се, връщам се, обръщам се, навéждам се, изправял се, разхóждам се.*

В этих группах глаголов (состояния и движения) краткая форма возвратного местоимения не может быть заменена полной формой.

Например: Вълнўвам се (нельзя: вълнўвам сёбе си).

Разхóждам се (нельзя: разхóждам сёбе си).

Примечание. Глаголы *отівам си* (в къщи), *трёгвам си* (за в къщи), *лягам си* (в легло), *почівам си* употребляются с возвратно-личным местоимением *си*.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте соответствующий глагол из скобок:

Бръснàят... Пётър. Пётър... сám (бръсна, бръсна се). — Румянка... нёвите обувки. Румянка ... (събúвам, събúвам се). — Рáдка ... червé. вето палтó. Тá ... (съблíчам, съблíчам се). — Майката ... детéто. Детéто не мóже да ... самó (réша, рéша се).

2. Спишите текст, ставя глаголы в возвратной форме:

Вíктор влíза в сладкарницата и (поръчва) закúска. — Тóй (ку-
пúва) кíфла. — Тáя женá ще (шие) блúза. — Детéто (ляга) рано. —
Ще (отидеш) ли след вечéра в къщи?

3. Вместо точек поставьте нужную форму возвратного местоимения:

Тóзи човéк говори сáмо за .... — Ще ... помогна сáм. — Тáя вóди
със ... детé. — Тóй ... защищáва от враговéте. — Тáня ... купúва
рóклия. — Тóй купúва на ... цигáри, а на Румянка шоколáд.

4. От каждой пары предложений образуйте третье с тем же глаголом и
местоимением *се* или *си*:

Любчо срéща Георги. Георги срéща Любчо.

Студéнтът поздравява преподавáтеля. Преподавáтелят поздравява
студéнта.

Радка пíше писмá на Ана. Ана пíше писмá на Рáдка.

Родítелите обýчат децáта. Децáта обýчат родítелите.

ГДР помáга на Бългáрия. Бългáрия помáга на ГДР.

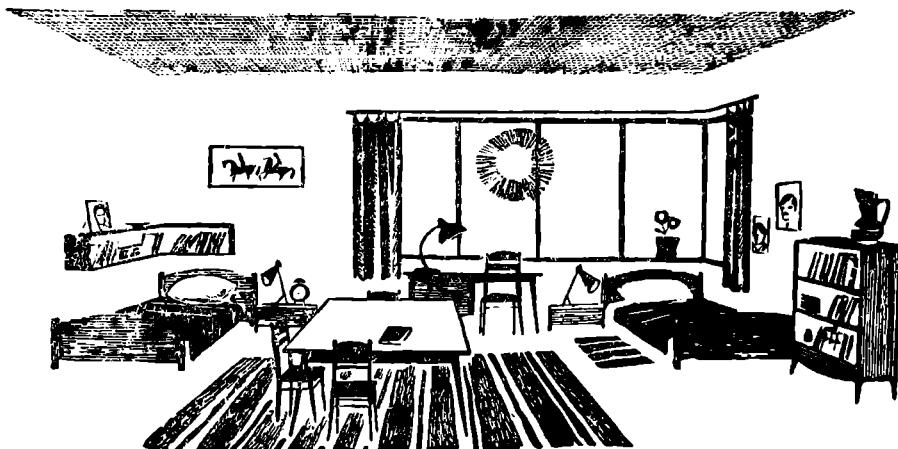
Образец: Любчо срéща Георги. Георги срéща Любчо. — Любчо и
Георги се срéщат.

5. Вместо точек употребите подходящий по смыслу возвратный глагол состояния или движения:

Бóлният ... вéче добрé. — ... на Вáшите успéхи. — Майката ...
за децáта. — През пролетá прéлетните птици ... от тóплите странí. —
Чужденéцът ... пред един хотéл. — Ние не ... от тру́дностите.

ТРИДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Притежателни местоимения
Пълни форми на притежателните местоимения

НАШАТА СТАЯ

Áз и мбят брат Никóла имаме обща стáя. Тáе е хигиенична. Нéйните прозбрци глéдат към градината. В градината цъфтят разлíични цветá. През пролеттá и през лятото тéхният мýрис се носи навсíкъде.

В нашата стáя има две леглá. Едното е мбе, а дрúгото — на Никóла. Мбето леглó е в ъгъла, а нéговото — до прозбреца. До нашите леглá има нощни шкафчета, а на тáх — нощни лáмпи. На мбето шкафче стой булýлникът. На постлáн пъстър български килим. В средáта на стáята има голýма четвъртита маcа. Тáм úча áз. Никóла работи на бюрóто.

Áз и Никóла се интересуvame от литератúra. Ние си купuvame мнogo книgы. Нéговите са в библиотéката, а мбите са подредéни на етажéрката в едния ъгъл на стáята. Ние четéм произведéния от най-добрите български и световни писáтели и поéти. Мбят любим поéт е Вапцáров. Áз държá нéговия портрéт на етажéрката. Никóла обича Смирненски и Яворов. Тéхните портрéти са на стенáта над леглóто на Никóла.

Выражения из текста

1. Прозбрците глéдат към ... — Окна выходят на ...
2. Носи се мýрис. — Запах разносится.

Дополнительный словарь

Мéбели, гардерóб, бюфéт, канапé, картина, вáза, дюшéк, юргáн, чаршáф, възглáвица, одéяло, покрýвка за леглó, покрýвка за мáса, мебелíрана стáя (апартамéнт), домáшна обстанóвка.

Постилам (нарéждам) леглó. Нарéждам мáса.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишите комнату Любчо.

II. Ответьте на вопросы :

1. Каквá е Вáшата стáя?
2. Каквý мéбели има в нéя?
3. Каквý книгí имате?
4. Коý е Вáшият любím поéт (писáтел)?
5. Какvý портрéти и картини има във Вáшата стáя?

III. Составьте слоnарик на тему Домá ина обстанóвка.

ГРАММАТИКА

I. ПРИТЕЖАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Лицо	Род	Полные формы				Быстрые формы
		Един притежател, един притежаван предмет			Един притежател, много притежавани предмети	
		м. р.	ж. р.	ср. р.	м. р., ж. р., ср. р.	
1 л.		мóй	мóя	мбе	мóи	ми
2 л.		твóй	твóя	ти бе	твби	ти
3 л.	м. р. ср. р. ж. р.	нéгов	нéгова	нéгово	нéгови	му
		нéин	нéйна	нéйно	нéйни	й
		Много притежатели, един притежаван предмет			Много притежатели, много притежавани предмети	
1 л.		наш	наша	наше	наши	ни
2 л.		вáш	вáша	вáше	вáши	ви
3 л.		тéхен	тáхна	тáхно	тéхни	им

Вежливая форма: Вáш, Ви.

2. Значение

Притяжательные местоимения (полные и краткие формы) заменяют имена прилагательные притяжательные или сочетания имени существительного с предлогом *на*, обозначающие принадлежность.

Например: Любчовата стая е хигиенична. } Нéговата стая (стая
Стаята на Любчо е хигиенична.) та му) е хигиенична.

Любчовият брат е инженер. } Нéговият брат (брат
Братът на Любчо е инженер.) му) е инженер.

Притяжательные местоимения отвечают на вопрос *чий, чия, чие, чий?*

Например: На мяето шкафче стой будилникът. (На чие шкафче?)
Портретите им са на стената. (Чий портрети?)

II. ПОЛНЫЕ ФОРМЫ ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

1. Членная форма

Полные формы притяжательных местоимений членуются, как имена прилагательные.

Например: Нáшият нарóд е демократичен.
Ние се бórim за щáстието на нáшия нарóд.
В тýхната градина цъфтят различни цветя.
Вáшите успéхи са голéми.
Нéговото бюрó е нóво.

Запомните

мóй	мóят	мóя
твóй	твóят	твóя
нéин	нéйният	нéйния
тéхен	тéхният	тéхния

Обычно после глагола *съм* притяжательные местоимения не употребляются в членной форме.

Например: Тáзи стая е мýя.
Това бюрó е твóбе.

Если перед существительным стоит определение, полная форма притяжательного местоимения в членной форме ставится перед ним.

Например: Приятният мýрис на цветята се нóси навсякъде.
Тéхният прийтен мýрис се нóси навсякъде.

Притяжательное местоимение ставится после определения и не членуется, если определение выражено такими словами как *еди́н*, *този*, *всéки*, *нýкакъв*, *цýл*.

Например: Аз държá **еди́н** нéгов портрéт на мбето бюрó.
Познáваш ли *този* мбý приятел?
Цýлата нáша икономика е социалистическа.

2. Употребление

Полная форма притяжательного местоимения употребляется чаще чем краткая в следующих случаях:

а) Когда логическое ударение падает на местоимение.

Например: Ще сложа вáзата на твóята ма́са (нé на дру́га ма́са).
Нáшето семéство е пó-голýмо от вáшето.

б) При обращении.

Например: Обýчам те, мбé отéчество!

Ударение

Ударение в притяжательных местоимениях всегда приходится на первый слог.

Например: мбя, твóя, нáша, нéгово, тéхен, тéхни.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Придумайте вопросы к выделенным притяжательным местоимениям:

Твóята етажéрка е нóба. — Нáшите местá са в лóжа. — Ще отíда на прéглед при нáшия лéкар. — Тáхното сéло е голýмо. — Аз се избýрсвam с мбóята кýрпа за лицé. — Тéхният завóд е текстилен. — Аз ще изпýлня мбóя мéсечен плáн.

2. Замените местоимения в скобках полными формами притяжательных местоимений:

Товá леглó е (áэ). — Тéзи цветá (ти) ли са? — Стáята е (тóй). — Портрéтите не сá ли (té)? — Кнýгите са (тý). — (Тóй) ли са тетráдките? — Товá одéяло (Вíе) ли е? — (Тý) ли е рéчникът? — Грéбенът е (тý). — Канапéто е (ниé).

Образец: Товá леглó е (áэ). — Товá леглó е мбé.

3. Притяжательные местоимения, данные в скобках, употребите в членной форме:

(Мóя) стáя е добré мебелýрана. — (Мóй) брат е мálък, а (мóи) сестри са омъжени. — Тáзи кýща е на (нáши) братовчéди. — (Нáш) апартамéнт е в квартáл „Изток“. — (Вáши) деца ми мнóго харéсват. — Познáваш ли (мóя) мáйка? — А (мóй) бащá? — Кой е (Вáш) любíм поéт? — Междú (нáши) странí има икономíческо сътрудничество. — Прозрецът на (тáхна) стáя глéда към улицата.

Образец: (Мóя) стáя е добré мебелýрана. — Мбóята стáя е добré мебелýрана.

4. Выделенные слова замените полными формами притяжательных местоимений:

Приятелят на Никбла е лéкар. — Другáрката на Áна е французы́йка. — Дýдото на Никбла и Любчо е пенсионéр, а бáбата на Никбла и Любчо е домакиня. — Книгите на Любчо са подвързани. — Ѝскаш ли да посетиш родния град на Вапцáров? — Ще прочетéш ли тéзи стихотворéния на Яворов? — Всички другáри на Мария ще отидат на екску́рзия. — В голéмия апартамéнт на Христови е много приятно. — Най-добрата приятелка на Тáня е Рáдка.

Образец: Приятелят на Никбла е лéкар. — Нéговият приятел е лéкар.

ТРИДЕСЕТ И ОСМИ УРОК

Кратки форми на притежателните местоимения

Минало несвършено и минало свършено време на спомагателния глагол сéм

НАЙ-СКЪПОЦÉННИЯТ ПЛОД

Трýма бráтя трýгват по светá да търсят щáстие. Бащá им ги изпраќа с дýмите: „Вие отивате в различни краища на земята. Тáм растат дýрвёта с прекrásni плодовé. Ѝскам да ми донесёте най-скъпцéнния плóд. Който изпълни желáнието мý, ще получи цялото ми богáство.“

След пéт годíни бráтятa се врýщат в кýши. Бащáта се обръща към най-голéмия сýн:

— Э, сýнко, каквó ми нбсиш?

Синът мý му отговаря:

— Аз бáх в различни страни, тáгко. Навсякъде има вку́сни плодовé. Най-слáдко от всички е гроздето. Нбся ти vroletе. Ето моя подáрък.

— Хубав е подáръкът ти — кáзва бащáта.

— Ами тý къдé бéше, каквó ми нбсиш? — обръща се той към срéдния сýн.

— Тáгко, аз бáх в тóплите страни и ти нбся южни плодовé: бáнани, портокáли, лимóни. Вкусът им е чудéсен.

— Благодаря ти — кáзва бащáта и се обръща към най-мáлкия сýн. — Виж, сýне, колко подáръци ми нбсят бráтятa ти. А защó твóите ръцé са прázни?

— Не сé врýщам с прázни ръцé — отговаря синът. — Нбся скýщи плодовé. Тé са в умá ми и в сърцето мý. Цéти пéт годíни бáх на учéние. Знáнията са мóбите скъпцéнни плодовé.

— Прáв си, сýнко, знáнието е сýла. Тý заслужáваш нагráдата мý.

По народна приказка

Выражения из текста

1. Тръгвам по света. — Стравитъсѧ в путешествие.
2. В различни краища на земята. — В разные концы земли.
3. Изгълнявам желанietо на ... — Исполнить желание (кого-либо).
4. Обръщам се към ... — здесь: Обратиться к ...
5. Виж, вижте! — Смотри, смотрите!
6. С праziни ръце. — С пустыми руками.
7. На ученис. — В учении.
8. Грав си. — Ты прав.
9. Знанието е сила. — Знание — сила.
10. Заслужавам награта. — Заслуживать награды.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Къде тръгват тримата братя? 2. Какво иска от тях баща им?
3. След колко време се връщат синовете? 4. Какво донася първият син? 5. А вторият? 6. Кои получават наградата? 7. Кои е основната идея на приказката?

III. Выучите наизусть разговор между отцом и младшим сыном.

III. Подберите прилагательные к словам:

плъл, подарък, награда, вкус, син.

С полученными сочетаниями составьте предложения.

IV. Придумайте предложения с данными словами и словосочетаниями:
заслужавам награда, с праziни ръце, изгълнявам желание, в различни краища на земята, на учение.

ГРАММАТИКА

I. КРАТКИЕ ФОРМЫ ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ

Краткие формы притяжательных местоимений употребляются чаще, чем полные формы.

Место кратких форм притяжательных местоимений

а) Краткие формы притяжательных местоимений стоят после имен существительных.

Например: Семейството ми живее щастливо.

Задачата |му| е трудна.

Вкусът им¹ е чудесен.

Имена существительные перед краткими формами притяжательных местоимений всегда употребляются в членной форме.

Существительные, обозначающие родственников мужского и жен-

ского рода в единственном числе, перед краткими притяжательными местоимениями не члеются: **баща** ми, **баба** ти, **дядо** им, **сестра** ми.

Но: **синът** ми (му), **мъжът** ѝ (ми).

Например: Баща ми е техник, а майка ми е лекарка.
Дядо ми е много стар.

Но: Синът ми замина.

Примечание. Краткие формы притяжательных местоимений не могут стоять в начале предложения.

Правильно

Масата ми е кръгла.

Неправильно

~~Ми маса е кръгла.~~

б) Если перед существительным стоит одно или больше определений, краткая форма притяжательного местоимения ставится после первого определения.

Например: Цялото ми богатство ще бъде въше.

Най-големият ни поет-антифашист е Никола Вапцаров.

Най-малкият му любим син получава награда.

Краткие притяжательные местоимения отличаются от кратких форм личных местоимений в дательном падеже как по месту в предложении, так и по способу употребления.

Личные местоимения
(дополнение)

Каквото ми носиш? (На кого носиш?)

Той ще ни подарий килим. (На кого ще подарий?)

Притяжательные
местоимения
(определение)

Ти заслужаваш наградата ми
(Чий награда?)
Килимът ни е български. (Чий килим?)

II. ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ И ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНОГО ГЛАГОЛА *СЪМ*

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бях 2 л. беше /бé 3 л. беше /бé	бях ли беше ли /бé ли беше ли /бé ли
Мн. ч.	1 л. бяхме 2 л. бяхте 3 л. бяха	бяхме ли бяхте ли бяха ли

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бáх 2 л. не бéше /не бé 3 л. не бéше /не бé	не бáх ли не бéше ли /не бé ли не бéше ли /не бé ли
Мн. ч.	1 л. не бáхме - 2 л. не бáхте 3 л. не бáха	не бáхме ли не бáхте ли не бáха ли

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Полные формы притяжательных местоимений замените краткими:

Тáхната родíна е СССР. — Мбето одейло е вълнено. — Нáшият жýлищен блóк е голýм. — Нéговите дрéхи са на закачáлката. — В нáшата странá нýма южни плодовé. — Тéхният бащá ги посрéща с рáдост. — Аз четá с интерес вáшите литератúрни вéстници. — В нáшия квартáл юма магазин със самообслúжване. — Нéговите ибви стихотворéния са революциóнни. — Мбят по-голýм брат живéе в Пóльша. а мóята по-мáлка сестрá — в Румéния. — Ще изпýлниш ли нéйното желáние?

Образец: Тáхната родíна е СССР. — Родíната им е СССР.

2. Ответьте на вопросы, используя краткие притяжательные местоимения:

Хúбав ли е подárькът на синá? — Инженéр ли е нýйчото на Любчо? — На кóлко годíни е братът на Рáдка? — Добрý ли са децáта на Христови? Ще дадéш ли часóвника на твоята мáйка на попráвка? — Йма ли Бългáрия тýргóвски дбговор с Вáшата странá? — Каквó е изложéнието на Вáшето жýлище?

Образец: Хúбав ли е подárькът на синá? — Подárькът мý е хúбав.

3. Выпишите в два столбца краткие притяжательные местоимения и краткие формы личных местоимений в дательном падеже из текста *Нéй-скъпоцéнният плод*.

4. В сказке *Нéй-скъпоцéнният плод* краткие притяжательные местоимения замените соответствующими полными формами.

5. Перепишите текст, ставя вспомогательный глагол *съм* в вопросительной и отрицательной формах:

Вие бáхте на ráбота. — В стáята бéше тóпло. — Плодовéте бáха вку́сни. — Аз бáх довблéн от представлéнието. — Вчéра тóй бéше на спорти състезáния. — В недéля вие бáхте на екску́рзия. — Тý бéше облéчен в нóб костýом.

6. Вместо точек вспомогательный глагол *съм* поставьте в настоящем, будущем или прошедшем времени:

Вчéра ние ... на събрáние. — Днéс té ... на лéкции до пéт часá. — Утре тý... свободна. — След нýколко годíни тý... студéнт. — Преди една сéдмица тóй... във вакáнция. — Тé вýнаги... вéсели. — Тáз сутрин аз не ... в кýщи. — Вие ... ли снощи на концéрт?

ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТИ УРОК

Възвратно притежателно ме-
стоимение

НА РОЖДЕЕН ДЕН

Днѣс Любчо навѣршва 18 години. Вече става пълнолѣтен. Неговата радост е голѣма. Той поканва на своя рожден ден съучениците и съученичките си, една своя братовчѣдка и нѣйната приятелка.

Часът е 17. Любчо облича новия си костюм и влиза в хола. Там е майка му. Тя прави послѣдните приготовления за праѣника. Румянка непрекъснато я пита: „Мамо, кога ще дойдат гости? Йскам да им покажа голѣмата си кукла.“

Към 18 часа младежите и девойките започват да идват.

— Добър ден, Любчо. Честит рожден ден! — казва Гебри. — Пожелавам ти щастие и успѣх на зреолстния изпит. Заповѣдай един мальк подарък — нов фантастичен роман. Многът е интересен. Авторът опиства свето пътуване до Луната.

— От името на нашия клас ти пожелавам всичко най-хубаво по случай рождения ти ден и ти поднасям за спомен този албум — казва Петър.

— Трбгнат съм, другари. Многът благодаря на всички.

— Колко ти прилича цивилен костюм, Любчо! — възклика Елена и слага във вазата букетче теменуги. — А от когото е този хубав подарък — магнитофонът?

— От родителите ми. От брат си ще получава днѣс нови скки, а от неговата годеница — пулобвер. Готов съм за зимен спорт.

— След един месец и аз ще имам рожден ден — казва Лиляна. — Ще ми дойдете на гости, нали?

— Хайде, другари. Чаят е готов. Заповѣдайте — кани Любчо. — Мама ще се обиди, ако не изядем всичките и сладки. А след това ще запалим свещите на тортата.

— И ти ще ги изгасиш — обаждда се Елена. — Но всички изведнъж — с един духуване.

— Да потанцураме — предлага някой. — По радиото предават вече танкова музика.

Започват танците.

В 22 часа гостите си тръгват. Любчо изпраща любезно свите другари.

— Пак заповѣдайте. Многът ще ми бъде приятно.

Выражения из текста

1. Навѣршам ... години. — Мне исполняется ... лет.
2. Прява приготовления за ... — Готовиться к ...
3. Честит рожден (имен) ден! — Поздравлять с днем рождения (с именами).

4. Пожелáвм ти щáстие! — Желаю тебе счастья.
5. От эмето на ... — От имени (кого-либо).
6. За спóмен. — На память.
7. Прили́ча ми. — Мне идет.
8. По радио предáват... — По радио передают...

Антоними

успéх — неуспéх

Дополнителъният словарь

Кáня гóсти. Приéмам гóсти. Ѝмам гóсти. Отíвам на гóсти. Чéрпя.
Благодáря за покáната. Добрé дошъл (Добрé дошлý)! Наздрáве!

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Защó се рáдва диéс Либчо? 2. Когó покáнva тóй на рождéния си дén? 3. Каквó прáвят у Либчови предý эдането на гóстите?
4. Каквý подárъци получáва Либчо по слúчай рождéния си дén? 5. Кák се забавляvат младéжите и деéйките у Либчови? 6. Когá си отíват té? 7. Кák ги изпраща Либчо?

II. Дополните предложения подходящими по смыслу словами:

На Румянка много и ... тáзи рóкли. — По радио вéче... сúтренините новинý. — Вíктор ще си кóпи от Сóфия нéщо за .... — След двá днý Мария... 18 годíни.

III. Напишите сочинение на тему *На моя рождéн дéк.*

IV. Подберите подходящие глаголы к словам:

гóсти, подárък, рождéн дéн, свéщ, успéх, щáстие, годíни, радио, костýом.

ГРАММАТИКА

ВОЗВРАТНО-ПРИТЯЖАТЕЛЬНОЕ МЕСТОИМЕНИЕ

Полная форма			Краткая форма	
Единственное число		Множественное число	Ед. и мн. число	
м. р.	ж. р.	ср. р.	м., ж. и ср. р.	м., ж. и ср. р.
свой	свóя	свóе	свои	си

Возвратно-притяжательное местоимение употребляется при существительных, указывающих принадлежность предмета действующему лицу (подлежащему).

Например: Лóбчо покáнва на рождён дéн **свята** братовчéдка.
Лóбчо покáнва братовчéдката **си**. (Братовчéдката е на
Лóбчо.)

Авторът опиства **свято** пътуване до Лунáта. Авторът
опиства пътуването **си** до Лунáта. (Пътуването е на
автора.)

Возвратно-притяжательное местоимение отвечает на вопрос **чий**.

Возвратно-притяжательное местоимение не может быть определением подлежащего и поэтому не членуется полным членом.

Вместо него употребляется притяжательное местоимение **негов**, **-а**, **-о**, **-и**.

Правильно

Нéговата рáдост е голýма.
Нéговият съквартиráнт е си-
риец.

Полная форма

Полные формы возвратно-притяжательного местоимения ставятся перед существительным и получают членную форму, как притяжательные местоимения.

Например :

Мáйката се грýжи за **свите**
деца.

От **своя** брат ще полу́ча ноби-
ски.

Лóбчо ще облечé **своя** цивíл-
лен костюм.

В 1 и 2 лице единственного и множественного числа полные формы возвратно-притяжательного местоимения могут заменяться полными формами притяжательных местоимений. Однако краткая форма не может быть заменена подобным образом.

Неправильно

~~Свёята рáдост е голýма.~~
~~Свóят съквартирант е сириец.~~

Краткая форма

Краткая форма возвратно-притяжательного местоимения ставится после членной формы существительного, за исключением названий родственников.

Например :

Мáйката се грýжи за деца-
та **си**.

От брат **си** ще полу́ча ноби-
ски.

Лóбчо ще облечé цивíлния
си костюм.

Например :

Правильно

Áз обýчам свóя (móя) приятел.
 Тí обýчаш свóя (tvóя) приятел.
 Нíе обýчаме свóя (náshia) приятел.
 Вíе обýчате свóя (váshia) приятел.

Неправильно

. Áз обýчам приятеля ~~жк~~
 Тí обýчаш приятеля ~~жк~~
 Нíе обýчаме приятеля ~~жк~~ } си
 Вíе обýчате приятеля ~~жк~~ }

Если полные и краткая формы возвратно-притяжательного местоимения З лица **свóй, свóя, свóе, свбí, си** относятся к подлежащему, они не могут замещаться формами притяжательных местоимений **нéгов, нéгова, нéгови, му**.

Например : Любчо кáни свóята братовчéдка (братовчéдката си).
 (Братовчéдката е на Любчо.)

Но : Любчо кáни Гeóрги и нéговата братовчéдка (братовчéдката **му**). (Братовчéдката не é на Любчо, а на Гeóрги.)
 Любчо поздравява свbíте родíтели (родíтелите **си**)
 по слúчай Нóва годíна. (Родíтелите са на Любчо.)

Но : Любчо поздравява Гeóрги, Пéтър и тéхните родíтели
 (родíтелите **им**) по слúчай Нóва годíна. (Родíтелите
 не са на Любчо, а на Гeóрги и Пéтър).

Краткая форма возвратно-притяжательного местоимения **си** отличается от краткой формы возвратно-личного местоимения **си** как по месту в предложении, так и по способу употребления.

**Возвратно-личное
местоимение си**
 (дополнение)

Тóй ще **си** облечé пулóвер. (На
 кого ще облечé?)

Никóла **си** купóва обúвки. (На
 кого купóва?)

Имя существительное, упо-
 требляющееся с краткими формами
 возвратно-личного местоимения, не
 членуется.

**Возвратно-
притяжательное
местоимение си**
 (определение)

Тóй ще облечé пулóвера **си**.
 (Чий пулóвер?)

Никóла обúвва обúвките **си**.
 (Чий обúвки?)

Имя существительное, упо-
 требляющееся с краткими формами
 возвратно-притяжательного место-
 имения, членуется.

Ударение

Формы возвратно-притяжательного местоимения всегда имеют
 ударение на первом слоге: **свóя, свóе, свbíте**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек напишите полные или краткую форму возвратно-притяжательного местоимения:

Доволни ли сте от... апартамéнт? — Всёки трáбва да уважáва... родители. — Тáя прáви приготовлéния за... рождéн дéн. — Любчо слáга теменúжки в... поба вáза. — Всíка сúтрин té чистят... обúвки. — Всёки трáбва да пáзи... паспорт. — Щe изпълните ли назрéме... мéсечен птáн? — Хóдите ли чéсто в... рóдно сéло? — Разважéте ми нéщо за... родíна.

Образец: Доволни ли сте от... апартамéнт? — Доволни ли сте от своя апартамéнт? Доволни ли сте от апартамéнта си?

2. Замените там, где это возможно, возвратис-притяжательное местоимение соответствующими притяжательными:

Ймате ли в свóя багáж нéщо за обмитýване? — Тáня облíча свóята нова блúза. — Áз обýчам свóята бáба и свóя дáдо. — Никóла обýча свóята годéйца. — Учиш ли редóвно свóбите уроби? — Тóй щe отíде на почíвка със свóята женá. — Синовéте донаáсят на свóя баща слáдки плодовé. — Чужденéцът не знаé името на свóя хотéл.

Образец: Ймате ли в свóя багáж нéщо за обмитýване? — Ймате ли нýв Вáшия багáж нéщо за обмитýване?

3. Слова в скобках замените личными или возвратными формами притяжательных местоимений:

Любчо изпра́ща гостите (на Любчо). Гóстите (на Любчо) са младéжи и девойки. — Родíната на Вíктор е СССР. Вíктор обýча родíната (на Вíктор). — Другárките (на Марíя) щe отíдат на екску́рзия. Марíя щe отíде на екску́рзия с другárките (на Марíя). — Георги щe сéдне на мя́стото (на Любчо). — Мя́стото (на студéнта) е свободно. — Áз обýчам бráт (на áз). Бráт (на áз) слéдва медици́на. — Тáя слáга трéхите (на тáя) в гардерóба. — Магнитофонът (на тáя) е нóв.

4. Определите значение местоимения *си* в следующих предложениях:

Тóй отíва на гóсти у бáба си. — Тáя е уморéна от пътуvането и веднáга си лáга. — Áз си слáгам лáмпа на нóщното шkáфче. — Áз слáгам лáмпата си на нóщното шkáфче. — Тáя си събúва обúвките. — Ние си избýраме профéсия. — Тé обýчат профéсията си. — Тíй оставáш трéхите си в гардерóба. — Вие си купúвате нóв гардерóб.

Образец: Тóй отíва на гóсти у бáба си (*си* — притяжательное местоимение).

ЧЕТИРИДЕСЕТИ УРОК

Относителни местоимения за
лица и предмети
Подчинено определително из-
речение

ОТЕЧЕСТВО

Обýчам те, мбe мýло отéчество! Обýчам твóите балкáни, горý, нýви, скалý и тéхните бýстри и студéни извори. Обýчам те, мбй мýли краý! Обýчам те от цýлата си душá и сърцé, áко и да съм обréчен на тéжки страдáния и неволи! Всíчко, коéто пáзя в мýята душá добро и свéto, -- всíчко е твóбе!

Тý си бýня благословéн краý, кþито цъфтý, кþито е пýлен с нéжност, сияние и величие. Тý ме ýчиш да обýчам и да пláча над всíко човéшко нещáстие. И досегá чýвам слáвеите, който оглásят с пéсните си твóите горý. И досегá чýвам нéжния глаc на бýлгарската девбýка, който метé двобра и тýхо си пéе.

По Л. Каравéлов

Выражения из текста

1. От цýлата си душá и сърцé. — От всей души, от всего сердца
2. Обréчен съм на... — Я обречён на...

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Выучите текст наизусть.

II. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

I. ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Относительные местоимения, обозначающие лица и предметы, образуются от вопросительных местоимений посредством частицы -то.

	Единственное число			Mножественное число
	мужской род	женский род	средний род	м., ж. и ср. р.
Обозначает лица и предметы	кóйто	кóято	коéто	кóйто
Обозначает только лица	когóто, предлог + когóто		щó	

Примечание. Форма *щó* устарела.

2. Употребление

В сложноподчиненных предложениях относительные местоимения выступают как союзные слова, соединяющие главное и придаточное предложения.

II. ПРИДАТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Придаточное определительное предложение определяет существительное или местоимение в главном предложении.

Например : Тýк ще построят завóд, кóйто ще произвéжда цимéнт.
Тóзи, кóйто пáдне в бóй за свободá, тóй не умира.

Относительные местоимения, обозначающие лица и предметы, согласуются в роде и числе с тем словом в главном предложении, к которому относятся.

Например : Тý си бóня благословéн *край*, кóйто е пýлен с величие.
(Кóй *край*?)

Говóри *рабóтникът*, когóто награждáват. (Кóй *рабóтник*?)

Не познáвам *младéжса*, за когóто пýтате. (Кóй *младéж*?)
И досегá чúвам гласá на бýлгарската *девойка*, кóято пéе. (Кóя *девойка*?)

Всíчко *добрó*, коéто пáзя в мбята душá, е твóе. (Кóе *добрó*?)

И досегá чúвам *слáвеите*, кóйто оглásят твбите горý.
(Кóй *слáвеи*?)

Запомните

Говёри рабо́тникът.	Говбри <i>рабо́тникът,</i> когбто награждáват.
Награждáват рабо́тника.	
Не познáвам младéжа.	Не познáвам <i>младéжа,</i> за когбто пýтате.
За младéжа пýтате.	

Место придаточного определительного предложения

Придаточное определительное предложение может находиться перед главным предложением, а также после или в середине главного предложения.

Например: Тўк ще построят завóд, който ще произвéжда цимéнт.
Който не рабо́ти, той не трябва да ядé.
Всíчко добро, коéто пáзя в мóята душá, е твóе.

Знаки препинания

Придаточное определительное предложение отделяется от главного запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните придаточные определительные предложения и поставьте запятые :

Каравéлов възпýва своето отéчество коéто горéщо обýча. — Обýвките който продáгат в тбзи магазýн са мнóго скýпи. — Кóйто изпýлни желáнието на бащáта ще полу́чи нагráда. — Mácата който е до прозбрéца е крýгла.

2. Вместо точек впишите соответствующее относительное местоимение, выделяя придаточные определительные предложения запятыми :

Артистът ... изпýлнява глáвната рóля ми е познáт. — Публика-та ... ръкопляска продéлжително е доволна от игра́та на артистите. — На събрáнието присéствуват всички ... са покáнени. — Никóла срéща едíн приятел с ... се познáва отдáвна. — Младéжът ... поздравя́ват е ударник.

3. Из данных пар предложений составьте сложноподчиненные предложения, причем первое сделайте главным, а второе — придаточным :

Не знáя къде се намýра ýлицата. Вие тýрсите ýлицата. — Ще Ви пособча лéкар. При лéкаря трябва да отíдете непремéнно. — Запознáйте се с другáря. С другáря ще пътуvате заедно. — Аз нося сíкли плодовé. Плодовéте са в мбето сърцé и в мóя ýм. — Младéжите са приятели. Тé се ръкуvат. — Завóдът е текстíлен. Любчо и Гебрги рабо́тят в завóда. — Упражнéнието не е тру́дно. Вие пýшете упражнéнието.

Образец: Не знáя къде се намýра ýлицата. Вие тýрсите ýлицата. — Не знáя къде се намýра ýлицата, която вие тýрсите.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЪРВИ УРОК

Минало свършено време
Минало свършено време на гла-
голите от III и II спрежение

ПЪРВИЯТ КОСМОНАВТ

На 12 април 1961 г. Съвётският съюз изпрати в космоса първия в света къраб-спътник с човек на борда.

Пилот на космическия къраб „Восток I“ беше съвётският гражданин Юрий Алексеевич Гагарин. Той летя около Земята 89,1 минути със скрости 29 000 километра в час, издържай всички трудности и се приземи успешно в определения район на СССР.

След полета Гагарин заяви: „Радостен съм, че изпълних задачата, която ми поставиха Централният комитет на Комунистическата партия и съвётското правителство. Чувствувам се чудесно и съм готов да изпълня всяка каква нова задача.“

Подвигът на Гагарин учуди целия свят. Милиони хора от всички краища на земята приветствуваха летеца-героя, който осъществи най-смелата мечта на човека — да лети в космоса. С тази грандиозна победа Съвётският съюз прояви пред целия свят своето могъщество и миролюбие.

Выражения из текста

1. Поставям задача. — Ставить задачу.
2. Изпълнявам задача. — Выполнять задачу.
3. Осуществявам мечта. — Осуществлять мечту.

Дополнительный словарь

Планета, звезда, атмосфера, горизонт, въздушно (безвоздушно) пространство, орбита, изкуственный спутник, баллистическая ракета, сстояние на безтегловост, земно притяжение.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво се случи на 12 април 1961 г.? 2. Кой е Юрий Гагарин?
3. Къде летя той? 4. Колко време летя? 5. Как се приземи? 6. Какво заяви Гагарин след полета?
7. Защо милиони хора приветствуваха космонавта?
8. Какво прояви Съвётският съюз е полета на Гагарин?
9. Кой са другите космонавти след Гагарин?
10. Какви полети извършиха те?

II. Подберите подходящие прилагательные к следующим словам:

кобаб, мечтá, побéда, ракéта, побéт, задáча.

III. От следующих глаголов образуйте существительные. Составьте с ними предложения:

поздравýвам, привéтствуvaм, призéмя сe, чúвствувам сe.

ГРАММАТИКА

I. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ)

1. Образование

Прошедшее совершенное время образуется от особой основы и следующих окончаний:

Единственное число	Множественное число
1 л. -x	1 л. -хме
2 л. —	2 л. -хте
3 л. —	3 л. -ха

Второе и третье лицо единственного числа не имеют окончаний.

Основа прошедшего совершенного времени в некоторых глаголах соответствует основе настоящего времени, а в других гласный основы чередуется с другим гласным.

2. Значение

Прошедшее совершенное время (аорист) — основное прошедшее время. Оно обозначает действие, совершенное до момента высказывания, не связанное с другим моментом в прошлом.

Например: Всíчки хóра привéтствуваха летéца-герóй.

Гагáрин летéй óколо Земéты 89,1 минúты.

Студéнтъ напíса доклáда си.

II. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ) ГЛАГОЛОВ ТРЕТЬЕГО СПРЯЖЕНИЯ

Основа прошедшего совершенного времени глаголов третьего спряжения оканчивается на -a, -я. Она соответствует основе настоящего времени.

привéтствуем

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. привéтствуах 2 л. привéтствува 3 л. привéтствува	привéтствуах ли привéтствува ли привéтствува ли
Мн. ч.	1 л. привéтствуахме 2 л. привéтствуахте 3 л. привéтствуаха	привéтствуахме ли привéтствуахте ли привéтствуаха ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрица- тельная форма
Ед. ч.	1 л. не привéтствуах 2 л. не привéтствува 3 л. не привéтствува	не привéтствуах ли не привéтствува ли не привéтствува ли
Мн. ч.	1 л. не привéтствуахме 2 л. не привéтствуахте 3 л. не привéтствуаха	не привéтствуахме ли не привéтствуахте ли не привéтствуаха ли

из стрéлям (выстрелить)

Ед. ч. 1 л. изстрéлях	Мн. ч. 1 л. изстрéляхме
2 л. изстрéля	2 л. изстрéляхте
3 л. изстрéля	3 л. изстрéляха

Ударение

Ударение остается неподвижным для всех форм прошедшего совершенного времени одного и того же глагола.

Ударение в прошедшем совершенном времени у глаголов третьего спряжения может сохраняться на основе, как в настоящем времени, и может переходить на окончание.

Например: влýзam — влýзах, влизáк
стрéлям — стрéлях, стрелáх

Во втором и третьем лице единственного числа, где формы прошедшего совершенного времени и настоящего времени совпадают, ударение в прошедшем совершенном времени переходит на окончание.

Например:

Настоящее время

Прошедшее совершенное время

Рáдиото предáва новинй трý
пъти в денонбóщието.

Снощи рáдиото предавá 15
минути спбортни новинй.

III. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (АОРИСТ) ГЛАГОЛОВ ВТОРОГО СПРЯЖЕНИЯ

Основа прошедшего времени (аориста) глаголов второго спряжения оканчивается на **-и, -я (-а** после *ж, ч, ш***).**

1. Основу на **-и** (равную основе настоящего времени) имеет большинство глаголов второго спряжения.

а) Все глаголы (переходные и непереходные) с ударением на основе:

хόдя	у́ча	изпра́тия
Ед. ч.	1 л. хóдих	у́чих
	2 л. хóди	у́чи
	3 л. хóди	у́чи

Мн. ч.	1 л. хóдихме	у́чихме	изпра́тихме
	2 л. хóдихте	у́чихте	изпра́тихте
	3 л. хóдиха	у́чиха	изпра́тиха

Исклю чения

видя	забелéжа	рéша (косá)
Ед. ч.	1 л. видях	забелéзах
	2 л. видя	забелéза ж→з
	3 л. видя	забелéза
Мн. ч.	1 л. видяхме	забелéзахме
	2 л. видяхте	забелéзахте
	3 л. видяха	забелéзаха

б) Переходные глаголы с ударением на окончании

поздравí	строй	
Ед. ч.	1 л. поздравíх	стройх
	2 л. поздравí	строй
	3 л. поздравí	строй
Мн. ч.	1 л. поздравíхме	стройхме
	2 л. поздравíхте	стройхте
	3 л. поздравíха	стройха

2. Основу на **-я** имеют непереходные глаголы с ударением на окончании:

лётá	седá	
Ед. ч.	1 л. лётáх	седáх
	2 л. лётá	седá
	3 л. лётá	седá
Мн. ч.	1 л. лётáхме	седáхме
	2 л. лётáхте	седáхте
	3 л. лётáха	седáха

Исключения

спá

Ед. ч. 1 л. спáх	Мн. ч. 1 л. спáхме
2 л. спá	2 л. спáхте
3 л. спá	3 л. спáха

3. Основу на **-а** имеют немногие глаголы (переходные и непереходные), имеющие **ж**, **ч** перед окончанием основной формы, с ударением на окончание.

	мълчá	издържá
Ед. ч.	1 л. мълчáх	издържáх
	2 л. мълчá	издържá
	3 л. мълчá	издържá
Мн. ч.	1 л. мълчáхме	издържáхме
	2 л. мълчáхте	издържáхте
	3 л. мълчáха	издържáха

Ударение

У глаголов второго спряжения с ударением на корне ударение в прош. сов. времени может оставаться на том же месте или переходить на окончание.

Например: хóдя — хóдих, ходíх
прáвя — прáвих, правíх

Во втором и третьем лице единственного числа, где формы прош. сов. времени и настоящего времени совпадают, ударение в прошедшем совершенном времени переходит на окончание.

Например:

Настоящее время	Прошедшее совершенное время

Тá хóди чéсто на теáтър.   Тá хóдí снощи на теáтър.

У глаголов второго спряжения, имеющих ударение на окончании, в прошедшем совершенном времени место ударения сохраняется на том же месте основной формы.

Например: брóй — брóйх
мълчá — мълчáх
лежá — лежáх

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы в скобках:

Мýналата недéля (празнúвам) рождéния си дéн. — (Защитý) свóя другáр. — (Вървý) бáвно по ýлицата. — (Лежá) бóлен нýколко днй.

2. Перепишите текст. Поставьте глаголы в прошедшем совершенном времени:

Цветята (прецъфтят). — Космонавтите (проявят) голям герой изъм при полетите. — Самолетите се (приземят) успешно. — Ние (изпушат) цигарите. — Виктор Андреев и Никола (решат) да отидат на Битоша. — Там тя (прекарам) цял ден. — Аз не (спя) цяла нощ. — Не (строи) ли този завод български инженери? — Тя (среща се) набързо. — Вие (остоящият) Ващето желание. — Всички (мълчат). — Вие (гледат) ли нюния български филм? — Тя (изпратя) любезно гостите си. — Ти (вечерят) в нюния ресторант. — Ние не (забележаха) гръшката си. — Ти (ходи) ли на опера? — Вие (видя) ли Гагарин? — Вчера (валя) силен дъжд. — Ние (сложиха) книжите в библиотеката. — Любочо (издържа) ли добре изпитите си? — Вие кога (събудя се) тази сутрин? — Ти какво (купи) от магазина?

3. Определите в настоящем или в прошедшем совершенном времени находятся выделенные глаголы и расставьте правильно ударения:

Той винаги **отваря** вратата безшумно. Преди малко тя **отваря** няколко пъти вратата на стаята. — Виктор Андреев **пътува** от СССР за България. Виктор Андреев **пътува** до България двадесет и две нощи. — Любочо учи редовно уропите си. Преди две години Любочо учи немски език. — Никола **ходи** редовно на мяч. Вчера Никола **ходи** на международен мяч.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Минало свършено време на глаголите от първо спрежение със съгласна пред окончанието на основната форма

НА ГАРАТА

Днес група комсомолци от Софийския университет „Климент Охридски“ **посрещнаха** студенти от Съветския съюз.

Отговорникът на групата Петър беше много развлечуван. Той се върна от лекции в къщи, написа приветствено слово, прочете го, преоблече се и отиде при един свой другар. Двамата преведоха слбвото на руски език. После излязоха, купиха цветя и тръгнаха за гарата.

Цялата група **се събра** на перона половин час пред пристигането на влака. Там чакаха нетърпеливо много посрещачи и изпращащи с букети, пътници, носачи с куфари в ръцете.

Петър попита начальника на гарата:

— Има ли закъснение бързият влак от Русе?

— Няма закъснение, навреме ще дойде — отговори му начальникът.

Високоговорителят съобщи за пристигането на влака. Скоро всички видяха в далечината светлините на локомотива.

Влакът пристигна. Студентите се запътиха към първия колонбз и спряха пред третия вагон. Оттам слъзоза сънётските младежки. Студентки им поднесоха цветя. Пётър произнёсе принётственото си слово, поздрави гостите с „Добрé дошли!“ и накрая кáза: „Да крепне дружбата между нашите братски народи!“

Водачът на сънётските студенти прегърна Пётър и му благодарѝ на руски език. Всички го разбрáха. Пóсле цялата група тръгна към изхода на гарата.

Выражения из текста

1. Поднасям цветя (принётствие). — Преподносить цветы (приветствовать).
2. Произнасям слόво (реч). — Произносить речь.
3. Да крепне дружбата! — Пусть крепнет дружба!

Дополнительный словарь

Пътнически влак, експрес, товáрен влак, първа клáса, втора клáса, спáлен вагóн, вагóн-ресторáнт, вагóн за пушачи, вагóн за мáйки и деца, билéт, перónен билéт, билéт за запáзено място, разписáние на влаковете, машинист, кондúктор, железопътна лíния, рéлси, тунéл, железопътна катастрофа, чакáлня, биофéт.

Пътуvam по рабota. Пътуvam за развлечéние. Изпúскам влака. Остáviam вéщите си на багáж. Кáрам влак.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Поставьте вопросы к тексту и ответьте на них.
- II. Опишите встречу или проводы на вокзале.

III. Подберите существительные к глаголам:

посрёцам, произнáсям, поднáсям, съобицáвам.

IV. Образуйте глаголы от следующих слов:

носáч, посрещáч, изпращáч, пýтник, отговбрник, чакáлня.

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ НА СОГЛАСНЫЙ ПЕРЕД ОКОНЧАНИЕМ ОСНОВНОЙ ФОРМЫ

Основа прошедшего совершенного времени у глаголов первого спряжения на согласный перед окончанием оканчивается на **-о**, **-а**, **-я**.

1. Основу на **-о** (во втором и третьем лице ед. ч. — на **-е**) в прошедшем совершенном времени имеют глаголы согласным *ð*, *t*, *k*, *z*, *s* перед окончанием основной формы:

	отйда	прочетá	слáзa
Ед. ч.	1 л. отйдох	прочётох	слáзох
	2 л. отиде	прочёте	слéзé
	3 л. отиде	прочёте	слéзé
Мн. ч.	1 л. отйдохме	прочётохме	слáзохме
	2 л. отйдохте	прочётохте	слáзохте
	3 л. отйдоха	прочётоха	слáзоха
	поднесá	облекá	
Ед. ч.	1 л. поднёсох	облякох	к перед е → ч
	2 л. поднёсé	облéче	
	3 л. поднёсé	облéче	
Мн. ч.	1 л. поднёсохме	облякохме	
	2 л. поднёсохте	облякохте	
	3 л. поднёсоха	облякоха	

Особые формы

йм	дáм
ядох	дáдох
яде	дáде
яде	дáде
ядохме	дáдохме
ядохте	дáдохте
ядоха	дáдоха

Основу на **-о** в прошедшем совершенном времени (аористе) имеют немногие очень часто употребляющиеся глаголы: *плетá*, *метá*, *дойда*, *бодá*, *преведá*, *секá* (*сýкох*, *сéче*), *текá* (*тéкох*,

тёче), пекá (пёкох, пёче), съблекá (съблáкох, съблёче), донесá, изнесá, пасá, вля́за (вля́зох, влёзé), изля́за (изля́зох, излёзé), рекá (рёкох, рёче), растá, влекá (вля́кох, влёче).

2. Основу на -а в прошедшем совершенном времени имеют почти все глаголы с согласным перед окончанием основной формы, кроме глаголов на *д*, *т*, *к*, *з*, *с*.

	тръгна	къпя
Ед. ч.	1 л. тръгнах 2 л. тръгна 3 л. тръгна	къпах къпа къпа
Мн. ч.	1 л. тръгнахме 2 л. тръгнахте 3 л. тръгнаха	къпахме къпахте къпаха

Глаголы с чередованием в корне

а) Корневой гласный **-е** выпадает

	разберá	постéля
Ед. ч.	1 л. разбрáх 2 л. разбрá 3 л. разбрá	постлáх постлá постлá
Мн. ч.	1 л. разбрáхме 2 л. разбрáхте 3 л. разбрáха	постлáхме постлáхте постлáха

К этой группе относятся глаголы *перá*, *берá*, *дерá* и их производные.

б) Корневой гласный чередуется: *и*→*е*, *ч*→*к*, *г*→*ж*, *ж*→*з*, *ж*→*г*.

	пýша	плáча	мóга	кáжa	рéжа	лýжа
Ед. ч.	1 л. пýсах	плáках	можáх	кáзах	рýзах	лýгах
	2 л. пýса	плáка	можá	кáза	рýза	лýга
	3 л. пýса	плáка	можá	кáза	рýза	лýга

Мн. ч. 1 л. пýсахме плáкахме можáхме кáзахме рýзахме лýгахме
2 л. пýсахте плáкахте можáхте кáзахте рýзахте лýгахте
3 л. пýсаха плáкаха можáха кáзаха рýзаха лýгаха

3. Основу на -я имеют следующие шесть глаголов: *умра*, *допрá*, *спрá* (*се*), *съзрá*, *прострá*, *проверá*.

спрá се

Ед. ч. 1 л. спрýх се	Мн. ч. 1 л. спрýхме се
2 л. спрýх се	2 л. спрýхте се
3 л. спрýх се	3 л. спрýха се

Ударение

У глаголов с основой на **-о** ударение в прошедшем совершенном времени переходит на основу.

Например: четá — чéтох
донасá — донéсох

В остальных бесприставочных глаголах первого спряжения в прошедшем совершенном времени ударение может сохраняться на основе и может переходить на окончание.

Например: стáна — стáнах, станáх
кáжа — кáзах, казáх

У глаголов с основой на **-о**, в которых совпадают формы 3 лица единственного числа настоящего и прошедшего совершенного времени, ударение в прош. сов. времени приходится на основу.

Например :

Настоящее время

Прошедшее совершенное время

Тóй четé редóвно вéстник
„Работническо дéло“.

Вчéра тóй чéте до кéсно вéст-
ниците.

Тá всéки дéн метé стáята си.

Предí половиýн чаc тá мéте
стáята си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы, данные в скобках :

(Разкáжа) приказка на детéто. — (Вéрна се) ráно от ráбота. — (Секá) дървá.

2. Образуйте от глаголов в скобках соответствующую форму прошедшего совершенного времени :

Пéтниците (прочетá) разписáнието на влáковете. — Тí ráно ли (приберá се) снóщи у вás? — Посрещáчите (влáза) в чакáлнята. — Пéтър (облекá се), (кáжа) на мáйка си довíждане и (трýгна) за гáратата. — Тí (донесá) ли ми кúфара? — Днéс тý (кéпя се) ли? — Тí (дáм) ли вéщите си на багáж? — Гóстите (ям) мнóго плодовé. — Днéс вíе (по-стéля) нóви покрýвки на леглáта си. — Áз (изперá) чорáпите си и ги (простrá) да сéхнат. — Вчéра (стáна) железопéтна катастрóфа. — Тí (нарéжа) ли хлáба за обéд? — Вапцáров (умрá) през 1942 г. — Защó (заплáча) децáта? — Вíе (опекá) ли тóртата за рождéния дéн? — Защó ме (излéжка)? — Не té (излéжка), а (пошегúвам се).

3. Определите время выделенных глаголов и поставьте ударения :

Вíктор чéте добré бýлгарски еýик. Тóй чéте вчéра тóзи тéкст. — Тá ѫска да поднесе цветá на артистката. Тá поднесе голýм букéт на гóстите. — Влákът влезе в тунéла. Когáто влákът влезе в тунéла, щé стáне тýмно. — Пéтникът даде кúфара си на носáча. Носачът кáза на пéтника да му даде кúфара си. — Вíктор Андрéев отíва да яде вíв вагóн-ресторáнта. Андрéев яде предí 15 минúти вíв вагóн-ресторáнта.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Минало свършено време на глаголите от първо спрежение с гласна пред окончанието на основната форма

ДОБЪР УРОК

Вагоните на влака бяха пълни с хора. Един закъснял пътник беше още в буфета на гарата. Той чу свирката на локомотива, изпий набързо чашата си с бира, плати и се затече към последния вагон. Влезе в едно купе, видя в ъгъла свободно място и **пожелал** да седне. Един от пътниците го спря: „Другарю, мястото е заето. Приятелят ми слезе за малко на перона. Веднага ще се върне. Ето куфарчето му.“ И пътникът показва малко куфарче на мрежата над седалището. Но той изляга. Куфарчето беше негово.

В този момент началникът на влака даде сигнал за тръгване.
— Къде е приятелят Ви? — попита закъснялият пътник.
— Изпусна влака.
— Тогава пободрете да му върнем багажа! — каза пътникът без място, взе куфарчето и го хвърли на перона през отворения прозорец. „Приятелят“ едвад сдържал гнева си, прости ръцете към прозореца, но не посмя да протестира.

Всички в купето се разсмеха.

Анекдот

Поговорка: На лъжата краката са къси.

Выражения из текста

1. Мястото е заето. — Место занято.
2. За малко. — здесь: На минутку.
3. Давам сигнал (за тръгване). — Давать сигнал (отправления).
4. Сдържал гнева си. — Сдерживать гнев.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Кто из пассажиров получил хороший урок?

II. Составьте предложения со словосочетаниями, приведенными в разделе *Выражения из текста*.

III. Составьте словарик на тему *Влак*.

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ГЛАГОЛОВ ПЕРВОГО СПРЯЖЕНИЯ НА ГЛАСНЫЙ ПЕРЕД ОКОНЧАНИЕМ ОСНОВНОЙ ФОРМЫ

Основа прошедшего совершенного времени у глаголов первого спряжения на гласный перед окончанием основной формы оканчивается на -а, -я, -и, -у, -ю.

1. Основу на **-а** имеют глаголы на гласный **а** перед окончанием основной формы.

пожелáя

Ед. ч.	1 л.	пожелáх	Мн. ч.	1 л.	пожелáхме
	2 л.	пожелá		2 л.	пожелáхте
	3 л.	пожелá		3 л.	пожелáха

2. Основу на **-я** имеют глаголы на гласный **е** перед окончанием основной формы. Гласный **е** перед окончанием чередуется с **я**.

смéя се

Ед. ч.	1 л.	смáх се	Мн. ч.	1 л.	смáхме се
	2 л.	смá се		2 л.	смáхте се
	3 л.	смá се		3 л.	смáха се

Основу на **-я** имеют и следующие глаголы: **знáя** (**знáях**), **лáя** (**лáях**), **трáя** (**трáях**), **вáя** (**вáях**) и др.

3. У глаголов с корневыми [гласными **-и**, **-у**, **-ю**] основа прошедшего совершенного времени совпадает с корнем.

		пíя	чúя	плюя
Ед. ч.	1 л.	пíх	чúх	плюх
	2 л.	пí	чú	плю
	3 л.	пí	чú	плю
Мн. ч.	1 л.	пíхме	чúхме	плюхме
	2 л.	пíхте	чúхте	плюхте
	3 л.	пíха	чúха	плюха

взéма

Ед. ч.	1 л.	взéх	Мн. ч.	1 л.	взéхме
	2 л.	взé		2 л.	взéхте
	3 л.	взé		3 л.	взéха

Как глагол **взéма** спрягаются в прошедшем совершенном времени глаголы **отнéма**, **приéма**, **превзéма**, **снéма**.

Ударение

У глаголов с основой на **-я** в прошедшем совершенном времени ударение падает на **-я**.

Например: смéя се — смáх се; закъснéя — закъснáх.

У остальных глаголов I спряжения с основой на гласный в прошедшем совершенном времени ударение неподвижное.

Например: мечтáя — мечтáх; пожелáя — пожелáх; пíя — пíх.

Суффиксальные глаголы I, II и III спряжения, имеющие ударение на основе, сохраняют его в прошедшем совершенном времени.

Например: разглéдах, напíсах, напráвих.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Проспрягайте в прошедшем совершенном времени глаголы, данные в скобках :

(Пéя) нарóдна пéсен. — (Мечтáя) да отíда на морé. — (Заéма) прázното мя́сто в купéто. — (Ушиá) си нóви дрéхи.

2. От глаголов, данных в скобках, образуйте прошедшее совершенное время :

След пътуването té бáха мнóго жáдни и (изпíя) по трí чáши бýра. — Áз и моята сестrá (живéя) нýколко годíни в Москvá. — Снощи мнóго (смéя се) на комéдията в теáтъра. — Кúчето бéше мнóго глáдно и (láя) цáла нóщ. — Tí (запознáя се) ли с водáча на младéжката делегáция? — Áз (узнáя) нýкои подрóбности за живóта на тóзи човéк. — Faшистите (отнéма) живóта на мнóго хóра. — Пътниците (снéма) кúфарите от мрéжката над седáлището. — Вие (засéя) ли вéче нýвите? — Детéто (простrá) рýмé към мáйка си и тя го (вzéма). — Днéс нíе (чýя) тáзи новинá по ráдиото. — Детéто (игráя) до кéсно и ведnáга (засpáя). — Тáзи сúтрин áз бýрзах за ráбота и (обúя) стáрите си обúвки.

3. Напишите сочинения на тему *Каквó прáвих вчéра?*, поставив данные глаголы в прошедшем совершенном времени :

събúдя се, стáна, облекá се, обúя се, закúся, работя, почíвам, разхóждам се и др.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВéРТИ УРОК

Употреба на глаголите от свършен и несвършен вид в минало свършено време

СРЕЩА

Рótата на бáй Стойн се установí за пó-дýлго врéме край едно сéло. Еднá вéчер при землянката спря голýм обóз. Наклáдоха огньóве, пýсна гáйда и в товá пустýнно мя́сто настáна оживléние. Бáй Стойн отíде при колáрите на ráговор. Tóй ги разпитvá откъдé юдат и разглежdá колýте и добýтъка. Спря пред еднá колá и се заглéда в шáрения ярéм. Вóльт в ярéма протéгна шíя и дúхна в лицéто му.

— Я, товá е Бéлчо, нáш Бéлчо — вýкна развълнýван бáй Стойн. — Познá ме. Женáта ми пýса, че е реквизíран, и áз рéкох — прощáвай, нýма вéче да се вýдим.

Бáй Стойн се навéде и побчна нéжно да мýлва Бéлчо по чéлото. След товá му донéсce хранá. Уморéното живóтно ядe с благодárност, наяде се и отprávi мýл побгled към свóя стопáнин.

Преди да си лéгне, бáй Стойн се връщá нýколко пýти при Бéлчо. Той не спá цяла нóщ. В душáта му се събúдиха нéжни и хúбави спомени за домá, за деца, за земята.

На ýтрото бáй Стойн стáна поб-ráно и пák обиколí добýчето.

Катó потéгли обóзът, бáй Стойн тръгна ýспоредно със свóя Бéлчо да го изпрати. При раздýлата тóй го спря, помилва го и го целýна по чéлото. Пóсле се обърна към колáря:

— Слúшай, момчé, глéдай хúбаво добýчето!

Когáто замýна обóзът, бáй Стойн дълго гледá след него и се върна при другáрите си тýжен катó след раздýла с наý-блíзък човéк.

По Ели́н Пели́н

Выражения из текста

1. Пýсна гáйда. — Запела волыника.
2. Настáва оживléние. — Наступает оживление.
3. На ráзговор. — здесь: Поговорить, побеседовать.
4. Прощáвай (прощáвайте). — здесь: Прощай (прощайте).
5. Отпра́вям пóглед кéм ... — Бросать взгляд на ...
6. В душáта ми се събúжда спомен. — В моей душе просыпается воспоминание.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Расскажите текст по плану:

1. Обóзът край сéлото.
2. Срéщата на бáй Стойн с Бéлчо.
3. Раздýлата на бáй Стойн с Бéлчо.

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ ГЛАГОЛОВ СОВЕРШЕННОГО И НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДОВ В ПРОШЕДШЕМ СОВЕРШЕННОМ ВРЕМЕНИ

В прошедшем совершенном времени чаще употребляются глаголы совершенного вида и корневые глаголы несовершенного вида.

Например :

Несовершённый вид

Совершённый вид

Уморéното живóтно яде с bla- | Вóлът се наýде и отправи
годáрност. | мýл пóглед към стопáнина си.

Бáй Стойн не спá цяла нóщ.

Бáй Стойн заспá кéсно.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида употребляются после слов дълго, продължително, нýколко пýти.

Например : Бáй Стойн дълго разглеждá колýте.

Бáй Стойн се връщá нýколко пýти при Бéлчо.

Суффиксальные глаголы несовершенного вида могут употребляться в прошедшем совершенном времени, могут обозначать в целях большей определенности и конкретное действие.

Например: Купувах си учёбник (вместо: купих си учёбник).
Изпращах гостите (вместо: изпратих гостите).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Поставьте один из глаголов, данных в скобках, в нужной форме прошедшего совершенного времени:

¶ Пётър (пиша, напиша) привéтственото си слóво полови́н час. Пётър (пиша, напиша) бързо слóвото си. — Днéс влáкът (йдам, дойда) с 10 минути закъснение. — Когáто представлéнието (свършвам, свърша), в зáлата (настáвам, настáна) оживлéние. — Когáто детéто (спя, за-спя), мáйка му го (целúвам, целúна). — Тóзи човéк (взéмам, взéма) учáстие във войнáта. — Самолéтът (летá, излетá) от летището в 15 часá. — Тáзи вéчер тé (връщам се, вéрна се) уморéни от ráбота. — Артистката (пéя, изпéя) на бýс еднá нарóдна пéсен. — Гагáрин бéше рáдостен, защóто (изпълнявam, изпълня) задáчата, постáвена му от пárтията. — Мíналата годíна áз (прекárвam, прекáрам) Пýрви мáй в ССР. — В учíлище (уча, нау́ча) 5 годíни рúски езíк. — За 5 годíни тé (уча, нау́ча) мнóго добré рúски езíк. — Бáй Стойн не спá цáла нóш, защóто (спомням си, спомня си) за домá и за близките си.

2. Употребите в прошедшем совершенном времени глагол, обозначающий более определенное действие: —

Къдé бéше Пётър? (Купувам, купя) цветá за гостите. — Тý каквó прáви на летището? (Посрéщам, посрéщна) сестrá си от Москвá. — Къдé е Тáня? Аз я (вýждам, вýдя) в градината. — Къдé ходí? (Разглéждам, разглéдам) градá.

3. В тексте выделенные глаголы настоящего времени замените соответствующими формами глаголов прошедшего совершенного времени.

НОВАТА КНИЖКА

Любчо се връща от учíлище. Набýрзо се съблíча. Сядá до прозбрéца. Извáжда нóвата книжка. Заглéжда я. На корýцата — бúрно морé. Сред вълните пла́ва човéк на дъскá от краб. Още мáлко и ще потъне.

Любчо запóчва да прелиства стрáниците и вýжда: човéкът на брегá — спасéн. Под картýната лíшe: Рóбинзон.

Любчо запóчва да четé. Вíкат го приятелите му. Тóй и главá не повdýга. Откáзва да отíде с тýх.

Вечерта дълго разkáзва на сестричката си за живóта на Рóбинзон Кру́зо на пустия остров.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ПЕТИ УРОК

Подчинено допълнително разказно изречение. Някои подчинителни допълнителни съюзи

ПИСМОТО НА ХРИСТО БОТЕВ ДО ЖЕНÁ МУ

Мíли ми Венéто, Димитре и Ивáнке,

Не вý кáзах къдé отýвам. Простéте ми. Любовtá към вáс ме на-
кара да напráвя товá. Áз знáя, че вýе ще пláчete. А вáшите сълзи
са мнóго скéпи за мéне. Венéто, тý си моя женá. Ѝскам да мe слú-
шаш и да ми вýрваш вýв всýчко. Áз се мóля на приýтелите си да
не té изостáват. И té трýбва да те поддýржат. Бóг ще мe пáзи, а
катó оживéя, нíе ще бýдем най-честýти на тóя свýт. Акó умrá, знáй,
че след отéчеството си обýчах най-мнóго тéбе. Затовá глéдай Ивáн-
ка и помñи лóбещия те Христo.

17 маý 1876 г.
параход „Радéцки“

Синонимы

прощáвам — извинýвам
честýт — щастлýв
обýчам — лóбя

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Выучите письмо Ботева наизусть.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНОЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Придаточное дополнительное предложение играет роль дополнения к сказуемому главного предложения и отвечает на вопросы *каквó, щó, когó?*

Например: Чákам да дýйде пролетtá. (Каквó чákам?)

Ще покáня когбóто ѹскам. (Когó ще покáня?)

1. Дополнительное изъяснительное предложение

Дополнительное изъяснительное предложение связывается с главным с помощью союзов *че* и *да*.

Дополнительное изъяснительное предложение, связывающееся с главным посредством союза *че*, употребляется после глаголов типа *знáя, мýсля, вýрвam, разбýram, чўстувam, кáзвam* и др.

Например: Знаý, че след отéчеството си обýчах най-мнóго тéбе.

*Мýсля, че съвéтските младéжи разбрáха привéт-
ственото слóво на Пéтьър.*

*Ученѝците разбрàха, че трàбва да ўчат сериозно.
Гебриги кáза на Либчо, че му пожелáва успéх на
зрёлостния изпит.*

Придаточное дополнительное предложение, связывающееся с главным посредством союза *да*, наиболее часто употребляется после глаголов *йскам, мýсля* (ймам намерение), *смýтам* (ймам намерение), *зна́я* (мóга), *заповýдвал, кáрам* (принуждáвам), *мóля, забраня́вам* и др.

Например: Венéто, *йскам да ми вýрваш.*

Мýсля да слéдват медицинa.

Тáня смýта да си замíне за СССР.

Пéтър зна́е да говори рúски езíк.

Бáй Стойн кáза на колáря да глéда добré Бéлчо.

Любовтá към вás ме накáра да напráя товá.

2. Место изъяснительного придаточного предложения

Изъяснительное придаточное предложение всегда стоит после главного.

Например: Мóля приятелите си да не té оставят.

Правописание

Перед союзом *че* всегда ставится запятая.

Например: Бóтев вýрва, *че* борбáта ще завéрши с побéда.

Перед союзом *да* ставится запятая только тогда, когда он повторяется.

Например: Йскам да ме слúшаš, да ми вýрваш във всíчко.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте нужные подчинительные союзы. Расставьте запятые:

Бóтев зна́е ... Бéлгáрия ще се освободí. — Бóтев разбýра ... тóй и Венéта мóгат да бýдат щастливи сáмо в свободна Бéлгáрия. — Бóтев вýрва ... другáрите му ще се погрýжат за семéйството му. — Мýтническият служíтел кáзва на пýтниците ... покáжат багáжа си. — Стройелите на репúбликата йскат ... построýт огрóмни завóди. — Либчо кáзва на другáря си ... бráт му ще му подарí скý. — Гагáрин заяви ... се чýвствува чудéсно след полета. — Бóтев мечтáе ... види родíната си свободна. — Тóзи човéк не зна́е ... лýже. — Студéнтите мýслят ... поднесáт цветéя на гóстите.

2. Допишите предложения, используя дополнительные изъяснительные предложения:

По радиото съобщíха .... — Тé разбрàха .... — Ние чўхме .... — Не желáя .... — Либчо кáзва на гóстите .... — Бóтев мóбли женá си .... — Закъснéлият пýтник йска ....

3. Дополните предложения так, чтобы получились сложноподчиненные предложения:

Нýма да валí дýжд.—Тóй ще пристýгне днéс.—Трàбва да работим упорýто. — Тá свíри хýбаво на пиáно. — „Тютюн“ е едíн от най-

сполучлівите български філми. — Родіната е най-скълото нéщо за човéка. — Говоря днéс по телефона с другáря си. — Всéки трябва да учí чўжди езици.

Образец. Нáма да валí дъжд. — Мисля, че нáма да валí дъжд.

ЧЕТÝРИДЕСЕТ И ШÉСТИ УРОК

Наречие

ПРИ ШИВÁЧКАТА

— Здравéй, Рáдке!

— Здравéй, Тáня. Кák си?

— Благодаря, добré съм. Скоро ще си замýна. Заéta съм **мнóго** с приготвлéнията за път.

— О, ще прекáраш вакáнцията в родíната си! Сíгурно вéче те очáват. Закъдé бързаш?

— Отíвам в еднá шивáшка кооперáция. Тáм шíят добré и не взéмат скýпо. Йскаш ли да доíдеш с мéне? Не é далéч.

— С удовóльствие. Хайде.

Тáня и Рáдка влязоха в шивáшкото ателиé. Посрéщна ги шивáчката Попóва.

— Добър дéн, другáрко Попóва.

— Добър дéн. Каквó ще си шíите?

— Кýпих си плáт за костюм. Éто.

— Матéрията е хýбава. И цветтът ще Ви отíва.

— Мóжете ли да ми ушиите **пó-бързо**, за еднá сéдмица напрýмер?

— Претrúпани сме с рабóта, другáрко. Колективът работи на двé смéни и пák не успýва да изпýлни всíчки поръчki **наврéме**. Но Вíе сте нáша постóйнна клиéнтка и нáма да Ви отkáжем. Взéметe журна́лите и си изберéте модéл.

— Мóже би Вíе ще ми препорýчате нéщо пó-интерéсно. Áз не следя **редбóвно** мódата.

— Тová костюмче ще Ви стой добré. Тó е красíво, практично и модérно. Вáрвам, че ще Ви харéса. Младите хóра обýчат да се обличат **модérно**. Полáта е разкроéна, жакéтът е с трí чéтвърти ръкáви и с малки ревéри.

— Предпочítam полáта да е на плохý **отпрéд**, а жакéтът с трý кóпчета. На модéла са двé. Нéка бýде без джобóве.

— **Добрé.** Другí изменéния ще напráвите ли?

— Нé. Мóжете да ми взéметe мýрка.

— Понéже бързате, ще Ви напráвя прóба єтре. Елáте в шестнáдесет часá.

— Благодаря, другáрко Попóва. Довíждане.

— Довíждане.

Выражения из текста

1. Взёмам скъпо. — Брать дорого.
2. С удоволствие. — С удовольствием.
3. Шия си костюм. — Шить себе костюм.
4. Цветът ми отива. — Мне идет этот цвет.
5. Претрўпан съм с работа. — Я завален работой.
6. Работя на двѣ смёни. — Работать в две смены.
7. Костюмът ми стой добрé. — Костюм сидит мне хорошо.
8. Следя мódата. — Следить за модой.
9. Нéка бъде. — Пусть будет.
10. Взёмам мýрка. — Снимать мерку.
11. Прáвя прóба, прóбвам. — Делать примерку.

Дополнительный словарь

Шивáч, кројч, шéвна машýна, нóжица, игlá, конéц, макарá, топлийка (карфица), нáпръстник, сантимéтър, тегéл, тропóска, подплатá на дréха, подплатéна дréха, набráна полá, плиси́рана полá, спóртен костюм, официáлен костюм.

Крој дréха. Удължáвам дréха. Скъсявам дréха. Стеснýвам дréха. Разшири́вам дréха. Прáвя си дréха по мýрка. Тропбсвам. Поръбвам. Подши́вам. Приши́вам. Вдýвам конéц в игlá. Кýрпя скъсана дréха, чорáп.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по плану:

1. Срéщата между двéте приятелки.
2. В шивáшката кооперáция.

II. Напишите сочинение на тему *При шивáча*.

III. Вместо точек вставьте слова из правого столбца:

Тóзи шивáч взéма ....

Клиéнтът ... модéл.

С каквó ... сакóто?

Йскам да ми уши́ете ... полá.

Тóй шие без ....

Купéте еднá ....

Щé си кúпя ... машýна.

Тóй взéма ... и запóчва да кроí.

Тáзи рóкля ми е ширóка. Трýбва да я ....

Полáта ми е дýлга. Трýбва да я ....

Костюмът е готов. Остáва сáмо да ... кóпчетата.

Утре ще отида на ... .

Блúзата Ви ... мнóги добрé.

ще подплатíте
плиси́рана
скъсíте
стеснýте
приши́я
нóжиците
стой
си изби́ра
скъпо
нáпръстник
прóба
макарá
шéвна

ГРАММАТИКА

НАРЕЧИЕ

1. Разряды наречий

Наречия		Примеры	Вопросы
Места	тук, там, горе, долу, ниско, високо, напрёд, назад, близо, далеч, вътре, вън	Ще вървите всé нагóре. Вън е студено. Шивáшката кооперáция е далéч.	Къде?
Времени	сегá, довéчера, сибщи, догодиáна, рано, късно, скóро, отда́вна, вйнаги	Довéчера ще пътуvам за Бárна. Ще замýна скбрó. Тá вйнаги има домáшно упражнение.	Когá?
Образа действия	добрé, злé, вéсело, хúбаво, си́лно, неочáкано, мъжки, приятелски	Тóзи костюм Ви стой добré. Младéжите обýчат да се обличат хúбаво. Неочáкано заваля.	Кák?
Коли- чества и степени	мнóго, малко, дóста, óще, побéче, ёвтино, скъпо, веднáж	Дóста се измóкрих. Тám взéмат ёвтино. Повторéте дýмата óще веднáж.	Кóлко? (До как- вá стé- пен?)
Логиче- ского уточнения	сíгурно, непремéнно, мóже би напráзно, найстина	Сíгурно Ви очáкват в родýната. Мóже би ще ми препоръчате нéщо по-интересно. Непремéнно ще замýна.	

Наречие — неизменяемая часть речи.

2. Образование

Наречия чаще всего образуются от прилагательных с прибавлением окончания **-о** (реже **-е**, **-и**).

Например: вéсел — вéсело

двойн — двойно

напráзен — напráзно

добýр — добré

зъл — злé

дрўжески — дрўжески

Наречия с окончанием **-о** по форме совпадают с именами прилагательными среднего рода. Различаются они по значению.

Например:

Имена прилагательные

Костюмчето е модéрно.

(Каквó е костюмчето?)

Тя ѿма хўбаво палтó.

Полéто е оживéно.

Наречия

Млáдите хóра се обли́чат

модéрно. (Кák се обли́чат?)

Тя пée хўбаво.

Тé разговáрят оживéно.

3. Степени сравнения наречий

У некоторых наречий могут быть степени сравнения. Образуются они так же, как и степени сравнения прилагательных.

Например:

Сравнительная степень

Пéтър пíше поб-красíво от

Христо.

Áна стáва поб-ráно от Рáдка.

Превосходная степень

Ли́обчо пíше на́й-красíво.

Тáня стáва на́й-ráно.

Правописание

Если наречие образовано от сочетания имени с предлогом, оно обычно пишется слитно.

Например: Колектíвът изпълни поръчките навréме.

Исключения: Прескóчих у Вáс за мálко.

Без мálко не закъснáх.

Отíвам в къщи.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните наречия и определите их разряды:

Влákът дойдé навréме. — Вчéra посрéщнах гóсти от чужбíна. — Яжте побéче плодовé. — Мóже би ще прекáрам вакáнцията на сéло. — Ще заплатíш скýпо грéшките си. — Тóй нíкога не закъснáва за рабóта. — Догодíна ще се срéщнем пák. — Далéч ли е ЦУМ? — Видáх нíкъде такéв плát.

2. Употребите в предложениях в качестве прилагательных и в качестве наречий слова :

внимателно, интересно, радостно, приятелски, обыкновено, продолжително.

3. Образуйте наречия от следующих прилагательных :

смёл, весел, сериозен, бърз, геройски, късен, например.

Составьте с ними [предложения].

4. Замените выделенные наречия их антонимами :

Детето говори правилно. — Той става рано. — Говорете високо. — Вътре има много хора. — Магазинът е далеч. — Групата върви напред. — Той разбира малко български език.

5. Образуйте степени сравнения от следующих наречий. С этими формами составьте предложения :

светло, скъпо, близко, приятно.

6. К выделенным наречиям прибавьте предлоги, данные в скобках :

Ляво и дясно има здания (в). — Где ще пътуваме с автобус (на). — Ще вървим всички долу (на). — Там се вижда добре (от). — Песента се чува далеч (на). — Той се приготви бързо (на). — Ще отида малко уедин познат (за). — После ще се върна къщи (в).

ЧЕТИРИДЕСЕТ И СЕДМИ УРОК

Повелително наклонение

В РЕСТОРАНТА

Никола и Серге́й Петрович влязоха в ресторант „Бългáрия“ и по-търсиха мáса. Един кéлнер ги видя и ги покáни:

— Заповядайте, тук има свободна мáса. Елате.

Двамата приятели се приближиха до мáсата. Никола сáза на Петрович.

— Не сайдайте в ъгъла, няма да Ви е удобно. Пó-добрé седните тук. После той се обърна към кéлнера:

— Моля, дайте ни листата за ястия и донесёте прибори.

Кéлнерът им подаде листата:

— Заповядайте. Вийте листата. Изберёте си.

След малко той сложи на мáсата чиний, вилци, ножове и хляб.

— Преди вечеята да изпием по чашка българска слйрова ракия — предложи Никола. — Ще поръчам и зелена салата.

Кéлнерът прие поръчката. Скоро той се върна с пóднос и попита:

— Каквó вино желáете?

Никола запита Петрович:

— „Пиринско“ или „Тракия“? Каквó предпочитате?

— „Тракия“ е пó-добро, стрóва ми се, нали?

— Това е въпрос на вкус. Аз предпочитам „Тракия“. То е любимото ми вино.

Никола се обърна към келнера:

— Две бутйлки „Тракия“, моля!

Никола прегледа листата за ястия и картона на Петрович:

— Има пържена риба, телешко задушено, свинска пържола, пиле печене. Каквото желаете?

— Ще взема свинска пържола. Ако обичате, кажете на келнера да донесе цигари. Аз пуша „Слънце“.

Келнерът отново се приближи. Отвори една бутйлка и наля вино в чашите. Никола му карти:

— Недейте отваря втобрата бутйлка веднага. Не бързаме. Нека изпием първата.

Никола видя чашата си и се чукна с Петрович:

— Наздръве! Да пием за нашето приятелство!

Выражения из текста

1. Струва ми се. — Мне кажется.

2. Въпрос на вкус. — Это вопрос вкуса.

3. Чукам се с ... — Чокаться с ...

4. Наздръве! — Будьте здоровы!

Дополнительный словарь

Прибори: ложица, вилница, нож, супена ложица, чайна ложичка, десертна виличка и десертно ножче; солница, салфетка.

Аперитив: хайвер, маслини, сардела, руска салата, яйца с майонеза, луканка.

Ястия: супа, бульон, готово, печеное мясо (агнешко, телешко, свинско), шницел (натюр, пане).

Скакра: кебапче, кюфтэ, шишче.

Гарнир: пържени картофи, пюре от картофи, цветно зеле, задушиeni моркови, салати.

Десерти: баклава, торта, паста, крем, крем-карамель, компот, сладолед.

Напитки (питиёта): бира, лимонада, плодов сок, сода, газированная вода, оранжада.

Храня се. Яденето е вкусно. Ям с аппетит. Пуша цигара. Пия наздравица. Плащам смётка.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Поставьте вопросы к тексту и запишите их.

II. Ответьте на вопросы:

1. Куде се храните? 2. Каквото ядете на обед (на вечеря)? 3. Което е любимото Ви питие? 4. Какви цигари пушите?

III. Напишите сочинение на тему *На обед в ресторант*.

ГРАММАТИКА

ПОВЕЛИТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ

Повелительное наклонение имеет особые формы только для 2 лица единственного и 2 лица множественного числа.

1. Образование

Основная форма глагола	Повелительная форма	Окончания		Особенности образования
		ед. ч.	мн. ч.	
сéдна изберá	седнíй седнéте изберíй изберéте	-íй	-éте	Окончание -íй, -éте получают глаголы, основа которых оканчивается на согласный.
пíя поръчам	пíй пíйте поръчай поръчайте	-íй	-ýте	Окончание -íй, -ýте получают глаголы, основа которых оканчивается на гласный.

Особые формы повелительного наклонения

сýм — бýдí — бýдéте	влýза — влéз — влéзте
вýдя — вýж — вýжте	излýза — излéз — излéзте
дýржá — дрýж — дрýжте	дóйда — елá — елáте
ýм — яж — яжте	отýда — идý — идéте

Примечание

1. Глаголы в повелительном наклонении, как правило, употребляются без личных местоимений.

Например: Донесéте приборы.

2. Глаголы *мòга* и *трябва* не имеют форм повелительного наклонения.

3. Формы повелительного наклонения, образованные от глаголов совершенного вида, являются более вежливыми формами обращения, чем образованные от глаголов несовершенного вида.

Например: Кажí — кажетé учтивее, чем кáзвай — кáзвайте.

2. Отрицательная форма повелительного наклонения

Отрицательная форма повелительного наклонения образуется:

1) Прибавлением отрицательной частицы *не* к положительной форме повелительного наклонения.

Например: не говори — не говорёте
не поръчай — не поръчайте

2) Вспомогательным глаголом *недéй* — *недéйкте* и особой неизменяемой формой исходного глагола, совпадающей по форме с 3 лицом единственного числа прошедшего совершенного времени.

Например: недéй пýса — недéйте пýса
недéй чéте — недéйте чéте

Отрицательную форму повелительного наклонения имеют только глаголы несовершенного вида.

Например: Не сýдайте в ъгъла.
Не пýйте тáзи вода.

3. Сложные формы повелительного наклонения

Сложные формы повелительного наклонения образуются с помощью частиц *да* и *нéка* и настоящего времени глаголов.

с é д на

Ед. ч.	1 л.	да сéдна	нéка (да) сéдна
	2 л.	да сéднеш	нéка (да) сéднеш
	3 л.	да сéдне	нéка (да) сéдне
Мн. ч.	1 л.	да сéднем	нéка (да) сéднем
	2 л.	да сéднете	нéка (да) сéднете
	3 л.	да сéднат	нéка (да) сéднат

Например: Да поръчаме бутýлка „Тráкия“.
Нéка (да) сéднат тýк.

Сложные формы повелительного наклонения употребляются обычно в 1 и 3 лице единственного и множественного числа.

Ударение

У глаголов, образующих повелительное наклонение с помощью окончаний **-й**, **-éте**, ударение в единственном числе приходится на **-и**, а во множественном — на предпоследний слог.

Например: изберí — изберéте.

У глаголов, образующих повелительное наклонение с помощью окончаний **-й**, **-йте**, ударение приходится на основу глагола.

Например: поръчай — поръчайте.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите положительные и отрицательные формы повелительного наклонения следующих глаголов:

мíя се, рабóтя, гríжа се, усмíхвам се.

2. Составьте предложения, используя глаголы из упр. № 1, ставя их в повелительном наклонении.

3. Напишите основную форму выделенных глаголов:

Излéз на разхóдка. — Дрýж добрé детéто. — Превéждайте тéкста на български езíк. — Вíжте нóвите му дрéхи. — Яж прéсни плодовé. — Бéдí учтíва. — Вíнаги поздравíвайте учíтеля си.

4. Напишите в положительной и отрицательной формах повелительного наклонения глаголы в следующих предложениях:

(Вíе) се обли́чате и трéгвате. — (Тí) пíшеш на мáйка си и ѹ благо́дариш за подárъка. — (Вíе) си мýете ръцéте. — (Тí) сýдаш на мáсата. — (Тí) ме чákаш на трамвáйната спíрка. — (Вíе) се гríжите за детéто.

5. Напишите сложные повелительные формы глаголов в данных предложениях:

Говóря по телефонá. — Обýдваме в ресторáнт.

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ОСМИ УРОК

Минало несвършено време

В БИБЛИОТЕКАТА

Нарóдната библиотéка „Кирил и Метóдий“ се намíра до универсítéта „Кlýмент Охридски“. Тý е голýма сгráда, в кóято има стóтици хýляди тóмове книгí.

Рáдка влéзе в библиотéката. В преддве́рието имаше мнóго студéнти и грáждани. Тé стóяха пред каталóзите и разглéждаха фíшовете. Катó намéреха сигнатúрата на книгата, тé попълваха заéмна белéжка. В нéя впíсваха името си, занáтието си, заглáвието и издáнието на книгата, тóма и сигнатúрата. Пóсле подáваха белéжката на библиотéчния служíтел. Той влизаше в книгохранилището да тýрси книгата. Чéсто библиотекáрят се врýщаше и кáзваше: „Книгата е заéта.“

Рáдка отиде в еднá от читáлните на библиотéката. Около мáсите седяха студéнти и студéнтки и четýха. Нýкои си вóдеха белéжки. Всíчки пáзеха тишинá. Рáдка намéри в шкáфа запáзената си книга и взé от рапта голýм енциклопéдически рéчник. Пóсле сéдна, разлýсти книгата и зачéте задълбочено.

Часът стáна 19. Рáдка излéзе от библиотéката.

Вън валéше сняг. Бéли снежинки хвърчáха из въздуха и пáдаха по покривите, по дървéтата, по земята. Рáдка бýрзаше. Неочáкано тý чу името си и се спря. От отсрéщния тротоár идваше Стéфан.

— Здравéй, Рáдке! Каквó съвпадéние — вървях и мýслех за тéбе.

— Защó?

— Защóто не té виждам отдаvна. Каквó стáва с тéбе? Къдé се гúбиш?

— Тéзи днí редóвно хóдех в библиотéката. Тáм ýучех по цáл дén и не мóжех на никого да се обáдя. Ýtre имам изпит.

— Такá ли? É, тогáva пожелáвам ти успéх. След изпита ще се обáдиш, нали?

— Непремéнно. Довиждане, Стéфане.

— Довиждане, Рáдке.

Выражения из текста

1. Вóдя си белéжки. — здесь: Конспектировать.
2. Пáзя тишинá. — Соблюдать тишину.
3. Часът стáна ... — Часы пробили ...
4. Каквó съвпадéние! — Какое совпадение!
5. Каквó стáва с тéбе? — здесь: Что с тобой?
6. Къдé се гúбиш? — Где ты пропадаешь?
7. По цáл дén. — Целыми днями.
8. Такá ли? — Вот как?

Дополнительный словарь

Абонáт, абонамéнт, годíшен абонамéнт, главá на книга, подвързия, корýца, писáтел, поéт, съчинéние, произведéние, ромáн (исторýчески, приключéнски, социáлен), пóвест, пътепíс, дráма, стихосбýрка, списáние (наúчно, техníческо, илюстрóвано), литератúра (наúчна, техníческа, марк-сíческа, худóжествена), издáтелство, печáтница.

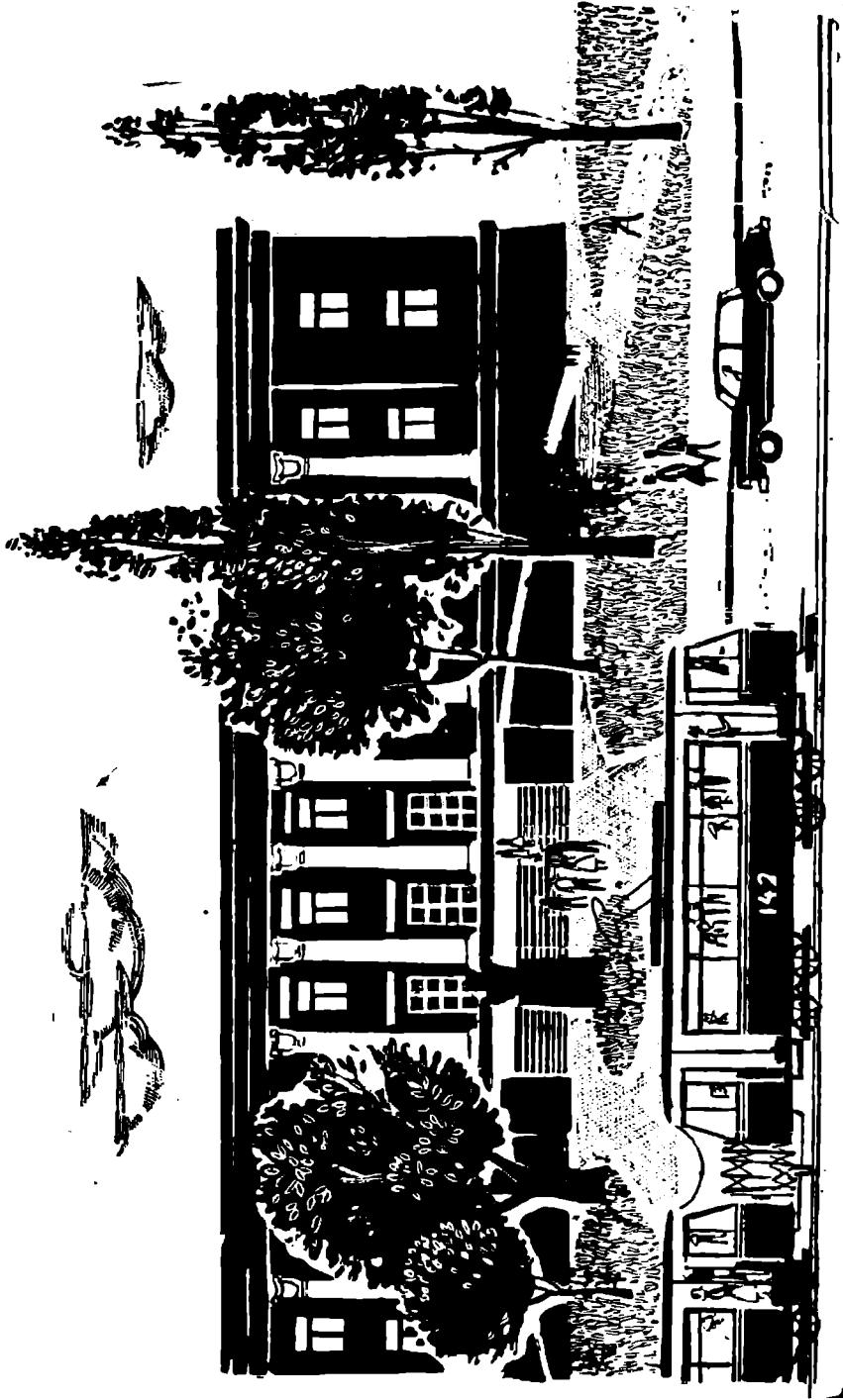
Абонýрам се за списáние (вéстник). Абонýран съм в библиотéка. Абонáт съм на библиотéка. Заéмам книга от библиотéка. Врýщам книга в библиотéка. Дáвам книги безплатно. Книги за домáшен прóчит. Библиотéката е отвóрена от ... до ... часá.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план к тексту.

II. Перепишите текст, вставляя вместо точек одно из перечисленных ниже словосочетаний и слов:

ромáн, наúчна литератúра, домáшен прóчит, абонýран съм, пътепíс, худóжествена литератúра, издáние, подвързия, приключéнски, аbona-mént, áвтор, безплатно.

Народна библиотека „Карел и Методий“, София

- Откъде взéмаш книgi за ... ?
 — Áз ... в една грáдска библиотéка.
 — Ѝма ли там интересна ... литератúра ?
 — Ѝма ... .
 — Какъв ... четéш сегá ?
 — Вчéра върнах „Под йгото“ от Ивáн Вáзов и взéх „До Чикáго и назáд“ от Алéко Константинов. В товá произведéние ... описва едно свóе пътуvане до Чикáго. Книгата е интересен ... .
 — Хýбово ... ли е „Под йгото“ ?
 — Да, с илюстрóвана ... .
 — Колко стрýва ... в грáдската библиотéка ?
 — Там дáват книgi ....
 — Такá ли ? Áз искам да четá ... ромáни.

III. Ответьте на вопросы :

1. Ѝма ли във Вáшия грáд библиотéка ? 2. Абонíран ли сте в нéя ? 3. Какви книgi заéмате от библиотéката ? 4. Какъв е годищният абонамéнт ? 5. Каквó впýсвате в заéмната белéжка ? 6. Когá е отвóрена библиотéката ?

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ (ИМПЕРФЕКТ)

1. Образование

Формы прошедшего несовершенного времени образуются от особой основы и следующих окончаний:

Единственное число	Множественное число
1 л. -x	1 л. -хме
2 л. -ше	2 л. -хте
3 л. -ше	3 л. -ха

Основа прошедшего несовершенного ^{врéмени} глаголов I и II спряжения образуется от основы настоящего времени, причем коренным гласным может быть **е** или **я**:

а) **-я** (после **ж**, **ч**, **ш -а**), если ударение падает на окончание.

Например: четá, четé — четéх
вървá, вървý — вървáх.

б) **-е**, если ударение падает на основу.

Например: ýча, ýчи — ýчех
пýша, пýше — пýшех.

Основа прошедшего несовершенного времени глаголов III спряжения совпадает с основой настоящего времени.

Например: бързам, бърза — бързах
отговарям, отговаря — отговарях.

Формы прошедшего несовершенного времени

чета́

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. четя́х 2 л. четё́ше 3 л. четё́ше	четя́х ли четё́ше ли четё́ше ли
Мн. ч.	1 л. четя́хме 2 л. четя́хте 3 л. четя́ха	четя́хме ли четя́хте ли четя́ха ли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отри- цательная форма
Ед. ч.	1 л. не четя́х 2 л. не четё́ше 3 л. не четё́ше	не четя́х ли не четё́ше ли не четё́ше ли
Мн. ч.	1 л. не четя́хме 2 л. не четя́хте 3 л. не четя́ха	не четя́хме ли не четя́хте ли не четя́ха ли

	у́ча	мълчá	лежá
Ед. ч.	1 л. у́чех 2 л. у́чеше 3 л. у́чеше	мълчáх мълчéше мълчéше	лежáх лежéше лежéше
Мн. ч.	1 л. у́чехме 2 л. у́чехте 3 л. у́чеха	мълчáхме мълчáхте мълчáха	лежáхме лежáхте лежáха

Ударение

Ударение в формах прошедшего несовершенного времени соответствует ударению в формах настоящего времени.

Например: чета́ — четя́х
пíша — пíшех.

2. Значение и употребление прошедшего несовершенного времени

Прошедшее несовершенное время обозначает действие, не оконченное к моменту в прошлом, о котором идет речь.

Момент, о котором идет речь, в предложении обозначается другим глаголом в прошедшем времени или словами *тогáва, по това време, в този момéнт*, или же подразумевается.

Момент в прошлом, о котором идет речь (прош. сов. время)

Прошлое действие, неоконченное в прошлом к моменту, о котором идет речь (прош. несов. время)

Рáдка влéзе в библиотéката.

Óколо мáсата седяха студéнти и четяха.

Рáдка се спря.

В този момéнт от отсрéщния трооáр ю́дваше Стéфан.

Рáдка излéзе на булевáрда.

Вън валéше сняг.

Прошедшее несовершенное время обозначает также повторяющиеся в прошлом действия.

Например: Тéзи днí редовно хóдех в библиотéката. Там четях и ўчех.

3. Употребление глаголов совершенного и несовершенного видов в прошедшем несовершенном времени

В прошедшем несовершенном времени употребляются обычно глаголы несовершенного вида.

Глаголы совершенного вида употребляются в прошедшем несовершенном времени в придаточных предложениях после союзов *когáто, катó, щóм катó, акó, къдеóто*.

Несовершенный вид
(в главном предложении)

Совершенный вид
(в придаточном предложении)

Читáтелите намýраха сигнатúра на книгата и попълваха за-éмна белéжка.

Щóм намéреха сигнатúра на книгата в каталгба, читáтелите попълваха за-éмна белéжка.

Тé дáваха белéжката на библиотекárката и тя влизаше в книгохранилището.

Катó дадяха белéжката на библиотекárката, тя влизаше в книгохранилището.

4. Глаголы, у которых формы прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени совпадают

У глаголов II спрýжения с основой на **-я, -а** и у глаголов третьего спрýжения совпадают формы прошедшего совершенного времени и прошедшего несовершенного времени (за исключением 2 и 3 лица единственного числа).

Например: Вчёра глéдах хúбав фýлм (прош. сов. вр.).
Деца́та игра́еха, а́з ги глéдах (прош. несов. вр.).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите из текста *В библиотéката* все глаголы в прошедшем несовершенном времени и образуйте от них исходную форму.

2. Составьте предложения, употребив во 2 лице единственного числа и 2 лице множественного числа несовершенного прошедшего времени глаголы:

зна́я, държá, я́м, летя́, мóга.

3. Составьте предложения, употребив в прошедшем несовершенном времени глаголы:

а) грéя, разбóждам се, игра́я, говоря, пéя, свиря (обозначив действия, не оконченные к моменту, о котором идет речь);

б) пúша, кáшлям, пýя (обозначив повторяющиеся действия).

4. Поставьте выделенные глаголы в прошедшем времени — совершенном или несовершенном:

Едýн зýмен дéн Пётър взéма Захарýнчо, завързва му ушите с кърпа и трýга за градá.

На Захарýнчо му стáва мъчно. Той заплáква, но не кáзва нýщо.

Пътят извíва през снéжната пустíня. Тé вървя́т през нéя. Чýко му бýрза. Той кráчи направо, а Захарýнчо се мъчи да не остане на зад. На сърцéто му тежí кáмък. Той вървí катó на сън и се отдалечáва от сéлото. Тám остават другárчетата му, дýдо му, стрíна му и голéмият бóр.

Из „Герáците“ от Ел. Пелýн

ЧЕТИРИДЕСЕТ И ДЕВÉТИ УРОК

Предлози за време

Безлични глаголи

ПРОЛЕТНА КАРТИНА

Пролеттá настъпваше бýрзо. Природата се събúждаше от зýмния си сън. Сýкаш за ёдна сáмо нóщ дръвчétата потънаха в цвýт и на сутринтá работливите пчелици забръмчáха в клóните им:

Навréд бéше вéсело. Пойни птици оглáсяха горáта с пéсните си.

На горската поляна край селцéто от ранна сутрин радостни деца гонеха пеперуди и кéсаха пролетни цветя. Кák вóльно се игрáе на зелéната тревá.

- Бáтко, вýж минзухáрче! Щe си наберá букéт!
- Побýрзай, щe завалí!
- Йска ми се предí дъждá да намéря теменúжки.
- Это ги тýк, в хрáстите! Елá! — извíка братчeto.
- Глéдай, глéдай щýркл! — провíкна се дру́го детé. — Кацна на комýна. Изглéжда, че там е гнездóто му.

Деца тъмните облаци на небето. Те трябва да се скрият някъде, но не им се напускаше хубавата поляна. Весело им беше сред цветята.

— Деца, ще завалит. Не бива да оставате тук. Бягайте в хижата! — извика някой.

— Не ме е страх от дъжд! — отговори едно момче.

В миг притъмни. Загърмя и засвятка. Завалит силен дъжд. Деца се скриха в горската хижа.

Дъждът отмина бързо. Скоро се изясни и в детските лица отново грънчата слънчевите лъчи.

Выражения из текста

1. На сутринта. — На утро.
2. Потъвам в цветя. — Тонуть в цвету.
3. Не ми се напуска. — Не хочется покидать.
4. В миг. — здесь: В одну минуту.

Антонимы

работлив — мързелив радостен — тъжен кашем — излитам
на сутринта — вечерта

Дополнительный словарь

Горски цветя: кокиче, кукуряк, иглика.

Градински цветя: маргарита, мамина сълза, лале, нарцис, зюмбюл, карамфил, роза.

Прелетни птици: кос, славей, ластовица, чучулуга.

Горски птици: кукувица, кълвач.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишите лесную поляну (придерживаясь текста).

II. Ответьте на вопросы:

1. Какви горски и какви градински цветя има във Вашата страна?
2. Какви пойни птици има във Вашата страна?

III. Напишите сочинение на тему Пролет в моем родине.

ГРАММАТИКА

I. ВРЕМЕННЫЕ ПРЕДЛОГИ

Предлоги	Примеры
за	За една съмнощ дръвчетата потънаха в цветя.
в	В миг притъмни.
на	Във вторник ще се видим. На сутринта пчелици забръмчаха. Родена съм на 14 април.

Предлоги

Примеры

от

От сутринтá децáта берáт цветý.

от—доУча български език **от** мýналата годýна.**през**Децáта игрáят на поляната **от** сутрин **до** вéчер.**предí**Родéн съм **през** мéсец април.**след**

Предí дъждá грéеше слýнце.

След дъждá небéто се изясни.

Пролеттá настéпва **след** зýмата.*Запомните*

Във втóрник ще се вýдим.

Работя **във** фáбрика.**II. БЕЗЛИЧНЫЕ ГЛАГОЛЫ**

Безличные глаголы обозначают действие, при котором нельзя указать действующее лицо. Они употребляются в 3 лице единственного числа.

Безличные глаголы	Выражаются	Обозначают
гърмí свýтка	Глаголом в 3 л. ед. ч.	явления природы
гърмí се свýтка се	Возвратным глаголом в 3 л. ед. ч.	
тресé ме болíй ме	Глаголом в 3 л. ед. ч. и кратким личным местоимением в винительном падеже.	
яд ме е страх ме е срáм ме е	Вспомогательным глаголом <i>съм</i> в 3 л. ед. ч., именем существительным и кратким личным местоимением в винительном падеже.	душевное и физическое состояние

Безличные глаголы	Выражаются	Обозначают
лóшо ми е вéсело ми е приятно ми е съвестно ми е	Вспомогательным глаголом <i>съм</i> в 3 л. ед. ч., наречием и кратким личным местоимением в дательном падеже.	душевное и физическое состояние
спíй ми се ядé ми се	Возвратной формой глагола и кратким личным местоимением в дательном падеже.	

В качестве безличных глаголов могут выступать также:

1. Некоторые личные глаголы как *йма*, *нáма*, *мóже*, *изглéжда*, *бýва*, *стíга*.

Например: Изглéжда, че тý говори добré български езíк.
Не бýва да останáвате на полýната.

Примечание: Глагол *тря́бва* всегда употребляется в безличной форме.

2. Возвратные формы некоторых личных глаголов в 3 лице единственного числа.

Например: Кák вóлно се игрáе на зелéната тревá!
Тýк се говори фрénски, нéмски, английски и рúски езíк.
В купéто не сé пýши.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте подходящий временной предлог:

Събúдих се... шéст часá. —... шéст... шéст и половýна прáвих гимнастика. —... гимнастиката се облякох. — Закýсих... лéкциите. —... друѓия дéн стáнах ráно. — ... цýлото лýто врéмето бéше тóпло. — Пýрвият семéстър завýршва... кráя на годýната. — Вторият семéстър запóчва... мéсец февруáри. — ... Пýрви мáй ще празнúваме. — ... 1963 г. ... 1966 г. учих в Бългáрия.

2. Составьте предложения с временными предлогами.

3. Выпишите из текста безличные глаголы и составьте с ними таблицу, указав способ образования и их значение:

Затóпля се. В прирóдата се чýствува нéщо нóво, животвóрно. На сéляните им е лéко и дráго. Cámo на Гроздáн му е тéжко. Вървíй сám по полéто и глéда гýстата зелéна тревá. Тová бéше нéгова ливáда. Защó я продáде? Яд го е сегá. Кák му се и́ска да окосí висóката хýбava тревá!

По Йордáн Йóвков

ПЕТДЕСÉТИ УРОК

Показателни местоимения

В ЦЕНТРАЛНИЯ УНИВЕРСАЛЕН МАГАЗИН

Врéмето стáна студéно. Вíктор ýма нúжда от зýмно палтó. Вчéра тóй отíде с едíн свой състудéнт в Центрálния универсáлен магазин (ЦУМ). Качиха се с ескалáтора на вто́рия етáж, спряха се пред щáнда за готóво мъжко облекло и запóчнаха да разглéждат балтóните.

Вíктор обléче едíн сýн балтóн, после дру́г, сýв. Тóй попýта дру́гáря си:

— Кóй от téзи двá балтóна ти харéсва?

— Тóзи, сýният, ти прили́ча, но бñзи, сýвият, ти е по мýрка и модéльт е реглáн. Áз харéсвам такíв модéл. Съвéтвам те нéго да взéмеш.

Вíктор реши́ бýрзо. Посóчи на продавáчката сýвия балтóн. Тý му дáде белéжка за кáсата. След товá двámата младéжи слáзожа в меца-нина да тýрсят обýвки.

— Мóля, дáйте ни едíн чýфт кафýви обýвки — обýрна се бýлгаринът кýм продавáчката.

— Какví желáете? С гúмени подмéтки или с подмéтки от гýон?

— С гúмени подмéтки. Éто такíва — посóчи бýлгаринът.

— Кóй нóмер ýскате?

— 42.

— Заповýдайте. Прóбвайте ги.

Вíктор обý дýсната обýвка. Обýвката му бéше удóбна.

— Шé ги взéма — кáза тóй.

Продавáчката уви́ обýвките.

— Честíто, Вíктор — кáза бýлгаринът. — Сегá си готóв за зýмата.

ДÁМСКО ОБЛЕКЛО

блúза

полá

робля

палтó

чорáпи

обúвки

ръкавíци

чánta

МЪЖКО ОБЛЕКЛО

рíза

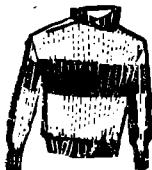
панталóни

сакó

палтó

пулóвер

чорáпи

обúвки

ръкавíци

РАЗГОВОР ПРЕД ВИТРИНАТА

— Къдé отýващ, Рáдке?

— Отýвам в ЦУМ. Ѝскам да си кўпя чадър и найлонови чорáпи без рéб. А тý?

— Аз пък търся нещо за подáрък. Виждаш ли на витрината онáзи сýния врéзка? Харéсва ли ти?

— Да. Хайде да влéзем в магазýна. Тám юма такъв богáт ѹзбор!

В МАГАЗÝНА

Купувáчката: Другáрко, на витрината юма тъмносýня врéзка на бéли райéта. Ѝмате ли тýк **такýва** врéзки?

Продавачата: Тук ѝма толкова много връзки. Коя желаете — тази или онази?

Купувачката: Ето, дайте ми онази, моля!

ПРЕД ЩАНДА ЗА ПАРФЮМЕРИЯ

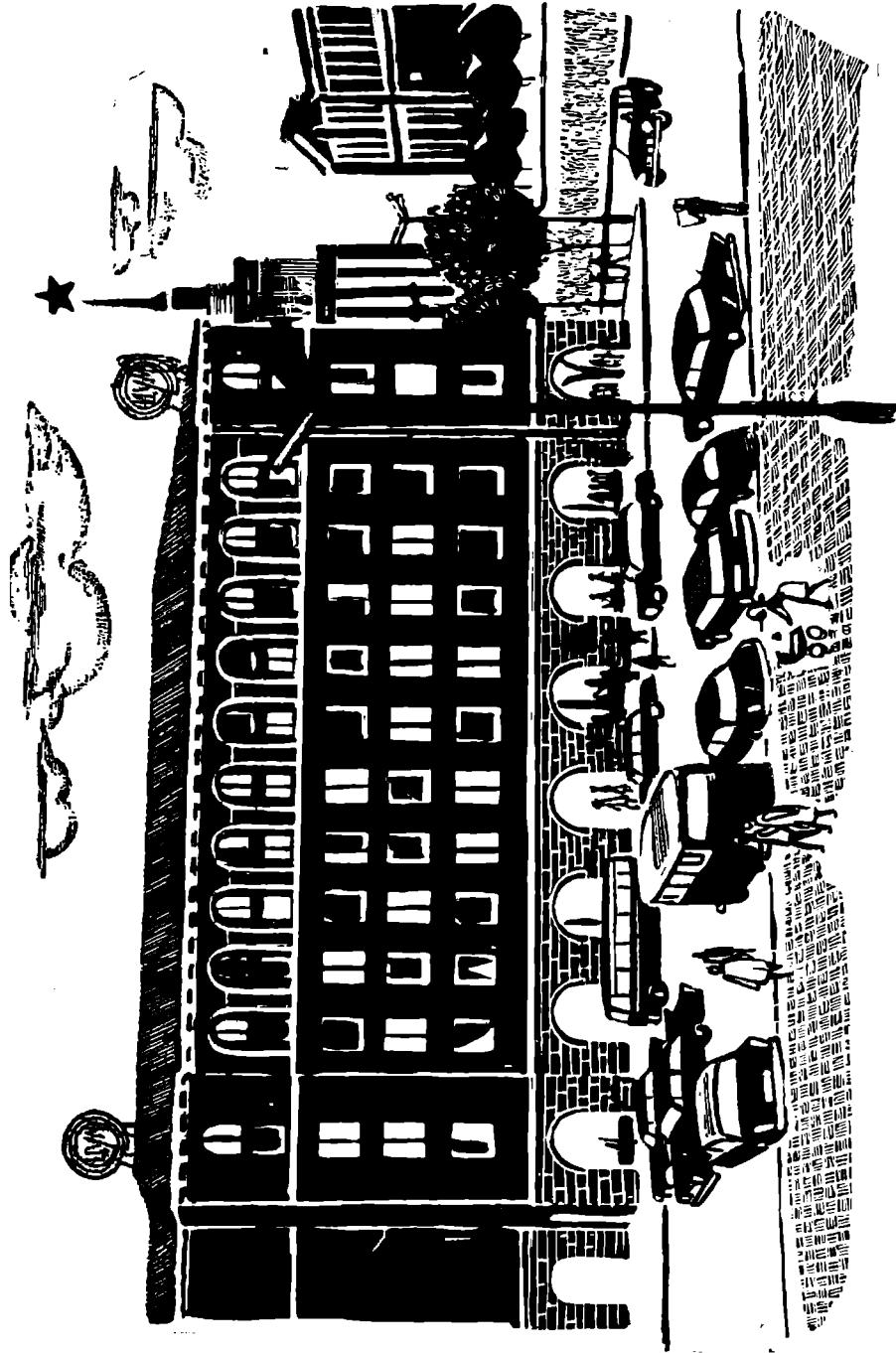
- Имате ли съветски парфюми?
- Нé, засега вносни парфюми нýмаме. Може би ще получим тази сéдмица.
- А одеколони?
- Също български. „Арбома 5“ е много хубав одеколон.
- А какво червило и каква пудра имате?
- Най-различни. Ето ги тук. Изберете си.
- Мога ли да видя цвета на това червило?
- Заповядайте.
- Ще го взема. Дайте ми една кутия пудра и крем за лицé.
- Ето. Желаете ли още нещо?
- Да, да не забравя — едно шишечце розов лак за нокти.
- Заповядайте.
- Колко струва всячко?
- Един лев и петдесет стотинки. Ето бележката. Платете на касата.

НА КАСАТА

- Другарко, бележката ми е за 1 лев и 50 стотинки, но нýмам дребни пари. Можете ли да ми развалите 10 лева?
- Да. Заповядайте ресто 8 лева и 50 стотинки.
- Благодаря.

Выражения из текста

1. Имам нужда от ... — Мне нужно ...
2. Палтото ми е по мярка. — здесь: Пальто мне в самый раз.
3. Чифт обувки. — Пара обуви.
4. Носия обувки (чорапи, ръкавици) нόмер... — Носить обувь (чулки, перчатки) размер ...
5. Честито! — Поздравляю!
6. Готов съм за зимата. — Готов к зиме.
7. Чорапи без ръб. — Чулки без шва.
8. Връзка на райета. — Галстук в полоску.
9. Да не забравя. — Чтобы не забыть.
10. Дребни пари. — Мелочь.
11. Развалям пари. — Менять деньги.
12. Заповядайте ресто. — Возьмите сдачу.

Централен университетски магазин (ЦУМ), София

Дополнительный словарь

Отдёли в универсáлен магазын: галантéрия, кинкале́рия, отдёл за кóжени изде́лия, отдёл за дáмско бельё, отдёл за м'éжко бельё, отдёл за трикотáж, отдёл за готóво облекло (конфéкция), отдёл за домáшни потрёби, отдёл за спортни принадлéжности, отдёл за електрически ўреди, отдёл за мéбели, отдёл за дéтски игрáчки.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Задайте вопросы к тексту *В ЦУМ* и ответьте на них.
- II. Проведите беседу на тему *Пред щáнда за обўвки.*
- III. Опишите свою одежду.
- IV. Составьте предложения со словосочетаниями:
харéсва ми, прилича ми, по мýрка ми е, готов съм за..., развáлям парí, да не забrávia.

ГРАММАТИКА

УКАЗАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

Для обозначения	Единственное число			Множественное число м., ж. и ср. род	Вопросы
	мужской род	женский род	средний род		
лиц и близ- ких пред- метов	тóзи тóя	тáзи тáя	тová тúй	тéзи тíя	кóй
далеких предметов	бнзи бня	онáзи онáя	оновá онúй	онéзи онíя	кóй
признаков	такéв	такáва	такóва	такíва	какéв
количества			тóлкова		кóлко

Указательные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Например:

Независимое
употребление

Кой балтён ти харέсва?
Тбзи ми харέсва.
Кой връзка ѹскате?
Даите ми онáзи.
Каквý обўвики ѹмате?
Ето, такиva.

Зависимое
употребление

Тбзи балтён ми харέсва.
Онáзи ли връзка ѹскате?
Имате ли такиva обўвики?

Указательные местоимения стоят перед именами существительными и не членуются. Не получают члена и имена существительные, стоящие после них.

С помощью указательного местоимения *толкова* выражается и удивление!..

Например: Толкова мнóго връзки ѹма тўк!

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте указательное местоимение, отвечающее на вопросы, данные в скобках:

На ... (кой?) витрина ѹма хúбава връзка. — Имате ли ... (какъв?) нόмер ръкавици? — Магазините са пълни с ... (кólко?) мнóго хóра. — ... (кой?) чорáпи са найлонови, а ... (кой?) копрínени. — ... (кой?) пулóвер е вълнен, а ... (кой?) памúчен. — Мóята рóклия е с къси ръкáви, тý ѹмаш ли ... (какvá?). — Тóй ѹма двá шлифера и áз ѹмам ... (кólko?). — ... (коé?) червíло ли ме съвéтвате да кúпя, или ... (коé?). — ... (какъв?) чадър ми харέсва. — Обýчам ... (какvý?) пло-довé. — Обедът стрúва 2 лéва, ... (kólko?) стрúва и вечéпята.

2. Назовите близкие и далекие предметы, используя указательные местоимения. Составьте с этими словосочетаниями предложения.

3. Составьте предложения с указательными местоимениями.

ПЕТДЕСÉТ И ПЪРВИ УРОК

Отглаголни съществителни
Междуметия

В ЗООЛОГИЧЕСКАТА ГРАДИНА

Днéс Любчо и Румянка напрáвиха посещéние на Зоологическата градина. Още при влизането си тé чúха виене на вълци и ръмжéне на лъвове.

— Ах, стрáх ме е! — извýка уплашено Румянка, но Любчо енергично я потéгли към клéтката на лъвовете.

Тýк глéдката бéше найстина осóбена! Кръвожáдният лéв, цáрят на дíвите зверовé, стоéше на нýколко кráчки от деца.та.

— **Áу-у-у** — ревéше тóй и покáзваше зéбите си. Лéвийцата пýк лениво лежéше на припек.

— Бáтко, хáйде да вíдим слóновете! — мóлеше се Румýнка.

Упýтиха се към клéтката на слóновете. Эдър трóмав слóн се из-прави пред тáх и ги заглéда спокóйно. Любчо му подáде в шéпата си бúчка зáхар. Слонът протéгна хобота си, взé захартá и я пýхна в устáта си.

— Эх, кóлко е голýм, пýк очите му мálки! Бáтко, кóй хрáни слóновете?

— В оновá помещéние живéят пазáчи, който се занимáват с хрáненето и почíстването на живóтните.

— Има ли в Бýлгáрия слóнове?

— Нé. Слоновете и лéвовете живéят в джýнглите сред гéсти горý и тропíчески **растéния** — запóчна да обяснява Любчо. — Хóрата от южните странý опитомáват слóна и го изпóлзуват, кákто и камíлата, за пренáсяне на товаáри.

— А къдé е камíлата?

— Ше вíдим и камíлата, и мéчките, и бизóните, но предí товаá да отíдем при маймúnките. Я вíж кóлко хóра са се събрали там.

— О, éто ги маймúnките! — извýка Румýнка.

Тá ширóко разтвóри очí и запóчна да разглéждá с голýмо любопýтство и внимáние живóтните.

— Кóлко приличат на хóрата, бáтко! Тé катó че лíи си прикаéзват.

— Мóже би имат събрáние — пошегóува се Любчо.

Румýнка и Любчо дýлго наблюдаваха забávnите маймúни. После се спряха и пред друѓи клéтки. Видяха мéчки, тýгри, змíи.

Румýнка се вýрна в кýщи доволнa, сýкаш й бýха чéли чýдна прýказка.

Выражения из текста

1. На нýколко кráчки. — В несóльких шагах.
2. Лежá на припек. — Лежать на солнцепеке.
3. Разтвáрям ширóко очí. — Широко открывать глаза.

Синонимы

лениво — мýрзелýво втрéнчено — съсредоточéно
крýвожáден — хýщен

Дополнительный словарь

Хýщни живóтни.

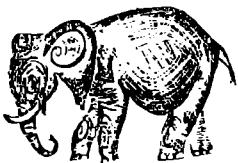
Гóрски живóтни: сýрнá, елéн.

Граблýви птици: орéл, сокóл.

Нóщни птици: бúхал, кукумáвка.

Отрóвни змíи: пепелýнка, усóйница.

Муцýна, рóг, кóзина, опáшка, гýрова.

слон

льв

тигър

мечка

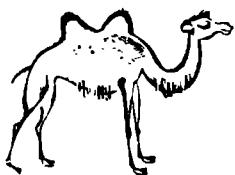
вълк

лисичка

маймуна

камйла

змий

орел

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Составьте план к тексту.
- II. Расскажите текст по составленному плану.
- III. Расскажите о животных Вашей страны.

ГРАММАТИКА

I. ОТГЛАГОЛЬНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ

1. Образование

Отглагольные существительные образуются двумя способами:

а) при помощи суффикса **-не** от глаголов несовершенного вида.

Например: храня — хранине, почтывам — почтыване, ревя — ревяне, влизам — влизане, събирам — събиране.

По своему значению отглагольные существительные с суффиксом **-не** стоят ближе к глаголу.

б) при помощи суффикса **-ние** от глаголов совершенного и несовершенного видов.

Например: събера́ — събрáниe, внимáвам — внимáниe, посетя — посещéниe, закъснéя — закъснéниe, наблюдáвам — наблюдéниe, поме́стя — помещéниe.

Отглагольные существительные с суффиксом **-ние** обозначают отвлеченные понятия и предметы.

От некоторых глаголов образуются пары отглагольных существительных, которые, как правило, различаются по значению.

Отглагольное существительное с суффиксом **-не**

Знáнията се усвойват със сис-
тéмно и задълбочено учене.

Събирането на членския внос
ще започне утре.

Отглагольное существительное с суффиксом **-ние**

Тóй се запознá с марксистко-
ленинското учéниe.

Мóже би тé имат събрáниe.

2. Употребление

Отглагольные существительные употребляются обычно в научной литературе и публицистике. В разговорном языке они замещаются глагольными оборотами.

Например:

Днéс Любчо и Румянка напрá-
виха посещéниe на Зоологическата
градíна.

Още при влýзането си Любчо
и Румянка чúха виене на вълци.

Чéтенето на чýжда литератú-
ра е много полéзно.

Днéс Любчо и Румянка посе-
тиха Зоологическата градíна.

Още катó влýзаха, Любчо и
Румянка чúха, че вýят вълци.

Да се четé чýжда литератúра
е много полéзно.

Зачастую отглагольные существительные связываются с другим существительным при помощи предлога **на**.

Например: Пазáчите се занимáват с хрáненето и почíстването
на животните.

Слонът се изпóлзува за пренáсяниe **на** товаřи.

После отглагольного существительного с суффиксом **-не** предлог **на** может опускаться.

Например: Докладчикът напрáви препоръка за отстраняване слá-
бостите в рабóтата (вместо: отстраняване на слáбостите).

Трябва да рабóтим за подобрýване кáчество на про-
изводството (вместо: подобрýване **на** кáчество).

Членная форма

Отглагольные существительные с суффиксом **-не**, стоящие после предлога, могут употребляться без членной формы.

Например: Рабóтниците полáгат усилия за увеличáване на про-
дукцията.

II. МЕЖДОМЕТИЯ

Восклицания	Звукоподражание
Ó-о, áх, óх, éх, ýх éй, óй, бréй, óлеле	áу, báу, мяу, kúку, чúк-чúк, búх, пляс, trák, хóп

Например: Ó, éто ги маймўнките!   Áу-у-у — ревéше лъвът.

Правописание

От других членов предложения междометие отделяется запятыми, а если высказывается сильное чувство — воскликательным знаком.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Выпишите в два столбца отглагольные существительные из текста. К каждому отглагольному существительному подберите глагол, от которого оно образовано:

Всéки дéн след привършване на полската работа Стánка и Дóнка предя́ха до късно. През есентá и зýмата тé ще работят в къщи и по двóбра. Мíене, мéтене, чýстене, прéдене, тъкáне, шíене, пранé, гóтвене, дýгане, слáгане — всé едно и също от тýмно до тýмно.

Г. Каrásлавов

2. Замените отглагольные существительные глагольными оборотами:

Тóй попýта за пристýгането на влáка — Деца́та чúха ръмжéне на лъвове. — Ѝмате ли желáние да посетите Зоологическата градíна? — Всред цýфналите цветý се чýва бръмчéнето на пчелý. — Чáкаме с не-търпéние настýпването на пролеттá. — Яденето на плодовé е полéзно. — Приземýването на самолéта бéше успéшно.

**3. От глаголов *трéгвам, слýшам, запóчивам, лежá, превéждам* обра-
зуите отглагольные существительные на *-е*. Составьте с ними предложения.**

4. Свяжите данные отглагольные существительные при помощи предлога *на* с другими существительными. Составьте с полученными сочетаниями предложения:

наказáние, закъснéние, обучéние, изпýлнéние.

5. Подчеркните междометия. Расставьте знаки препинания:

В двóбра на бáй Васíл се събрá цýлото сéло. Всички глéдаха убýтия вýлк, кóйто лежéше под крýшата. Бáй Васíл бéше вéсел, катó че прáвеше свáтба.

— Áз го ранíх, а Стойн го доубí — разпрáвяше той. — Éх бráво на Стойн.

— Брéй че голýмо нéцо... Ó-о тó цýла мéчка.

— Олеле, какví зýби има.

— Илия, стóй настранá, че ще скóчи и хóп върхú тéбе.

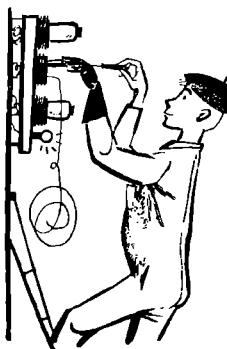
— Áх сáмо да скóчи.

ВТОРА ЧАСТ
ЧАСТЬ ВТОРАЯ

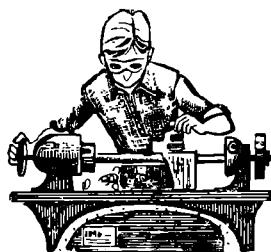
ПЕТДЕСÉТ И ВТОРИ УРОК

Образуване на съществителните имена

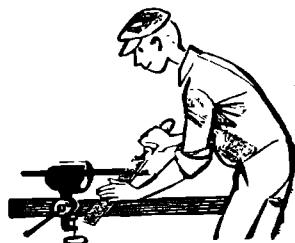
Особени случаи при съгласуването на ^{на}казуемото с подлога

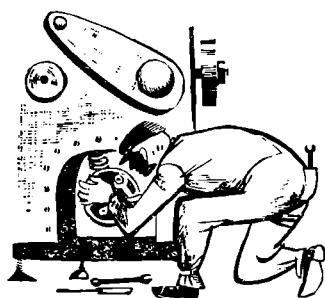
електротехник

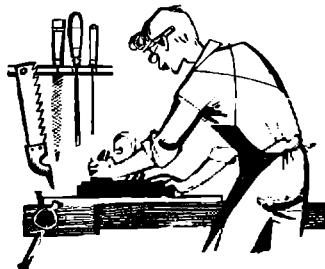
стругáр

шлóсер

мехáник

дърводéлец

НА ПРАКТИКА [В ЗАВÓДА

Днéс гру́па ученици юмат практически занимáния в железопътния завод „Георги Димитров“ на Гáра Сóфия. Тýк рабóтят много стругáри, шлóсери, мехáници, електротехニци, дърводéлци. Товá са работници, хбра на физи́ческия тру́д.

В пéщите на леýрния цéх се топí мéд и чугúн. Чáст от младéжите помáгат на леýрите, който отливат колелá за вагóни. Всéки рабóтник, всéки ученик рабóти под ръковóдството на бригадíра.

— Э, кák ти се стрóва рабóтата, ще ни стáвате ли колéги? — обръща се бригадíрът към Гебрги.

Гебрги нетърпеливо отговаря:

— Разбýра се! Аз и Ивáн ѯскаме да рабóтим във вáшия завóд. Мóже би едноврéменно и ще ýучим задóчно.

— Зnáчи тý и Ивáн ще рабóтите в производството? Мнóго добré. В живóта пráктиката и тeбriята вървят ръká за ръká. Хóрата на фи-зическия тrúd са еднаkvo неobходíми и полézни за нарóда и родíната, kákto хóрата на ýмствения тrúd.

Выражения из текста

1. На пráктика ... — На практике ...
2. Хóра на физический тrúd. — Люди физического труда.
3. Хóра на ýмствения тrúd. — Люди умственного труда.
4. Стáвам колéга на ... — Становиться коллегами.
5. Kák ти се стрóва ... — Как тебе кажется ...
6. Разбýра се! — Конечно!
7. Уча задóчно. — Учиться задочно.
8. Рабóтя в производството. — Работать на производстве.
9. Вървим ръká за ръká. — Идти рука об руку.

Дополнительный словарь

Занáйт, занаятчíя, майстор, рабóтник, общ рабóтник, рабóтник специалист, ѹдарник, рационализáтор; плáн — мéсечен плáн, годíшen плáн; нóрма, надíбрмено производство, нáдница.

Рабóтя на нáдница (на заплáта).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Защó учениците отíват в завóда? 2. В кóй цéх са té? 3. Каквó рабóтят леýрите? 4. Каквó прáвят чáст от младéжите? 5. Каквó прáви бригадíрът?

II. Перескажите разговор между Георгием и бригадиром.

III. Составьте словарик на тему *Профессии*. (Назовите лица и действия с вязаные с различными профессиями).

IV. Напишите сочинение на тему *Моята профéсия*.

ГРАММАТИКА

I. ОБРАЗОВАНИЕ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

Образование имен существительных нарицательных

Имена существительные нарицательные образуются от и м е н н о й или глагольной основы с помощью суффиксов.

Наи важные суффиксы

а) для обозначения лиц по профессии:

Суффиксы	Мужской род	Женский род
-тел -ник -ар -ач -ец	учите́л, служите́л учени́к, рабо́тник лека́р, струга́р продава́ч, преводáч певе́ц, стáрец	
-ка -ица		учите́лка, рабо́тничка лека́рка, продава́чка певи́ца, стари́ца

б) для обозначения лиц по национальности, по месту жительства

Суффиксы	Мужской род	Женский род
-ин -анин -ец	българин гра́жданин кубинец, софи́янец	
-ка		българка, гра́жданка кубинка, софи́янка

в) для обозначения уменьшительно-ласкательных наименований:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-ец	граде́ц		
-ичка		сестри́чка	
-че -енце -це			брáтче момчéнце селце

г) для обозначения предметов:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-тел -ник -ач	двигáтел будýлник бомбардировáч		
-алка -ица		писálка мастýлница	
-ло			леглó, одéяло

д) для обозначения наименования места:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-ище			учýлище
-ство			летбвище посóльство

е) для обозначения отвлеченных существительных:

Суффиксы	Мужской род	Женский род	Средний род
-изъм	социализъм		
-ост -ина		радост големинá	
-ство			произвóдство

II. ОСОБЫЕ СЛУЧАИ СОГЛАСОВАНИЯ ПОДЛЕЖАЩЕГО И СКАЗУЕМОГО

1. Согласование по лицам

а) При наличии нескольких подлежащих, одно из которых выражено личным местоимением в первом лице единственного числа, сказуемое ставится в первом лице множественного числа.

Например: Аз и Ивáн ще работим.

б) Если личное местоимение стоит во втором лице единственного числа, сказуемое ставится во втором лице множественного числа.

Например: Какъ ѿработите ти и Ивáн?

2. Согласование по числам

а) При наличии двух близких по смыслу подлежащих в единственном числе сказуемое употребляется в единственном числе.

Подлежащие не членуются.

Например: В цéха се топí мéд и чугúн.

При наличии градации подлежащих в единственном числе по смыслу сказуемое ставится в единственном числе.

Например: Всéки рабóтник, всéки ученик рабóти под ръковóдството на бригади́ра.

б) При наличии подлежащего, выраженного именем существительным собирательным (*грúпа, клáс, бригáда, тълпá, ято* и др.) и именем существительным конкретным во множественном числе, сказуемое может быть и в единственном, и во множественном числе. Сказуемое согласуется с тем существительным, которое сильнее выделяется по смыслу.

Например: Грúпа ученици юмат практически занимáния в завóда. В завóда рабóти грúпа младéжи.

в) После словосочетания *чáст от ...* в качестве подлежащего сказуемое обычно ставится во множественном числе.

Например: Чáст от младéжите помáгат на лейрите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните суффиксы данных существительных. Напишите слова, от которых они образованы:

войник, преподавáтель, книжáр, борéц, огледáло, градина́р, московчáнин, аптекáр, летéц, пазáч, подáтель, братство, братчe, мйтница, писáтель, хубост, рабóтничество, виличка, маймунка, нóжче, кúченце, лъвица, цвéтенце.

2. От данных слов при помощи суффиксов *-ник, -ар, -ач, -ка, -ец* обрат зуйте существительные:

пýт, посрéцам, хлáб, брýсна, спýрам, купúвам, пúша, звънýя, обýща.

3. Подберите к существительным *грúпа, чáст, бригáда, тълпá, ято, стáдо* другое существительное. Образуйте с полученными словосочетаниями предложения.

ПЕТДЕСÉТ И ТРÉТИ УРОК

Сегашно историческо време

ХРИСТО БÓТЕВ

(Биография)

Христо Бóтев е знаме, коéто всé по-високо ще се развáва над нóва, демократична Бългáрия.

Г. Димитров

Христо Бóтев, най-великият български поёт-революционéр преди освобождението от тýрското рóбство, е родéн на 6 януáри 1849 година в гráд Калóфер. Нéговият бащá е учíтел. Той възпитáва синá

си в любóб към порóбения български нарóд, към бráтята rúси и в омráза към тýрските упráвници и българските чорбаджíи. Мáiка-та на Бóтев е бýдна родолюбива българка, която сýщо окáзыва голýмо влияние за патриотичното възпитáние на свóя любýм син.

Христо Бóтев úчи отначáло в Калóфер при бащá си, а по-сле продължáва образованието си в Русíя. Под влияние на rúските революционéри-демократи той се оффрима катó поёт-революционéр. Зарадí прогресíвните си убеждéния Бóтев е изклíочен от гимнáзията и се заврьща в родния си гráд. Тýк 18-годишият младéж стáва учíтел и запóчва открýта революционна пропагáнда. Живóтът на младáия патриót е в опасност и бащá му отново го изпраща в Русíя да úчи. На пýт за Русíя Бóтев остáва в Румé-

ния при българските emigránti революционéри и там се отdáva окончáтелно на борбáта за освобождение на свóя порóбен нарóд.

Бóтев раббти и катó учíтел, и катó артист, и катó печатár и такá изкáрва прехráната си. Редактира и нýколко вéстника, в който печáта свóите плáменни революционни стихотворéния и остри политíчески стáтии и фейлетóни. Бóтев актиvno участвува в подготóвката на въстáние в порóбената си родíна. Той е председáтél на Българския центрáлен революционен комитét в Букурéц.

През мái 1876 год., след потушáрането на Априлското въстáние, Бóтев начéло на чéта от 200 дýши революционéри минáва Дýнава с австрíйския парахóд „Радéцки“ и идва в Бългáрия. На 2 юни сýщата година пáда убит в Стáра плáнина в сражéние с тýрците.

Христо Бóтев остава около 20 стихотворения, най-известни от които са: „Хаджí Димитър“, „Хайдути“, „На прощáване“, „Борбá“. Тé са настайени с горéща любобóк към нарóда и със страстна омráза към политическите враговé и към експлоататорите. Бóтевите стихове изразяват най-чист патриотизъм и интернационализъм.

Выражения из текста

1. Възпитáвам в ... — Воспитывать (кого)...
2. Окáзвам влияние ... — Оказывать влияние ...
3. Под влияние на ... — Под влиянием (кого) ...
4. Изключен съм от училище (организáция). — Быть исключенным из школы (организации).
5. Отдáвам се на борбá. — Посвятить себя борьбе.
6. Изка́рвам прехрáната си. — Зарабатывать на хлеб.
7. На път за ... — По пути в ...
8. Начéло на ... — Во главе ...
9. Пáдам убит. — Быть убитым.

Антоними

рóбство — свободá   прогрессивен — реакционен
порóбен — свободен

Синонимы

велик — знаменит — прочут   оформлям (се) — изграѓдам (се)
плáменен — горéщ — огнен   убеждение — възгled — идея

Дополнительный словарь

Революциóнна борбá. Революционér с желáзна вóля (с твéрд характер, прéдан на нарóда).

Произхóждам от .... Вóля борбá. Опýлчвам се против .... Вzéмам активно участие в .... Слúжа за приýмер.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите биографию Ботева по следующему плану :

1. Рóдно място на Христо Бóтев.
2. Възпитáние на Бóтев.
3. Първоначáлно образование.
4. Бóтев в Русия.
5. Отнivo в Калóфер.
6. Живóт и дéйност на Христо Бóтев в Румéния.
7. Смъртта на Бóтев.
8. Поéзията на Бóтев.
9. Бóтев — знáме на младежтá.

II. Напишите в настоящем историческом времени биографию какого-нибудь выдающегося национального героя вашей страны, используя выражения из *Дополнительного словаря*.

ГРАММАТИКА

НАСТОЯЩЕЕ ИСТОРИЧЕСКОЕ ВРЕМЯ

Настоящее время, употребленное вместо прошедшего, называется настоящим историческим временем.

В настоящем историческом времени употребляются глаголы несовершенного вида.

Употребление

Настоящее историческое время употребляется:

1. При рассказе об отдельных исторических событиях.

Например:

Прошедшее совершенное время	Настоящее историческое время

Априлското въстание избухна в 1876 г.

Прошедшее несовершенное время

Българският народ не сé примирияваше с робството, а въздейше борба за свобода.

2. В биографиях.

Например:

Прошедшее совершенное время	Настоящее историческое время

Бóтев запóчна открита революционна пропагáнда.

Бóтев пáдна убит на 2 юни 1876 г.

Прошедшее несовершенное время

Бóтев активно участвува в подготовката на въстанието.

Той редактираше няколко вестника.

3. В художественом рассказе наряду с прошедшими временами для придания большей яркости повествованию.

Например: Рáда стоéше на портата, а отдолу идеше хайдúтинът Шибйл. Той вървí по средата на юлицата. Върху покриви, върху овóшки грéе слéнце. Далéч в дъното на юлицата се виждат планините, къде то Шибйл бéше цár. Нýма оръжие по него. Но как е пременéн! Той е близо до Рáда. Глéда към нéя и ѝ се усмихва,

Изгърмяха пушки. Шибѝл се спрѧ. Той не трéпна. Рáда тýчаše към него и простираше ръцé, катó да го запáзи. Пák изгърмяха пушки. Пáдна Шибѝл. Пáдна до него и Рáда.

Из „Шибѝл“ — Йордáн Йóвков

4. При пересказываний литературных произведений.

ГРАММАТИЧЕСКОЕ УПРАЖНЕНИЕ

Выпишите из текста *В библиотеката от слово „Рáдка влéзе“ до „Вън валишь...“* глаголы в настоящем историческом времени.

ПЕТДЕСÉТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Сегашно деятелно причастие
Деепричастие

СРЕЩУ НÓВА ГОДИНА

Днéс е 31 декéмври — навечéрието на Нóва година. Навсýкъде царíй прázнично оживлéние. Магазините са пълни с хóра. Блестящи витрини привlичат погледите на многочислените минувáчи. Тé бýрзат да напráят послéдните си новогодишни покúпки.

Тáзи вéчер на тържéствено наредéните трапéзи ще се съберáт близки и познати. Топовни гърмéжи ще възвестят настéлването на Нóва година. Тогáва ще се вдигнат наздрáвици за щáстие и успéхи.

Нóва година! Товá е един от най-тържéствените дни. Всíчки го очáкват с голáмо вълнение.

В Япония децáта украсява с цветá вишневи дървéта. В Еврóпа прáвят елхí от бóрчета. В Бългáрия по стár обичáй на Нóва година момчétaта сурвáкат с украсéни дрjнови прéчки. Тé обхóждат роднини и близки, пéейки новогодишни пéсни.

Светът празнúва Нóва година по различен начин и в различно врéме, но смýсълът на тóя дén е един и същ. Товá е прázник на свéтили надéжли, на смéли мечти. Хóрата посрéщат Нóва година, мýслейки за бýдещето.

Трудещите се в Бългáрия изпращат и тáзи година със забележителни завоевáния, с нóви задáчи и плáнове за предстоящата ráбота през слéдващата година.

Вдýгайки новогодишен тóст, ние ще си пожелáем Нóвата година да бýде година на плодонóсен тrúд, на щáстие и мир за всíчки нарóди в светá.

Сурвакáрче

Выражения из текста

1. В навечёрието на ... — Накануне (чего)...
2. Царý оживлéние. — Царит оживление.
3. Магазините са пълни с хбра. — Магазины полны народа.
4. Прáяя покúпки. — Делать покупки.
5. Сурвáкам. — Поздравлять с Новым годом ударом кизиловой веточки, желать здоровья, счастья.
6. Вдígам наздрáвица (тóст). — Поднимать тост.

Дополнительный словарь

Новогоди́шна елхá, новогоди́шен подárък.

Прáяя подárък на ... . Честита Нóва годíна! Изпра́щам честítка.
Честитá.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Поставьте вопросы к тексту. Ответьте на них.

II. Расскажите, как празднуется Новый год в вашей стране.

III. Подберите синонимы к словам:

многочислен, възвестíям, наздрáвица, завоевáние.

**IV. Подберите подходящие прилагательные к данным существительным: витрýна, дéн, прáзник, надéжда, мечтá, завоевáние, наздрáвица, трúд
Составьте с полученными выражениями предложения.**

V. Найдите прилагательные, родственные словам:

прáзник, тържествоб, щáстие, успéх, светлинá, мýр.

СУРВА ВÉСЕЛА ГОДÍНА

Сурва вéсела годíна,
жíво-здрáво до амýна!
Рудничáрят да се труди
да извáди мнóго рўди.
И до нóвите ни мýни
да димáйт горá комýни.
Стáновете да тъkáт,
всíчки да се облекáт.
Кóлкото листá в горáта,
тóлкова овцé и кráви.
Катó бўен лéтен дýжд
да шумят житá и рýж,
бўйни цáревични нýви
да развéят свéтли г्रýви.
Сурва вéсела годíна,
мирна ráдостна годíна!

А.с. Бóсев

ГРАММАТИКА

I. ПРИЧАСТИЕ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА НАСТОЯЩЕГО ВРЕМЕНИ

Образование

Действительные причастия настоящего времени образуются от основной формы глагола с помощью суффиксов **-ещ**, **-ящ**, **-ащ**.

Спряжение глагола	Основная форма глагола	Действительные причастия наст. времени	Суффиксы	Особенности в образовании
Первое и второе	четá блестя́ лежá	четя́щ блестя́щ лежáщ	-я́щ -áш (после ж, ч, ии)	Ударение в основной форме глагола падает на окончание.
	пéя мýсля	пéещ мýсле́щ	-éщ	Ударение в основной форме глагола падает на основу.
Третье	слéдва́м повтáрям	слéдва́щ повтáрящ	-а́ш -я́щ	

Действительное причастие настоящего времени образуется только от глаголов не совершенного вида.

Действительное причастие настоящего времени изменяется по родам и числам и членуется, как имя прилагательное.

Например : Блестя́щият магазín привлýча побледите на минувáчите.
Глéдам блестя́щия магазín.

Пожелáвам Ви щáстие през слéдващата годíна.
Ще се пригóтвя за предстои́щото пътуване.

Действительное причастие настоящего времени, как и прилагательное, в предложении является определением.

Например : Тé изпра́щат стáрата годíна с плáнове за предстои́щата рáбота.

II. ДЕЕПРИЧАСТИЕ

1. Образование

Деепричастие образуется от глаголов с помощью суффиксов **-ейки**, **-айки**, **-яйки**, заменяющих окончания основной формы глагола.

Спряжение глагола	Основная форма глагола	Деепричастие	Суффиксы
Первое и второе	пéя úча мýсля	пéейки úчейки мýслейки	-éйки
Третье	слéдват повтáрям	слéдвайки повтáряйки	-айки -яйки

Деепричастия образуются только от глаголов несовершенного вида.

Деепричастие поясняет сказуемые в разных глагольных временах.

Например : Момчétата обхóждат близки и познáти, пéейки новогодíшни пéсни. (Обхóждат — настоящее время).

Посréщнахме Нóва годíна, мýслейки за бýдещето. (Посрéщнахме — прошедшее совершенное время.)

Вдýгайки новогодíшнен тóст, ние ще си пожелáем щáстие. (Ще си пожелáем — будущее время.)

Правописание

Отрицательная частица **не** пишется отдельно от деепричастия.

Например : Той клáти главá, **не** разбýрайки каквó го пýтам.

Деепричастный оборот выделяется запятыми.

Например : Те обхóждат близки и познáти, пéейки новогодíшни пéсни.

Врьщайки се в Бългáрия, Ббтев запóчва революциónна пропагáнда.

2. Употребление

Деепричастия редко употребляются в разговорной речи. Обычно они замещаются описательными оборотами.

Например :

Деепричастие

Момчétата обхóждат близки и познáти, пéейки новогодíшни пéсни.

Вдýгайки новогодíшнен тóст, ние ще си пожелáем щáстие.

Посréщнахме Нóва годíна, мýслейки за бýдещето.

Описательный оборот

Момчétата обхóждат близки и познáти, катó пéят новогодíшни пéсни.

Катó вдýгнem новогодíшнен тóст, ние ще си пожелáем щáстие.

Посréщнахме Нóва годíна, катó мýслехме за бýдещето.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Образуйте от глаголов в скобках действительные причастия настоящего времени и согласуйте их с существительными:

Икономи́ческото сътрудничество между народа́тите има (решавам) значение в борбата за мир. — (Спя) момче се усмихва. — Майката отиде при (играя) деца. — Тé се рáдват на (настъпвам) пролет. — (Говóрят) мъж неочаквано млъкна. — Щe спрá (минавам) автобус и ще се качá в него. — Щe си кúпя (пиша) машина. — (Растá) лáгер на мира ще победи. — Пред клéтката имаше много деца, (наблюдавам) маймуните.

2. Образуйте действительные причастия настоящего времени от глаголов: строя, зрея, умирам, боря се.

Составьте с ними предложения.

3. От глаголов в скобках образуйте деепричастия. Расставьте запятые:

Той си почива в стаята (слушам) музика. — (Желáя) да научим езика добре ние ще работим усилено. — Тá вървенице (повтарям) стихотворението. — Той ме поздрави (усмихвам се). — Ние вървяхме по улицата (възхищавам се) от красивите здания. — (Работя) в завода ще продължим да учим. — Лъвът глéдаше децата (ръмжá).

4. Деепричастия, образовани в упр. № 3, замените описательными оборотами.

Образец: Той си почива в стаята, слушайки музика. — Той си почива в стаята, като слуша музика.

ПЕТДЕСÉТ И ПÉТИ УРОК

Минало свършено деятельно
причастие

Минало неопределено време

ПРАЗНИЯТ ЖИТЕН КЛАС

Наближáва жéтва. Един сéлянин вървí из полéто със синá си. Пътят минáва край узрели нýви. Житните класовé са натежáли от зърно. Кооперáторите са излезли на рабota. Смýх и пéсни огласят полéто. Носи се мýрис на цъфнали полски цветý.

— Глéдай, тáтко, какъв хубав пълен клáс, как гóрдо се е изпра-
вил! Жáлко, че другите не приличат на него.

— Лýжеш се, момчeto ми — отговаря баща. — Този клáс, който горделíво е вдигнал главá, е прáжен. Много пъти съм виждал такива класовé и съм се лъгал като тебе. Тéзи, който са навéли главý, са пълни. От тях ще полúчим висок дóбив.

Выражения из текста

1. Натежáвам — Тяжелеть.
2. Жáлко! — Жаль!
3. Вдигам главá. — Поднимать голову.
4. Получáнам дóбив. — Получать урожай.

Дополнительный словарь

Жйтни растéния: пшеница, рéж, ечемíк, овéс, цáревица. Слънчогléд. Земедéлски сечивá и машйни: мотíка, лопáта, плúг, трáктор, комбайн, вършáчка.

Тракторист, комбайнéр, бригадíр.

Обрабóтвам земýта. Сéя. Садá. Копáя (с мотíка). Ора с трáктор (с плúг). Жéна (с комбайн, със сéрп). Вършéя.

Вирéя. Растá. Цéфти. Зréя.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Каквó работи сéлянинът на полéто през пролеттá? — през лятото? — през есентá?
2. С каквó жéнат и вършéят сéляните?

Каквý жйтни растéния вирéят във вáшата странá? С каквý сечивá и машйни се обрабóтва земýта във вáшата странá?

II. Какова идея рассказа *Жйтният клас*?

III. Подберите существительные, используйте их в предложениях: а) в качестве подлежащего с глаголами *растá*, *цéфти*, *зréя* и б) в качестве дополнения к глаголам *ора*, *сéя*, *жéна*, *вършиéя*.

ГРАММАТИКА

I. ПРИЧАСТИЕ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА ПРОШЕДШЕГО СОВЕРШЕННОГО ВРЕМЕНИ

1. Образование

Причастие действительного залога прошедшего совершенного времени образуется от основы прошедшего совершенного времени с помощью суффикса **-л**.

Оно имеет родовые окончания **-а** и **-о** и окончание множественного числа **-и**.

Основная форма глагола	Формы прошедшего совершенного времени	Суффикс	Действительное причастие прошедшего совершенного времени	Формы женского и среднего рода	Формы множественного числа
уэрéя	уэрях		уэрял	уэрýла, уэрýло	уэрéли
цéфна	цéфнах		цéфнал	цéфнала, цéфнало	цéфнали
рабóтя	рабóтих	-л	рабóтил	рабóтила, рабóтило	рабóтили
натежá	натежáх		натежáл	натежáла, натежáло	натежáли
глéдам	глéдах		глéдал	глéдала, глéдало	глéдали

*Действительное причастие прошедшего совершенного времени
от глаголов прошедшего совершенного времени на -ох*

Основная форма глагола	Формы прошедшего совершенного времени	Суффикс	Формы действительного причастия прош. сов. времени	Формы женского и среднего рода	Формы множественного числа	Особенности образования
четá наведá	чётох навéдох	-л	чёл навéл	чёла, чёло навéла, навéло	чёли навéли	Согласные т и д выпадают
излýза донесá рекá	излýзох донéсох рéкох	-л	излýзъл донéсьл рéкъл	излýзла, излýзло донéсла, донéслó рéкла, рéкло	излéзли донéсли рéкли	Между корнем глагола и суффиксом -л прибавляется -ь- в форме мужского рода

Запомните

рéкъл — рéкла, рéкло, рéкли но : кáзал — кáзала, кáзalo, кáзали

Неправильные формы

сýм	— бил, билá, билó, билий
дойда	— дошъл, дошлá, дошлó, дошлий
отида	— отишъл, отишлá, отишлó, отишлий
растá	— рáсъл, рáсла, рáсло, рáсли
мóга	— могъл, моглá, моглó, моглий

Действительное причастие прошедшего совершенного времени изменяется по родам и числам и членуется, как имя прилагательное.

Например : Узréлият клáс е жýлт.

Рáдвам се на узréлия клáс.

Тé минáват край узрýлата нýва.

Мýналото лýто нýвите узрýха поб-рáно.

Натежáлите класовé се навéждат към земята.

2. Употребление

Действительное причастие прошедшего совершенного времени употребляется:

а) Как определение в предложении.

Например: Нёси се мýрис на цъфнали цветá.

б) При образовании сложных глагольных времен.

II. ПРОШЕДШЕЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОЕ ВРЕМЯ (ПЕРФЕКТ)

1. Образование

Прошедшее неопределенное время — сложное время. Оно образуется с помощью настоящего времени вспомогательного глагола **съм** и действительного причастия прошедшего совершенного времени.

Формы прошедшего неопределенного времени

*Вспомогательный глагол **съм***

		Положительная форма	Вопросительная форма
	Ед. ч.	1 л. áз съм бýл (-á, -ó) 2 л. тý си бýл (-á, -ó) 3 л. тóй е бýл тý е билá тó е билó	бýл (-á, -ó) ли съм бýл (-á, -ó) ли си бýл ли е билá ли е билó ли е
	Мн. ч.	1 л. нíе сме билий 2 л. вíе сте билий 3 л. té са билий	билий ли сме билий ли сте билий ли са
		Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
	Ед. ч.	1 л. не съм бýл (-á, -ó) 2 л. не сý бýл (-á, -ó) 3 л. не é бýл не é билá не é билó	не съм ли бýл (-á, -ó) не сý ли бýл (-á, -ó) не é ли бýл не é ли билá не é ли билó
	Мн. ч.	1 л. не смé билий 2 л. не стé билий 3 л. не сá билий	не смé ли билий не стé ли билий не сá ли билий

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. áз съм чéл (-a, -o) 2 л. тý си чéл (-a, -o) 3 л. тóй е чéл тá е чéла тó е чéло	чéл (-a, -o) ли съм чéл (-a, -o) ли си чéл ли е чéла ли е чéло ли е
Мн. ч.	1 л. нíе сме чéли 2 л. вíе стe чéли 3 л. тé са чéли	чéли ли сме чéли ли стe чéли ли са
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не съм чéл (-a, -o) 2 л. не сý чéл (-a, -o) 3 л. не é чéл не é чéла не é чéло	не съм ли чéл (-a, -o) не сý ли чéл (-a, -o) не é ли чéл не é ли чéла не é ли чéло
Мн. ч.	1 л. не смé чéли 2 л. не стé чéли 3 л. не сá чéли	не смé ли чéли не стé ли чéли не сá ли чéли

Примечание. В вежливой форме, выраженной прошедшим неопределенным временем, причастие ставится во множественном числе.

Например: Вíе стe рабóтили мнóго, другáрю профéсор.
Добрé дошлí, другáрко!

2. Порядок слов

а) Вспомогательный глагол может стоять:

Перед причастием, если предложение начинается другим словом.

Например: Мнóго | съм| чéла.

Предí години тé | са' хóдили в чужбíна.

После причастия, если предложение начинается глаголом.

Например: Чéла съм мнóго за изпит.

Хóдили са в чужбина.

б) Вопросительная частица *ли* стоит между вспомогательным глаголом *съм* и причастием.

Например: Тí чéла ли си?

Чéла ли си?

Не сí ли хóдила в чужбина?

в) Отрицательная частица *не* стоит перед вспомогательным глаголом *съм*.

Например: Аз не съм чéла мнóго по тóзи въпрос.

Тé не сá хóдили в чужбина.

г) Краткие местоимения и возвратно-личные местоимения *се*, *си* стоят после вспомогательного глагола *съм*.

Например: Аз съм я чéла.

Ние сме ги пýтали.

Тí си се облýкли.

Вие сте си облéкли нóвите рýзи.

Облéкли ли сте се?

Исклучение. В третьем лице единственного числа краткие местоимения стоят перед вспомогательным глаголом *съм*, когда стоит в 3 лице единственного числа.

Например: Тá ги е пýтала.

Тóй ви е тýрсил.

Тóй се е облýкъл.

Пýтала ли ти е?

3. Значение и употребление

Прошедшее неопределенное время (перфект) выражает действие, совершенное в прошлом, но имеющее результат в момент, о котором идет речь.

Например: Кооперáторите са излéзли на рабóта. (Тé са на полéто.)
Вíж как góрдо се е изпráвил тóзи жýтен клás! (Клáсът е прáв.)

Нýкой е взéл учéбника ми. (Учéбникът ми го нýма.)
Гóстите са дошли в къщи. (Тé са у нас.)

Различия между прошедшим совершенным и прошедшим неопределенным временами

Прошедшее совершенное время	Прошедшее неопределенное время
Говорящий имеет в виду определенный момент в прошлом.	Говорящий не имеет в виду определенного момента в прошлом.
Скоро чéтох тóзи ромáн. Мýналата сéдмица пътúвах из Бългáрия. През 1962 г. той работý в завóда.	Чéл съм тóзи ромáн. Пътúала съм из Бългáрия. Той е работил в завóд.
Действие наблюдалось говорящим.	Действие не наблюдалось говорящим.
Влákът пристíгна. Кооперáторите ожънаха нýвите.	Влákът е пристíгнал. Кооперáторите са ожънали нýвите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Образуйте действительное причастие прошедшего совершенного времени от следующих глаголов:

пристíгна, изkáжа се, зréя, сéдна, настéпя, засpáй.

2. Причастия, образованные от глаголов из упр. № 1, употребите в качестве определений к выделенным словам:

Инженérът посрéща делегáцията. — Доклáдчикът отговóри на рабóтника. — Децáта бráха ябýлки. — Мýжът предлóжи мýстото си на еднá женá. — Пролетtá събúжда прирóдата. — Мáйката по-глédна детéто.

Образец: Инженérът посрéща делегáцията. — Инженérът посрéща пристíгналата делегáция.

3. Напишите глаголы из следующих предложений в вопросительной и отрицательной формах:

Вие сте я посетíли в болницата. — Тý го е кúпила. — Тé са рабóтили в завóда. — Живóтните са излéзли пред клéтките си.

4. Глаголы в скобках употребите в соответствующем прошедшем времени:

Никóла не сé обáжда по телефонá. (Излýза) от кýщи. — Рáдка не намýра книгата на ráфта в библиотéката. Нýкой я (взéма). — Преди тýк имаше воденицá. На мýстото на воденицá тé (пострóй) електростáнция. — Другáрят Георгíев е съдий. Той (слéдвam) práво. — Серá е éсен. Обóщните дръвчéта (натежá) от плóд. — Портмонéто ми не é в чáнтата. Áз го (забráвя) на мácата. — В стáята не свéти. Тý (léгна си).

Образец: Никóла не сé обáжда по телефонá. (Излýза) от кýщи. — Никóла не сé обáжда по телефонá. Излýзъл е от кýщи.

ПЕТДЕСÉТ И ШÉСТИ УРОК

Минало неопределено време във въпросителни и отрицателни изречения

Минало неопределено време в подчинени изречения

В ТРУДОВО-КООПЕРАТИВНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО

В края на май група студенти посещават едно трудово-кооперативно земеделско стопанство (ТКЗС) в Северна България. Няколко кооператори ги посрещат и всички заедно тръгват към стопанския двър.

Студентите завързват приятелски разговор с кооператорите.

— Много пъти сме слушали за вашето стопанство. И все хубави неща сме чували. Кога сте го основали?

— Основахме го в 1945 година. То е едно от първите в страната ни.

— Научихме, че вашето ТКЗС е спечелило съревнованието в пролетната събитба. Какво сте засели тук?

— Тук засяхме бяла пшеница и ръж, а там — памук и коноп.

— А это и ягоди. Колко много лехъ! — възклика една студентка. — Вие не сте ги обрали.

— Не сме започнали още берйтбата.

Гостите влизат в стопанския двър. Кооператорите им показват кравефермата, свинефермата, оборите, хамбарите, работилниците. Тук се отглеждат много животни: коне, овце, свине, птици.

— Къде е зоотехникът? — питат студентите.

— Мисля, че е отишъл в града — отговаря бригадирът.

Селските стопани дават обед на гостите.

Студентите обещават, че ще дойдат през лятото на бригада за жътвата и вършитбата.

Выражения из текста

1. Завързвам разговор. — Завязывать разговор.
2. Спечелвам съревнованието. — Выигрывать соревнование.
3. Дáвам обед. — Давать обед.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

- I. Опишите поле в мае.
  - II. Опишите кооперативный двор.
  - III. Перескажите разговор между кооператорами и студентами.
  - IV. Напишите существительные, родственные глаголам сéя, берá, жéна, вършéя добивам, изклáсявam, миришá.
- Образуйте с ними предложения.

ПЛОДОВЁ

чéréша

ј́года

сли́ва

кру́ша

прáскова

зárзала

брéх

дýня

пъпеш

ЗЕЛЕНЧУЦИ

лук

домáт

чúшка

патладжáн

чесън

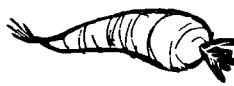
кráставица

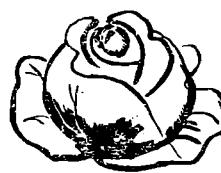
зелéн фасýл

картóфи

мóрков

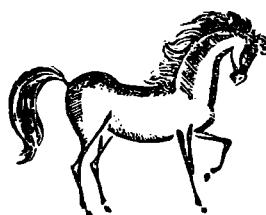

зéле

ДОМАШНИ ЖИВОТНИ И ПТИЦИ

котка

кон

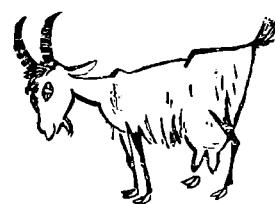
крава

овца

ягне

коза

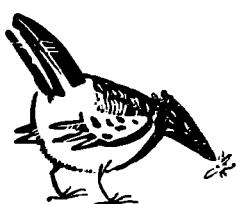
свиня

заяц

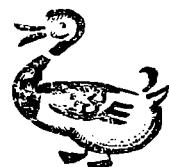
петел

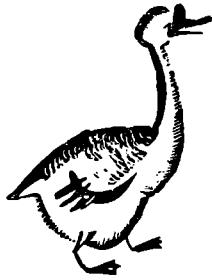
кокощка

пиле

птица

гъска

пуйк

ГРАММАТИКА

I. УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШЕГО НЕОПРЕДЕЛЕННОГО ВРЕМЕНИ В ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ

Прошедшее неопределенное время часто употребляется в вопросительных и отрицательных предложениях.

Например: Когá сте основа́ли стопа́нството?
Какво́ сте засéли тük?
Не смé запóчнали още берйтбата.
Нýвите още не сá узрéли.

Примечание. В отрицательном ответе, выраженнем прошедшим неопределенным временем, причастие часто опускается.

Например: Хóдили ли са в кооператíвното стопа́нство?
— Не сá.
Не стé ли запóчнали берйтбата?
— Не смé.

II. УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШЕГО НЕОПРЕДЕЛЕННОГО ВРЕМЕНИ В ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ

Прошедшее неопределенное время употребляется в придаточных предложениях, которые служат для пояснения глаголов типа *мисля*, *знáя*, *кáзвам*, *научáвам*, *разбýрам*, *усéщам* для выражения действий, предшествовавших действию главного предложения.

Например: Научихме, че вáшето ТКЗС (текезесé) е спечелило сá ревновáнието.
Мисля, че е отишъл в градá.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в прошедшем неопределенном времени глаголы, даные в скобках. Выделенные существительные замените личными местоимениями:

Студéнтите (помóгна) на кооперáторите по жéтвата. — Касиéр-ката (дáм) на Виктор белéжка. — Виктор (обýя) нóвите обўки. —

Áз (върна) книгата в библиотéката. — Тя (облекá) палтóто си. — Бóтев (напиша) стихотворéнието „Борба“. — Кéлнерът вéче (поднесá) на Никóла и Вíктор яденето. — Преподавáтелят (преведá) тéкста на студéнтите.

Образец: Студéнтите (помóгна) на кооперáторите по жéтвата. — Студéнтите са им помóгнали.

2. Поставьте глаголы в скобках в прошедшем совершенном или прошедшем неопределенном времени.

РАЗГОВОР

Стéфан: Здравéй, Рáдке, къдé (хóдя) ?

Рáдка: (Хóдя) в пощата.

Стéфан: Нóсиш колéт, каквó (полúча) ?

Рáдка: Máма ми (прáтя) новогодíшen подárьк. А тý къдé (сýм) ?

Стéфан: (Сýм) на кíно. (Глéдам) бýлгарския фýlm „Цár и генéрал“. Тý (глéдам) ли го ?

Рáдка: Óще не гó (глéдам).

Стéphan: Каквó нóво ѹма ? Нау́чих, че тý (се омъжá).

Рáдка: Дá, (омъжá се).

Стéphan: Честито, Рáдke.

Рáдка: Благодарý, и на тéбе пожелáвam да се ожéниш скóро.

ПЕТДЕСÉТ И СÉДМИ УРОК

Минало страдателно причастие

ВАСИЛ ЛéВСКИ

Лéвски ѹмаше срéден рýст, сýни очí и рýса косá. Лицéто му бéше изпýто от непрестáнна мýсъл, но се оживяваše от една постóянна вéселост. Странно ! Тóя мóмък, кóйто проповýдавше опáсната мýсъл за свободá, за борбá, за смéрт, ѹмаше вéсел иráв. Тóй бéше голýм песнопóец. Нéведнаж горíте на Стáра плáнина са éквали от гласá му.

Но когáто бéше потréбno, стáваше друg. Пóгледът му добиavaше сериозно изражéние, гласът му стáваше твýрд; слóвото му вълнúваше, убеждáваше.

Попитаха го едýн пýт сéляните от Софийско :

— Бáй Васи́ле, когáто се освободí. Бýлгáрия, кóй щe стáне цár ?

— Ако се биеш с турците само за цар, ние сме глупци. И сега си имаме султан. На нас ни трябва не господар, а свобода и човешко равенство — отговори Левски **навъсен**.

— Ами ти каквата служба ще вземеш тогава? Пада ти се най-първата.

— Никаква. Ще ида у други поробени и потиснати народи и ще праля това, което праля сега.

И той говореше сериозно.

Агостолът беше безстраничен до явно рискуване на живота си. В Сопот имаше тайно комитетско събрание. Ненадейно се озовава един преоблечен турски шпионин и сяда. Всички мълчат, но гостът не си отива. Левски кийва, става, залепя му плесница и изревава **ядсан**:

— Навън, подлец!

— Как? С какво право удриш? — пита **обърканият** господин.

— Навън! Иди ни предай на турците. Аз съм Левски!

Цялото събрание потрепера от ужас при тия думи.

— Не се бойте — каза Левски спокойно. — Аз съм **уверен**, че той предател няшо не ще смее да напрали.

Разискванията продължиха. Никой не дойде да ги беспокой.

По И. Вазов

Выражения из текста

- Възмам (заёмам) служба. — Занимать место.
- Залепям плесница. — Ударить пощечину.
- С какво право? — На каком основании?
- Потреперявам от ужас. — Ездрогнуть от ужаса.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишите внешность Левского.

II. Перескажите разговор между Левским и крестьянами.

III. Расскажите о произшествии на собрании комитета.

IV. Охарактеризуйте Левского.

V. Подберите подходящие прилагательные к словам:

лице, мысль, народ, събрание.

Образуйте с ними предложения.

VI. Напишите по два-три родственных слова к каждому из слов:

опасен, свобода, равенство, поробен, човешки.

ГРАММАТИКА

ПРОШЕДШЕЕ СТРАДАТЕЛЬНОЕ ПРИЧАСТИЕ

1. Образование

Страдательное причастие образуется от основы прошедшего совершенного времени с помощью суффиксов **-н**, **-ен**, **-т**.

Основная форма глагола	Формы прошедшего времени	Суффиксы	Страдат. прич. прош. времени	Окончания женского и среднего рода	Окончания множ. числа	Примечание
ядо́сам разкáжа напи́ша	ядо́сах разкáзах напи́сах	-н	ядо́сан разкáзан напи́сан	-а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и	
преоблекá прочетá порóбя	преоблáкох прочéтох порóбих	-ен	преоблéчен прочéтен порóбен	-а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и	
потýсна бръсна	потýснах бръснах		потýснат бръснат	-а, -о -а, -о	-и -и	1. У глаголов на -нах, в прош. сов. времени.
пíя изпíя чúя познáя	пíх изпíх чúх познáх	-т	пít изпít чút позnát	-а, -о -а, -о -а, -о -а, -о	-и -и -и -и	2. У единичных сложных глаголов прош. сов. времени и их производных

Двойные формы страдательного причастия

пýн	посýн	нагрýн
пýя {	посéя {	нагréя {
пýт	посýт	нагрýт

Страдательное причастие прошедшего времени изменяется по родам и числам, как прилагательное и членуется, как прилагательное.

Например: Обърканият господýн попýта: „С каквó прáво ўдряш?“ Той говори с непознатия мъж.
Лéвски се бóреше за свободата на порóбената родина.
Бългáрия изнася прочутото грóзde „Болгár.“
Порóбените нарóди се бóрят за свободá.

2. Употребление

Страдательное причастие употребляется

а) В предложении как определение.

Например: Ненадéйно на събрáнието се тозовá едýн преоблéчен шпиóнин.

б) При образовании страдательного залога.

Например: Книгата е прочётена от всíчки.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1 Напишите глаголы, от которых образованы страдательные причастия прошедшего времени в следующих предложениях:

Трýбва да повтáряте заúчените дўми. — Мечтáта на човéка да летí в кóсмоса е осъществéна. — Закърпéте скъсаната дрéха. — Изморéният пýтник спрý да си почíне. — Даите скрýтите предмети. — Иzkъпаностo детé спí. — Двóрът е помéтен.

2. От глаголов в скобках образуйте страдательные причастия прошедшего времени:

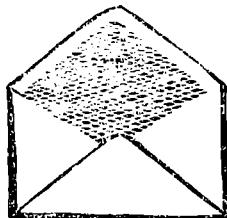
Бóтев е (изклóча) от гимнáзията за революциóнна дéйност. — Намéрихте ли (загúбя) нещá? — Máсата е (слóжа). — Трýбва да върнете (прочетá) книга в библиотéката. — Нíвата е (засéя) с пшеница. — Тóзи блóк е (изорá) с трáктор. — Щe продължíм дéлото на (убий) геरóй. — Децáта игрáят óколо (украся) елхá. — (Прочýя) артист изпълнéва глáвната рóля. — Рóклята Ви е (ушíя) много добré. — Момчéто поздравляíва всéки (срéщна) другáр. — Щe довéрша (запóчна) рабóта.

3. Образуйте страдательные причастия прошедшего времени от глаголов: построý, излекúвам, изплетá, разберá, обýя, получá, измíя, ожýна, победá, награлá.

Составьте предложения с этими причастиями.

ПЕТДЕСÉТ И ОСМИ УРОК

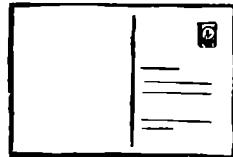
Образуване на прилагателни
имена с наставка
Определение

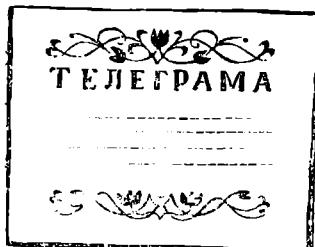
плик

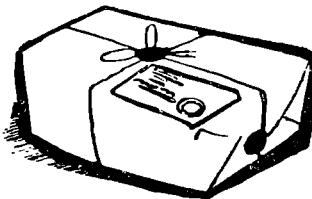
пощенска марка

пощенска картичка

телеграма

колбт

В ПÓЩАТА

Рáдка полúчи пóщенски зáпис от бацá си. „Ще изтéгля нарýте и ще напráвя нýкои покýпки. Ще кóпя на чýчовия пáлавник игрáчка“— каzа си тý и се упýти към Центрálната софийска пóща.

Слéд десетíна минути Рáдка влéзе в пýрвата зáла на пóщата. От двéте странí на зáлата има гишéта с табéлки. Игryvните очý на девойката се спряха на нáдписите „Писмá до поýскване“, „Спестéбна кáса“, „Спóрт Тóто“ и др. Тý застáна пред гишéто за пóщенски зáписи. Тýк имаше дбста хóра и тý трýбваше да чáка. Дойдé нéйният рéд. Пóщенскийт служýтél ý изплатý стойностtá на зáписа и тý изléзе от зáлата. В коридóра сréщна Сtéfan.

— Зздравéй, Рáдке, къдé отýваши?

— Отýвам да подáм поздравýтélна телеграма на нáшите за Нóва годíна. Токý-що полúчих парý от тýх.

— Ó, товá е хóбav новогодíшen подárък! — отвérна Сtéfan.

— А тý каквó прáвиш тýк? — запýта го тý.

— Тръбват ми листове и плікове за писмá, илюстрóвани картички, изгледи от Сóфия. Нали знаеш, имам приятели навсякъде по света, тръбва да им честитá Нóва година.

— Хубаво, но не забрáвяй да поздравиш и приятелите си в Сóфия, Стéфчо — пошегóува се Рáдка и се отправи към телегráфното отделение. Влéзе вътрe и се спрý пред едно гишé. Тáм имаше кóп блáнки. Взé една и я попълни:

Велико Търново
Колáровска 23
Стойн Иванбóv

Честитá Нóва година. Сърдечни благопожелáния.

Рáдка

Подáтел: Рáдка Стойнова, Шíпка 26, Сóфия

Рáдка подáде телегráмата на служитељката, плати, полúчи ráзписка и тръгна към изхода на пощата. Тáм има мнóго пощенски кутий с наéписи: „Писмá за Сóфия“, „Писмá за провинцията“, „Писмá за чужбíна“, „Писмá с въздúшна поща“, „Бърза поща“ и др. Тáя пусна в кутията „Писмá за чужбíна“ затвóreno писмо и излéзе от пощата.

Выражения из текста

1. Изтéглям парí от пощата. — здесь: Получать перевод.
2. Прáвя покúпки. — Делать покупки.
3. Йдва моят рéд. — Подходит моя очередь.
4. Нáшите. — Наши (родные, родственники).
5. Тръбва ми... (тръбват ми...). — Мне нужно ... (мне нужны...).
6. Навсякъде по светá. — Во всем мире.
7. Попълвам блáнка. — Заполнять бланк.
8. И дру́ги (и др.). — И другие (и др.).

Дополнительный словарь

Пощенски клóн, обикновéно писмо, препоръчано писмо, писмо с обрátна ráзписка, обикновéна телегráма, бýрза телегráма, колéт, пощенски раздавáч.

Подéвам телегráма. Изирáщам парí с пощенски зáпис. Получáвам писмо (телегráма, колéт).

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Рáдка пред гишéто за пощенски зáписи.
2. Рáдка в телегráфното отделение.
3. Рáдка пред изхода на пощата.

II. Напишите телеграмму.

III. Подберите прилагательные к существительным:
письмо, картичка, марка, поща.

Составьте с ними предложения.

IV. Составьте глагольные словосочетания со словами:
бланка, запись, телеграмма, пощенски раздавач.

ГРАММАТИКА

I. ОБРАЗОВАНИЕ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ

Большинство прилагательных образуется от основы имен и глаголов с помощью суффиксов.

Важнейшие суффиксы	Примеры
-ав	хубав подарък, корав хляб
-ив (-лив)	игриви очи, щастлив живот
-ен (-нен)	сърдечен бодрав, чуждестранен вестник
-ски (-шки)	софийска улица, войнишка песен
-овит	ветровито време, шаговит разказ
-ов (-ев)	плодов сок, слънчев ден
-ин	чичов син, Любчова тетрадка Радкин баща

II. ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Определение бывает согласованное и несогласованное.
Согласованное выражается именем прилагательным, числительным, причастием и местоимением.

Например: Подавам бърза телеграмма. (Каква телеграмма?)

Радка влезе в първата зала. (Коя зала?)

Трябват ми марки за две писмá. (Колко писмá?)

Йдва нейният ред. (Чий ред?)

Блестящи витрини привличат погледите на минувачите.
(Какви витрини?)

Радка пусна в кутията затворено писмó. (Какво писмó?)

Несогласованное выражение выражается именем существительным с предлогом (реже существительным без предлога), краткими формами притяжательных местоимений и наречиями.

Например: Той пие сок от ябълки. (Какъв сок?)

Там се продават пликове за писмá. (Какв пликове?)

Служителката изплати записа ѝ. (Чий запис?)

Радка получи пари от баща си. (Чий баща?)

Там имаше доста хора. (Колко хора?)

Тя видя куп бланки. (Колко бланки?)

Запомните

Любчова тетрадка — тетрадка на Любчо
Радкин баща — баща на Радка
ягодов конфитюр — конфитюр от ягоди
шоколадова торта — торта с шоколад

1. Членная форма

Согласованное определение употребляется в членной форме, когда поясняет определенный предмет.

Например: Отивам в пощата. — Отивам в Централната поща.

Купувам марки за писмата. — Купувам марки за двете писма.

При наличии двух и более определений членуется только первое.

Например: Отивам в Централната софийска поща.

Купувам марки за двете затворени писма.

Несогласованное определение после предлогов *за, от, по, с*, без обычно не употребляется в членной форме.

2. Порядок слов

Согласованное определение обычно находится перед определяемым словом.

Несогласованное определение стоит после определяемого слова.

Например:

Согласованное определение

Радкините родители живеят във Велико Търново.

Получих новогодишен подарък.

Несогласованное определение

Родителите на Радка живеят във Велико Търново.

Получих подарък за Нова година.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Найдите в помещенных ниже предложениях определения, скажите, какой частью речи они выражены:

Радкините родители не живеят в София. — В завода работят много шлосери. — Ще имам изпити през първия семестър на учебната година. — Той чака на телефона две-три минути. — Тя подаде

телеграмата си в пе́ти по́щенски клóн. — Тúк продáват хúбави дéтски игráчки. — Нéговият вúйчо е профéсor. — Пóдвигът на Бóтев ни слúжи за прýмер.

2. Замените согласованные определения несогласованными:

я́годов компóт, тексти́лен магазíн, Румáинкин бащá, картóфено́ пюре, сúпена лъжíца, Ли́бчов бráт, винена чáша.

3. Существительные из правого столбца напишите в форме несогласованного определения к существительным из левого столбца:

кърпа	— лицé	месб	— орýз	упражнéние	— грамáтика
грúпа	— студéнти	вáза	— кристáл	рождéн дéн	— Пéтър
събрáниe	— рабóтници			букéт	— цветá

4. Составьте предложения с несогласованными определениями из упр. № 3.

ПЕТДЕСÉТИ И ДЕВÉТИ УРÓК

Глаголни представки

КЪМ РÓДНИЯ БРЯГ

Наближáваше реи́тителната минúта. От паrahóда „Радéцки“ се вýждаше българският бряг. Чéтниците се раздvíжиха. Обхáана ги не-търпéние и беспокойство. Бóтев отвóри кúфара си, извáди войвóдските си дréхи, обléче се, препáса сáбя и слóжи астрагáнен калпáк със златно лъвче отпрéд. Тóй иззвíри с рóг и извíка: „На оръжие, момчéta!“ В паrahóда настáна шúм. Чéтниците наскóчиха, бýрзо облýкоха въстáнически дréхи, грáбнаха оръжие, събрáха се и се стрóиха. Тé глéдаха войвóдата с люббó и възхищéние. Тóй стоéше горд и величествен, огнените му очи вдéхваха смélost и уважéние.

Бóтев кáза:

— Нéка дóйде комендáнтът при мéне!

Двáма чéтници довéдоха капитáна.

— Господíн капитáне — обéрна се решítелно към нéго Бóтев. — Áз юмам честtá да бýда войvóда на дvéста дўши смéли юнаци. Нíе отívаме да се бýем и да мréм за свободáта на свóя порóбен нарóд. Оставéте паrahóда под мóе разпорéждане. Ще ни заведéте на българския бряг, къдéто Ви посóча. Тúк се слúша мóята вóля, сегá áз съм капитáн!

Развéлнúван от плáменните дўми на войvóдата, капитáнът от-гово́ри:

— Ймам чéст да Ви се предстávia: капитáн на паrahóда „Радéцки“.

Двáмата капитáни си подáдоха ръцé. Разбрáха се.

Бóтев се обéрна към свóите другáри:

— Знáмето! Вréме е да се разvéе над великата славýнска рекá! Знаменосецът разvя зелéното копрýнено знáме. Чéтниците свалиха калпáците си, пýтниците снéха шáпки.

— Да живéе Бългáрия! — вýкаха момците и глéдаха просълзéни българската светíня.

Паракбдът се приближáваше вéче до сéло Козлодýй. Бóтев дáде знáк и капитáнът спря „Радéцки“ на българския бráг. Прýв скóчи войвóдата, а след нéго знаменосецът и чéтниците. Всíчки коленичиха и целúнаха скéпата рóдна зemя, кóято отиваха да освободят. Бóтев дýржá плáменно слóво.

„Радéцки“ бáвно се отdeли от бregá. Чéтниците дýлго вýкаха „урá“. Пóсле с разvято знáме потéглиха след войвóдата към Вráчан-ския Балкáн. Над порóбената българска зemя се понéсе тýхната бун-тóвническа пéсен.

По Захáри Стойнов

Выражения из текста

- Обхвáща ме нетърпéние. — Меня охватывает нетерпение.
- На орýжие! — К оружию!
- Вdýхвам смéлост (уважéние). — Внушать смелость (уважение).
- Под мóбе разпорéждане. — В мое распоряжение.
- Ймам чéст да ... — Честь имею ...
- Вréме е да ... — Пора ...
- Дáвам знáк. — Давать знак.
- Да живéе Бългáрия! — Да здравствует Болгария!
- Дýржá слóво. — Произнести речь.

Синонимы

решítелен	вáжен	потéглям	трýгвам
мóмък	младéж	бунтóвнически	революционен
плáменен	горéщ	снémам	свáлям

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите урок по следующему плану:

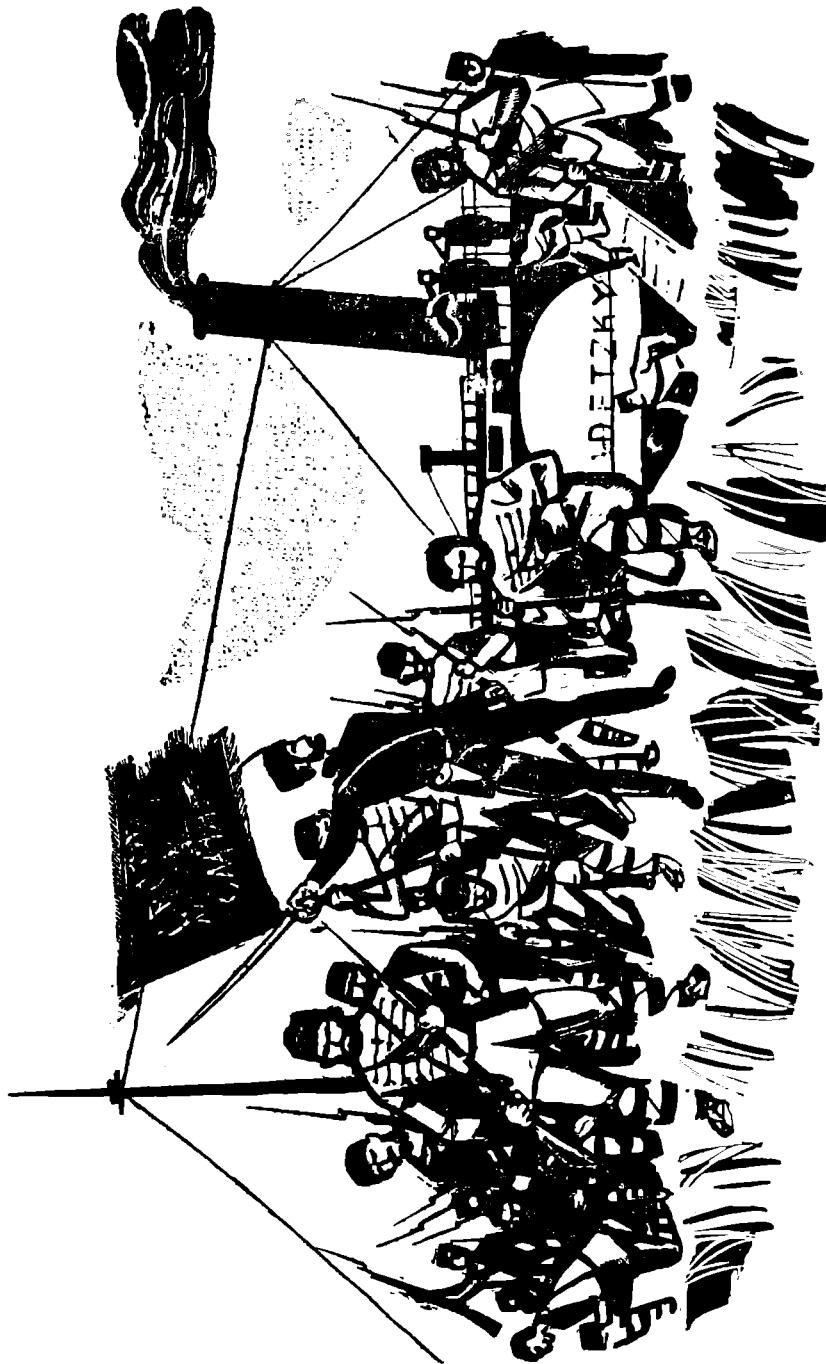
- Бóтев и чéтниците му при наближáване на българския бráг.
- Rázговорът между двáмата капитáни.
- Чéтата пред знáмето.
- На рóдния бráг.

II. Охарактеризуйте личность Ботева.

III. Опишите подвиг одного из героев вашей страны.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями:

вréме е да ... , дýржá слóво (réч), обхвáща ме нетърпéние, вdýх-
вам смéлост.

Боевата чета на българския брат

ГРАММАТИКА

ПРИСТАВКИ ГЛАГОЛОВ

С помощью приставок образуются глаголы от имен существительных и прилагательных или от других глаголов.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
в-	направление действия внутрь	— дъхам	влъза вдъхвам	Любчо и Румянка влязоха в Зоологическата градина. Óгнените му очи вдъхваха смéлост и уважéние.
из-	направление действия изнутри	вáдя	извáдя	Бóтев извáди войводските си дрéхи и се обléче.
за-	удаление	вóдя	заведá зализа	Щe ни заведéте на българския брýг. Слънцето залéзе ráно.
от-	отделение или удаление действия	деля	отделя	„Радéцки“ бáвно се отдели от брегá.
до-	a) направление действия к говорящему или к определенному предмету б) добавление	вóдя плащам	доведá доплащам	Двáмата чéтници довéдоха капитáна. Гráжданинът кóпи допълнítелно зáхéр и доплатí на кáсата.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
раз-	движение в разные стороны	еéя	развéя	Знаменбесе́цъ развý зелéното знáме.
с-	a) движение к центру, общность	берá	съберá	Чéтниците се събрáха óколо вой-вóдата.
	б) движение сверху вниз	—	снéма	Пътниците снéха шáпки.
пре-	a) действие в определенном месте, в определенное время	минáвам	преминáвам	Бóтев премíна Дú-нава със свóята чéта.
		кáрам	прекáрам	Бóтев прекáра из-вéстно врéмё в Рум'ния.
	б) повторное или неоднократное совершение действия	облекá се	преоблекá се	Работникът се вéрна от рабо́та, пре-блéче се и из-léзе.
	в) действие, превосходящее какую-нибудь меру г) чрезмерное действие	йм	прéйм	Яденето на обед бéше мнóго вкúсно и ние пре-ядохме.
при-	a) приближение к чему-нибудь	—	приближá	Парахóдът се при-ближáваše към сéло Коzлодýй.
	б) действие не в полной мере	—	притвóря	Притвóрих вратáта.
над-	совершение действия на чем-нибудь	пýша	надпýша	Любчо надпýса краси́во тетráдка-та си.
по-	движение по поверхности	нося(се)	понесá (се)	Парахóдът „Радéц-ки“ се понéсе по рекáта.

Важнейшие приставки	Некоторые значения приставок	Исходное слово	Производный глагол	Примеры
под-	а) направление действия вниз	крепя	подкрепя	Вýрата в побéдата подкрéпя Бóтев и Лéвски в борбáта.
	б) перемена качества	млáд	подмладáявам	Плодовéте и чистят въздух подмладáват човéка.

Примечание. В некоторых приставочных глаголах невозможно указать их исходную форму.

Например: снёма, вляза, разберá, отбрóя и др.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите предложения, употребив глаголы с приставками *до-, за-, из-, по-, пре-, раз-, с-*.
2. Образуйте производные глаголы с разными приставками от слов: говоря, обуя, метá, шия, копáя.
Составьте с ними предложения.
3. С помощью приставок образуйте однокоренные антонимы от данных глаголов:
докáрам, влизам, изнесá, зачетá, заковá, доведá, надпиша, зарабóтя
4. Подчеркните приставки глаголов и объясните их значение.

ЧОВÉКЪТ

Човéкът надминáва дрúгите живóтни по ýм, кóйто го прáви побóрен от всíчки. Тóй подчинява цýлата прирóда на вóлята си. Преслédва и изтрéбва очíя, кóйто му пакостяг. Закрýля и размножáва всíчко, коéто го поблзува. Промéня пустýните в цъфтýщи поляни и плодорóдни нíви. Надвиwa морéто, стáва господáр на óгъня и го изблзува. Всíчко това човéк дължí на благорóдните каçства, с кóйто го е надарýла прирóдата.

Петко Р. Славéйков

ШЕСТДЕСЕТИ УРОК

Приложение

ПЛУВЕЦ

Пионерът Добри Средногорски беше на лагер в курорта „Слънчев бряг“ до град Несебър. Един ден той се върна в лагера изморен и леко зачервен. Лекарят го погледна и попита разтревожено:

- Къде беше цели два часа?
- Уучих се да плувам.
- Но това е опасно! Може да се удавиш.
- Е, който се страхува от мечки, не ходи в гората — отвърна Добри. — Който е на море, трябва да се научи да плува.

Доктор Иванов се усмихна:

- А кой те учи да плуваш?
- Дядо Филип, старият лодкар!

Колко много научи Добри от този опитен лодкар! Всеки ден той плуваша. Пионерът участва в дори в състезанията по слуچай празника на българския флот.

Три дни преди Добри да се завърне от летуването, баща му прочете във вестник „Спорт“: „В състезанията участва и тринадесетгодишният пионер Добри Средногорски. Той излезе пръв между младите състезатели-плувци.“

По Кр. Белев

Выражения из текста

1. На лагер. — В лагере.
2. На море. — На море.
3. По слуچай. — По случаю.
4. Излизам пръв. — Выходить на первое место.

РАЗГОВОР НА ПЛАЖА

Мария: Здравей, Радка, откога си във Варна?

Радка: Вече трети ден съм тук. Преди това имах карта за почивна станция в Несебър. Там прекарах две седмици.

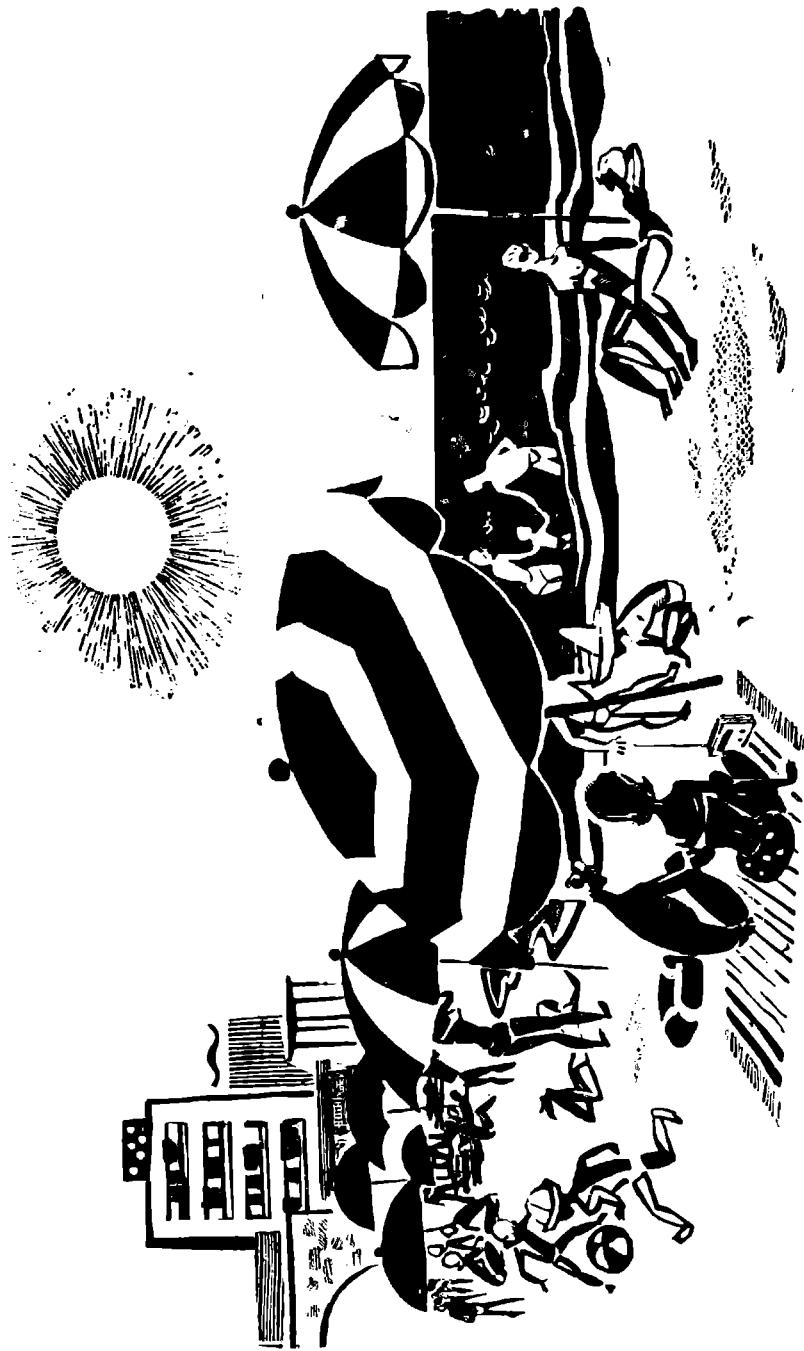
Мария: Колко си почернла! Какъв хубав български костюм имаш!

Радка: Пека се на слънце добра, а и морският въздух ми действува добре. Пък и в летовището всичко беше много хубаво: чисти светли стаи, вкусна храна, режим, спортуване.

Мария: Това се казва истинска почивка на море. Догодина и аз ще търся карта за някой почивен дом или морски санаториум.

Радка: А как прекарваш тук? Има ли приятна компания?

Мария: Да. Срещнах много приятелки и приятели. С тях ходих на „Златните пясъци“, в курорта „Дружба“. Почти всяка сутрин сме заедно

Курортът „Слънчев бряг“ на Черно море

на плáжа, а вéчер чéсто хбдим в казиното да танцúваме. Úтре ще отидем за едий дéн с парабóд в Балчíк. Ѝскаш ли да дбйдеш с нас? Ще ни чákаш на мálкия прýстан сутринтá в 8 часá?

Рáдка: Елагодарý, ще дбйда с удоволствие.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Поставьте вопросы к тексту. Ответьте на них.

II. Выучите наизусть *Ráзговор на плáжа*.

III. Напишите сочинение на тему *Къде ще прекáрам лáтната вакáнция*

ГРАММАТИКА

ПРИЛОЖЕНИЕ

Имя существительное без предлога, которое поясняет какое-либо существительное и дает ему другое название, называется приложением.

Например :

Запознáх се на лáгера с едиá сту-
дентка-кубíнка.

Обозначает:

Национальность

Дббri отиде при дбктор Иванóв.
Автор на тóзи наýчен трúд е профé-
сор Георгíев.

Профессия, научное зва-
ние

Дббri се наýчи да плóва от дýдо Фíлип.

Наименование родствен-
ника перед существи-
тельным собственным

В състезáнията участвува и пионérът
Дббri Средногбрóски.

Имя лица после членной
формы существительного

Дббri бéше на лáгер в грáд Вáрна.

Географическое название
перед существительным
собственным

Живéя на юлица „Шíпка“.
Близо до нас e книжáрница „Вапцá-
ров“.

Название улиц, кварталов,
организаций, журналов,
литературных произведе-
ний, газет

Тóй получáва вéстник „Спбрт“.

Дббri излéзе прýв между младите съ-
стезатели-плувци.

Особенность предмета,
его предназначение

Тé влязoха във вагóн-ресторáнта.

Правописание

Названия улиц, кварталов, организаций, литературных произведений, газет, журналов в качестве приложения пишутся в кавычках.

Например: Наўчих наизўст стихотворéнието „Йóхан“ от Смирненски.

Имя существительное нарицательное, употребленное как приложение, пишется с определяемым словом через черточку.

Например: Гагáрин е летéц-герóй.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните приложения, расставьте знаки препинания:

Рекá Тýнджа е прýток на Марýца. — Áз четá списáние Септéмври и вéстник Литератúрен фрóнт. — Секретáрят на Писáтельския съёз Петróв изнёсé доклáд. — Дýдо Никóла има мнóго внúци. — Грóздето Еолгáр е мнóго слáдко. — Любчо úчи в училище Елин Пелин. — Рекá Янтра течé в Сéверна Бългáрия. — Áз говоря от телефон автомат. — Бащá му е майстор шивáч. — Бóтев е поёт революционér. — Тé живéят на площа́д Лéнин. — Прочéте ли стихотворéнието Борбá от Бóтев? — Тá е мáйка геройня. — Тé са ученици отли́чници. — Ще закусим в сладка́ница Студéнтска срéща. — Брát ми рабóти в завóд Гéорги Димýтров.

2. Подберите приложения к следующим существительным:

площа́д, София, завóд, фíлм, инститúт, врýх, Ивáн, óпера, Георгíев
Составьте с ними предложения.

ШЕСТДЕСÉТ И ПЪРВИ УРОК

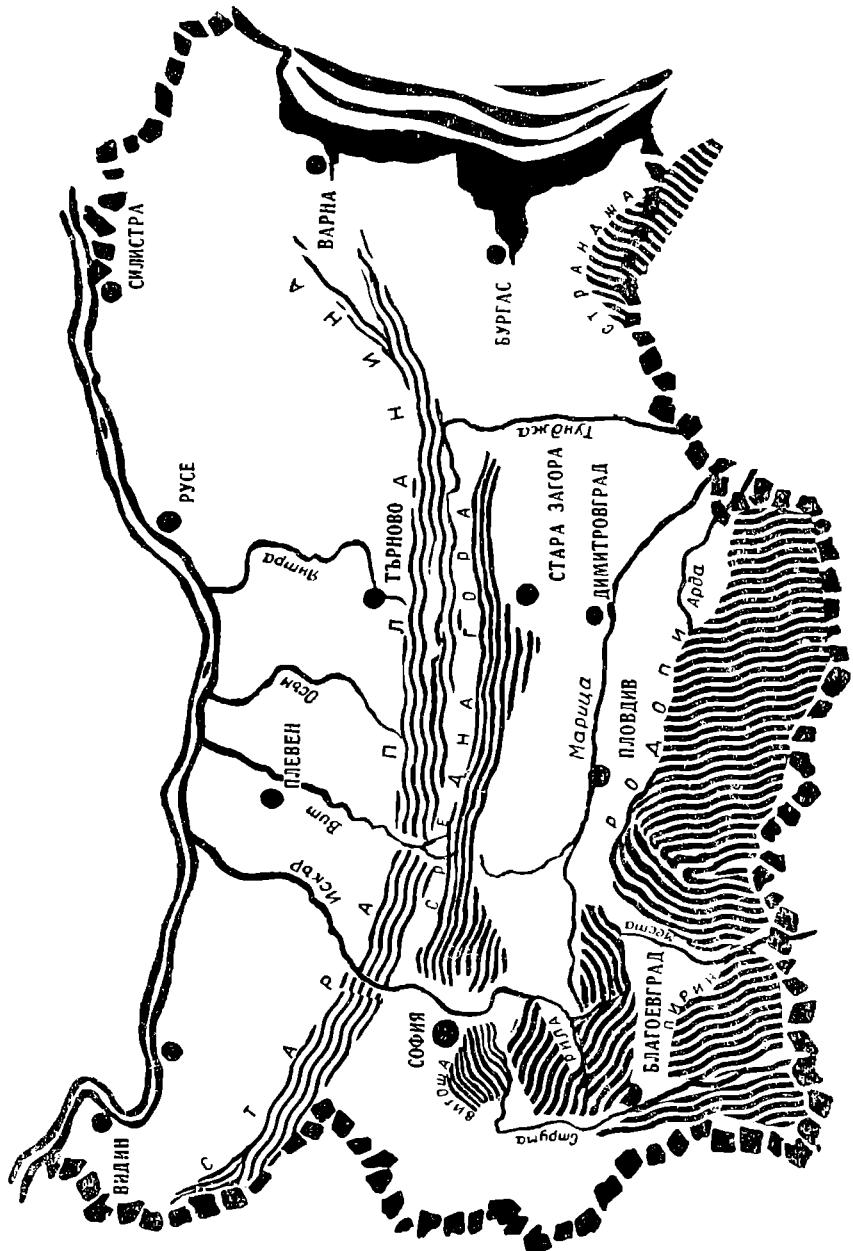
Сказуемно определение

НАРОДНА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (НРБ)

(Геогráфско описáние)

Народна репúблика Бългáрия се намýра в южната част на Балкánskiя полуóстров. Рекá Дýнав е севéрната ѹ граница. На запад Бългáрия граничи със Социалистическа федератíвна репúблика Юго-славия, на юг — с Гéрция, на югоизток — с Тýрция, а южната ѹ граница е Чéрно морé. В тéзи си грáници тá заéма óколо 111 000 квадратни киломéтра плош.

Повърхнината на Бългáрия е разнообрáзна. Тýк има обширен равнини и полéта, кйтни долини, високи планини. От запад към югоизток, почти по средата на страната, се простира Стара планина (Балкáнъ). Тá е най-дýлгата планина в Бългáрия. Българският нарód обича стария Балкáн и го възпýва в своите пéсни. На юг от Стара планина се издýгат планините Средна горá, Родопите, Рýла и Пýрин. Рýла е най-

Карта на НР България

високата планина на Балканския полуостров. Най-високият връх на Рила е Мусала — 2 916 м. Рила е величествена. Близо до София е Витоша, а в югоизточната част на България е Странджа планина.

Между Дунав и Стара планина се простира плодородната Дунавска равнина. Наричат я житница на България. Стара планина и Средна гора ограждат прочутата Розова долина. През май там цъфтят ароматни рози. От тях се произвежда известното в цял свят розово масло.

На юг, между Средна гора и Родопите, е слънчевата Тракийска низина. Напояват я река Марица и притоците ѝ. Марица извира от Рила и се влива в Бяло море. В Северна България текат Искър, Янтра, Вит и Осъм.

Климатът на България е умерено континентален.

В България се сеят житни растения, обработват се технически култури, отглеждат се разнообразни зеленчуци, зреят вкусни плодове. Земята е кооперирана. Обработва се с машини. В България се отглеждат коне, свине, овце, едър рогат добитък и птици. Добиват се каменни въглища, олово, цинк, желязо, мед и петрол. На много места в страната близат лечебни минерални извори — повече от 500.

България се слави не само като страна на розите, на тютюна, на едрото сладко грозде „Болгар“, на слънчевите черноморски летовища, но и като страна с бързо развиваща се промишленост.

България има над 8 000 000 жители.

София е столица на Народна република България. Други известни градове са: Пловдив, Русе, Плевен, Варна, Бургас и Димитровград. Велико Търново е стара столица на България. Град Велико Търново е разположен амфитеатрално над река Янтра.

В Народна република България усилено се строи социализъм. Всички граждани в страната имат равни права.

В България няма неграмотни.

Народна република България води миролюбива политика с всички страни в света.

Выражения из текста

1. В тези си граници... — В этих границах...
2. Заёмам площ... — Занимать площадь.
3. Славя се като ... — Славится как ...
4. Разположен амфитеатрално. — Расположен амфитеатрально.
5. Равни права. — Равные права.

Дополнительный словарь

Местоположение, планинска верига, връх на планина, пройход, залив. Конституция.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Какво местоположение има Народна република България? 2. С кой страни граничи тя? 3. Која е северната ѝ граница? 4. Која е из-

Розовата долина

точната ѝ граница? 5. Каквá площа заёма Бългáрия и колко жители ѝма? 6. Каквá е нейната повърхнина? 7. Кой са планините и равнините в Бългáрия? 8. Кой са най-известните реки? 9. Откъде извира и къде се влива река Марίца? 10. Като каквá страна е известна Бългáрия? 11. Кой по-големи български градове знаете? 12. Какъв е климата на страната? 13. Какви растения вирят в Бългáрия? 14. Каквый подземни богатства има тý? 15. Каквá политика е българската държава?

II. Сделайте географическое описание вашей страны.

III. Напишите синонимы слов:

прочут, изгрáждам, раѓнинá, гrijжа се, добивам.

IV. Подберите подходящие прилагательные к словам:

долинá, равнинá, планинá, климат, богатство, рóза.

Составьте с ними предложения.

V. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Тíм ... слáдки плодовé. — На эог ... Рýла планинá. — На сéвер ... Дýувската равнинá. — В Бългáрия ... рóзово мáсло. — Бългáрия ... като страна на рóзите. — В Родопите се ... много рúди. — Кооперáторите ... нýвите с машини.

ГРАММАТИКА

СКАЗУЕМОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Сказуемым определением называется член предложения, который с помощью сказуемого поясняет подлежащее или прямое дополнение. Оно может быть выражено существительным, прилагательным, числительным, местоимением. Отвечает на вопросы *какъв, кий, чий, колко*.

Определение

Умéreno континентáлният
климат е прийтén.
(Какъв климат?)

Сказуемое определение

Климатът на Бългáрия е умéре-
но континентáлен.
(Какъв е климатът на Бългáрия?)

Сказуемое определение обычно связывается с вспомогательным глаголом *съм*. Оно может связываться и с другими переходными и непереходными глаголами, как *стáвам, изглéждам, наричам се, окáзвам се, оставам, избýрам, назначáвам, престrúвам се, слáвя се, влизам, излýзam* и др.

1. Сказуемое определение, связанное в предложении с подлежащим.

Например: Река Дýув е сéверната грáница на Бългáрия.
Повърхнината на Бългáрия е разнообрáзна.
Рýла изглéжда величествена.
Той се нарича Никóла Хрýстов.
Сестрá му ще стáне лéкарка.
Té влязоха пýрви.

2. Сказуемое определение, связанное с прямым дополнением.

Например: Нарýчат я жýтница на Бългáрия.

Назначайха го глáвен инженéр.

Сказуемое определение употребляется также и с предлогами.

Например: Смýтат ги за ýмни.

Бългáрия се слáви катó странá на рбзите.

Избрáха го за председáтел на стопáнството.

Децáта се престрóуват на заспáли.

Согласование

Сказуемое определение согласуется с подлежащим или прямым дополнением в роде и числе.

Например: Земýта е кооперíрана.

Избрáха ги за делегáтки на конгрéса.

Запомните

Гráд Велико Тýрново е разполóжен амфитеатрálно

Но: Велико Тýрново е разполóжено амфитеатрálно.

Членная форма

Сказуемое определение, поясняющее подлежащее, редко употребляется в членной форме. Если сказуемое определение, выраженное существительным мужского рода, членуется, то оно пишется с полным членом.

Например: Тóзи е ýдарникýт на завóда.

Если сказуемое определение имеет при себе поясняющее слово, то членуется поясняющее слово.

Например: Стáра планинá е най-дýлгата планинá в Бългáрия.

Ивáн е най-добrýят мi приýтел.

Сказуемое определение в вежливой форме.

Вие инженéр ли стe?

Вие не стé прáv.

Вие стe мнóго внимáтельна.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек поставьте сказуемое определение:

Нáшата странá е ... . — Гráд Велико Тýрново е извéстен катó ... .

— Тóй се врýща от рабóта ... . — Тá се нарýча... . — Бащá мi

стáна ... . — Щe изберáт бráт мi за.... . — Пýрви мáй е... .

— Знáнието е ... . — Лиþбо и Никóла са... . — Дóбri Средно-

гóрски е ... . — След Девéти септéмври земята стáна ... . — Сúтри излизам от кéщи ... . — Гагáрин, Титóв, Пóпович са ... . — Бóтев стáна ... . — Вíктор Андрéев е ... .

2. Согласуйте сказуемые определения с определяемыми словами:

Рóзовата долинá е мнóго (краси́в) грéз пролеттá. — Женáта по-глéжда небéто (загрижен). — Детéто щe си лéгне (глáден). — Грáд Гáброво е (извéстен) със свóите фáбрики. — Лáгерът на мирá стáва всé (пó-сíлен). — Добри стáна (тринайсетгодишен). — Гóстите са (мóй братовчéд). — Лéвски и Бóтев са (безсмéртен герóй). — Чéтниците бáха (развълнúван).

3. Составьте предложения с глаголами *стáвам*, *окáзвам сe*, *изглéждам* и сказуемым определением подлежащего.

4. Составьте предложения с глаголами *нарýчам сe*, *слáвя сe*, *назначáвам* и сказуемым определением дополнения.

ШЕСТДЕСÉТ И ВТОРИ УРОК

Обобщителни местоимения
Минало предварително време

НА СТАДИОН „ВАСИЛ ЛéВСКИ“

Вчéra в Сóфия се състóй фúтболна срéща междú националния отбор на Бългáрия и националния отбор на Франция за европéйското първенство. Фúтболната срéща се очáкваше с голýм интерес от всé-киго. Около 50 000 зрители присъствуваха на тóзи мяч, а стотици хíляди хóра следяха игрáта по радиото или по телевíзията.

Мáчът запóчна в 15,30 часá. Още от 14 часá по улиците, който вóдят към стадиона, бýрзаха хóра от всýкааква възраст. Лéките колý с мéка си пробýваха пýт междú тýх.

Мóят приятел Пéтър е стрáстен любитељ на фúтбола. Не бáх го вýждал дóбста врéме, но преди двá днí тóй ми се обáди по телефóна. Бéше кóпил билéти за всýчки приятeli. Уговорихме се да отíда в денý на мяча у тýх да го вzéма.

В 15 часá в недéля позвънíх на вхóдната им вратá. Отвóри мi тóй. Бéше се обрýснал, но не бéше се óще облýкъл.

Скóро излýзохме и стýгнахме до стадиона. Когáто влýзохме, побв-чето зрители бáха заéли местáта си, но нашите приятeli óще не бáха дошлý.

След нýколко минúти на терéна излýзоха игрáчите. Чý се сигнáл за запóчване.

Игрáта увлýчаше, напрежéнието растéше. Всýка минúта бéше скýпа. Още двé, óще едиá до кráя на пýрвото полувлréме.

В мýг тóпката влéзе в мрéжата на фréнския отбрóр.

— Го-о-ол! Вкáраха гóл!

Всеки викапе, свиркаше, ликуваше. Във въздуха хвърчаха шопки. Първото полувреме завърши с резултат 1:0 за българския отбор. Пет минути преди края на футболната среща френските футболисти изречиха резултата и мачът завърши с резултат 1:1.

Всички напуснаха стадиона много оживени. Ние дълго коментирахме играта.

Выражения из текста

1. Състóй се фúтболна срéща. — Состоялась футбольная встреча.
  2. Очáквам с интерес. — Ждать с интересом.
  3. Пробíвам си пýт. — Пробивать себе дорогу.
  4. Вкáрвам гóл. — Забивать гол.
  5. Изравнýвам резултáта. — Сравнивать счет.
  6. Едíн на едíн (1 : 1). — Один — один (1 : 1).

Антонимы

присъствувам — отсъствувам   край — начало

Дополнительный словарь

Видове спорт: бáкшетбол, вóлейбол, шáхмат, тéнис, хóкей на лéд, гóлф, бóкс, скý-спóрт, пýрзáляне с кънкý, ездá, грéбане, фехтóвка, стрелбá, атлéтика (лéка атлéтика, тéжка атлéтика), бýгане, щафéтно бýгане.

Тренъбр, спортен съдия, наказателен удар.

Играчи: баскетболист, хокеист, скиор, боксёр, ездач, бегач, шахматист.

Упражнявам спорт (спортувам). Яздя.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:

1. Какъв мяч се игра на стадион „Васил Левски“? 2. Как софийнци очакваха футболната среща? 3. Какъв беше резултатът?

II. Опишите улицы Софии в день матча.

III. Напишите сочинение на тему *Футболна среща между...*

IV. Подберите родственные слова к словам:

интерес, игрá, мъка, напрёгнат, движéние, побéда.

Составьте с ними предложения.

ГРАММАТИКА

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

Образование

Определительные (болгарский термин — обобщителни) местоимения образуются посредством прибавления частицы **вся-**, **все-** к вопросительным местоимениям.

	Единственное число			Mножественное число
	мужской род	женский род	средний род	м., ж., ср. р.
Для обозначения лиц и предметов	всёки (всякой)	всяка (всякоя)	всяко (всякое)	всёки (всякои)
Только лиц	всéкиго, предлóг + всéкиго			
Только предметов			всíчко	
Признаков действия	всýкакъв	всýкаква	всýкакво	всýкакви
Количества			всíчки	

Вопросительные местоимения имеют зависимое и независимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Всёки вýкаше, свýркаше. — —	Всёки зрител вýкаше. Всяка минúта бéше скýпа. Всяко детé учí.
Товá ли е всíчко ? Дáвам ви всíчко. — — — —	— Тýк йма всýкакъв вýд плодовé По ўлиците вървáт хóра от всýкаква възраст. Ям всýкакво ядене. В библиотéката йма всýкакви книги. Всíчки платовé са хýбави.
Вýчки са в стáята.	

Определительное местоимение **всéки**, употребленное независимо только для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **всéкиго** и косвенного дополнения **предлбг+всéкиго**.

Например: Мóля всéкиго от вáс да дбйде на събрáнието.

Мáчът се очáкваше с интерес от всéкиго.

Ще дáм билéт на всéкиго.

Членная форма

Определительные местоимения не членятся. Не членятся и существительные, стоящие после них.

Ударение

Ударение в определительных местоимениях всегда падает на первый слог.

II. ПРОШЕДШЕЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ (ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ)

1. Образование

Прошедшее предварительное время (плюсквамперфект) — время сложное. Оно образуется с помощью вспомогательного глагола *съм* в форме прошедшего несовершенного времени и действительного причастия прошедшего совершенного времени от данного глагола.

Формы прошедшего предварительного времени

четá

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бáх чéл (-а, -о) 2 л. бéше чéл (-а, -о) 3 л. бéше чéл (-а, -о)	бáх ли чéл (-а, -о) бéше ли чéл (-а, -о) бéше ли чéл (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. бáхме чéли 2 л. бáхте чéли 3 л. бáха чéли	бáхме ли чéли бáхте ли чéли бáха ли чéли
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бáх чéл (-а, -о) 2 л. не бéше чéл (-а, -о) 3 л. не бéше чéл (-а, -о)	не бáх ли чéл (-а, -о) не бéше ли чéл (-а, -о) не бéше ли чéл (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не бáхме чéли 2 л. не бáхте чéли 3 л. не бáха чéли	не бáхме ли чéли не бáхте ли чéли не бáха ли чéли

Примечание. Если в предложении есть два глагола в форме прошедшего предварительного времени, вспомогательный глагол во второй конструкции опускается.

Например: Той бёше се обръснал и облякъл.

Но: Той бёше се обръснал, но не бёше се облякъл.

2. Порядок слов

а) Вспомогательный глагол *съм* стоит обычно перед причастием.

Например: Този ден той бёше дошъл с нас.

| Бяхме | поканили и него.

б) Краткие падежные формы личных местоимений, возвратные местоимения *се, си* и вопросительная частица *ли* стоят между вспомогательным глаголом и причастием.

Например: Не бях го вийдал.

Той бёше се облякъл.

Те бяха си купили билети.

Бяхте ли купили билети?

Примечание. Между вспомогательным глаголом и причастием может стоять наречие или другое слово.

Например: Не бяха се обще върнали.

Те бяха вече дошли.

3. Значение и употребление

Прошедшее предварительное время показывает прошедшее действие, имеющее результат в тот прошлый момент, о котором идет речь.

Прошедшее действие,
о котором идет речь

Ние влязохме в стадиона.

Петър ми се обади по телефона.

Отидох да го взема.

Прошедшее действие,
имеющее результат в тот
прошлый момент, о кото-
ром идет речь

Зрителите бяха заели места-
та си.

Преди това той бёше купил
билети за мяча.

Той бёше се обръснал, но
не бёше се облякъл.

Для обозначения действий, совершенных раньше действия в главном предложении, употребляется прошедшее предварительное время

параллельно с прошедшим неопределенным временем в придаточных предложениях после глаголов типа *зна́я*, *мис́ля*, *научáвам*, *разбýрам*, *усéщам* в прошедшем времени.

Например: Знáех, {че ма́чът е завършил с рáвен резултáт.
                          {че ма́чът бéше завършил с рáвен резултáт.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте определительные местоимения:

... (кóй?) посрéщат Нóва годíна с вълнéние. — Тóзи дéн се празнúва от ... (когó?). — В ЦУМ продáват ... (какъв?). — ... (кóлко?) домáшни живóтни са излéзли в стопánsкия двóр. — На ... (когó?) подnéсоха ягоди. — Тúк във ... (кóй?) градíна има овóщи дръвчéта. — За ... (когó?) от нас има подárк. — Тóй обýча ... (каквó?) ядene. — Тúк бáха се събрáли мáистори от ... (каквá?) специáлност. — От Бългáрия се изнáсят ... (каквí?) плодовé.

2. Глаголы в скобках поставьте в форме прошедшего предварительного времени. Выделенные существительные замените соответствующими формами личных местоимений:

Тí (поръчам) сúпата. — Бóтевият бащá (възпитáвам) синá си в любóв към порóbения български народ. — Té (не засадí) дръвчéта. — Тá (ка́жа) товá на лéкарката. — Тá (дáм) кúфарите на носáча. — Тí (телефонíрам) ли на Пéтър?

Образец: Тí (поръчам) сúпата. — Тí бéше я поръчал.

3. От глаголов в скобках образуйте формы прошедшего предварительного времени:

Вéрнах се в кéщи. Мáйка ми óще (не дойда). — Чужденéцът се загúби в Парíж. Тóй (забráвя) адréса на хотéла си. — Вíктор влéзе в едíн ресторáнт. На мáсата (сéдна) двé момýчета. — Тóй бéше умóрен. Не (спý) цýла нóщ. — Рáдка отíде в поýщата. Тá (полýча) пóщенски зáпис. — Тá погlédна часóвника си. Тóй (спrá).

Образец: Вéрнах се в кéщи. Мáйка ми óще (не дойда). — Вéрнах се в кéщи. Мáйка ми óще не бéше дошлá.

4. Данные пары предложений свяжите посредством союза *когáто*. Один из глаголов поставьте в прошедшем предварительном времени:

Стýгнахме на гáрата. Вláкът трéгна.

Té дойдóха на събрáние. Тóй прочéте доклáда.

Áз се събúдих. Будýлникът иззвéй.

Вláзох в кýното. Фýлмът запóчна.

Потýрсих го по телéфона. Тóй излéзе.

Образец: Стýгнахме на гáрата. Вláкът трéгна. — Когáто стýгнахме на гáрата, вláкът бéше трéгнал.

5. Напишите по два предложения с глаголами в форме прошедшего предварительного времени в вопросительной и в отрицательной формах.

ШЕСТДЕСЕТ И ТРЕТИ УРОК

Преизказно наклонение
Минало свършено преизказно
време и минало несвършено
преизказно време

НЕВОЛЯ

(Народна приказка)

Две момчёта често ходели с баща си за дърва в гората. Веднаж баща им кáзal:

— Деца, хайде идёте самички за дърва!

— Бйва, тате — рéкли момчétата. — Ами акó се строиш колáта, кóй ще ни я напráви?

— Акó ви се строиш колáта, сýнко, вýкайте невóлята. Тá ще ви я напráви.

Двéте момчёта послушали баща си. Впрéгнали волбвете. Отишли в гората. Насéкли дърва. Натовáрили добре колáта.

Тръгнали си. Не щéш ли, насрéд пýтя им се строишла колáта. Спрéли се момчétата и почнали да вýкат: „Невóльо, невóльо! Елá да ни напráвиш колáта!”

Вýкали, вýкали té, алá нýкой не ýм се обáдил. Взéло да се мръква, а невóлята я нýмало бще нýкаква.

Нáй-пóсле побóлкото момчé рécko:

— Бáте, тáя проклéта невóля нýма да дóйде. Мръкна се вéче. Я да се заловим самички и кóлкото мóжем, да си напráвим колáта.

Двéте момчёта взéли бráдвата и теслáта, навéли се и — чýк оттýк, чýк оттám — попráвили си колáта.

Катó си отишилý, баща им ги попýтал:

— Э-е, кák прекáрахте, сýнко?

— Оставí се, тате — рéкли té. — Насрéд пýтя ни се строиш колáта. Вýкахме, вýкахме проклéтата невóля, гýрлáта си продráхме, но тá не сé обáди. Видáхме, че нýма да дóйде. Взéхме бráдвата и теслáта и кóлкото можáхме, напráвихме си колáта.

— Это, сýнко, товá е невóлята! — кáзal им тóй. — Вие сте я вýкали, а тá е билá при вáс. Катó нýмало кóй да ви напráви колáта, напráвили сте си я самички. Дéто ще речé, невóлята ви я напréвала.

Послобвица: Невóлята ýчи човéка.

Выражения из текста

1. Бйва. — Ладно, хорошо.
2. Не щéш ли. — Вдруг.
3. Взéло да се мръква. — Начало темнеть.
4. Продíрам си гýрлото. — Глотку драть.

ЗАДАНИЕ К ТЕКСТУ

Расскажите сказку по следующему плану:

- Съвѣтите на баща.
- Рѣзкъзът на момчѣтата.

ГРАММАТИКА

I. ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНІЕ

Пересказывательное наклонение показывает, что говорящий рассказывает со слов другого лица.

Все глагольные времена имеют форму пересказывательного наклонения.

Чаще всего в пересказывательном наклонении употребляются прошедшее совершенное время и прошедшее несовершенное время.

II. ПРОШЕДШЕЕ СОВЕРШЕННОЕ И ПРОШЕДШЕЕ НЕСОВЕРШЕННОЕ ВРЕМЯ ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОГО НАКЛОНЕНІЯ

1. Образование

а) Формы пересказывательного наклонения прошедшего совершенного времени образуются с помощью настоящего времени вспомогательного глагола *съм* и действительного причастия прошедшего совершенного времени от данного глагола.

б) Формы пересказывательного наклонения прошедшего несовершенного времени образуются с помощью настоящего времени вспомогательного глагола *съм* и действительного причастия прошедшего несовершенного времени от данного глагола.

Примечание. Действительное причастие прошедшего времени несовершенного вида образуется от основы прошедшего несовершенного времени и суффикса **-л**. Оно изменяется по родам и числам как действительное причастие прошедшего времени совершенного вида.

Например: говоря, говорѣх — говорел, -а, -о, -и.
чета, четах — четял, -а, -о, -етели.

Формы прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени пересказывательного наклоненія

съм

Ед. ч. 1 л. бїл (-а, -о) съм	Mн. ч. 1 л. били сме
2 л. бїл ((а, -о) си	2 л. били сте
3 л. бїл (-а, -о)	3 л. били

г о в о р я

	Прошедшее совершенное время	Прошедшее несовершенное время
Ед. ч.	1 л. говорил (-а, -о) съм 2 л. говорил (-а, -о) си 3 л. говорил (-а, -о)	говорел (-а, -о) съм говорел (-а, -о) си говорел (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. говорили сме 2 л. говорили сте 3 л. говорили	говорели сме говорели сте говорели

П р и м е ч а н и е . Вспомогательный глагол *съм* в 3 лице единственного и множественного числа *е* и *са* опускается в формах пересказывательного наклонения.

2. Значение и употребление

Прошедшее совершенное и прошедшее несовершенное время всегда употребляются в пересказывательном наклонении, когда говорящий не является свидетелем действия.

Изъявительное наклонение прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени

Насрéd пътя ни се строиш
(мин. св. вр.) колáта.

Вýкахме, вýкахме (мин. несв. вр.), алá нýкой не нý се обáждаше (мин. несв. вр.).

Взéхме (мин. св. вр.) бráдвата и теслáта и кóлкото можáхме (мин. св. вр.), напрáвихме колáта (мин. св. вр.).

Говорящий может пересказать действие, совершенное им самим, если передает его, как сообщение другого лица.

Например : Кáзрат, че съм говорел добré български език.
Той твърдý, че áз съм кáзал товá.

Пересказывательное наклонение прошедшего совершенного и прошедшего несовершенного времени употребляется:

- 1) В разговорной речи.
- 2) В сказках и легендах.
- 3) При передаче исторических событий.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Передайте сказку *Неволя* в изъявительном наклонении.
2. Расскажите одну из сказок вашей родины.

ШЕСТДЕСÉТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Употреба на преизказни и изявителни времена за предаване на исторически събития

БЪЛГÁРИЯ (Исторически белéжки)

През VII вéк прáбългарите, който живéели между Каспийско и Чéрно морé, навléзли начéло с хán Аспарúх в днéшна Добруджа. Тé сключили съюз с мéстните славянски племена и създали през 681 г. славяно-българската държáва със столица Плиска. В новата държáва постепéнно се утвърдил нов обществен стрóй — феодализмът, който създал условия за клáсови противорéчия. Недовolството на по-тиратски народ се изразило във въстания и в социално-религиозното движение богоミлство.

В края на XIV вéк Бългáрия паднала под тýрско рóбство, което трáяло пéт вéка. Народът вбдел смéла борбá за освобождение. Избúхнали нýколко въстания, а в края на XVI в. възникнало хайдúшкото движение.

През втбрата половина на XVIII в. в Бългáрия настъпил икономически, културен и рефолюционен подéм. Започнала величáва епóха, известна под името Българско възраждане. По време на Възраждането борбата стáнала организирана и премýнала в нов етáп — борбá за национално освобождение. Пръв идеолóг на национално-революционното движение бил Георги Ракóвски. В Букурéц се основáл Българският центрáлен революционен комитéт. Нéгови ръководýтели бил въднят писател Любен Каравéлов и безсмéртният поéт-революционер Христо Бóтев. Центрáлният революционен комитéт изпращал в Бългáрия чéти, а вътре в цялата странá дéйствуvalи много революционни комитéти, който подготвяли въстание. Най-пламенният организатор на въстанието бил Васил Лéвски. Цéли сéдем годíни той обикáлял страната и зовáл народа за борбá.

През 1876 г. избúхнало Априлското въстание. Тýрците жестóко потушíли въстанието със съдéйствието на капиталистическа Еврóпа.

През 1877 г. Русия обявíла войнá на Тýрция. С помощта на руските войски българският народ извоюóвал скъпата си свободá през 1878 г.

След Освобождението Бългáрия трýгнала по пýтя на капитализма. През 1891 г. се създáла Българската революционна социалдемократическа пárтия. Нéин основáтел е Димитър Благóев (Дýдото). Пárтията организирала работническата клáса за борбá против капитализма.

Пýрвото антифашистко въстание в Бългáрия бéше Септемвriйското въстание от 1923 г. Нéгови ръководýтели бáха Гeорги Димитров и Васил Колáров. Борбата против фашизма продължí 20 годíни. Най-геройчният етáп от нéя бéше партизáнското движение.

На Деве́ти септёмври 1944 г. нарódът взé власттá в свои ръцé. Решителна рóля за побéдата изигrá Съвéтската армия. Установи се нарód-нодемократично управлéние и запóчла социалистическото стройтельство в града и сéлото.

Выражения из текста

1. Начéло с... — Во главе с...
2. Склóчвам сýюз с... — Заключать союз с...
3. Пáдам под рóбство. — здесь: Терять независимость.
4. Вóдя борбá... — Вести борьбу...
5. Избóхва въстáние (войнá). — Вспыхивает восстание (неожиданно начинается война).
6. По врéме на... — Во время (кого, чего)...
7. Зовá за борбá. — Звать на борьбу.
8. Потушáвам въстáние. — Подавлять восстание.
9. Обягýвам войнá на... — Объявлять войну (кому)...
10. С помоштá на... — С помощью (кого)...
11. Извоюóвам свободáта. — Завоевывать свободу.
12. Трýгвам по пýтя на... — Идти по пути (кого, чего)...
13. Взéмам властtá в свби ръцé. — Брать власть в свои руки.

Синонимы

днéшен — съврéменен
възникvam — появývam сe
подéм — възход

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Кák се създáла славянобългарската държáва?
2. Какъв общестven стрóй се установиl в Бългáрия тогáva?
3. В каквó се изразиilo неловóлството на народа?
4. Колко врéме трáяло тýрското рóбство?
5. Кой епóха се нарича Българско възráждане?
6. Каквý етáпи имала борбáта за освобождéние?
7. Кой билý наý-видните български революционéri?
8. Кák завýришило Априлското въстáние?
9. Когá българският нарód се освободиl от тýрското рóбство?
10. По каквý пýт трýгнала новоосвободéната българска държáва?
11. Когá се основáла Българската революционна социалдемократическа пárтия?
12. Защó избóхнало Септемврийското въстáние през 1923 г.?
13. Кой билý ръководíтелите му?
14. Кóй билý наý-геройчният етáп на антифашистката борбá?
15. Каквó стáнало в Бългáрия на 9 септёмври 1944 годíна?

II. Расскажите коротко историю вашего народа.

III. Вместо точек вставьте один из синонимов:

днéшен — съврéменен, създáвam — основávam, изразývam — изkáзвam.
... урóк e лéсен. — Уча... истóрия на Бългáрия. — Прáбългарите сключили сýюз със славýните и ... славянобългарската държáва. —

Димитър Благоев... Българската комунистическа партия. — Студентите... благодарност на преподавателя. — Богомилството.... недоволството на народа.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями:

начело с ..., сключвам съюз с ..., вземам властта в свои ръце, обявявам война на ..., с помощта на ....

ГРАММАТИКА

УПОТРЕБЛЕНИЕ ПРОШЕДШИХ ВРЕМЕН В ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОМ И ИЗЪЯВИТЕЛЬНОМ НАКЛОНЕНИЯХ ДЛЯ ПЕРЕДАЧИ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ

Исторические события, как правило, передаются формами прошедшего времени пересказывательного наклонения.

Например: В края на XIV в. Българиya паднала под турско рабство. Българите видели смела борба за освобождение.

Примечание. Исторические события могут передаваться и формами настоящего исторического времени.

Например: В края на XIV в. Българиya пада под турско рабство. Българите видят смела борба за освобождение.

Формами прошедшего времени изъявительного наклонения исторические события передаются в следующих случаях:

1. Если говорящий является современником исторических событий, о которых рассказывает.

Например: На 9 септември 1944 година българският народ взе властта в свои ръце. Установи се народнодемократично управление и започна социалистическото строителство в града и селото.

2. Если передаются общезвестные исторические факты.

Например: Маркс, Енгелс и Ленин създадоха научния комунизъм

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

Напишите текст в пересказывательном наклонении прошедшего времени:

Войските на генерал Гурко освободиха Търново и през Балкани преминаха в Южна България. Голяма турска войска настъпваше срещу руските войски. Решителният бой става край Струя Загора. Турците бяха 3—4 пъти по-много от руските войски и българските опълченици, които проявиха безпримерен геройзъм. Под Самарското знаме, което минаваше от ръка на ръка, загинаха десетки герои.

ШЕСТДЕСÉТ И ПÉТИ УРÓК

Сегашно преизказно време
Бъдеще преизказно време

РАЗГОВОР

В студéнтия клúб Рáдка срéща студéнти чужденцí и разговáря с тýх.

Рáдка: Дóбър дéн, Вíктор, кák си? Каквó úчите сегá по бýлгарски езíк?

Вíктор: Дóбър дéн, Рáдке, благодаря, добрé съм. Сегá четéм тéкст за истóрията на Бýлгáрия. След нýколко дñй ще отидем на екску́рзия из цýлата странá и ще вýдим нýкои забележítелни исторýчески местá.

Рáдка (обръща се към едíн студéнт от Алжíр): Чúваши ли, Али, тé четéли тéкст за истóрията на Бýлгáрия и щéли да хéдят на екску́рзия из Бýлгáрия. Вáшата грúпа ще пътýва ли нýкъде из странáта?

Али: Да. Ние ще отидем в Плóвдив, Велíко Тýрново, ще вýдим Рóзовата долинá, връх Столéтов на Стáра планинá. Разпráят, че тéзи места били много интересни. Вáрно ли е, Рáдке, че със студéнти чужденци пътýвали комсомóлци и комсомóлки?

Рáдка: Да. Понýкога тé придрúжáнат студéнти чужденци.

Вíктор: Нáшата преподавáтелка ни кáза, че сме щéли да вýдим Шíпка, къдéто през Освободítелната рýско-тýрска войнá бýлгарските опълчénци и рýските войníци се сражáвали с тýрците. Гóре в Балкáна имало голýм пáметник на убитите герóи, имало и хóбav ресторáント. Тáм хóдели мнóго чужденци.

Рáдка: Ние сме úчили, че на вýрхá са стáнали решítелните боевé с тýрците, че бýлгарските опълчénци и рýските войníци герóиски са се бýли и са дáли мнóго жéртви, но са спечéли побéдата и освободíли родината ни.

Вíктор: А вáрно ли е, Рáдке, че тý имало да дбýдеш с нас?

Рáдка: Óще не знáя със сигурност.

Али: Аз познáвам Велíко Тýрново. Ако Рáдка не дóйде, аз ще ви вóдя.

Вíктор: Чúвате ли, другáри, Али познáвал Велíко Тýрново и щáл да ни вóди. Сáмо да не сé загýбим нýкъде!

ГРАММАТИКА

НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ ВРЕИЯ ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОГО НАКЛОНЕНИЯ

1. Образование

а) Пересказывательное наклонение настоящего времени, как и пересказывательное наклонение прошедшего несовершенного времени, образуетя с помощью настоящего времени вспомогательного

Боят на Шипка

глагола *съм* и действительного причастия прошедшего несовершенного времени данного глагола.

Например: Чúваши ли, Али, тé четéли тéкст за истóрията на Бългáрия.

Гóре на Балкаáна юмalo голям паметник на убитите герóи.

б) Пересказывательное наклонение будущего времени образуется с помощью глагола *ша* в пересказывательном наклонении, союза *да* и настоящего времени глагола.

Например: Щéли сме да вýдим Шíпка.

Али щáл да ни вóди във Велíко Тéрново.

Отрицательная форма будущего времени пересказывательного наклонения образуется с помощью безличного глагола *нýма* — *нýмalo* в пересказывательном наклонении, союза *да* и настоящего времени глагола.

Например: Вáрко ли е, Рáдке, че тý нýмalo да дбáдеш с нáс?

1. Формы настоящего и будущего времени пересказывательного наклонения

говóря

Настоящее время пересказывательного наклонения

Ед. ч.	1 л. говорел (-а, -о) съм 2 л. говорел (-а, -о) си 3 л. говорел (-а, -о)	Мн. ч.	1 л. говорели сме 2 л. говорели сте 3 л. говорели

Будущее время пересказывательного наклонения

	Положительная форма	Отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. щáл (-а, -о) съм да говоря 2 л. щáл (-а, -о) си да говориш 3 л. щáл (-а, -о) да говори	нýмalo да { говóря говóриш говóри
Мн. ч.	1 л. щéли сме да говорим 2 л. щéли сте да говорите 3 л. щéли да говорят	нýмalo да { говóрим говóрите говóрят

3. Употребление

Употребление настоящего и будущего времени пересказывательного наклонения не является обязательным. Если говорящий уверен, что передаваемое им сообщение достоверно, он может его выразить настоящим или будущим временем изъявительного наклонения.

Настоящее и будущее время пересказывательного наклонения употребляются обязательно в следующих случаях:

а) При выражении сомнения.

Например: Студентите отивали на екскурзия. (Чух това, но не съм сигурен.)

Върно ли е, че той знаел добрé български език? (Какаха ми, но не вярвам.)

б) При выражении иронии.

Например: Али щял да ни води във Велико Търново. Съм да не се загубим някъде!

Причение. В придаточных предложениях глаголы настоящего и будущего времени не употребляются в пересказывательном наклонении.

Например: Той отишъл на екскурзия, за да се запознай с България. Той обещал, че ще ни разведе из България.

ГРАММАТИЧЕСКОЕ УПРАЖНЕНИЕ

Перескажите текст как рассказ, услышанный вами:

Кръмчо ще си дойде от чужбина и ще донесе радост на всички в къщи. Старият Калинков често наминаше към общината, за да види дали има письмце или телеграма от София. Синът му ще спре в столовицата. Баща не знае колко дни ще остане там, но знае, че трябва да търси пари. Той беше сигурен, че никой няма да му откаже заем. После Кръм ще работи и сам ще изплати заема.

По Г. Караджев

ШЕСТДЕСЕТ И ШЕСТИ УРОК

Обстоятелствено пояснение

НА КИНО

От няколко дни в София се прокъртира филмът „А бяхме млади“. Той е награден на международен кинофестивал. Поради големия интерес към филма в много кина има извънредни прожекции.

Аз съм голем любител на киното. Вчера отидох за билети в киното „Москва“. Моят приятел беше вече там. Пред касата имаше много хора. Едни разговаряха, други четеха вестник. Двама студенти се смееха високо. Всички билети за вечерно представление.

Пристигнахме със закъснение. Когато влязохме в залата, публиката гледаше вече прегледа. Той беше много разнообразен. На екрана се редеха политически събития от цял свят, картини от строителни обекти в нашата страна, от културния живот и спорта.

Главният филм започна. Той представя моменти от антифашистката борба на българския народ. Герби на филма са младежи-рем-

систи. Тé се бóрят за свободá и социálна справедлívост. Вýрата в победата окрýля млáдите патриоти и té умират без stráх.

Артистите игрáят много добрé.

Зрителите следяха фýлма с интерес и напрежение. Остáнахме много доволни.

На излýзане посетителите шýмно сподéляха впечатлénията си. Вýрнах се у нас и дълго не можáх да заспя от вълнёние.

Выражения из текста

1. Следя с интерес (с напрежение). — Следить с интересом (с напрежением).

2. У нас. — здесь: Домой.

Дополнительный словарь

Късометráжен фýлм, пълнометráжен, дългометráжен фýлм, озвучен фýлм, документáлен фýлм, игрáлен фýлм, приключёнски фýлм, исторически фýлм; сценáрий на фýлм, кинорежисьёр, кинооперáтор, кинематогráфия.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Кóй фýлм се прожектира в кíно „Москá“? 2. Каквó предста́вя тóй? 3. Каквý са нéговите герóи? 4. За каквó се бóрят? 5. Кák пúблика следи фýлма?

Обичате ли кíното? От кóй фýлми се интересувате?

II. Подберите прилагательные к словам:

фýлм, представлéние, събитие, съпроти́ва, патриот.

Составьте с ними предложения.

III. Составьте предложения со словами и сочетаниями:

окрýлям, следя, интересу́вам се от . . . , сподéлям впечатлénия.

ГРАММАТИКА

ОБСТОЯТЕЛЬСТВА

Обстоятельства выражаются наречиями, существительными с предлогами (реже — без предлогов), местоимениями с предлогами и т. д.

Например: Тáм имаше много хóра.

Пред кáсата имаше много хóра.

Обстоятельства бывают нескольких видов:

а) Обстоятельства места. Отвечают на вопросы *къде, откъде, докъде.*

Например: Влязохме в зáлата. (Къде влязохме?)

Оттáм не сé вýжда нýщо. (Откъде не сé вýжда?)

Щe вървím пéш до спíрката. (Докъде ще вървím пéш?)

Вýрнах се у нас. (Къде се вýрнах?)

б) Обстоятельства времени. Отвечают на вопросы *кога*, *откога*, *докога*.

Например: Сутрин стáвам рано. (Кога стáвам?)

Ще четá до обед. (Докога ще четá?)

Представлението започват от петнадесети септéмври.
(Откога започват?)

в) Обстоятельства образа действия. Отвечают на вопрос *как*.

Например: Зрителиите шумно сподéляха впечатлението си. (Как сподéляха?)

Младите патриоти умираха без страх. (Как умираха?)
Чáкахме гостите с нетърпение. (Как чáкахме?)

г) Обстоятельства причины. Отвечают на вопрос *зашо* (*по каква причина*).

Например: Има извънредни прожекции поради големия интерес към фíлма. (Зашо има извънредни прожекции?)

Дълго не можах да заспя от еълнение. (Зашо, по каква причина не можах да заспя?)

Ще изляза по работа. (Зашо ще изляза?)

д) Обстоятельства цели. Отвечают на вопрос *зашо* (*с каква цел*).

Например: Отидох в киното за билети. (Зашо, с каква цел отидох?)

Ще замийна за Вáрна на почивка. (Зашо ще замийна?)

е) Обстоятельства условия. Отвечают на вопрос *при какво условие*.

Например: При лóшо врéме самолéтите не летят. (При какви условия не летят?)

ж) Обстоятельства количества и степени. Отвечают на вопрос *до каква степен*.

Например: Мнóго се изморих. (Кóлко, до каква степен се изморих?)

з) Обстоятельства, служащи для логического уточнения.

Например: Непремéнно ще ти се обáдя.

Мóже би ще закъснéя.

Като че лíй се познáваме с Вáс.

Членная форма

Обстоятельства, выраженные существительным мужского рода, членуются краткой членной формой.

Например: На еkráна се редéха карти́ни от строителните обéкти, от културния живóт.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обстоятельства и поставьте к ним вопросы:

Тé чáкат пред щáнда. — Тóй решáва всíчки задáчи бýрзо. — Mácите са наредéни тържéствено. — Но́ва годíна се очáква от всíчки с голя́мо нетърпение. — Тóй пláче от болка. — Týрците потушíли.

жестóко Априлското въстáние. — Тá работи без напрежéние. — От зáпад към изток се простира Стáра планина. — Отивам при касиéra за заплатата си. — Лéвски и Бóтев умряха за свободата на Бългáрия.

2. Подчérкните обстоятельства и объясните, какими словами они выражены:

В Бългáрия земята се обработва с машини. — Тé работят колективно. — През май цъфтят рóзите. — Тé се връщат с пráзни ръцé. — Тýк живéе моят приятел. — Деца слушат приказките с внимáние. — Тé живéят щастливо. — Сéдем години Лéвски обикаля Бългáрия. — По цял дén тá четé в библиотéката.

3. Вместо точек вставьте обстоятельства, отвечающие на вопросы в скобках:

Той четé ромáна ... (кák?). — ... (когá?) ще замýне за чужбина. — ... (къдé?) чакат много хóра. — Пúбликата глéда мяча ... (кák?). — Той нýма да отиде на екскурзия ... (по каквá причина?). — Ще запéя ... (защó?). — Тé отиват в магазýна (с каквá цéл?) ...

ШЕСТДЕСÉТ И СÉДМИ УРОК

Неопределителни местоимения
Отрицателни местоимения

ПРЕД КÁСАТА НА КÝНОТО

Гráжданинът: Другáрко, когá ще се дáва фýлмът „Цár и генерál“?

Касиérkата: Представлениета ще запóчнат от ýтре, другáрю.

Гráжданинът: Иma ли нýкакви билéти за събота?

Касиérkата: Нýма нýкакви билéти. За днéвното представление в недéля от 10 часá останаха още нýколко свéбодни места. Это téзи на втория рéд в партéра.

Гráжданинът: Нéщо дру́го нýма ли?

Касиérkата: Нíщо. Всíчко е продáено. Нýкои представления са откупени изцяло за учáщите се от гимнáзиите.

Гráжданинът: Э, нýма кák!.. Ще взéма téзи двá билéти. По колко са?

Касиérkата: По 30 стотýнки. Заповáдайте.

СЛЕД ПРЕДСТАВЛÉНИЕТО

— Добър вéчер, Тáня. Каквá приятна изненáда!

— Добър вéчер, Рáдке.

— И тý ли бéше на кýно? Разбрá ли всíчко?

— Нé всíчко, но еднá моя състудéнтка ми бéше разкáзала предварително съдържáнието.

— Харéса ли ти фýлмът?

— Да. Напráви ми сíлно впечатление, особено образът на генерál Займов.

- Вийдаш ли се с **нýкого** от нашите познати?
- С **нýкого** не се вийдам. Всички са заёти. Учат за изпит. **Нýкой** не мý се е обáждал.
- Довийдане, Тáня.
- Довийдане, Рáлке.

Выражения из текста

1. Всичко е продáено. — Все продано.
2. Представлéнието е откúпено изцяло. — Все билеты на спектакль полностью закуплены.
3. Нýма кák! — Ничего не поделаешь!
4. Каквá прийтна изненáда! — Какая приятная неожиданность!
5. Прáви ми впечатлéние. — Производить впечатление.
6. Обáждам се на ... — Звонить, заходить ...

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Выучите наизусть текст *Пред кáсата на кýното*.

II. Расскажите о своих впечатлениях по поводу какого-нибудь фильма.

ГРАММАТИКА

I. НЕОПРЕДЕЛЕННЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Неопределенные местоимения образуются посредством прибавления частицы **нý-** (**не-**) к вопросительным местоимениям.

	Единственное число			Множественное число м., ж., ср. род
	мужской род	женский род	средний род	
Для обозначения лиц и предметов	нýкой един	нýкоя една	нýкое едно	нýкои един
Только лиц	нýкого, предлог + нýкого			
Предметов и животных			нéщо	
Признаков	нýкакъв	нýкаква	нýкакво	нýкакви
Количества			нýколко	

Неопределенные местоимения образуются также с помощью вопросительных местоимений и частиц *да*, *еди*, *си*. Эти частицы усиливают неопределенность, даже когда речь идет о знакомых предметах. Частица *си* может придавать презрительный оттенок.

Например: Вземй билёти за кой да е фйлм.

Купй каквй да е плодовé.

Товá се слúчи в ёди кой си грáд.

Чéтох тáзи стáтия в нýкакво си списáние.

Нýкакъв си лéкар я лекúва, но не й помóгна.

2. Употребление

Неопределенные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Нýкой чúка на вратáта. —	Нýкой мýж чúка на вратáта. Нýкоя студéнтка ще изпýлни тáзи задáча.
Нýкои не харéсват тóзи фйлм.	Нýкое детé счúпи стъклóто на прозбреца.
Дру́го нéщо нýма ли?	Нýкои представлéния са откý- пени изýяло.
—	Дáват ли тáзи сéдмица нýкакъв ноў фйлм?
—	Дáйте ми нýкаква интересна кнýга.
—	Йма ли нýкакви билéти за съ- бота?
—	Остáнаха нýколко свободни ме- стá.

Неопределенное местоимение мужского рода **нýкой**, употребленное независимо только для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **нýкого** и косвенного дополнения **нýкого + предлог**.

Например: Ще пýтам нýкого за тóзи адréс.

Вíждаш ли се с нýкого?

Ще дáм билéти на нýкого.

Ударение

Ударение в неопределенных местоимениях всегда падает на первый слог.

Например: нýкакъв, нýколко, нéщо.

II. ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ

1. Образование

Отрицательные местоимения образуются от вопросительных местоимений с помощью частицы **ни-**.

	Единственное число			Mножественное число
	мужской род	женский род	средний род	м., ж., ср. р.
Для обозначения лиц и предметов	никой	никоя	никое	никой
Только лиц	никого, предлог + никого			
Предметов и животных			нищо	
Признаков	никакъв	никаква	никакво	никакви
Количества			николко	

2. Употребление

Отрицательные местоимения употребляются только при отрицательных глаголах.

Отрицательные местоимения могут иметь независимое и зависимое употребление (перед именами существительными).

Независимое употребление	Зависимое употребление
Никой не ми се е обаждал. — — —	Никой приятел не ми се е обаждал. Никоя мајка не иска войнá. Не можќ да взёма билети за никое представление. С никои младёжи в групата не се познавам. —
От последния ред нищо не се вийда. — — — —	Водата најма никакъв вкус. Не видях никаква позната в театъра. Не пропускам никакво състезание на стадиона. Најма вече никакви билети.

Отрицательное местоимение мужского рода **нýкой**, употребленное независимо для обозначения лица, имеет форму прямого дополнения **нýкого** и косвенного дополнения **нýкого+предлог**.

Например: Не познáвам **нýкого** в тóзи грáд.

Не съм се вýждал **с нýкого**.

Нýма да кáжа тóвá **на нýкого**.

Членная форма

Неопределенные и отрицательные местоимения никогда не членятся.

Не членится и имя существительное, стоящее после них.

Ударение

Ударение в отрицательных местоимениях всегда падает на первый слог:

Например: **нýкой**, **нýкакъв**, **нýщо**.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек впишите неопределенные местоимения, отвечающие на вопросы, заданные в скобках:

Тáня йска от библиотекárката ... българска книга. (**Каквá?**) — Посетíхте ли ... български грáд? (**Кóй?**) — Във всéки етáж на библиотéката йма по ... отдéла. (**По кóлко?**) — ... български фíлми са наградéни на междунарóдни фестивáли. (**Кой?**) — Глéдах фíлма „Цáр и генерáл“ .. пýти. (**Кóлко?**) — Прочéте ли ... стихотворéние на Бóтев? (**Каквó?**) — Тéзи дñи ще се дáва ... нóба óпера. (**Каквá?**) — В глáвната рóля ще пéе ... италиáнски артист. (**Какъв?**) — Купéте ... за закúска. (**Каквó?**) — Искам да ти кáжа ... вáжно. (**Каквó?**) — Трýбва да поговóря с ... другáр. (**С кóгó?**) — Мóга ли да говоря с ... от вáс? (**С кóгó?**) — Снощи слúшах по рáдио ... хúбава пéсен. (**Каквá?**) — Вчéра отсéствувах от учýлище, но ще препíша от ... урóка. (**От кóгó?**) — Свобóден ли си дñес, илий юмаш ... рáбота? (**Каквá?**) — Ще пýтам ... кълé е кíно „Москáв“. (**Кóгó?**) — Порýчай на ... да ти кóпу билéт за „Цáр и генерáл“. (**На кóгó?**)

2. Вместо точек напишите неопределенные местоимения с частицами *еди*, *да е*, *си*:

Ще си кóпя ... нóба врýзка. — ... момчé счýпи стъклóто на прозо-реца. — Кáза ми, че живéе на ... нóмер. — Нýмам хранá за вечéря и ще јм ... . — ... младéж ѹскаше да ме прерéдй на опáшката пред теáтъра. — Прочéти ми ... стихотворéние на Смирненски. — Дáй ми ... книга.

3. Вместо точек вставьте стрицательные местоимения, отвечающие на вопросы, заданные в скобках:

Не срéднах ... от нáшите познáти. (**Когó?**) — Диéс ... не дойдé у нáс. (**Кóй?**) — Не мóга да ти кáжа ... интересно. (**Каквó?**) — Тéмно е, ... не сé вýжда. (**Каквó?**) — Не знáя ... българска дўма. (**Каквá?**) — В кíното не видýх ... познáт. (**Кóй?**) — Не можáх да кóпя билéт на ... от мóбите другáри. (**На кóгó?**) — Нýмам ... дрéбни парý. (**Каквý?**) — Тóй е егóист, не обýча ... (**Когó?**) — Фíлмът не харéса на ... (**На кóгó?**) — В читáлнята нýма ... свободно място. (**Каквó?**) — Не разбрáх ... дўма в изречéнието. (**Кóй?**)

4. Замените указательные местоимения отрицательными

Ивáн нýма (такóва) палтó. — Не обýчам да нóся (такéв) пулóвер. — Днéс не взéх (такéв) вéстник. — В мóята вáза нýма (такíва) цветý. — От библиотéката не сé изнáсят (такíва) книгы. — Не прочéтох (тáзи) стáтия във вéстника. — (Óнзи) другáр не мé потýрси. — Не искам да уча в (такóва) професионално учýлище.

Образец: Ивáн нýма (такóва) палтó. — Ивáн нýма никакво палтó.

5. Ответьте на вопросы, используя отрицательные и неопределенные местоимения:

Кóй ще дойде с мéне на разхóдка? — С кóго говóрихте за мéне? — На кóго пýсахте днeс писmá? — Кóлко чýфта обúвки ще кóпиш? — Кóй Бóтеви стáтии прочéте? — Какvý изпiti ще имате сегá? — Какvó закýсихте тáзи сýтрин?

ШЕСТДЕСÉТ И ОСМИ УРÓК

Обособени части на изречението

КОСÁЧИ

Пáдна чúдна лýтна нóш, прохлáдна и свéжа. Безкрайното тракийско полé потýна в мрák.

Марýца тýхо подплискваше мýтните си водý. Вláга и хладина лъхаше из тáйствените ѹ недrá.

От ливáдите край нéя се обáди ясен мýжки глáс и потýна в тишинáта.

— Ан-дрé-я-я-я, Ан-дрé-я-я-я!

— Йда, ѹ-даа! — отзовá се друѓот отдалéче.

След мáлко свéтна óгън. Бúхнаха игриви плáмъци. В тáхната слáба светлинá, кóято се поглъщаše от окóлния мрák, се мýрнаха хóра. Товá бýха петýма селяци от загóрските кráища, дошли с косý на рáмо да тýрсят ráботa в далéчна Тráкия.

Лáзо, сýх, слáбичък мóмък, бéше клéкнал до óгъня и подтикваше сýчките. Другите, увýти в ямурлúци, бýха налягали óколо óгъня. Нáй-стáрият от тýх, петдесетгодиšен мýж, бéше подпрýл главá на жýлестата си рýкá, глáла до лáкът, и пúшеше замечtáн. Срешу него лежéше Благолáжът. Тóй постóйно шáваше и се мýчеше да скрие кракáта си под кéсия ямурлúк. Рýсите му чóрлави мустáци вýимаха половината от лицéто му. Под голéмите му гýсти вéжди игрáеха хýтри и ємни очи.

— Лáзо, тý чýл ли си песентá за невýрната бúлка Стóйница? — попитa Благолáжът. — Искаш ли да я изпéя?

— Всé едно — рéче Лáзо.

Веднáга в тýмнинáта се подáде гýст, слáдък и треперлив глáс и заизвýва тýжна прочýвствена пéсен.

Лáзо лежéше и мýслеше.

Мъчтélна въздишка се изтрýгна от Лáзовите гърдý.

Ноштá напréдна и унéсе в дълбóки сънища всýчко набколо. Бá-
лото мънýче, **свýто на кълбó**, спокóйно бéше заспáло край догоréлия
бóгън, над кóйто едвá-едвá избúхваха и гáсхеха нéмощи плáмъчета.

Косáчите един след дру́г заспáха. Огънят запóчна да загáсва.

Сáмо Лáзо не заспá. Закáчките размéтиха млáдата му душá и
въобразéнието му зарисúва картини, **една** след дру́га **пó-мъчтélни**.
Мисълтá му го отнéсе при Пéнка в сéло. Тóй я вíжда тýнка, пýргава
и бáла катó сняг. Тá стой на къщния прáг и дълго и тýжно глéда
прáшния пýт, кóйто се вие из полéто за към далéчни странí. По тóя
пýт замýна Лáзо и я остáви. Остáви я за пýста печálба...

Лáзо се стрéсна и стáна.

— Каквó прáя áз тýк? — помýсли тóй и отмéтина ямурлúка.

Ноштá мълчéше. Сáмо щурците тýхо и едноглásно цéрката: Пéнка,
Пéнка, Пéнка...

Рáно сутринтá, когáто дрезгавинáта на блíзкия дén вдýгна косá-
чите, té видяха, че Лáзо не бéше при тýх.

По Елýн Пелýн

Выражения из текста

1. Светлинáта се поглýща от мráка. — Свет потглощается мраком.
2. Вé еднó. — Все равно.
3. Извýва се пéсен. — Льется песня.
4. За пýста печálba! — И все из-за денег.

Синонимы

озýртам се	— оглéждам се	игрýв	— жив
плáхо	— страхливо	разпрáвям	— разкáзвам
чудновáт	— необикновéн	усýлен	— тéжък

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Опишите ночной костер.

II. Ответьте на вопросы:

1. Защó косáчите са дошлý в Тráкия?
2. Каквó чўствува Лáзо след песентá на Благолáжа?
3. Какéв е живóтът на сéляните във вáшата странá?

III. Найдите родственные глаголы к словам:

косáч, сýн, пýт, светлинá, игрýв, печálба.

IV. Составьте с ними предложения.

V. Составьте предложения с сочетаниями, данными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ОБОСОБЛЕННЫЕ ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Второстепенные члены предложения, уточняющие и дополняющие смысл другого члена предложения

и выделяемые в речи краткой паузой, называются обособленными членами предложения.

Например: Пáдна чúдна лýтна нош, прохлáдна и свéжа.

Бýлото мънýче, свito на кълбó, спокóйно бéше запáло край догорéлия бгън.

Обособленные члены предложения имеют большую, по сравнению с необособленными членами предложения, выразительность.

Например:

Необособленные члены
предложения

Пáдна чúдна, прохлáдна и свé-
жа лýтна нош.

Обособленные члены
предложения

Пáдна чúдна лýтна нош, про-
хлáдна и свéжа.

Обособленными могут быть определения, приложения и обстоятельства.

1. Обособленные определения

Например: Тóй бéше подпрýл главá на жýлестата си ръкá, гóла
до лákът ...

Другите, увýти в ямурлúци, бýха налягали óколо бгъня.

Обособленные определения выделяются запятыми и не членуются.

2. Обособленные приложения

Например: Лáзо, сúх, слáбичък мóмък, бéше приклéкнал до бгъния.

Обособленные приложения выделяются следующими знаками препинания:

а) Запятой.

Например: Нáй-стáрият от тýх, петдесетгоди́шен мýж, пúшеше замечтáн.

б) Двоеточием — при перечислении.

Например: В изгрáждането на социалíзма участвуват всíчки:
работниците, сéляните, интелигéнцията.

в) Скобками — если дополнительно сообщается что-либо.

Например: В средáта на Бългáрия се издýга Стáра плáнина
(Балкáнът).

3. Обособленные обстоятельства

Чаще других обособливаются обстоятельства места и времени, находящиеся после другого обстоятельства того же вида.

Например: Тáм, на мястото на стáрата воденичка, ще строят
електрýическа центрáла.

Сутринтá, на разсъмване, косáчите видяха, че Лáзо не
бéше при тýх.

Деепричастие, выступающее в роли обстоятельства, всегда обособляется.

Например: Той тръгна на печалба, оставяйки младата си женá.
Обособленные обстоятельства выделяются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните обособленные члены предложения и определите их вид. Расставьте запятые.

РУСИТЕ ЙДАТ

Излизаме ня пътя. Сред селото на площа да се събрали много хора: мъжé, жени, деца. Всички са весели. Есички разговарят за русите нашите свободители.

- Аз ги видях.
- И аз ги видях.
- И яз.
- И яз... — викат момчетата сияещи от радост.

Русите наближават. Виждат се гостиите редове на войниците с пушки на рамо, а нататък, докъдето ти очите стигнат, само пушки, пушки. Пред войската върви командирът строен възрастен мъж със сабя отстрани.

- Като наближава селяните излезли на пътя командирът се спира.
— Добрé дошли, братушки! — викаме ние... — Добрé дошли!
Чува се продължително „урá“.

Народът развълнуван също започва да вика.
Една мома подава китка цвете на командира. Усмивайки се той благодаря и вдига ръка към шапката си.

Войниците тръгват, народът хвърля цветя по пътя им. Едно тържество невиждано дотогава!

По Т. Г. Влайдков

2. Выделенные определения замените обособленными определениями:

Ботевата чета се би за свободата на поробената от турците родина. — Просълзените четници целунаха родната земя. — В България се произвежда прочутото в цял свят розово масло. — Край София се издига величествената и красива Витоша. — Утре ще се състий среща между брешите се за световно првенство отбори.

3. Обособленные определения замените необособленными:

Развълнуван, капитанът отстъпи парахода на Ботев. — Поздравихме артиста, награден на фестивала. — Братята, изненадан, се хвърли към топката. — Младежът, разочарован, седна на мястото си. — Доволна от играта, публиката ръкопляскаше продължително. — Отбърт, победен, напусна игрището.

4. Употребите в предложениях данные слова в качестве распространенных обособленных определений:

уморен, ободрен, узрал, цѣфнал, радостен.

ШЕСТДЕСÉТ И ДЕВÉТИ УРОК

Сложно съчинено изречение
Съчинителни съюзи (продължение)

ЁНЬО И ЦВÉТА

Цвéта сйтно вървéше по тýсната пътéка междú градините с кобилица на рамо. Тý се връщаше от клáденчето. Там вéчér сéлските мом

мий отиваха за водá. Над долá пáдаше здрáч и Цвéта бýрзаше. Иззáд голéмия дýнер на еднá стáра вýрбá ненадéйно изскóчи Ёньо и пресрéцна девойката.

— Добър вéчér,
Цвéто!

— Дал бóг добró, бáте Ёньо — отговóри Цвéта и кракáта ѝ се подкосíха от стрáх и вýlnéние.

— Мóже и бáте да съм ти, мнóго поб

стár съм от тéбе, но спрý. Ѝскам да пýйна водýца.

Цвéта се поколебá. Дали да спré, или да отмýне? Лицéто ѝ зарумений, тý се засмý и се засráми.

Ёньо хвáма лéко кобилицата, навéде се, пý водá от бéлия мéдник и поглéдна Цвéта. Тý си трýгна, но Ёньо не пýсна кобилицата.

— Мнóго бýрзаш.

— Оставай ме, бáте Ёньо, мáма ме чáка.

Вýlnéние и непознáт дотогáва срám изгорíха Цвéта.

— Не бýрзай тóлкова, амí спрý. Тý си вéче момá и мáйка ти не тé чáка да се вýренеш самýчка — сé нýкого ще ѝ заведéш. Заведí мéне, Цвéто.

— Бáте Ёньо, каквó говориш? Аз съм óще мýничка.

— И врабчéто е мýничко, па и тó гнездó си вие.

Мýнажа двé Цвéтини другárки, поглéднаха я зачúдено и забýрзаха. Цвéта съвсém загýби кураж. Срám я горéше катó бгън. Каквó ще кáжат другárките ѝ?

— Янке, Янке — подвýкна тý гúзно и плахó, — чáкайте ме. Зáедно ще вýрвýм.

— Такá ли? — рéче Ёньо обидено. — Катó е такá, върви си.
Той отстъпи назад, напрáви и път, алá не тръгна по пътеката, а слéзе към долá. Не искаше никой да го види.
Цвéта се обърна, та го поглédна винбно, извинително.

Ёньо уловí тóзи поглед, почувствува се победител и гордост изпълни душáта му.

Цвéта се върна в къщи съкрушéна. Ще я заприкаже ли пák Ёньо, илий нýма да я поглédне? Ходеше катó замáяна. Нýто можá да вечéря, нýто продúма на нýкого.

Тáзи нóщ за прéв път я остави тýхият дéтски сън.

Среднóщ Цвéта скóчи от леглбто, залепи горéщо чéло върху студéното стъклó на прозóреца и впí отчáяно очí навън.

Каквó се мárка тám? В сáнката на срёщния зíд изпýкна ёдра мýжка фýгура по бéли ръкáви, мýна тýхо, спрý се срещу къщата на Цвéтини и се изпráви. Фýгурата тý се очертáваше под светлината на месечината, тý се гúбеше в сáнката на зидá.

Ёньо! Той е тýк, близо до нéя, пред тýхната къща!

Ёньо дéлго стой до нýския зíд и тýхо, предпазливо си отíде.

Цвéта се заглéда след него. Душáта ѝ се успокой. Тýха дрýмка скlopí очите ѝ.

По Елýн Пелýн

ДОКЛÉ Е МЛАДОСТ

Доклé е мла́дость, злáтно сльнце грéй,
сърцéто злáтни блáнове лелéй.

Доклé е мла́дость, лéко път се хóли
и лéки са светóвните несгóди.

Доклé е мла́дость, всýчко е шегá;
не хвéрля сáнка на сърцé тъгá.
Дори тъгáта извор е на рáдост —
доклé е мла́дость, áх, доклé е мла́дость!

Пéнчо Славéйков

Выражения из текста

1. Пáда здрáч. --- Смеркает.
2. Дáл бóг добró. --- Бог помочь.
3. Кракáта ми се подкосýват. — Ноги подкашиваются.
4. Вíя си гнездó. — Вить гнездо.
5. Гúбя курáж. — Терять мужество.
6. Впíвам очí (поглед) в . . . — Впиваться взглядом в ...

Синонимы

ненадéйно — неочáквано
срáм — стеснение
предпазлýво — внимáтельно
вълнéние — смущéние
зýд — огráда

склóпям очí — затвáрям очí
зарумéнявам — зачервáвам се
съкрушéн — разбít
сé — всé

Дополнительный словарь

Любíм, любíма.

Влóбвам се. Влóбен съм в... . Любя. Прáя предложéние за жe-
йтба.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Цвéта на врýщане от клáденеца.
2. Срéщата на Цвéта и Ёньо.
3. Вълнéнията на Цвéта.
4. Ёньо пред Цвéтини.

II. Охарактеризуйте Цвету.

III. Вместо точек вставьте подходящие глаголы:

Еднá лáстовичка ... гнездó под пéкрива на нáшата кéща. —
В живóта ю ма мнóго тру́дности, но áз не ... . — От стрáх кракáта
ми ... . — Когáто се врýщах от разходка, ... здрáч.

ГРАММАТИКА

СЛОЖНОСОЧИНЕННОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ. СОЧИНТЕЛЬНЫЕ СОЮЗЫ

Простые предложения в составе сложного могут, в зависимости от смысла, связываться соединительными, разделительными и противительными отношениями.

1. Сложносочиненные предложения, выражающие соединительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих соединительные отношения, простые предложения показывают одновременные или последовательные действия.

Простые предложения в составе сложного связываются бессоюзным способом или с помощью союзов *и*; *и—и*; *нé сáмо, но и*; *нáто—нáто*; *та*; *на*.

Например:

Младéжите и пýха, и се смýха, и си разкáзваха спóмени от детíиството.

и—и

Действия происходят последовательно

Тáня нé сáмо четé добré бýлгар-
ски, но и пýше без грéшки.

не сáмо, но и=и

И врабчёто е мъничко, па и тó
тиездó си вие.

па = и
Употребляется в раз-
говорной речи.

Цвёта се обърна, та го изглéда ви-
нбвно.

та = и
Употребляется в разго-
ворной речи.

2. Сложносочиненные предложения, выражающие разделительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих разделительные отношения, простые предложения показывают действия или чередующиеся, или взаимно исключающиеся; иногда возможно только одно из действий.

Простые предложения в составе сложного связываются союзами *или*, *или* — *или*, *далí* — *или*, *ли* — *или*, *тý* — *тý*, *хéм* — *хéм*.

Например :

Или елá у нас в 14 часá, или въобще
не йдтай до довéчера.

или — или
Действия взаимно ис-
ключаются.

Дали да спré, или да отмиne ?

далí — или
Выражается колебание.

Ще я заприкáже ли пák Еньо, или
няма да я поглéдне ?

ли — или = дали — или

Фýгурата тý се очертáваше, тý се гý-
беше в сýнката на зидá.

тý — тý
Действия последователь-
но чередуются.

Хéм ще се разхóдиш, хéм ще кулиш
хляб.

хéм — хéм
Действия совершаются
одновременно.

3. Сложносочиненные предложения, выражающие противительные отношения

В сложносочиненных предложениях, выражающих противительные отношения, простые предложения показывают действия, противопоставляющиеся одно другому.

Простые предложения в составе сложного связываются союзами *а*, *но*, *обаче*, *алá*, *пóк*, *сáмо че*, *амí*.

Например :

Áз слéдвал в университéта, пък тóй работи в завбода.

пък

Действия разграничиваются

Влязох в стáята, обáче не намéрих нíкого.

обáче = но

Тóй ѝ напрáви пéт, алá не трýгна по пътékата.

алá = но

Употребляются в разговорной речи.

Не бýрзай, амí спriй.

амí = но

Действие в утверждительном предложении резко противопоставляется действию в отрицательном предложении.

Искам да учá бългáрски езíк, сáмо че нýмам рéчник.

сáмо че = но

Действия противопоставляются частично.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужные сочинительные союзы и расставьте запятые:

Цвéта си отíва в кéщи ... Éньо я спíра на пътékата. — Двéте момчéta вýкали невóлята ... тý не им се обáдила. — Знаeш ... когá се е освóбодíла Бългáрия от тýрско рóбство ... не сý чéл нíйшo от бългáрската истóрия? — Отíдоха на кáсата... билéтите бýха свéршени. — Éньо бóше скрýт зад зидá ... лунáта го огry ... Цвéта го видý. — Мóят другáр ще слéдва задóчно ... ще рабóти в производството ... ще учí. — Цвéта ... погléждаше пláхо Éньо ... навéждаше засráмено очý. — Отíдох на кíно ... фýлмът не мý харéса ... си излýзох по средáта на представлéнието. — Щe посетíш ... Велико Тýрново ... сегá нýмаш врéме? — ... мóжеш да ми услýжиш с учéбника си по геогráфия ... ти трýбва? — Бóтев ... пýшеше стихотворéния... редактираше революционни вéстници. — Бóлният ... говори ... ядé ... сáмо спí. — Тóй се влóоби в нéя... и напрáви предложéние за женийтba.

2. Из данных пар простых предложений составьте сложносочиненные предложения, употребив подходящие союзы.

Той говори добре български език. Той пише лошо на български език. — Падна здрав. Момите и ергените продължаваха да се разговарят на кладенчето. — Цвета се върна в къщи. Тя беше съкрушена. — Днес времето беше непостоянно. Валеше дъжд. Грееше слънце. — Ще прекараш ли лятото в България? Ще отидеш ли в Москва? — Ботев възпита борбата за свобода. Ботев умря за свободата. — Тя не говори добре български език. Тя не пише добре на български език. — Купих си билет за опера. Забравих билета в къщи. — Благолажът разказваше приказка. Косачите го слушаха с интерес.

Образец: Той говори добре български език. Той пише лошо на български език. — Той говори добре български език, обаче (але, но) пише лошо на български език.

3. Составьте сложносочиненные предложения с глаголами:

Връщам се, пресрещам, спират. — Засрамвам се, заруменявам, губя кураж. — Плача, смяя се. — Ям, плащам, излизам.

4. Определите вид сложносочиненных предложений в тексте. Подчеркните союзы, и расставьте запятые.

ГЕРОЙ

Боят при Драва пламна. Огните се промъкна незабелязано при враговете. Фашистите го обградиха но той не се предаваще.

— Аз съм сам а те са много! — мислеше той. — Ще загина обаче няма да падна жив в ръцете им!

Младежът нито мислеше за смъртта нито се боеше от нея. Той хвърли една бомба в редиците на враговете и легна на земята. Бомбата избухна, разпръсна се на парчета и няколко неприятелски войници паднаха убити. Фашистите не знаеха какво да правят. Дали да чакат или да бягат? Изплъщени, те се обърнаха па хукнаха назад.

— Герой! — поздрави командирът Огнин.

По Иван Мартинов

СЕДЕМДЕСЕТИ УРОК

Бъдеще време в миналото

ПРЕД РАЗСТРЕЛ

В затворническата килия вече втори месец лежеше Борис Илов. Осъдиха го на смърт за саботажи против хитлеристките оккупатори.

Преди съдебния процес Борис мислеше, че няма да му наложат тежко наказание. Не беше извършил никакво престъпление. Когато му прочетоха обвинителната реч, той остана поразен. Щаха да го разстрелят. Побледня леко, но не трепна. Стана му мъчно само за детсято. Той беше съвсем малко, щеше да расте сираче и нямаше да запомни баща си.

Едйнствената рáдост за Борис в затвóра бýха новините за отстъпването на хитлеристите. Тé търпяха поражéние след поражéние. Скóро Червéната армия щéше да им нанесé и послéдния úдар.

Една нóщ желáзната вратá на килията се отвóри.

— Събíрай си багáжа, мéстим те в дру́г затвóр! — кáза полицáят.

Борис, кóйто за момéнт щéше да повýрва, разбрá всíчко. Кráят бéше дошъл.

Извéдоха го навéн. Нощá бéше мрáчна и студéна. Борис се спрý за мýг и вдýгна главá.

— Другáри! — вýкна тóй, сýкаш щéше да произнáся дýлга и плáменна рéч. — Аз отíвам на смýрт. Отмъстéте за мéне. Продължéте борáта!

От сивия кóрпус на затвóра се чýха виковé. Нýкои запýха:

„Бóй послéден е тóя,
дрúжно всí да вървýм.

С Интернационала
светá да обновýм!“

По Г. Каráславов

Выражения из текста

- Лежá в затвóрническа килия (в затвóра). — Сидеть в тюремной камере (в тюрьме).
- Осъждам на смýрт. — Приговаривать к смерти.
- Търпя поражéние след поражéние. — Терпеть поражение за поражением.
- Нанáсям úдар на... — Наносить удар (кому)...
- Кráят и́два. — Приходит конец.
- Отíвам на смýрт. — Идти на смерть.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

- Защó Борис Илов е осъден на смýрт? 2. Кák посрéща тóй смýртната присéда? 3. Кóя е единствената рáдост за него в затвóра?
4. Кák се дýржí Борис преди смýртта си?

II. Расскажите, как выводили Бориса из тюрьмы.

III. Охарактеризуйте Бориса.

IV. Составьте предложения со словосочетаниями из раздела *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

БУДУЩЕЕ ВРЕМЯ В ПРОШЕДШЕМ

1. Образование

Будущее время в прошедшем — сложное время. Оно образуется с помощью прошедшего несовершенного времени вспомогательного глагола *ца*, частицы *да* и настоящего времени данного глагола.

Отрицательная форма будущего времени в прошедшем образуется с помощью неизменяемой формы глагола **нýмаше**, частицы **да** и настоящего времени данного глагола.

Формы будущего времени в прошедшем

*Вспомогательный глагол **съм***

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	щýх да бýда (щýх да съм) щёше да бýдеш (щёше да си) щёше да бýде (щёше да е)	щýх ли да бýда (щýх ли да съм) щёше ли да бýдеш (щёше ли да си) щёше ли да бýде (щёше ли да е)
Мн. ч.	щýхме да бýдем (щýхме да сме) щýхте да бýдете (щýхте да сте) щýха да бýдат (щýха да са)	щýхме ли да бýдем (щýхме ли да сме) щýхте ли да бýдете (щýхте ли да сте) щýха ли да бýдат (щýха ли да са)
	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	нýмаше да бýда (нýмаше да съм) нýмаше да бýдеш (нýмаше да си) нýмаше да бýде (нýмаше да е)	{ нýмаше ли да бýда (нýмаше ли да съм) { нýмаше ли да бýдеш (нýмаше ли да си) { нýмаше ли да бýде (нýмаше ли да е)
Мн. ч.	нýмаше да бýдем (нýмаше да сме) нýмаше да бýдете (нýмаше да сте) нýмаше да бýдат (нýмаше да са)	{ нýмаше ли да бýдем (нýмаше ли да сме) { нýмаше ли да бýдете (нýмаше ли да сте) { нýмаше ли да бýдат (нýмаше ли да са)

чета́

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	щя́х да чета́ щёше да четёш щёше да четé	щя́х ли да чета́ щёше ли да четёш щёше ли да четé
Мн. ч.	щя́хме да четём щя́хте да четёте щя́ха да четат	щя́хме ли да четём щя́хте ли да четёте щя́ха ли да четат
Отрицательная форма		Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	нýмаше да	нýмаше ли да
Мн. ч.	чetá четёш четé четём четёте четат	чetá четёш четé четём четёте четат

2. Порядок слов

В вопросительной форме частица *ли* ставится перед частицей *да*.

Краткие формы личных местоимений и возвратно-личные местоимения *се*, *си* ставятся после частицы *да*.

Например: Щя́ха да го разстрéлят.

Щя́хме да се разхóдим из градá.

Щёше ли да ги покáниш в къщи?

3. Значение и употребление

Будущее время в прошедшем обозначает прошедшее действие, которое должно совершиться после того прошлого момента, о котором идет речь.

Момент, о котором идет речь, может быть выражен глаголом в прошедшем времени (прошедшим совершенным, прошедшим несовершенным, прошедшим предварительным временем) или может подразумеваться.

Прошедшее действие,
о котором идет речь

Фашйстите търпяха поражение след поражение.

Пътниците заеха места си.

Борис беше написал писмо.

(След смъртта на Борис)

Действие, которое должно совершиться после того момента, о котором идет речь

Червена армия щеше да им нанесе последния удар.

След пет минути влакът щеше да тръгне.

Жената му щеше да го получи след неговата смърт.

Детето щеше да расте сираче.

4. Значение и употребление будущего времени и будущего времени в прошедшем

Будущее время обозначает будущее по отношению к настоящему времени действия

Например:

Пътниците заемат (наст. вр.) места си.

Пътниците заеха (прош.сов. вр.) места си.

Петимата косачиijdvat (наст. вр.) на работа в Тракия.

Петимата косачи дойдоха (прош. сов. вр.) на работа в Тракия.

Будущее время в прошедшем обозначает действие, будущее по отношению к моменту в прошлом

След пет минути влакът ще тръгне (буд. вр.).

След пет минути влакът щеше да тръгне (буд. в прош.).

Тук ще прекарят (буд. вр.) цяло лято.

Тук щяха да прекарят (буд. в прош.) цяло лято.

Будущее время в прошедшем употребляется также для обозначения действий, которые были возможны, но не были осуществлены.

Например: Борис, който за момент щеше да повярва (но не повярва), разбра всичко.

Щях да замина за чужбина (но не заминах).

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в вопросительной и отрицательной формах будущего времени в прошедшем следующие предложения:

Лазо щеше да се върне на село. — Тя щяха да си поправят колата. — Тази вечер Цвета щеше да отиде на кладенец. — Вие щяхте да пътувате. — Щях да отсъствува от лекции.

2. Выделенные слова замените падежными формами личных местоимений:
Щях да поздравя артистите. — Той щёше да взéме книгата. —
Пётър щёше да дадé билéта на Христо. — Щяхме да превéждаме
нóвия тéкт.

3. Глаголы в скобках поставьте в нужном будущем времени:

Букурéц се основá Центрáлният революциóнен комитéт. Той (ръковóдя) подготвката за въстáние. — В Румъния се създáдоха чéти, който (отида) в Бългáрия. — Двáмата бráтя впрéгнаха волóвете. (Отида) в горáта за дýрвá.

4. Глаголы настоящего времени замените глаголами прошедшего несовершенного времени. Глаголы будущего времени замените будущим в прошедшем:

Дýмо Казáка нóщем не спí. Той мýсли за богáтството на Деян. Кóлко нýви ще дадáт? За кóлко врéме ще ги увéличí? Той ще има свóй дóм.

Сáмо едно тревóжи Дýмо. Кýна е сакáта. Еднáта ѝ ръкá е крýва. Но акó тý не é сакáта, нýма да му я дадáт за женá. Той нýма да стáне господár на нéйното богáтство.

По Г. Каráславов

5. Напишите сочинение на тему *Един неосъществено пътуване*.

СЕДЕМДЕСÉТ И ПЪРВИ УРОК

Относителни местоимения (продължение)

Подчинено определително изречение (продължение)

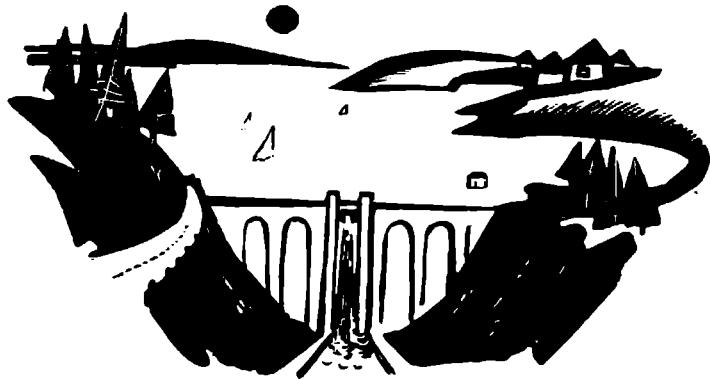
СТРОЙТЕЛСТВОТО В БЪЛГÁРИЯ

След Девéти септéмври 1944 г. в Бългáрия запóчна усýлено социалистическо строителство.

Изградíха се грамáдни язовíри, който събрáха водíте на планинските реки. През горéците лéтни днí тé напóяват плодорóдните равнини. Блестáт язовíрите: „Искýр“, нéдалеч от Сóфия, „Гéбрю Димитров“ до Стáра Загóра, „Васíл Колáров“ в Родопите, „Алексáндър Стамбóлийски“ край гráд Севлиево.

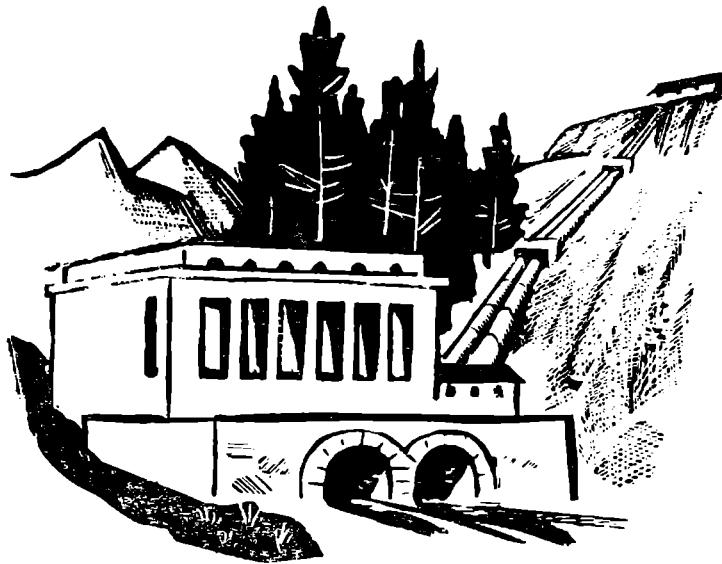
Постройха се електроцентráли, чийто енергия се изпóлзува в селíщата и предприятията. Всíчки градовé и селá в Бългáрия са електрифицирани.

Електрическата енергия двíжки турбините на мнóго нóви завóди, чийто машíни раббтят денонбóщно. Химкомбинáтът в Димитровград, най-голéмият на Балкáните, произвéжда изкуствени тóрове. В завóд „Вулкáн“ се получáва доброкáчествен български цимéнт, от кáкъто нáшата странá ѝма голýма нýжда. В Плóвдив и Кéрджали

Язвејр

тъма олобно-щинкови завоѓи. Край Перник се издига металургичният завод „Ленин“. Гордост на нашето строителство е огромният металургичен комбинат „Кремиковци“, в чието изграждане участвуват хиляди работници. Построен е и нефтохимически комбинат край Бургас.

Електроцентрала

Израснаха нови промишлени и майнни центрове, каквите са Рудозем, Мадап, Димитровград.

И бъче много завоѓи и електроцентрали построиха трудещите се у нас и създадоха нашата тежка промишленост.

Выражение из текста

Тéжка промýшленост. — Тяжелая промышленность.

Дополнительный словарь

Лéка промýшленост, текстилна промýшленост, хранителна промýшленост, машиностроителна промýшленост, химíческа промýшленост.

Увеличáвам продúкцията. Подобráвам кáчество на продúкцията. Намалýвам себестойносттá на продúкцията.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Ответьте на вопросы:

1. Когá запóчва социалистíческото строítелство в Бългáрия?
2. Какви язовири има в Бългáрия? 3. За каквó слúжат té? 4. Кой е нáй-голéмите завóди? 5. Каквó произвéждат té? 6. Кой са промýшлените и мýнните цéнтрóве в Бългáрия?

II. Расскажите о строительстве в вашей стране.

ГРАММАТИКА

I. ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Для обозначения	Единственное число			Множественное число м., ж., ср. р.
	Мужской род	Женский род	Средний род	
Признаков	какъвто	каквáто	каквóто	каквýто
Принадлежности	чийто	чия́то	чиéто	чийто
Количества			кóлкото	

II. ПРИДАТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Придаточное определительное предложение связывается с главным посредством относительных местоимений-союзов **кóйто**, **какъвто**, **чийто**, **кóлкото**.

Относительное местоимение **какъвто** согласуется в роде и числе с тем словом в главном предложении, к которому оно относится.

Например : Завód „Вулкán“ произвéжда цимéнт, от **какъвто** на-
шата странá се нуждае. (Какъв цимéнт?)

Какъвто е башáта, такъв е и **синéт**. (Какъв е синéт?)
Тé създáдоха **машини**, **каквítо** не é имало досегá.
(Какви машини?)

Той извýршва **дéло**, **каквóто** никой не é очáвал.
(Каквó дéло?)

Каквóто посéеш, **такóва** ще пожýнеш. (Каквó ще по-
жýнеш?)

Изrásнаха нови промýшлени **цéнtrовe**, **каквítо** са Ру-
дозéм, Мадáн, Цимýтровград. (Какви цéнtrовe?)

Относительное местоимение **чийто** согласуется в роде и числе с тем словом в придаточном предложении, которое стоит после него.

Например : Тúк ще има електроцентráла, **чийто** *строéж* скóро
ще запóчне.

Създáдоха се електроцентráли, **чийто** *енéргия* се из-
ползува в сéлицата и предприяýтията.

Гóрдост на наáшата промýшленост е комбинáтът „Кре-
миковци“, в **чиéто** *изgráждане* участвуват хýляди
работници.

Тé построíха завód, **чийто** *машини* работят денонóщно.

Запомните

Тúк ще има електростáнция. <i>Строéжът</i> на електростáнцията ще запóчне скóро.	} Тúк ще има електростáнция, чий- то <i>строéж</i> ще запóчне скóро.

Местоимение **кóлкото** не изменяется.

Например : Ще ви заплатя тóлкова парý, **кóлкото** юскате.
Кóлкото изработите, тóлкова ще полúчите.

Замена придаточного определительного предложения обособленными членами предложения

Придаточное определительное предложение может заменяться об-
собленным определением или обособленным прило-
жением.

Например :

Придаточное определительное предложение

Товá бýха петýма сéляни, който бýха дошлí с косí на ráмо в далéчна Тráкия.

Химкомбинáтът в Димитровград, който е най-голéмият на Балкáните, произвéжда изкуствени тóрове.

Замена придаточного определительного предложения обособленным членом предложения способствует краткости выражения и устраниению повторений.

Обособленный член предложения

Товá бýха петýма сéляни, дошлí с косí на ráмо в далéчна Тráкия.

Химкомбинáтът в Димитровград, най-голéмият на Балкáните, произвéжда изкуствени тóрове.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте относительные местоимения, отвечающие на вопросы в скобках. Расставьте знаки препинания:

Нíкой не желáе да има сýн ... има тóй. (Какъв?) — В ЦУМ ще намéрите всíчко... потърсите. (Каквó?) — Бългáрия вóди миролюбíва политика... е политиката на всíчки социалистíчески странí. (Каквá?) — Двéте момчéта насéкли тóлкова дървá ... им кáзal бащáта. (Кóлко?) — Червéната армíя щéше да нанесé послéдния úдар на хитлеристи-тé ... армíя търпéше поражéние след поражéние. (Чий?)

2. Из данных пар простых предложений составьте сложноподчиненные с придаточным определительным предложением:

Съобщíха името на мáйстора. Бригáдата на мáйстора е първенéц.— Кúпих билéти. Такíва билéти виé яскate. — През 1923 годíна избúхна Септемврíйското въстáние. Ръководíтели на въстáнието билí Г. Димитров и В. Колáров. — Детéто ще остане сирáче. Бащáта на детéто е осéден на смéрт. — Еньо поглéдна Цвéта. Лицéто на Цвéта горéше от срám. — Наближíхме градá. Здáнията на градá се вijдаха отдалéч. — Налóжиха на Борíс смéртна присéда. Такáва присéда тóй не очáкваше.

Образец: Съобщíха името на мáйстора. Бригáдата на мáйстора е първенéц. — Съобщíха името на мáйстора, чийто бригáда е първенéц.

3. Выпишите из текста сложноподчиненные предложения с придаточными определительными предложениями. Подчеркните союзы:

Катó видýха Пáвел, трýте жени се спряха. Божéница и Пéтровица запóчнаха да говóрят с него. А Элка застáна настранá смутéна, изненáдана и блéда от вълнéние. Тýжните ѹ очí овлажнáха. Тý не знáеше каквó да прáви пред тóя човéк, за когóто непрекýснато мýслеше, в чиéто заврýщане не вýрваше.

— Элке, елá му кажí добрé дошлé! — рéче шаговýто Пéтровица, който в добrý часовé стáваше наýстина добrá.

Элка, чийто кракá се подкосýвала от срám, подáде мълчаливо ръкá на Пáвел. Тóй поé ръкáта ѹ тéжко, сúхó и я поглéдна със студéно любопытство. Элка отстéпи настранá óще побече смутéна.

— Много сте подранйли — рече Павел на снахите си, който стояха пред него и го разпитваха за това-оновá.

Елка гдедаше мъжá си с учуден поглед. Струваше ѝ се, че това е сън, който я е лъгал толкова пъти.

Жените тръгнаха.

— Невясто, добре е Елка да остане в къщи — обърна се Йордан към Божаница.

— Е, нека остане, ако ѝска. И без нея ще ожънем толкова, колкото и с нея. Не ѝ е много спорна работата — рече Божаница.

Елка наведе глава и тръгна. На сърцето ѝ лежна мъка, каквато не беше изпитвала досега.

4. Замените обособленные члены предложения придаточными определительными предложениями:

Заводът, спечелил съревнованието, беше награден за Първи май. — Стара планина, най-дългата планина в България, разделя страната на две части. — Еньо, скрит в сянката на зид, дълго стоя пред Цветини. — Лазо, сух, слабичък мъмък, седеше край бъгъния.

СЕДЕМДЕСЕТ И ВТОРИ УРОК

Бъдеще предварително време
Вметнати думи и изрази

МЕЧТИ ЗА БЪДЕЩЕТО

Всички мечтаем за побъдчилви дни. И нашите мечти са реални. Радиото и печатът постоянно съобщават за епохални открития, за всички и нови постижения на човешкия юм.

А как ли ще изглежда светът през 2000-ата година **наприимер?** Естествено след 20—30 години светът ще се промени. Трудно е, разбира се, да си представим живота в бъдеще. Но нека помечтаем.

Човекът на бъдещето ще е покорил природата и ще е разкрил много неизвестни досега неяни тайни. Той ще е стигнал до дъното на океаните, в „света на мълчанието“. На много километри под земята хората ще са открили неизчерпаеми залежи от нүжни за човека сировини. А горе, в необятните висини, огромни космически кораби ще излитат на далечен път към незнаниите светове на вселената. Може би човекът ще е достигнал до планетите на слънчевата система и ще

ги е изучил. Вероятно учените-медики на бъдещето ще са намерили лекарство против рака и другите нелечими днес болести.

Животът след 2—3 десетилетия ще стане по-хубав.

Дополнительный словарь

Прогресс, высокая техника, научный опыт, лаборатория, обсерватория, микроскоп, сonda; физика, химия, математика, астрономия, биология.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

1. Ответьте на вопросы:

1. Какво е постигнало человечеството досега? 2. Какви постижения ще извоявал човекът след 20—30 години?

II. Подберите родственные слова к данным существительным и прилагательным:

открытие, постижение, служба, светобен, епохален, мечта, медик, лекарство.

С полученными сочетаниями составьте предложения

ГРАММАТИКА

I. БУДУЩЕЕ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ

1. Образование

Будущее предварительное время образуется с помощью будущего времени вспомогательного глагола **съм** и действительного совершенного причастия прошедшего времени данного глагола.

построй

	Положительная форма	Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. ще съм построил, -а, -о (ще бъда построил, -а, -о)	ще съм построил ли (ще бъда ли построил)
	2 л. ще си построил, -а, -о (ще бъдеш построил, -а, -о)	ще си построил ли (ще бъдеш ли построил)
	3 л. ще е построил, -а, -о (ще бъде построил, -а, -о)	ще е построил ли (ще бъде ли построил)
Мн. ч.	1 л. ще сме построили (ще бъдем построили)	ще сме построили ли (ще бъдем ли построили)
	2 л. ще сте построили (ще бъдете построили)	ще сте построили ли (ще бъдете ли построили)
	3 л. ще са построили (ще бъдат построили)	ще са построили ли (ще бъдат ли построили)

	Отрицательная форма	Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. няма да съм построил, -а, -о (не щé съм построил, -а, -о) 2 л. няма да си построил, -а, -о (не щé си построил, -а, -о) 3 л. няма да е построил, -а, -о (не щé е построил, -а, -о)	няма ли да съм построил (не щé ли съм построил) няма ли да си построил (не щé ли си построил) няма ли да е построил (не щé ли е построил)
Мн. ч.	1 л. няма да сме построили (не щé сме построили) 2 л. няма да сте построили (не щé сте построили) 3 л. няма да са построили (не щé са построили)	няма ли да сме построили (не щé ли сме построили) няма ли да сте построили (не щé ли сте построили) няма ли да са построили (не щé ли са построили)

2. Порядок слов

У глаголов будущего предварительного времени краткие формы личных и возвратных местоимений *се*, *си* ставятся между вспомогательным глаголом *съм* и причастием, за исключением 3 лица единственного числа, где они стоят между частицей *ще* и вспомогательным глаголом *съм*.

Например: След една сéдмица тý ще си се явíл на изпит и ще си го издържáл.

Човéкът ще е достигнал до планéтите на слънчевата система и ще ги е изу́чил.

Хóрата ще са изу́чили природата и ще са я покори́ли.
Ако го потърсим след полови́н час, той сигурно ще се е прибрáл вéче в къщи.

3. Значение и употребление

Будущее предварительное время обозначает будущее действие, результат которого проявится в тот будущий момент, о котором идет речь.

Действие в будущем, о котором идет речь

След 20—30 години светът ще се промени.

В 17 часá по радиото ще предадат съобщение за движението на космическия кораб.

Утре ще дойда да те взёма за кйно.

Действие в будущем, которое предшествует тому будущему моменту, о котором идет речь

Дотогáва човéкът ще е променил природата.

До 17 часá космическият кораб ще е направил вече двé обиколки около Земята.

Дотогáва тý ще си превéл стáтията от рúски език.

II. ВВОДНЫЕ СЛОВА И СОЧЕТАНИЯ

Например :

Всé óще за нещáстие не е открыто лекárство против рака.

Мóже би човéкът на бýдещето ще е достигнал до планéтите на слънчевата систéма.

Естéственно всíчки мечtáем за по-щастливи дни.

Пиéсата по мóе мнéние не е хýбава.

Тóзи проблém, от една странá, е интересен, а, от друга странá, е мнóго тру́ден за разбиране.

Без мир нýма живóт, нýма щáстие, следовáтельнo трýбва да се бóрим за мир.

Выражают чувства:
за щáстие, за нещáстие, за мóе (твóе) удовóлствие и др.

Выражают предположение:
навýрно, мóже би, напрýмер, стрýуva mi сe и др.

Выражают уверенность:
найстина, яvно e, беспóрно, естéственно и др.

Выражают личное или чужое мнение:
мýсля, спорéд мéне, по мóе мнéние, кákто káзват и др.

Обозначают порядок мыслей:
пýрво, втóро, пóсле, преди гsичко, от една странá, от друга странá и др.

Выражают заключение:
и такá, значи, изóбщо, следовáтельнo и др.

Знаки препинания

Вводные слова и сочетания в предложении обычно выделяются запятыми.

Не выделяются запятыми следующие вводные слова: *вероятно, съигурно, наврно, особено, например, обаче, като че ли, според мёне може би* и др.

Например: Има **вероятно** още няколко свободни места.

Съигурно всичко е продадено.

Според мёне артистката не играе добре.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. От глаголов в скобках образуйте будущее предварительное время:

Ти (прочета) няколко пъти учёбника, докато започнат изпитите. — Той (съобщя) вече новината, когато аз се върна в къщи. — След пет години този студент (завърши) университет и (постъпя) на работа като инженер. — Когато ти дойдеш да ме вземеш за театъра, аз (облеча се), (пригответ се) и ти няма да ме чакаш. — Когато децата дойдат от училище, родителите им не (върна се) още от работа. — След 10 години Румянка (порасна) и (стая) красива девойка. — След 2 часа децата (наиграят се) и (приберат се) в къщи. — Не (останя) безрезултатни опитите на хърата да стигнат до Марс. — Ако закъснеш за опера с 10 минути, увертюрата (започна).

2. Напишите предложения в будущем предварительном времени — в вопросительной и отрицательной формах:

През септември ще в градината ще са прецъфтели. — Аз ще съм прочел книгата, когато си я поискат. — Когато дойдеш у нас, аз ще съм излязъл.

3. Выделенные слова замените личными местоимениями:

След 2—3 години няма да сме завършили вършето си образование. — До Първи май писателят ще е издаде новия си сборник разкази. — Ще си напуснал ли България до есента?

4. Напишите сочинение на тему *Каквъ ще съм постигнал след 10 години*. Глаголы употребите в будущем предварительном времени.

5. Составьте предложения с вводными словами и выражениями:

найстина, струва ми се, както казват, преди всичко, според мёне, за щастие, изобщо.

6. Вставьте в данныы предложения различные виды вводных слов:

Животът след 2—3 десетилетия ще стане по-хубав. — Нашите мечти са реални. — Днес трудът на човека е облекчен. — Довечера ще вали дъжд. — Постиженията на човешкия юм са грандиозни. — Тя е умна женя. — Строителството в България върви с бързи темпове.

СЕДЕМДЕСÉТ И ТРÉТИ УРОК

Съвместна употреба на глагол-
ните времена

РАДА

Шибйл, стрáшният хайдутин, слýзаше от планината и отýваше да се предадé. Útre тáя вéст щéше да се разчýе навсякъде, но кóй щéше да я повýрва?

Шибйл мálко се грýжеше за товá. Тóй бýрзаше и мýслеше за дру́го. Мýслеше си кák преди мéсец-двá от висóките върховé на Сийните кáмъни тóй видя, че дóлу по пýтя идат женý. Хайдутите пре-прéчиха пýтя им. Жените се покáзаха на завóя и щóм ги видáха, спряха се катó втрещéни. Хайдутите не гí и поглédнаха. Тáхното вни-мáние бéше дру́гаде: еднá женá стóеше óще на пýтя, мла́да, хúбава. И кák се бéше пременýла! Къдé бéше трýгнала? Лúд ли бéше тóя бащá, кóйти бéше я пýснал самá из тáя планинý?

Шибйл пристýпи по-напрéд. Момáта го глéдаше спокóйно и práво в очите. Еднá отвéсна чертá се бéше спряла между гайтáнените ѝ вéжди.

Шибйл измéри с очí отвисóко момáта. Каквó бáяло лицé! И тýнка в крýста. И какъв курáж! Очите му заблестяха вéсело, надý го смýх. Но поб-ráно от него момáта се бéше разсмýла с гла́с. Лицéто ѝ свéтна, стáна по-хúбаво и сегá мóжеше да се вýди, че очите ѝ са сýни, а зéбите бéли. Шибйл я глéдаше учúден.

— Та тý си момýче на Велико кехай — говореше Шибйл. — Рáда се кáзваш. Че кák те е пýснал бащá ти? И пременéна, с жýлтици... Áз ще ги взéма.

— Брé, ще ги взéмеш! Я вýж — извýка тý, катó покáзаше с ръкá, — я вýж кák ти се е скýсал ръкáвът. Чáкай, áз ще ти го зашиj.

Шибйл поглédна ръкáва си. Червéното сúкно найстина се бéше скýсало. И преди тóй да разберé шегува ли се тý или нé, видя близо до сéбе си. Усмýхваše се и го глéдаше дяволýто, прибýраше скýсания ръкáв, а в устáта си дýржéше игlá с конéц.

— Слýшай — продължáваše Рáда, — да се ожéниш, че да йма кóй да те кýрпи.

— Да се ожéня — отговори Шибйл, — амá момýте не мé искат.

— Áз, ще те искат. Такъв ергéн!

— É, хáйде вземí ме тý.

— Кóй? Áз ли? Не мý трýбва хайдутин. Хайдутин не искам.

Шибйл се напрýщи. Рáда срéщна умолýтелните очí на жените и решí да се попрáви:

— Мóже, мóже... Ще те взéма. Трýбва сáмо да пýташ Велико кехай.

По Йор. Йóвков

Выражения из текста

1. Измérвам с очи. — Проверять взглýдом.
2. Надúва ме смýх. — Смех разбирает.
3. Смéя се с гла́с. — Смеяться, хохотать.
4. Вземíй ме. — здесь: Выди за меня.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Шибýл слýза от планинáта.
2. Спóменът на Шибýл за пýрвата срéща с Рáда.

II. Перескажите разговор между Шибилом и Радой.

III. Охарактеризуйте Раду.

ГРАММАТИКА

СМЕШАННОЕ УПОТРЕБЛЕНИЕ ГЛАГОЛЬНЫХ ВРЕМЕН

1. Основные времена глагола

В повествовании используются основные глагольные времена — прошедшее совершенное время и настоящее историческое время.

2. Дополнительные времена глагола

а) Дополнительными по отношению к прошедшему совершенному времени являются прошедшее несовершенное, прошедшее предварительное время и будущее в прошедшем.

б) Дополнительным по отношению к настоящему историческому времени являются прошедшее неопределенное и будущее время.

Например:

Рассказ в прошедшем времени

Шибýл, страшният хайдúтин, слýза от планинáта и отиваше да се предадé. Útre тáя вéст щéше да се разчýе навсýкъде, но кóй щéше да я повýрва?

Шибýл мáлко се грýжеше за товá. Тóй бýрзаше и мýслеше за друѓо. Мýслеше си как преди мéсец-двá от висóките върховé на Сините камъни тóй видя, че дóлу

Рассказ в настоящем историческом времени

Шибýл, страшният хайдúтин, слýза от планинáта и отива да се предадé. Útre тáя вéст ще се разчýе навсýкъде, но кóй ще я повýрва?

Шибýл мáлко се грýжи за товá. Тóй бýрза и мýсли за друѓо. Мýсли си как преди мéсец-двá от висóките върховé на Сините камъни тóй вýжда, че дóлу по пýтя

по пътя ѝдат жени. Хайдутите препречиха пътя им. Жените се показаха на завоя и щом ги видяха, спряха се като втрещени. Хайдутите не ги и погледнаха. Тяхното внимание беше другаде: една женя стоеше биде на пътя, млада, хубава. И как се беше пременила! Къде беше тръгнала? Луд ли беше тоя баща, който беше я пуснал сама из тия планини?

Шибил пристъпи поб-напрѣд.

Причание. При диалоге прошедшее неопределенное время употребляется совместно с прошедшим совершенным временем.

Например: — Я виж — извика Рада — как ти се е скъсал ръкавът.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Передайте рассказ:

- а) в прошедшем совершенном времени;
- б) в настоящем историческом времени.

КРАЙ ЧЕРНО МОРЕ

Група приятели (тръгвам) за Слънчев бряг. (Пътувам) с кола. Асфалтовото шосе (минавам) между гористи хълмове. Някои от младежите за пръв път (виждат) морето. Нетърпението им (растат).

(Наближавам) Несебър. Картината (съм) вълшебна! Зад златистата пясъчна ивица (белоя се) новите сгради на летовището, потънало в зеленина.

Групата (слизам) от колата и (отправям се) към летовището. Младежите (гледат) с възхищение красивите хотели. Какъв модерен град (израства) тук, сред пясъчните дюни!

2. Отрывок из текста „Рада“ от слов „Шибил пристъпи поб-напрѣд ...“ до конца перескажите в настоящем времени.

СЕДЕМДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ УРОК

Подчинено допълнително изречение. Подчинителни допълнителни съюзи (продължение)

СЪБРАНИЕ В ЗАВОДА

Първото тримесечие е към края си. Работниците от заводът трябва да отчетат изпълнението на производствения план. Ръководството на заводът решава да свика производствено събрание. На входа поставиха следната обява:

„Съобщава се, че на 21.IV. 1971 г. от 18 часá в залата на завóда ще се състóй събрáние за отчítане на производствения план. Присъствието на всíчки е задължително.“

От ръковóдството на завóда

Всíчки дойдóха навréме. Никой не отсéствуваше.

Дирéкторът на завóда откри събрáнието и съобщíй днéвния рéд:

1. Отчéтен доклáд от др. Иванóв, глáвен инженéр на завóда.

2. Съобщéния.

Дирéкторът предложи да се изберé секретáр на събрáнието.

В свóя доклáд глáвният инженéр съобщíй кой цéхове са първенци в изпълнéнието на плана. Тóй напráви критика на нýкои бригáди. Инженéр Иванóв завéрши с думите: „Да не забráвяме, че нáшият завóд е първенец, че на нас се възлáгат голéми надéжди. Трâбва да работим упорítо и да спечéлим съревновáнието със завóд № 12.“

Запóчнаха разíсквания по доклáда. Прéв взé думата глáвният майстор от монтáжния цéх. Тóй разkáза какví тrúдности срéшат рабóтниците. Разясní как тrâбва да се преодолéват té.

Имаше и други изkáзвания по доклáда. Говóриха много рабóтники и инженéри. Тé обясníха защó нýкои бригáди изостáват. Дáдоха препорéки за отстранéване на слáбостите. Нýкои попýтаха дали щé се пуснат скро в експлоатáция нóвите машини.

Рабóтниците обещáха, че ще увеличáт още побéче продóукцията и ще подобрят кáчество и.

В 20 часá дирéкторът на завóда закри събрáнието. Всíчки разбрáха кóлко отговóрна задáча стóй пред тéх.

Выражения из текста

1. Кéм края си. — К концу.
2. Отчýтам изпълнéнието на плана. — Отчитываться в выполнении плана.
3. Произвóдствен план. — Производственный план.
4. Свíквам събрáние. — Созывать собрание.
5. Произвóдствено събрáние. — Производственое собрание.
6. Присъствието е задължително. — Явка (присутствие) обязательна.
7. Открíвам събрáние. — Открывать собрание.
8. Днéвен рéд. — Повестка дня.
9. Отчéтен доклáд. — Отчетный доклад.
10. Първенец в изпълнéнието на плана. — Передовик производства.
11. Прáвя критика. Прáвя си самокритика. — Критиковать. Заниматься самокритикой.
12. Възлáгам надéжды на ... — Возлагать надежды (на кого) ...
13. Райсквания по доклáда. — Прения по докладу.
14. Взéмам думата. — Брать слово.
15. Изkáзвания по доклáда (по днéвния рéд). — Выступления по докладу (по повестке дня).

16. Да́вам препоръ́ки. — Дава́ть рекоменда́ции.
17. Пуска́м в експлоатáция. — Вводи́ть в эксплуата́цию.
18. Закрýва́м събра́ние. — Закры́вать собра́ние.

Антоними

изостáвам — напрéдва́м забráя́м — помни́

Дополнительный словарь

Доклáдчик, общо събра́ние, просвéтно събра́ние, профсъю́зно събра́ние, организацио́нно събра́ние, партíйно събра́ние, годи́шно събра́ние, комсо́мольско събра́ние, тържéствено събра́ние.

Дáвам дúмата. Отнéмам дúмата. Посóчвам слáбости.

Гласу́вам. Прáвя си отвóд. Вóдя протокóл. Прáвя изводи.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Напиши́те план к текstu. Расска́жите текstu по плану.

II. Напиши́те протокол собра́ния, используя словосочетания:

открýвам събра́ние, състои́т се събра́ние, присъст́вувам на събра́ние, отсъст́вувам от събра́ние, днéвен рéд, да́вам дúмата, взéмам дúмата, прáвя кри́тика, прáвя си самокри́тика, посóчвам слáбости, да́вам препоръ́ки, гласу́вам, прáвя изводи, закрýва́м събра́ние, разы́сквания по доклáду.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНОЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ СЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

1. Вопроси́тельное дополнительное придаточное предложение (косвенны́й вопрос)

Вопроси́тельное дополнительное придаточное предложение является косвенным вопросом. Вопроси́тельным оно является только по форме. Оно связывается с главным предложением посредством вопроси́тельных слов — местоимений (*ко́й, когó, какъ́в*), наречий (*къде́, когá, защó, кóлко*) и частиц (*ли, да́лай*).

Например: Не разбрáх в ко́й завóд рабóтиш.

Не чúх с когó говóреше.

Чий е тóэи рéчник, тя не мý ка́за.

Нáкои попитаха къде ще бъде събра́нието.

Студéнтите се интересуваха когá е основáно стопáнството.

Рабóтниците разбрáха кóлко отговóрна задáча им предстои́.

Тé обясниха защó нáкои бригáди изостáват.

Шибíл си мýслеше кák срёщна за пýрви пýт Ráда.

Шибíл попитаха Ráда ю́ска ли да се ожéни за нéго.

Нáкои се интересуваха дали ще се пýснат в експлоа-

тáция нóвите машíни.

2. Место косвенного вопроса

Косвенный вопрос обычно стоит после главного предложения, но может стоять и перед ним.

Например: Той разкáза какví тру́дности срéшат работниците.
В кóя лаборатория работи хими́чката, не зна́я.

Знаки препинания

Дополнительное придаточное предложение (косвенный вопрос) не выделяется запятыми.

Запятая ставится:

а) Перед повторно употребленным косвенным вопросом.

Например: Не попýтах от каквá нарбдност е тóзи младéж, когá е дошъл в Бългáрия, какъв език говори.

б) После косвенного вопроса, стоящего перед главным предложением.

Например: Дали ще спечéлим съревновáнието, завийси от на́с.

Вопросительный знак ставится только если главное предложение является вопросительным.

Например: Зна́ете ли кóя е тáзи у́лица?

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

I. Вместо точек впишите вопросительные слова-союзы:

Трýбва да разберéш ... цéх е първенéц на на́шия завóд. — Интересúвам се ... ще отíдете на морé. — Лéкарят попýта Добри ... е бил цéли двá ча́са. — Попýтаха го ... е послéдното му желáние. — Тá не é решíла о́ще ще дóйде ... със студéнтите на екску́рзия. — Нали ще проверíш ... трýгва влáкът? — Не разбрáх ... стíхове ми прочéте. — ... е днéвният рéд на събрáнието, не чúх. — Ще ми разкáжеш ли ... си прекéрала във Вárна? — Чу́ ли ... български фíлм е наградéн на фестивáла? Зна́еш ли ... жители има София? — Видя́х ... живопíсен грáд е Велико Тéрново. — Видя́ ли с ... интéréс глéдаха всíчки фíлма? — ... ще вóди протокóла на събрáнието, не попýтах. — Съобщéте ... продúкция има завóдът ви тóзи мéсец. — Цвéта се чúдеше ... да се спре при Енъо.

2. Закончите данные простые предложения придаточными вопросительными конструкциями, чтобы получились сложноподчиненные предложения:

Съдията попýта Борис Ѝлов .... Едýн рабóтник се интересúваше .... — Инженéрът обясní .... — Борис Ѝлов не разбíраше .... — Всíчки мечтáем .... — От истóрията знаéм .... — Сéляните по-пýтиали Лéвски ....

Образец: Съдията попýта Борис Ѝлов .... Съдията попýта Борис Ѝлов коé е послéдното му желáние.

3. Составьте сложноподчиненные предложения, где данные вопросительные предложения станут придаточными дополнительными.

От кóго е стихотеорéнието „Вýра“! — Дали ще дóйдете с на́с на бригада? — Защó Бългáрия се слáви катó странá на рóзите? — Когá

ще се свйка годишното събрание? — Колко души присъствуваха на тържественото събрание?

¶ ¶ *Образец:* От кого е стихотворението „Въра“? — Всеки български младеж знае от кого е стихотворението „Въра“.

4. Подчерткните придаточные дополнительные предложения в тексте. Определите их вид.

ПИСМО ОТ БЪЛГАРИЯ

Сред щайгата с грозде чужденецът намери малък затворен плик. Отвори го. В писмото пишеше:

Който и да сте Вие незнан чужденецо, за Вас съм наредила това грозде. Аз знам, че Вие сте добър човек. Затова Ви целувам по челото и Ви изпращам цял влак поздрави от мое отчество. Вие не знавате колко красива е нашата страна. Не знавате и кой Ви пише. Аз съм един десетгодишно момиче на име Радка Петрова от село Бяла църква, Великотърновско. Искате ли да научите нещо за мене? Ние сме три сестричета и един братче. Такто е работник. Имаме един хубаво лозе.

Много ме интересува дали Вие имате деца и какви са те.

Спомнете си за нас, когато хрупките здравите съчки зърна от нашето лозе.“

По Ангел Карадайчев

СЕДЕМДЕСЕТ И ПЕТИ УРОК

Пряка реч

ЛЕВСКИ ПРЕД СЪДА

— Да влезе Левски! — извика един от съдийте.

Братата се отвори. Чу се дрънкане на железа и шум от стъпки. Присъствящите затаиха дъх.

Окован в тежки вериги, Апостолът на свободата влезе в залата. Бледото му лицо беше отслабнало. Очите му гледаха напред, сърдоточени, дълбоки.

Разпитът започна. Запитаха го:

— Как е името ти? Откъде си? Какво е занятието ти?

— Казвам се Васил Кунчев. Роден съм в Карлово. Занятието ми е да облекчавам положението на българите. Обикоях България, за да видях как кураж на народа.

— Кой са твите помощници?

Левски отговори без колебание:

— Действувах сам. Никого не познавам.

— Какъв е настроението на народа и кой тръгнаха с тебе?

— Дневният век е век на свободата — започна Левски с любите си думи. — Никой не иска да търпи насилие. А кой са почитнатите българи? Чорбаджийте ли или такива като теб — впът

пóглед в Ивáнчо Пéнчович, — който са се настанийли на вáжни цárски слúжби? Нé, тýя хóра не жадúват за свободá. Сéляните, който са останали без земя и трýбва да работят денонóшно на агáте, са потýснати и копнéят за освобождéние. Это тýя хóра трýгнаха след мéне.

— Нахáлно отговáря — кáза озлобéно агáта. — Но трýбва да си признаéм, тóй е смéл човéк. Заслужáва името си Лéвски.

Осéдиха Лéвски на смýрт. Апóстолът отиде спокобен на бесйлото. Тóй не съжалýваше за нýщо, защóто бéше изпълнил дýлгá си кýм родината. Нéговият любíм нарóд бéше събúден вéче и нýкой не мóжеше да го спрé в борбáта му за свободá. Лéвски си спóмни дýмите на Ракóвски: „Пó-добрé смýрт за свободáта, откóлкото живóт в рóбство.“

По Ст. Дýчев

Выражения из текста

1. Затаýвам дýх. — Затаивать дыхание.
2. Впýвам пóглед в ... — Впиваться взглядом ...
3. Настанýвам се на слúжба. — Устраиваться на службу.
4. Жадúвам (копнéя) за свободá. — Жаждать свободы, мечтать о свободе.
5. Трýгвам след нýкого. — Идти за кем-либо.
6. Заслужáвам името си. — Не зря носить свое имя.
7. Отивам на бесйло. — Идти на виселицу.
8. Изпълнявам дýлгá си кýм ... — Исполнять свой долг перед ...
9. Пó-добрé смýрт за свободáта, откóлкото живóт в рóбство. — Лучше смерть за свободу, чем жизнь в рабстве.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Влизането на Лéвски в зáлата на сýда.
2. Дýржáнето на Лéвски пред сýдийните.
3. Прецéнката на агáта за Лéвски.

II. Охарактеризуйте Левского.

III. Составьте словарик на тему *Революционér*.

IV. Подберите синонимы к словам:

куráж, смéл, жадúвам, вráг, тýрпя, верýги.

Составьте с ними предложения.

ГРАММАТИКА

I. ПРЯМАЯ РЕЧЬ

Прямой ре́чью называются те слова другого лица, которые говорящий (или автор) передает без изменений.

Например: Запýтаха го:

— Кой са твбите помóщици?

Лéвски отговóри без колебáние:

— Дéйствувах сám.

Прямая речь часто сопровождается словами автора, которые могут стоять перед ней, после нее или разделять ее.

Знаки препинания

Прямая речь начинается с прописной буквы и берется в кавычки. Кавычки в конце ставятся после того знака препинания, которого требует смысл прямой речи.

Например: „Пó-добрé смéрт за свободáта, откóлкото живóт в рóbство.“

„На оръжие, момчéta!“

„С каквó прáво ўдряш?“

При передаче диалога кавычки не ставятся. Тире ставится перед прямой речью, когда она начинается с новой строчки.

1. Если прямая речь стоит после слов автора, перед ней ставится двоеточие.

Например: Бóтев извíка: „На оръжие, момчéta!“

2. Если прямая речь стоит перед словами автора, после нее ставится тире.

Например: — Да влéзе Лéвски! — извíка едýн от съдýите.

3. Если прямая речь разделяется словами автора, они ограничиваются тире. Точка и запятая, относящиеся к прямой речи, ставятся перед вторым тире, а вопросительный и восклицательный знаки — перед первым.

Например:

а) — Днéшният вéк е вéк на свободáта — запóчна Лéвски с любимите си дўми. — Нíкой не ю́ска да търпí насилие.

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(*Без слов автора:* — Днéшният вéк е вéк на свободáта. Нíкой не ю́ска да търпí насилие).

б) — Кой са потýснатите бýлгари? Такýва катó тéбе ли — впý тóй пóглед в Ивáнчо Пéнчович, — който са се настанили на вáжни цárски слýжби?

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(*Без слов автора:* — Кой са потýснатите бýлгари? Такýва катó тéбе ли, който са се настанили на вáжни цárски слýжби?)

в) — Нахáлно отговáря! — кáза озлобéно агáта. — Но трýбва да си признáем, тóй е смéл човéк.

Прямая речь

Слова автора

Прямая речь

(*Без слов автора:* — Нахáлно отговáря! Но трýбва да си признаем, тóй е смéл човéк!)

II. ЗАМЕНА ПРЯМОЙ РЕЧИ КОСВЕННОЙ РЕЧЬЮ

При замене прямой речи косвенной получается сложноподчиненное предложение. Главное предложение (слова автора) связывается с придаточным дополнительным предложением (прямая речь) при помощи союза *че*, если прямая речь выражается повествовательными или восклицательным предложением, и при помощи союза *да*, если прямая речь выражается побудительным предложением.

Виды предложений	Прямая речь	Косвенная речь	Союз в придаточном дополнительном предложении
Повествовательные	— Родён съм в Кáрлово.	Лéвски кáза, че е родён в Кáрлово	че
Побудительные	— Да влéзе Лéвски! — извýка едýн от съдýите.	Едýн от съдýите извýка Лéвски да влéзе.	да
Вопросительные	Запýтаха го: — Кák е ймето тý? Откъдé си? Каквó е занýтието ти? — Ймаш ли помощници?	Запýтаха го кák е ймето му, откъдé е, каквó е занýтието му. Запýтаха го ймали помощници. Или: Запýтаха го далий йма помощници.	Вопросительное слово в вопросительном предложении. Вопросительная частица <i>ли</i> или <i>далай</i> в вопросительном предложении.

Примечание: При замене прямой речи косвенной глагол становится в 3 лице.

Если в прямой речи глагол стоит в прошедшем времени, при замене в косвенной речи он употребляется в форме прошедшего неопределенного времени.

· *Например:*

Прямая речь	Косвенная речь
Лéвски отгово́ри: — Дéйствувах сám.	Лéвски отгово́ри, че е дéйствува́л сám.

Если прямая речь содержит несколько придаточных предложений, то при замене ее косвенной речью в качестве придаточных употребляются лишь одно или два. В остальных изменяется только лицо глагола и личного местоимения.

Например :

Прямая речь

— Кáзвам се Васíл Kúнчев.
Родéн съм в Káрлово. Занýтието
ми е да облекчáвам положéнието
на българите.

Косвенная речь

Лéвски отговóри, че се кáз-
ва Васíл Kúнчев. Родéн е в Káр-
лово. Занýтието му е да облек-
чáва положéнието на българите.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Расставьте знаки препинания в прямой речи.

ЕДНА БЪЛГАРКА

Бунтóрникът вървéше и разпráвяше на бáба Илийца, че ѹде от
Балкáна. Изгúбил чéтата онáя нбщ, не ял двá дёна и двé нбщи.
Сýнко, тý не мóжеш да вървиш кáза му тý дái си пúшката.

И тý му взé пúшката.

Вървíй, стýгай се, момчé.

Къдé щe отида, бáбо, запýта я тóй.

Кák къдé? Амí у домá!

Йстíна ли? Благодарý ти, бáбо, тý си добrá женá отговóри трóг-
нат до сéлзи бунгóвникът.

По И. Вáзов

2. В тексте замените прямую речь косвенной.

СЕПТЕМВРИЙСКОТО ВЪСТАНИЕ

Кónникът поглédна учýден претовáрените колý, обýрса чéло и спря
задъхания си кón пред пýрвата колá.

— Чákайте! — извýка тóй и вдýгна ръкá.

Колítе спрýха.

— Вíе от Бóрово ли стe? — запýта кónникът.

— Оттáм — обáди се едýн от колárите.

— Къдé стe трýгнали по товá врéме?

— Не вýждате ли? За стáнцията.

— Áз вýждам — кáза загрýжен кónникът, — амí вíе не вýждате.
Във вáшата стáнция се бýят сегá, крýв се лéе ...

— Кóй се бýе?

— Въстáние има днéска. Градéт е вéче заéт от нáшите. Пóчна
се ...

Крýм Вéлков

3. Текст „Събрание в завода“ напишите в форме диалога от слов „Запóчнаха разыскваниета...“ до конца.

СЕДЕМДЕСЁТ И ШЕСТИ УРОК

Страдателен залог

ПАРТИЗАННИТЕ В СЕЛО

Отредът се промъкваше безшумно през селските градини. Частьт беше четири след полунощ. Завземането на селото беше възложено на мене и на още петима бойци. Влязохме в двора на първата селска къща. Вратата беше заключена.

— Кой е? — чу се глас отвътре.

— Отворете, ние сме учители, отиваме за Байлово, объркахме пътя — обадих се аз.

Селянинът отвърни и любезно ме покани.

— Другарю, ние не сме учители, а партизани — открих му аз. — Селото е обкръжено от наши хора. Кажете ми има ли тук полиция.

Селянинът ни погледна изпитателно.

— Снощи в кръчмата пиеха няколко стражари, но не знаят дали са си отишлите.

Приближихме се във верига към общината. Пристигна и комисарят на четата. Започна трескава работа. На двора се натрупаха куп книжки за данъци и глоби, който властта щеше да събере от селяните. Партизаните запалиха книжката. Кучината пламна и след няколко минути всичко бе изгорено и превърнато в пепел.

Разсъмваше се. Скоро на площада се събра цялото село. От прообретца на общината се показва наши другари и заговори. Селяните слушаха като заковани.

— Другари! — започна той. — Ние дойдохме да ви уверим, че теглото на нашия народ скоро ще бъде прекратено. Но за това е необходимо смело борба, необходим е здрав съюз между работниците и селяните. Ние разчитаме на вашата поддръжка. Наредете се смело под разветите знамена на Отечествения фронт, който се ръководи от нашия изпитан вожд Георги Димитров.

Думите на партизания бяха посрещнати от селяните с ръкопляски и възторжени викове. Започна истинско народно веселие. Чорапи и дрехи се поднесоха като дар на партизаните от развеселените селянки.

По Ж. Колев — Майльо

Выражения из текста

1. Завземам село (граал). — Занимать село (город)...
2. Обърквам пътя. — Сбиваться с дороги.
3. Превръщам (се) в пепел. — Преобразоваться в золу.
4. Слушам като закован. — Слушать огромным вниманием.
5. Разчитам на... — Рассчитывать на...
6. Нареждам се под знамето на... — Становиться под знамя ...

Синонимы

безшумно — тихо	отправляем се — упътвам се
потропвам — почуквам	трескав — неспокойен
обкръжавам — заобикалям	теглоб — мъка
прекратявам	прекъсвам

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план текста. Расскажите текст по плану.

II. Подберите прилагательные к словам:

боеп, отред, тирания, свобода, борба, съюз, гост, веселие.

Составьте с полученными сочетаниями предложения.

ГРАММАТИКА

СТРАДАТЕЛЬНЫЙ ЗАЛОГ

Образование

Страдательный залог имеют переходные глаголы. Формы страдательного залога образуются двояким образом:

1. С помощью возвратной местоименной частицы **се**, прибавленной к глаголу в действительном залоге.

2. С помощью страдательного причастия данного глагола и вспомогательного глагола **съм**.

Формы страдательного залога настоящего времени

ръководя

Страдательный залог, образованный с помощью частицы **се**

Страдательный залог, образованный с помощью страдательного причастия

Положительная форма

Ед. ч.	1 л. ръководя се	ръководен (-а, -о) съм
	2 л. ръководиш се	ръководен (-а, -о) си
	3 л. ръководи се	ръководен (-а, -о) е
Мн. ч.	1 л. ръководим се	ръководени сме
	2 л. ръководите се	ръководени сте
	3 л. ръководят се	ръководени са

Вопросительная форма

Ед. ч.	1 л. ръководя ли се	ръководен (-а, -о) ли съм
	2 л. ръководиш ли се	ръководен (-а, -о) ли си
	3 л. ръководи ли се	ръководен (-а, -о) ли
Мн. ч.	1 л. ръководим ли се	ръководени ли сме
	2 л. ръководите ли се	ръководени ли сте
	3 л. ръководят ли се	ръководени ли са

Отрицательная форма

Ед. ч.	1 л. не сé ръковóдя	не сýм ръковóден (-а, -о)
	2 л. не сé ръковóдиш	не сý ръковóден (-а, -о)
	3 л. не сé ръковóди	не é ръковóден (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не сé ръковóдим	не смé ръковóдени
	2 л. не сé ръковóдите	не стé ръковóдени
	3 л. не сé ръковóдят	не сá ръковóдени

Вопросительно-отрицательная форма

Ед. ч.	1 л. не сé ли ръковóдя	не сýм ли ръковóден (-а, -о)
	2 л. не сé ли ръковóдиш	не сý ли ръковóден (-а, -о)
	3 л. не сé ли ръковóди	не é ли ръковóден (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не сé ли ръковóдим	не смé ли ръковóдени
	2 л. не сé ли ръковóдите	не стé ли ръковóдени
	3 л. не сé ли ръковóдят	не сá ли ръковóдени

Времена глагола в страдательном залоге

ръковóдя

		Страдательный залог, образованный с помощью частицы се	Страдательный залог, образованный с помощью страдательного причастия
Настоящее время	Партизáнският отред се ръковóди от командíр.		
Прошедшее неопределенное время	Партизáнският отред се е ръковóдил от командíр.		Партизáнският отред е ръковóден от командíр.

Прошедшее совершенное время	Партизанският отред се ръководи от командир.	
Прошедшее несовершенное время	Партизанският отред се ръководеше от командир.	Партизанският отред беше ръководен от командир.
Прошедшее предварительное время	Партизанският отред беше се ръководил от командир.	
Будущее время	Партизанският отред ще се ръководи от командир.	Партизанският отред ще бъде ръководен от командир.
Будущее время в прошедшем	Партизанският отред щеше да се ръководи от командир.	Партизанският отред щеше да бъде ръководен от командир.

Страдательные формы глагола, образованные при помощи частицы *се*, обычно употребляются в настоящем и прошедшем несовершенном времени.

Страдательные формы глагола, образованные с помощью страдательного причастия, употребляются в прошедших и будущих временах чаще, чем формы на *се*.

Правописание

В страдательной форме глагола грамматическое подлежащее, отвечающее на вопросы *кой*, *що*, имеет полную членную форму, а грамматическое дополнение являющееся логическим деятелем — неполную членную форму.

Например: Партизанинът беше поканен от селянина в къщи.
Партизанският отред **се ръководи** от смелия командир.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите глаголы в соответствующем времени действительного залога:

Завземането на селото беше възложено от комисаря на мене. — Вратата на къщата беше заключена от стопанина. — Селото е обкръжено от партизаните. — На двора се натрупаха много книжки от селяните. — Книжките бяха изгорени от партизаните и превърнати в пепел. — Чорапи и дрехи се поднесоха на партизаните от селянките.

Образец: Завзéмането на сéлото бéше възложено от комисáря на мéне. — Комисáрят възложи (бéше възложил) завзéмането на сéлото на мéне.

2. Напишите глаголы в страдательном залоге, образованном с помощью частицы *се*:

Учениците пíшат домáшното упражнение. — Тé метé всéки дéн стáята. — Дúмите на партизáнина развълнуваха сéляните. — Учените ще използуват áтомната енергия за мирни цéли. — Учените изнамират всé по-съвършéни машйни. — Инженéрите стрóят мóщни електроцентráли.

3. Напишите глаголы в страдательном залоге, образованном с помощью страдательного причастия:

Васíл Лéвски организíра Априлското въстáние. — Нетърпéние и безпокойство бéше обхвáнало чéтниците. — Фашистите го бáха осéдили на смéрт. — Тé щáха да изпýлнят смéртната му присéда след двá дéна. — Учените ще впрéгнат нау́ката в слúжба на човéка. — Тýрците обéсиха Лéвски. — Съвéтската армия разбíй хитлеристките войскí.

4. Употребите в членной форме слова в скобках, руководствуясь их ролью в предложении:

Изгáрянето на книжáта се извéрши от (комисáр) на бáтреда. — (Площáд) се изпýлни с хобра. — (Нóв) металургíчен завóд е вéче построéн. — (Партизáнски) бáгрет бéше преслéдван от войнíци. — (Трудолюбíв) студéнт е наградéн. — (Прозóрец) е затвóрен. — (Бóлéн) е преглéдан от (лéкар).

5. Образуйте страдательные формы настоящего, прошедшего совершенного будущего времени в 3 лице ед. числа от глаголов:

перá, чíстя, шíя, донесá, изпráтя, посрéщна.

Составьте с ними предложения.

СЕДЕМДЕСÉТ И СéДМИ УРОК

Преизказване на страдателен залог

КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Славáинската áзбука билá създáдена през втóрата половина на IX вéк от двáмата бáратя Кíрил и Метóдий. Тé са родéни в грáд Сóлуn. Кíрил полúчил в Цáриград високо образование и за голéмите си способности и за орáторската си дárba бил нарéчен филосóф. Метóдий дýлго врéме бил упráвител на славáинска област. Ви

зантийският император възлагал на двамата братя важни политически мисии.

По това време славяните нямали своя писменост и били заплашени от претопяване. Южните славяни били застрашени от погърчване, а западните, който живели в съседство с немците — от понемчване. Затова моравският княз поискал от Византия проповедници на християнството на славянски език. За да наложи влиянието си и на запад, императорът приел неговата молба. За тази цел Кирил и Методий състачали славянската азбука, превели някои богослужебни книги и заминали за Моравия. Там били посрещнати от славяните с голема радост. Те просвещавали народа на разбираем славянски език и подготвили много ученици.

Интересите на немското духовенство били засегнати и то почнало борба против Кирил и Методий. Двамата братя били наклеветени пред папата като еретики и били повикани на съд в Рим. Там Кирил умрял. Методий се завърнал в Моравия и продължил просветната си дейност. Той бил непрекъснато проследван от немското духовенство, затварян и измъчван.

След смъртта на Методий учениците на двамата братя били изгнани от Моравия. Някои от тях дошли в България, където развилши широка просветна и книжовна дейност. Оттук славянската писменост била пренесена и в други славянски страни.

Така България изиграла историческа роля за опазване и разпространяване на славянската писменост и култура.

Делото на Кирил и Методий е прогресивно и демократично. В мрачното средновековие те геройчно защищавали правото на всеки народ да създаде култура на свой роден език. Тяхното дело обединява всички славяни през вековете в борбата им против всяка агресия.

Выражения из текста

1. Налагам влиянието си. — Распространять влияние.
2. Възлагам мисия (задача) на ... — Возлагать миссию (задачу) на ...
3. Засягам интересите на ... — Затрагивать интересы (чьи)...
4. Приемам молбата на ... — Принимать прошение, просьбу...
5. Развивам дейност. — здесь: Деятельно трудиться.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану :

1. Начало на славянската писменост.
2. Кирил и Методий — биографични бележки.
3. Моравская мисия на Кирил и Методий.
4. Ролята на България за славянската култура.
5. Историческое значение на Кирило-Методиевского дела.

II. Подберите прилагательные к словам:
средновековие, дейност, дело, роля, мисия.
Составьте с ними предложения.

III. Составьте предложения с сочетаниями из раздела *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ПЕРЕСКАЗЫВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНение СТРАДАТЕЛЬНОГО ЗАЛОГА

Глагольные времена в страдательном залоге могут употребляться в пересказывательном наклонении.

В пересказывательном наклонении употребляются только формы, образованные с помощью страдательного причастия.

Образование

В пересказывательном наклонении страдательного залога изменяются только вспомогательные глаголы *съм* и *ща*.

затвóря — затвáрям

Страдательный залог	Страдательный залог
Изъявительное наклонение	Пересказывательное наклонение
Прошедшее совершенное время	Метóдий бéше затвóрен от нéмското духóвенство.
Прошедшее несовершенное время	Метóдий бéше затвáрян нýколко пýти от нéмското духóвенство.
Будущее время	Училището щe бъде затвóрено през вакáнцията.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Напишите в пересказывательном наклонении глаголы, употребленные в страдательном залоге:

Бóтев бéше изпра́тен от баща си в Русия да úчи. — Българската държáва бéшъ създáдена през 681 годíна. — Васил Лéвски бéше изпра́тен в Бългáрия да организýра въстáние. — Лéвски бéше осъден на смърт чрéз обéсане. — Събрáнието щe бъде открыто в 17 часá. — Народът бéше събúден и никой не мóжеше да го спрé в борбáта му за свободá. — На партизáните бáхка поднéсени много подárци. — Събрáнието щe бъде ръковóдено от глáвния инженéр. — Тáзи сту-

дéнтка нáма да бъде изпýтана днéс. — В бъдеще климатът на Земята ще бъде променён по изку́стven начин.

2. В тексте „*Кирил и Методий*“ замените формы пересказывательного наклонения формами изъявительного наклонения.

3. Формы страдательного залога пересказывательного наклонения замените формами изъявительного наклонения:

На площа́да билъ събра́ни всíчки сéляни. — На парахóда „Радéцки“ билó развýто българското знáме. — Рóлята на генерáл Займов от фýльма „Цáр и генерáл“ щáла да бъде изпýлнена от добър артист. — Тý си щáл да бъдеш назначéн téзи днí катó инженéр в завóд „Смирненски“. — Днéс нáмalo да бъде свикано тържéственото събра́ние.

СЕДЕМДЕСÉТ И ОСМИ УРОК

Подчинени обстоятельствени изречения. Подчинителни обстоятельствени съюзи (продълже-
ние)

ПЪРВИ МÁЙ

Първи мáй е бóен прáзник на трúдеците се от цáл свáят. Дéлга и геройчна е истóрията му.

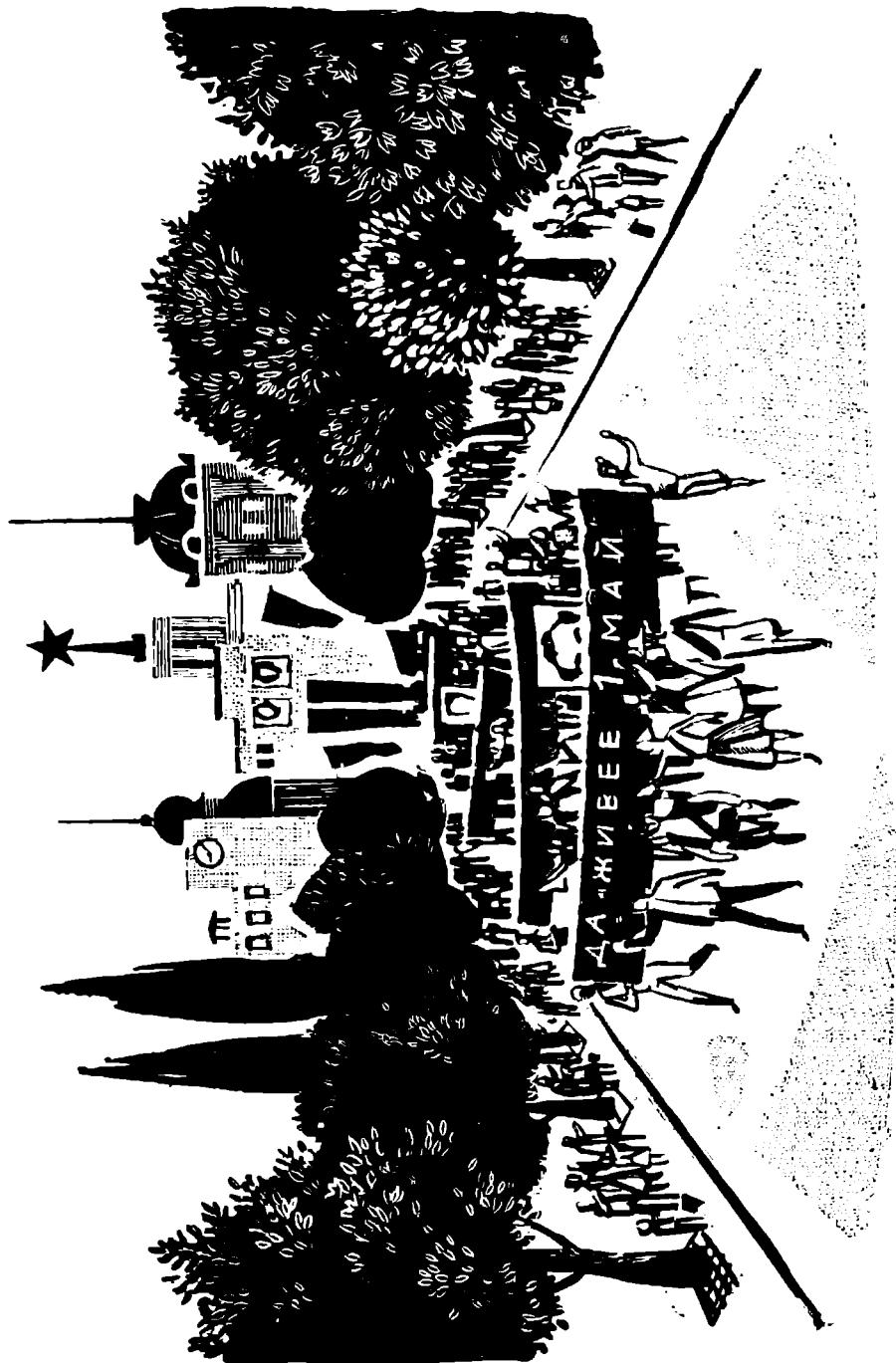
Първите вълнëния на работниците стáват в 1886 година в Чикáго. Работниците ѹскат да извоóват прáвото си на осемчáсов работен дéн и стачкúват. След катó Вгбriят интернационал взéма решéние за празнуvането на Първи мáй, работниците от почти всíчки европéйски страни запóчват да устроýват всяка година на тóзи дéн събраáния, митинги, улични демонстрáции. Кóлкото поб-жестóки са ѡдарите на експлоатáторите, тóлкова побéче укрéпва международното фýтрудничество на пролетариáта. Работниците не прекýсват борбáта си, въпреки че двубóят им с капиталистите е нерáвен.

В Бългáрия Работническата социáлдемократíческа пárтия организáра празнуvането на Първи мáй през 1893 година.

От 1944 година насам тóзи дéн се посрéща от българските работници с трúдови успéхи. Във всíчки завóди, фáбрики, предприятия и трúдово-кооператíвни стопáнства се разгáря съревновáние. Трúдеците се отчítат си постижéния, награждáват се чéлниците в производството.

На самия дéн София придобýва прáзничен вýд. Софийнци украсят сградите със знамéна и пъстроцнéтни килими. Сутринтá на Първи мáй улиците са пълни с хóра. Хýляди трúдеци се, учáщи се и грáждани участвуют в първомáйската манифестáция.

На площа́л Девéти септéмври, там, къде то е трибúната за члéновете на ЦК на БКП и на правýтелството, манифестантите издý-

Първомайска манифестация

гат високо лозунга: „Да живеे Първи май!“

Многократно „ура“ се разнася по целия площаd, докато траe ма-
нифестацията.

Выражения из текста

1. Стават вълнения. — Происходят волнения.
2. Извоювам правото си на... — Завоевать право на...
3. Взёмам решение. — Принимать решение.
4. Устройвам събрание (митинг, демонстрация). — Устраивать соб-
рание (митинг, демонстрацию).
5. Разгáря се съревновáние. — Развертывается соревнование.
6. Отчитам постижéнията на... — Отчитываться в достигнутом...
7. Чéлници в производството. — Передовики производства.
8. На самия дéн. — В день.
9. Издигам лóзунг. — Выдвигать лозунг.
10. Да живеe Първи май! — Да здравствуеt Первое мая!

Синонимы

постижение — успех	чéлник в производството — първенец в
украсявам — окýчвам	производството
взёмам решение—решáвам	

Антоними

прекъсвам	продължáвам	увеличáвам	намаляvам
	сíгурен	несíгурен	

Дополнительный словарь

Обществени стрóеве: първобитнообщийнен стрóй, робовладéлски стрóй, феодализъм, капитализъм, социализъм, комунизъм.

Клáса, клáсова борбá, клáсов врág; буржоáзия, пролетариát; на-
дница, заплáта; увеличение на на́дниците (заплатите), намалéние на на́-
дниците (заплатите), стáчка, стáчник, безработица.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Истóрията на Първи май.
2. Приготвлéнията за тóзи прáзник в Бългáрия.
3. Празнúването на Първи май в Сóфия.

II. Подберите подходящие по смыслу глаголы к данным словам: демонстрация, митинг, манифестáция, съревновáние.

III. Подберите подходящие по смыслу прилагательные к данным словам; прázник, истóрия, демонстрация, ўдар, двубо́й, сътрудничество, постижéние, разоръжáване.

С полученными выражениями составьте предложения.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ. ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ СОЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

Придаточные обстоятельственные предложения могут быть придаточными времени, места, количества и степени, условия, придаточными уступительными, сравнительными, придаточными образа действия, причины, цели.

1. Придаточное обстоятельственное предложение времени. Отвечает на вопрос *когá*.

Например:

Когáто влязохме, пóвечето зрители бýха заéли местáта си. (Когá бýха заéли ?)

когáто

Действие придаточного предложения совершается после действия в главном предложении.

След катó Втбriят интернациона́л взéма решéние, рабóтниците запóчват да празнúват Пýрви мáй. (Когá запóчват да празнúват ?)

след катó

Действие придаточного предложения совершается раньше действия в главном предложении.

Щом катó узréят нíвите, ко-оперáторите запóчват жéтвата. (Когá запóчват ?)

щом катó = след катó

По цéлия площа́д се разна́сяше „урá“, докатó трáеше манифестá-цията. (Докогá се разна́сяше ?)

когатó

Действие придаточного предложения протекает одновре-менно с действием в главном предложении.

2. Придаточное предложение места. Отвечает на вопрос *къде*.

Например :

Тáм, къде́то е трибúната, манифестáн-тите издýгат лóзунги. (Къде изди-гат лó-зунги ?)

къде́то

Ще вървá пéш дотáм, докъде́то пýтят е свобóден. (Докъде ще вървá ?)

докъде́то

Натáтьк, накъде́то отíваш, ще срéщнеш много хóра. (Накъде ще срéщнеш много хóра ?)

накъде́то

3. Придаточное предложение количества и степени. Отвечает на вопрос *кълко*.

Например :

Кълкото побежестоки са ударите на експлататорите, тълкова побче укрепва международното сътрудничество на пролетариата. (Кълко, в каквъ степен укрепва?)

кълкото

Той отговаряше на чужденеца, докълкото разбираше езика му. (Докълко отговаряше?)

докълкото

откълкото

Манифестацията трай побълго, откълкото очаквахме. (Кълко трай?)

Употребляется после степени сравнения прилагательных и наречий.

4. Придаточное предложение условия. Отвечает на вопрос *при каквъ условие*.

Например :

Ако работят побълго време, те ще получат побче пари. (При каквъ условие ще получат?)

ако

Да не ме чака майма, ще тръгна с вас. (При каквъ условие ще тръгна?)

да = ако

Върв ли по тази пътешка, тя ще стигне да кладенчето. (При каквъ условие ще стигне?)

ли

5. Придаточные уступительные предложения.

Например :

Работниците не прекъсват борбата, въпреки че двубоят им с капиталистите е неравен.

въпреки че =
макар че

Ако и да съм уморен, ще работя още.

ако и да

Примечание. Придаточными определительными предложениями являются придаточные, присоединяющиеся к главному союзами *къде то*, *кога то* и относящиеся к членам главного предложения, выраженным именем существительным.

Например : Пред трибуналата, къде то са членовете на ЦК на БКП и на правителството, манифестантите издигат лозунги.

В момента, кога то топката влезе в мярката на френския отбор, всички започнаха да викат.

3. Придаточное предложение количества и степени. Отвечает на вопрос *кълко*.

Например :

Кълкото побежестоки са ударите на експлататорите, тълкова побче укрепва международното сътрудничество на пролетариата. (Кълко, в каквá стéпен укрепва?)

кълкото

Той отговаряше на чужденеца, докълкото разбираше езика му. (Докόлко отговаряше?)

докълкото

откълкото

Манифестацията трай побълго, откълкото очаквахме. (Кълко трай?)

Употребляется после степени сравнения прилагательных и наречий.

4. Придаточное предложение условия. Отвечает на вопрос *при каквó условие*.

Например :

Ако работят побълго време, те ще получат побче пари. (При каквó условие ще получат?)

ако

Да не ме чака мáма, ще тръгна с вás. (При каквó условие ще тръгна?)

да = ако

Вървí ли по тáзи пътéка, тя ще стигне да клáденчето. (При каквó условие ще стигне?)

ли

5. Придаточные устуpitельные предложения.

Например :

Работниците не прекъсват борбата, въпреки че двубоят им с капиталистите е неравен.

въпреки че =
макár че

Ако и да съм уморён, ще работя още.

ако и да

Примечание. Придаточными определительными предложениями являются придаточные, присоединяющиеся к главному союзами *къде́то*, *когáто* и относящиеся к членам главного предложения, выраженным именем существительным.

Например : Пред трибуната, къде́то са членовете на ЦК на БКП и на правителството, манифестантите издигат лозунги.

В момéнта, когáто топката влезе в мрёжата на фрénския отбор, всички започнаха да викат.

Знаки препинания

Придаточные обстоятельственные предложения обособляются запятыми.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужные обстоятельственные союзы:

... Нéйчо се покáза от вратáта навéн, вáтърт го задúха сýлно по лицéто. Тóй трýгна по ширóкия пýт, ... по пýтéчката бéше трýдно да се вървí. Глéдаше да стéпва тám, ... снегът се бéше стопíл. ... минáваше по дýрвеното мóстче, дýрвéтата зашумяха. „Какъв стýд“ — кáза си Нéйчо. ... се бéше по-добрé облýкъл, сегá нýмаше да му е студéно. Нéйчо трýбаше да мýне по хýлма, тám, ... има пýт. Тóй бýрзаше, ... имаше сýли. Пýтят слýзаше към еднá долинкá. ... слéзé в долинкáта, Нéйчо поглéдна нагóре. Тám, ... бéше мýнал, стоéще вéлк. Вýлкът остáна на хýлма, ... Нéйчо отмýна.

По Йордáн Йóвкон

2. Ответьте на вопросы придаточными обстоятельственными предложениями:

Когá запóчна рабóтата в завóда? — При каквó услóвие рабóтниците ще спечéлят съревновáнието? — Когá се чý сигнáл за запóчване на мáча? — Къдé по полéто се чýват пéсни през пролеттá? — Кóлко нáдници ще полúчи тóзи сéлски стопáнин? — Когá студéнтите напúснаха трýдово-кооперативното стопáнство?

3. Пополните предложения придаточными предложениями, отвечающими на вопросы в скобках:

Румýнка се уплáши, ... (Когá?). — Шибýл ще се ожéни за Рáда, ... (При каквó услóвие?). — Хайдýтите видýха женý, ... (Когá). — Жълтéят се узréли нýви, ... (Докъдé?). — По-добрé да умréш за свободáта, ... (Кóлко по-добрé?)

4. К придаточным предложениям припишите подходящие главные и составьте сложноподчиненные предложения. Расставьте знаки препинания:

Макár че се страхóваше от льvá.... — Кóлкото побéче машýни има в завóда.... — След катó доклáдчикът свýрши.... — Щом закрýха събрáнието.... — Накъдéто и да поглéднеш.... — Преди Шибýл да се засméе....

5. Из данных пар простых предложений составьте сложноподчиненные с придаточными обстоятельственными предложениями:

Присéствуващите затайха дýх. Чý се дрýнкане на железá. — Потýснатите сéляни трýгнаха след Лéвски. Селяните копнéеха за свободá. — Лéвски бéше осéден на смýрт. Лéвски подгóтвяше нарóда за вýстáние. — Рабóтниците отчýтат изпýлнéнието на производствения си пláн. Годýната е_към кráя си. — Партизáните натrúпаха на двóбра кóуп

книжá. Партизánите запáлиха книжáта. — Теглото на народа ще бъде прекратéно. Борбáта е по-смéла. — Партизánите бáха сáмо петима. Тé завзéха сéлото.

Образец: Присъствуващите затаиха дýх. Чý се дрънкане на железá. — Присъствуващите затаиха дýх, когáто се чý дрънкане на железá.

СЕДЕМДЕСÉТ И ДЕВÉТИ УРОК

Подчинено обстоятелствено изречение. Подчинителни обстоятелствени съюзи (продължение)

ИДЕ ЛИ?

Примирието стáна. Войнѝците запóчнаха да си йдват в отпуск. И във Вéтрен се занéрнаха нáколко дўши. Сáмо Стоéнчо го нáма — ни нéго, ни вéст нýкаква. Загрижи се бáба Цéна, нéхубави мýсли ѝ йдват.

Цáлото сéло се е раздvíжило. Посрéща пýрея полк, кóйто се врýща.

— Трýба да посрéщнете бáтко си, кáкто прáвят другите хóра — кáза бáба Цéна на Кýна и Радúлчо.

Децáта се затýчаха към заснежéната улица и излýзоха на шосéто. А бáба Цéна останá на вратнýта да чáка.

На шосéто тýк-тám се чернéеха посрещачи: левóйки, деца, бáби. Двéте деца отидоха нáй-напрéд, за да видят пýрви Стоéнчо. Тé ще го познáят, макár че снегът им замрéжва очите.

Двáма войнѝци се задáдоха, цéли обсýпани в сняг. Не é тóй.

— Иде ли отгóре войскá? — попýта Кýна войнѝците.

— Не знáм, девóйко. Кого чáкате?

— Бáтко! — отгово́ри Радúлчо.

Уморéните пýтници замýнаха.

Часовéте минаvат. Планíйският вýтър брóли лицáта им, разvява дрéхите на деца, но тé не сý отиват.

Задáде се конница. Кýниното сърцé трéпна. Тóлкова много войнѝци! Навýрно бáтко ѝ е там. Тá чáка, бéз да мýгне.

— Капитáне, бáтко иде ли? — попýта тá просълзéно.

— Кóй ти е бáтко?

— Бáтко Стойн! Нáшият бáтко! — извýка нетърпелíво Радúлчо.

— Нáма го при нáс, деца. Вýрнёте се в сéло, че ще измръзнете.

Кýна и Радúлчо се разплáкаха. Посрещáчите бáха се вéче прибрáли, понéже се мръкваше. Вýтърът рéжеше всé по-остро. Тогáва двéте деца потéглиха към сéло.

Ноштá пáдаше. С рýцé, мýшнати в пáзви, тé вýрвáха, катó хлéнчеха тýхо.

Едýн нóв файтóн с трý кóня мýна край тýх. Кýна мáхна, като чé искаше да го спрé.

— Господине, войскá идe ли óще?

Файтóнът стрéлна край тýх и не сé чý, не сé видя из тъмнина. А снéжната виéлица стрáшно виеше, сýкаш отговáряше на децáта. Тý идеше откъм ббýното полé, къдёто сегá засипваше грóба на Стоéнчо.

Ивáн Вáзов

Выражения из текста

1. Йдват ми мýсли. — Приходят мысли.
2. Снегът замрéжва очите. — Снег залепляет глаза.
3. Сърцето ми трéпва. — Сердце вздрагивает
4. Вятърът рéже. — Ветер сечет.
5. Нощта пáда. — Спускается ночь.
6. Не сé чý, не сé видя. — здесь: Ни слуху, ни духу.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите текст по следующему плану:

1. Гrijжите на бáба Цéна.
2. Кýна и Радúлчо на шосéто.

II. Составьте предложения с сочетаниями, данными в разделе *Выражения из текста*.

ГРАММАТИКА

ПРИДАТОЧНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ. ПОДЧИНИТЕЛЬНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЕ СОЮЗЫ (ПРОДОЛЖЕНИЕ)

1. Придаточные обстоятельственные предложения образа действия. Отвечают на вопрос *как*.

Например :

Кýна чáка, бéз да мýгне. (Как чáка?)

бéз да

Двéте децá вървáт, катó хлéнчат тýхо.
(Как вървáт?)

катó

Придаточные предложения образа действия могут быть заменены деепричастным оборотом.

Например : Двéте децá вървáха, катó хлéнчеха тýхо.
Двéте децá вървáха, хлéнчейки тýхо.

2. Придаточное сравнительное предложение. Отвечает на вопрос *как*.

Например:

Кйна махна с ръка, като че искаше да спрѣ файтбна. (Как махна?)

като че

Снѣжната виѣлица виеше, сякаш отговаряше на деца. (Как виеше?)

сякаш

3. Придаточное обстоятельственное предложение причины. Отвечает на вопрос *зашо*.

Например:

Посрещаите се бяха прибрали, понеже тръкваше. (Зашо се бяха прибрали?)

понеже

Върнёте се в сёло, че ще измръзнете. (Зашо да се върнат?)

че = защото

Двёте деца заплакаха, тъй като батко им не се завърна. (Зашо заплакаха?)

тъй като

4. Придаточное предложение цели. Ствечает на вопрос *зашо*.

Например:

Кйна и Радулчо отидоха наї-напрѣд, за да видят първи батко си. (Зашо отидоха?)

за да

Баба Цена остана на вратната да чака. (Зашо остана?)

да = за да

Знаки препинания

Запятая ставится перед подчинительными союзами.

Перед союзом *да* запятая ставится только в случае его повторения.

Например: Тé отидоха да посрещнат Стоенчо, да го доведат в къщи.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Вместо точек вставьте нужный союз:

Войнците се завърнаха, ... настъпи мир. — Пётър отиде у Христови, ... ги покани на гости. — Футболистите играеха, ... усещат умбра. — Зрителите напуснаха стадиона, ... разговаряха оживено. — Работниците стачкуват, ... завоюват осемчасов работен ден. — Тé се вълнуваха, ... победата беше тяхна.

2. Допишите предложения:

Двёте деца заплакаха, защото . . . — Студентите ще дойдат през лятото в стопанството, за да . . . — Трудещите се минаваха край трибуната, като . . . — Цвета вървеше, беъ да . . . — Болният беъше затворил очи, сякаш . . .

3. Составьте сложные предложения. Данные предложения употребите как придаточные:

..., тъй като играта беъше много интересна. — ..., за да видят фермите. — ..., за да уча български език. — ... да си купя ученици. — ..., беъ да правя гръшки. — ..., както мога. — ... като викаха радостно. — ..., за да спечелим съревнованието.

4. От данных пар простых предложений образуйте сложноподчиненные предложения с придаточными образа действия, цели или причины:

Децата се разплакаха. Батко им не се върна. — Левски обикляше страната. Вдъхва кураж на народа. — Левски отговори смело. Не се колебаше. — Той не съжаляваше за нищо. Беъше изпълнил дългъ си към народа.

Образец: Децата се разплакаха. Батко им не се върна. — Децата се разплакаха, защото батко им не се върна.

5. Подчеркните придаточные обстоятельственные предложения. Определите их вид. Расставьте запятые.

ЕДНА БЪЛГАРКА

Илийца тръгна към Черепишкия манастир въпреки че беъше вече късно. На гърди си носеше болното си внуче. Когато минаваше през гората из няя излезе момък в чудати дрехи и с пушка. „Бабо хляб! Умیرам от глайд!“ — каза той като застана на пътя. Тя веднага се сети: „От ония е дято ги гонят сега!“ Извади от торбата парче хляб и го подаде на момъка.

— Бабо, в това село може ли да се скрия? — попита той.

— Не може, синко, не може! — каза му тя като гледаше милостиво измъченото му лицо. — Там сега е огън. Ще те хванат турците.

Илийца замълчаха сякаш размисляше нещо. Сётне каза:

— Скрий се, синко, сега в гората! Тая нощ ме чакай тук. Ще ти донеса хляб и някоя дреха..., с тия не бива.

Очите на Илийца се наляха със сълзи. Тя се спусна тичешком надолу. Реши да вземе хляб и дрехи от манастира и щом мръкне веднага да тръгне.

И тя бързаше сега с утроена сила за да спаси ако даде божества живота.

По Иван Вазов

ОСЕМДЕСЕТИ УРОК

Условно наклонение
Условно изречение

КЪМ ПОБЕДА

Дивизията се движеше стремително напрёд. Щéше полéчила бойна задáча да атакува врагá и да освободи окупираните от него унгáрски селá.

Спрáхме се на висок хълм. Оттúк се виждаше сéлото, къде то се бéше укрепил врагът.

Командирите на полка се събрáха, за да обсéдят пла́на за атáка. Офóрмиха се двé предложéния: да напáднем веднáга врагá или да чáкаме настéпането на ноштá. Коé да изберéм?

Акó напáднеме неприятеля веднáга, през денíя, щáхме да го изненáдаме. Побéдата щéше да бéде сигурна, но нíе щáхме да дадéм много жéрти. Преди да достíгнем сéлото, противникът бý ни забелáзал и бý запóчнал да ни обстрéлва.

Макáр и да бýрзахме да изгóним неприятеля чás поб-скóро, решихме да чáкаме ноштá. Изгýлнехме ли тбзи пла́н успéшно, бýхме по-стíгнали целтá си с наéй-мáлко жéрти и бýхме успéли да заловим плéнници.

Вечерtá настéпи. Бойците заéха позиция и чáкаха зáповед. В óсем часá червéна ракéта се извý над височинáта. Чý се мóщното „урá“ на пехótата. Противникът, изненáдан, запóчна да стрéля безрéдно.

В 10 часá стрелбáта утихна. Чúваха се тýк-тám единíчни изстрели на отстéпващия неприятел.

След сражéнието на бойното полé настéпи спокойствие. Да не сá трóповете, лóквите крýв, никой не бý допóснал, че преди мáлко тýк е имало кéрвава бýтка.

Жестóка, ужáсна войнá! Седá в окóпа и си мýсля: „Кóлко щаст-ливи щe бýдат хóрата, акó на земýта настéпи мýр!“

Выражения из текста

1. Получáвам задáча. — Получать задание.
2. Дáвам жéрти. — здесь: Нести потери.
3. Чás поб-скóро. — Как можно скорее.
4. Постíгам целтá си. — Достигать цели.
5. Заéмам позиция. — Занимать позицию, рубеж.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Составьте план текста. Расскажите текст по плану.

II. Подберите синонимы к словам:

окупáтор, вráг, сражéние, напáдение, напáдам.

III. Подыщите родственные слова к словам:
ббен, атака, сражение, стрелба, успешен.
Составьте с полученными выражениями предложения.

ГРАММАТИКА

I. УСЛОВНОЕ НАКЛОНЕНИЕ

1. Образование

Условное наклонение образуется от особой формы вспомогательного глагола *съм* — *бых*, *бй*, *быхме*, *быхте*, *бйха* и действительного причастия прошедшего совершенного времени данного глагола.

Формы условного наклонения спечёля

Положительная форма		Вопросительная форма
Ед. ч.	1 л. бых спечёлил (-а, -о) 2 л. бй спечёлил (-а, -о) 3 л. бй спечёлил (-а, -о)	бых ли спечёлил (-а, -о) бй ли спечёлил (-а, -о) бй ли спечёлил (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. быхме спечёлили 2 л. быхте спечёлили 3 л. бйха спечёлили	быхме ли спечёлили быхте ли спечёлили бйха ли спечёлили
Отрицательная форма		Вопросительно-отрицательная форма
Ед. ч.	1 л. не бых спечёлил (-а, -о) 2 л. не бй спечёлил (-а, -о) 3 л. не бй спечёлил (-а, -о)	не бых ли спечёлил (-а, -о) не бй ли спечёлил (-а, -о) не бй ли спечёлил (-а, -о)
Мн. ч.	1 л. не быхме спечёлили 2 л. не быхте спечёлили 3 л. не бйха спечёлили	не быхме ли спечёлили не быхте ли спечёлили не бйха ли спечёлили

2. Порядок слов

Вспомогательный глагол *съм* ставится обычно перед причас-тием.

Краткие падежные формы личных местоимений, возвратно-личные местоимения *се*, *си* и частица *ли* ставятся между вспомогательным глаголом и причастием.

Например: Бых [я] прочёл за ёдын дён.

Бых [се] разходил из парка.

Не бых [си] купил таэи писалка.

Быхте [ли] изпълнили таэи задача?

3. Значение и употребление

Условное наклонение обозначает действие, которое может совершиться в определенных условиях.

Например: Акё изпълнхме успешино таэи задача, быхме постигнали целтá си.

Акё нападнхме през деня, врагът би ни забелязал.

Условное наклонение также обозначает:

а) Желание.

Например: С удоволствие бых стáнал летёц.

Быхме посетили новата художествена изложба.

За него — Живота —
направил бых всичко. —

Летял бых
с пробна машайна в небёто,
бых влезнал във взривна
ракета, самичък
бых търсил
в простора
далечна
планета.

Н. И. Вапцаров

б) Просьбу. Используется вопросительная форма условного наклонения.

Например: Быхте ли ми дали Вашия учёбник? (вместо: Моля,
дайте ми Вашия учёбник.)

Быхте ли превели това стихотворение? (вместо:
Преведете, моля, това стихотворение.)

II. УСЛОВНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ

Сложноподчиненное предложение, состоящее из условия (придаточное условное предложение) и заключения (главное предложение) называется условным предложением.

Глагол в условном предложении может стоять в прошедшем и будущем времени.

Условное предложение

Условие	Заключение	
Акó на земята настъпи мир,	хóрата ще живéят щастливо (хóрата бýха живéли щастливо).	В условии глагол в настоящем времени, а в заключении — в будущем времени или в условном наклонении.
Акó на земята настъпеше (бéше настъпил) мир,	хóрата щáха да живéят щастливо (хóрата бýха живéли щастливо).	В условии глагол в прошедшем несовершенном или прошедшем предварительном времени, а в заключении — в будущем времени в прошедшем или в условном наклонении.

Примечание. Вместо будущего и будущего в прошедшем времени в заключении может быть употреблено условное наклонение.

Посредством будущего и будущего в прошедшем времени выражается уверенность в совершении действия, а посредством условного наклонения — только возможность действия.

Выражает уверенность в совершении действия.

Выражает возможность действия.

Акó юмам свободно врёме, ще разглéдам градá, } бýх разглéдал
Акó юмах свободно врёме, щáх да разглéдам градá, } градá.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните в тексте формы условного наклонения глаголов. Определите их значение:

УЧÝТЕЛЯТ

Реших да покáжа моите стихотворéния на новия учýтел. Акó той ги бéше прочéл, навýрно бý мe насырчил и áз щáх да заработя с поголямо желáние.

Едýн дéн, когáто учýтелят излéзе от класá, áз му подáдох сгýнат лист.

— Еднó стихотворéние — кáзах свенливо.

Учýтелят го взé. На друѓия дéн ми кáза:

— Харéса ми стихотворéнието. Тý навýрно си пýсал и друѓи. Бýх желáл да прочетá и тýх. Акó ги донесéш в кýщи, ще си поговбрим побвèче.

След трй днй оти́дох у учите́ля.

— Добри́ са — кáза тóй, като прочéте стихотворéнията. — Ако ги попрáвиш, бýка ги напечатали.

По Т. Г. Влáйков

2. Напишите в отрицательной и вопросительно-отрицательной форме условного наклонения глаголы в данных предложениях:

Бýх пътúвал тáзи вéчер. — Вие бýхте искали да говорите с тýх. — Тé бýха кўпили фотоапарáта. — Бýх се нау́чил да плúвам за нýколко днй.

3. Образуйте формы условного наклонения от глаголов:

йдвам, плетá, нау́ча, отговóря, прочетá.

Составьте с ними предложения.

4. Переделайте будущие времена условного наклонения в прошедшее:

Ако вýдят бáтко си, Кýна и Радúлчо ще го познáят отдалéч. — Деца́та ще се рáдват, ако бáтко им се завýрне. — Ако изгéлним предсрочно плáна, ще спечéлим съревновáнието. — Ако не изгорýт спи́съките, власттá ще съберé дáнъците от сéляните. — Ако живóтните не сé опитомýват, нýма да слúжат на човéка.

5. Определите, какие глаголы из упражнения № 1 выражают определенные действия, а какие — только возможные.

ОСЕМДЕСÉТ И ПЪРВИ УРОК

Сложно съставно изречение с
повече подчинени изречения

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

Великият сýн на бýлгарския нарóд Георги Димитров е роден на 18 юни 1882 година в сёло Ковачевци, Рáдомирско.

Георги Димитров произхóжда от бéдно занаятчийско семéйство. След като завýршва шéсти клáс, стáва печатárски работник, за да изkáрва прехрáната си. Жáден за знáние, младéжът непрекýснато четé и се самообразóва.

Твýрде рано Димитров се запознáва с произвeденията на Мárкс и Энгельс. От прочéтената марксíческа литератúра прáви изводи за задáчите на работническата клáса в Бýлгáрия. Тý ще извоюва побéда над буржоáзията, ако вбди последовáтелна и настбýчива борбá, ако се сплотý

бколо Пárтията. Геóрги Димýтров стáва смéл борéц и изпítан ръкoводíтел на бýлгарското рабóтническо двíжéние.

През 1923 годíна Димýтров зéдно със свóя прéв другár и съráтник Васíл Колáров организýра и ръковóди слáвното Сепtemвriйско вýстáние. След разгрóма на вýстáнието тóй отíва в чужбíна и оттám насьрчáва бýлгарските рабóтники, вдъхva им вýра в бýдещата побéда.

За свóята революциóнна дéйност Геóрги Димýтров е осъjдан от фашисткия сýд двá пýти на смýрт.

През 1933 годíна нéмските фашисти обвиняvат комунистите в подпáлането на ráйхстага. Геóрги Димýтров, кóйто по тóвá врéме се намира в Гермáния, е арестúван. На Лáйпцигския процéс тóй се опýльчва геройски срецý фашисткия сýд и от обвиняvем стáва обвинýтел. Цéлият прогресиýен свýт се удивяvа на революциóнната му смéлост. Благодарéние на свóето геройчно дýржáне пред сýдá Геóрги Димýтров е оправдáн. След катó е освободéн от затвóра, Димýтров заминáва за Съvéтския сýзóz и оттám катó генерáлен секретár на Комин-térnа ръковóди рабóтническото двíжéние в цéлия свýт.

През 1942 годíна по предложéние на Димýтров се създáва Отéчественият фрóнт в Бýлгáрия.

След Девéти сепtéмвri 1944 годíна Геóрги Димýтров се заврýща в родíната, за да поéме кormíлото на нóвата дýржáва, кóйто трýгва по пýтя на социализмá.

На 2 юли 1949 годíна бýлгарският наróд претърпя тéжка зáгу-ба — Геóрги Димýтров почина.

Днéс нашият наróд осъществýва завéтите на свóя мéдър ръково-дýтел.

ГОРДÉЯ СЕ, ЧЕ СЪМ СÍН НА БÝЛГАРСКАТА РАБÓТНИЧЕСКА КЛАÁСА

Когáто Геóрги Димýтров застáна пред имpéрския сýд на хитле-ристка Гермáния, тóй не мýслеше да защищáва сáмо сéбе си. Пó-вáжно бéше да защитý прáвото дéло на комунистите и да излóжи хитлерíзма пред цéлия свýт.

Още в пýрвия момéнт председáтелят на сýдá се обýрна стрóго към подséдýмия.

— Димýтров, през врéме на слéдствието Вíе стe се дýржáли твýрде недисциплинирано. Длýжен съм да Вíи предупредý, че се намýрате пред вýрхóвния имpéрски сýд, че трýбва да променýте дýржáнето си.

Димýтров отговóри:

— Акó Вíе бýхте лежáли невýнен сéдем мéсеца в затвóра, бýхте разбрáли, че човéк загýбува спокойствието си.

— Вýрно е — продължí Димýтров, че съм большевík, че съм пролетáрски революционér. Член съм и на Изпýлнителния комитéт на Комунистíческия интернационал. Úто зáщо съм отговóрен ръковóдещ комунист за всíчки решéния и дéйствия на Бýлгарската комунистíческа пárтия и на Комунистíческия интернационал. И именно затовá

Áз не съм авантюрист, не съм заговбрник, не съм подпалвач. Áз съм за пролетарската революция и за победата на комунизма — това състява съдържанието на моя живот. Бих желал да поживея за комунизма поне още двайсет години и тогава спокойно да умру.

Публиката го слушаше с явен интерес, защото той говореше за всичко, за което не можеше да се говори в Германия.

Димитров изобличи германския истински подпалвач на Райхстага, даде заслужен отговор на враговете и защити достойно своя народ:

„Българският народ, който 500 години живя под чуждо иго, без да загуби своя език и националност, не може да бъде див и варварски. Диваци и варвари в България са само фашистите. Българският народ се е борил с всички сили против чуждото иго. Это защо протестирам против нападките срещу него. Нямам причини да се срамувам, че съм българин. Гордея се, че съм син на българската работническа класа.“

По К. Калчев

Выражения из текста

1. Произходдам от... — Происходить из...
2. Изкарвам прехраната си. — Зарабатывать на хлеб.
3. Извоювам победа над... — Победить...
4. Сплотявам се около... — Сплачиваться около...
5. Опълчвам се срещу... — Выступать против...
6. Благодарение на... — Благодаря (кому)...
7. Поемам кормилото на... — Принимать бразды правления...
8. Претърпявам загуба. — Нести потери.
9. Осъществявам заветите на... — Осуществлять заветы (кого).
10. През време на... — Во время...
11. Аз съм за... — Я за...
12. Давам заслужен отговор. — Давать достойный ответ.
13. Живея под чуждо иго (рабство). — Жить под чужим игом (в рабстве).

ДАЖЕ И В ЗАТВОРА АЗ СЕ УЧЕХ

Скъпи другарю Хайнс,

Ти искаш да знаеш как живях в затвора? Наистите ме мъчеха по цели дни и нощи. Най-лошо беше оковането на ръцете. Пет месеца монти ръцете бяха оковани една с друга. Аз бях принуден да пиша с окованите ръце, а нощем не можех да спя, както трябва, тий като ръцете ми отичаха и се вцепеняваха. С тези издевателства искаха да ме сломят.

Но аз знаех, че трябва да изпълня дългата си на революционер, на войник на пролетарската революция. Направих всичко, за да запазя свите сили. Даже в затвора се учех.

От затворническата библиотека вземах книги и преди всичко онези, от които изучавах историята на Германия. Всичко, което ми се стру-

ваше особено важно, записвах . . . с окозáни ръцé. Пó-късно в съда на мёне ми послужи нéщо от това.

Освéн товá áз изучáвах фрénски и английски езíк. Áз мнóго чetáх и изучáвах, за да ми е побléсно да преодолýвам морálните и фíзическите болки. Éто защó нацистите не успяха да ме надвýят.

Москвá, 24 юли 1934 г.

по Г. Димитров

Выражения из текста

1. По цéли днí и нöщи. — Целыми днями и ночами.
2. Кákto трýбва. — Как следует.
3. Послúжва ми. — Требуется, надобится.
4. Освéн товá. — Кроме этого.
5. Éто защó. — Вот почему.

ЗАДАНИЯ К ТЕКСТУ

I. Расскажите биографию Георгия Димитрова.

II. Напишите сочинение на тему *Геройчното държáне на Гебрги Димитров пред съда.*

III. Напишите краткую биографию одного из национальных героев вашей страны, употребляя следующие слова и сочетания:

произхóждам от ..., изкáрвам прехрáната си, получаvам образовáние, запознáвам се с ..., вóдя борбá, ръковóдя, организýрам, сплотявам се óколо, рабóтническо движéние, настърчáвам, вдъхвам смéлост, защищáвам, опълчвам се срещú..., изобличáвам, лежá в затвóр, революционна смéлост, извоюvам победа.

IV. Составьте словарик на тему Съд.

V. Подберите существительные к словам:

последовáтелен, устойчíв, демократíчен, изпитан, мъдър, геройчен заслúжен.

Составьте с ними предложения.

VI. Напишите родственные слова к словам:

подпáлвам, успáвам, обвиняvам, ръковóдя, дéйствуvам, съдя.

ГРАММАТИКА

СЛОЖНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С НЕСКОЛЬКИМИ ПРИДАТОЧНЫМИ ПРЕДЛОЖЕНИЯМИ

Структура сложных предложений с несколькими придаточными предложениями

Сложноподчиненное предложение может иметь несколько придаточных предложений.

Придаточные предложения в составе сложного предложения могут пояснять главное предложение и могут быть последовательно подчиненны.

а) Соподчиненни е придаточните предложения

Например : След като завършила шест клас, Георги Димитров става (придаточное предложение) (главное предложение) печатарски работник, за да изкарва прехраната си. (придаточное предложение)

Работническата класа ще извоюва победа над буржоазията, ако въди последователна и настойчива борба, (главное предложение)

ако се сплоти около партията. (придаточное предложение)

Знаки препинания

Придаточные предложения выделяются запятыми.

Перед союзом и запятая ставится лишь тогда, когда он связывает две части главного предложения, между которыми находятся придаточные предложения.

Например : Работниците, които бяха експлоатирани, и селяните, които нямаха земя, се наредиха под знамето на Отечество фронта.

Перед союзом да запятая ставится в случае его повторения.

Например : Искам да работя, да бъда полезен на родината си.

б) Последовательно подчиненные придаточные предложения.

Например : След девети септември 1944 година Георги Димитров (главное предложение)

се завръща в родината, за да поеме кормилото на (придаточное предложение поясняет

новата държава, които тръгва по пътя на социализма. (главное предложение) (придаточное предложение поясняет предыдущее придаточное)

Знаки препинания

Последовательно подчиненные предложения выделяются запятыми.

Перед союзом да запятая не ставится даже в случае повторения.

Например : Желая да замайна в чужбина да продължи образование си.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ

1. Подчеркните сложные предложения с несколькими придаточными в тексте *Гордея се, че съм син на българската работническа класа*.

2. Составьте сложные предложения с несколькими придаточными, используя данные простые предложения :

Тъжната история отнесе Лазо в тяхното село. Песента разпраяше тъжната история. На село беше Пенка. — Те ще го познают. Сняг залай. Снегът им замрежва очите. — Косачите се събудиха. Косачите

видяха. Лáзо го нýмаше. — Товá бýха петима сéляни. Сéляните бýха дошли в далéчна Тráкия. Тé тýрсека рабóта. — Въстáнието е разгромено. Гeóрги Димítров отýва в чужбýна. От чужбýна насърчáва рабóтниците. — Гeóрги Димítров заявиáва. Бýлгарският народ не мýже да бýде дýв и вárварски. Дивáци и вárвари в Бýлгáрия са сáмо фашистите. — Рабóтниците взéмат властtá в свои ръцé. Гeóрги Димítров се завръща в Бýлгáрия. Тóй поéма кormíлсто на новата дýржáва. — Партизáният говореше на сéляните. Теглото ще бýде прекратéно. Свободáта скþро ще дóйде.

Образец: Тýжната истóрия отнёсе Лáзо в тýхното сéло. Песентá разпрáвяше тýжната истóрия. На сéло бéше Пéнка. — Тýжната истóрия, който разпрáвяше песентá, отнёсе Лáзо в тýхното сéло, къдéто бéше Пéнка.

РÉЧНИК
СЛОВАРЬ

A

а, съюз а
а, част. а
абонамент, мн. -и, с. м. абонемент
 годишн ~ годовой абонемент
абонат, мн. -и, с. м. абонант
абонирам, -аш, несв. и св. абонировать
абонирам се, ввзвр. абонироваться
абониран, -а, -о, мн. -и и абонированный
авантюрист, мн. -и, с. м. авантюрист
август, мн. няма, с. м. август
австрийски, -а, -о, мн. -ски австрийский
автобус, мн. -и, с. м. автобус
автомат, мн. -и, с. м. автомат
автомобил, мн. -и, с. м. автомобиль
автор, мн. -и, с. м. автор
ага, мн. -и, с. м. ага
агне, мн. -ета, с.ср. ягненок
агрессия, мн. -ии, с. ж. агрессия
администратор, мн. -и, с. м. администратор
адрес, мн. -и, с. м. адрес
азбука, мн. -и, с. ж. азбука
акб, съюз если
активен, -вна, -вно, мн. -вни активный
активно, нар. активно
албум, мн. -и, с. м. альбом
алжирец, мн. алжирци, с. м. алжирец
алжирка, мн. -и, с. ж. алжирка
ами, съюз но, но и; а
амиин, неизм. аминь
амфитеатрально нар. амфитеатром
ангажирям, -аш, несв. и св. ангажировать,
 приглашать (*артиста*)
ангажирям се, ввзвр. брать на себя обязательство
ангина, с. ж. ангина
английски, -а, -о, мн. -ски английский
англичанин, мн. англичани, с. м. англичанин
англичанка, мн. -и, с. ж. англичанка
анекдот, мн. -и, с. м. анекдот
антифашист, мн. -и, с. м. антифашист
антифашисты, -а, -о, мн. -и антифашистский
антракт, мн. -и, с. м. антракт
апарат, мн. -и, с. м. аппарат
апартамент, мн. -и, с. м. квартира
aperitiv, мн. -и, с. м. аперитив

апетит, мн. -и, с. м. аппетит
апостол, мн. -и, с. м. апостол
апріл, мн. няма, с. м. апрель
аптекар, мн. -и, с. м. аптекарь
арабски, -а, -о, мн. -ски арабский
арестувам, -аш, несв. и св. арестовывать/
 арестовать
арестуван, -а, -о, мн. -и арестованный
армия, мн. -ии, с. ж. армия
Червена ~ Красная армия
Съветска ~ Советская армия
аромат, мн. -и, с. м. аромат
ароматен, -тина, -тно, мн. -тини ароматный
артист, мн. -и, с. м. артист
артистка, мн. -и, с. ж. артистка
асансъбр, мн. -и, с. м. лифт
астраганен, -а, -о, мн. -и караулевый
астронавт, мн. -и, с. м. астронавт
астрономия, мн. няма, с. ж. астрономия
асфалтиран, -а, -о, мн. -и асфальтированный
асфалтов, -а, -о, мн. -и асфальтовый
атакувам, -аш, несв. и св. атаковать
ателие, мн. -ёта, с.ср. ателье, мастерская
атлетика, мн. няма, с. ж. атлетика
лека ~ легкая атлетика
тежка ~ тяжелая атлетика
атмосфера, мн. -и, с. ж. атмосфера
атомен, -мина, -мно, мн. -ми атомный
аудитория, мн. -и, с. ж. аудитория
ах, междом. ах

Б

баба, мн. -и, с. ж. бабушка
бавен, -вна, -вно, мн. -вни медленный,
 медлительный
бавно, нар. медленно
багаж, мн. -и, с. м. багаж
бай, мн. байовци, с. м. дядя (обращение к старшему мужчине)
баклава, мн. -и, с. ж. баклава
балкан, мн. -и, с. м. гора, горы
Балкан, с. мн. Стара планина
Балканите, мн. Балканы
балкон, мн. -и, с. м. балкон
балто, мн. -и, с. м. зимнее пальто (*мужское*)
банан, мн. -и, с. м. банан

бánка, мн. -и, с. жс. банк
банкнóта, мн. -и, с. жс. бумажные деньги, банкнот
бáня, мн. -и, с. жс. баня
бáкетбол, мн. нýма, с. м. баскетбол
бáкетболен, -лна, -лно, мн. -лни баскетбольный
бáкетболист, мн. -и, с. м. баскетболист
бáтко, обр. от бáтьо старший брат
бáща, мн. -й, с. м. отец
бегáй, мн. -и, с. м. бегуи
бéден, -диа, -дно, мн. -дни бедный; несчастный
без, предл. без
безkráен, -айна, -айно, мн. -айни бесконечный
безоблачен, -чна, -чно, мн. -чни безоблачный
безплатно нар. бесплатно
безпокойство, мн. -а, с. ср. беспокойство
безпокой, -йш, несв. беспокоить
безпокой се, възвр. беспокоиться
безпрíмерен, -риа, -ро, мн. -рни беспримерный
безработица, мн. нýма, с. жс. безработица
безрéдно, нар. беспорядочно
безрезултáтен, -тна, -тно, мн. -тни, безрезультатный
бесзмýртен, -тна, -тно, мн. -тни бессмертный
бесспíр, нар. безостановочно
безстрашen, -шна, -шно, мн. -шни безстрашный
безшúмно, нар. бесшумно
белéжка, мн. -и, с. жс. записка, заметка, примечание
заéмна ~ бланк библиотечный
белéжник, мн. -ци, с. м. записная книжка, блокнот
белéя се, -еéш се, несв. белеть, белеться (в дали)
берá, -éш, несв. брать, собирать (цветы, фрукты)
берíтба, мн. нýма, с. жс. уборка, сбор урожая
бесíлка, мн. -и, с. жс. виселица
бесíло, мн. -а, с. ср. виселица
библиотéка, мн. -и, с. жс. библиотека
библиотéчен, -чна, -чно, мн. -чни библиотечный
бýва, само в З л. надо, можно
бýвам, -аш, несв. быть, бывать
бизбóн, мн. -и, с. м. бизон
билéт, мн. -и, с. м. билет
пербóнен ~ перронный билет
~ за запáзено място плацката
биогráфия, мн. -ии, с. жс. биография
биолóгия, мн. нýма, с. жс. биология

бýра мн. -и, с. жс. пиво
бисквит, мн. -и, с. м. печенье
бýстър, -тра, -тро, мн. -три прозрачный (о воде)
битка, мн. -и, с. жс. битва
бýя, бýеш, несв. бить
бýя се, възвр. биться, драться
блáго, мн. -á, с. ср. благо
благодáрность, мн. -и, с. жс. благодарность
благодáр, -йш, несв. благодарить
благопожелáние, мн. -ия, с. ср. пожелание добра
благорéден, -дна, -дно, мн. -дни благородный
благословéн, -а, -о, мн. -и благословенный
блáнка, мн. -и, с. жс. бланк
блéд, -а, -o, мн. -и бледный
блестя, -йш, несв. блестеть
блестяш, -а, -o, мн. -и блестящий
блíзо, нар. близко, около
блíзък, -зка, -зко мн. -зки, прил. близкий
блíзък, м., блíзка, жс., блíзки, мн., същ. близкий, родственник
блíкам, -аш, несв. быть ключом; устремляться
блíкна, -еш, св. забить ключом; устремляться
блóк, мн. -ове, с. м. блок, квартал
жíлищен ~ жилой корпус
кооператíвен ~ кооперативная земля
~ за рисúване альбом для рисования
блóза, мн. -и, с. жс. блуза
блóзка, мн. -и, с. жс. блузка
блáин, мн. блáинове, с. м. мечта
ббг, мн. -овé, с. м. бог
богáт, -а, -о, мн. -и богатый
богáтство, мн. -а, с. ср. богатство
подзéмни богáтства богатства недр
богослужéбен, -бна, -бно, мн. -бни богослужебный
бóдър, -дра, -дро, мн. -ди бодрый
бóен, бóйна, бóйно, мн. бóйни боевой
бóец, мн. бóйц, с. м. боец, бойцы
бóже, обр. от ббг боже
ббй, мн. боевé, с. м.вой
боксъбр, мн. -и, с. м. боксер
боледувам, -аш, несв. болеть
блóлен, -лна, -лно, мн. -лни больной
блóвест, мн. -и, с. жс. болезнь
бóлй, гл. само в З л. болит
блóлка, мн. -и, с. жс. болезнь
блóница, мн. -и, с. жс. больница
бóмба, мн. -и, с. жс. бомба
бомбардировáч, мн. -и, с. м. бомбардировщик
бонбóн, мн. -и, с. м. конфета
ббр, мн. -ове, с. м. сосна
борбá, мн. -и, с. жс. борьба

ббрд, мн. -ове, с. м. борт
 борец, мн. борец, с. м. борец
 ббрчес, мн. -ета, с. ср. сосенка
 ббря се, -иш се, несв. бороться
 бой, мн. бой, с. ж. краска
     ~ за обувки крем для обуви
 бой се, -иш се, несв. бояться
 браво, междум. браво
 брадва, мн. -и, с. ж. топор
 брак, мн. -ове, с. м. брак
 брат, мн. братя, с. м. брат
 братов, -а, -о, мн. -и братский, братов
 братовчёд, мн. -и, с. м. двоюродный
     брат
 братовчёдка, мн. -и, с. ж. двоюродная
     сестра
 братски, -а, -о, мн. -ски, братский
 братство, мн. няма, с. ср. братство
 братушка, мн. -и, с. м. братишка, брат-
     ток
 братче, мн. -ета, с. ср. братец
 брашинб, мн. -а, с. ср. мука
 бре, част. эй! ну и ну!
 бреза, мн. -й, с. ж. береза
 бригада, мн. -и, с. ж. бригада
 бригадир, мн. -и, с. м. бригадир
 брой, мн. бробеве, с. м. число, номер
 брой, -иш, несв. считать
 брўля, -иш, несв. сбивать плоды с дерева
 брѓг, мн. бреговé, с. м. берег
 брѣспа, -еш, несв. брить
 брѣсна се, възвр. бриться
 бўден, -дна, -дно, мн. -дни бодрый;
     смышенный; интеллигентный
 будилник, мн. -ци, с. м. будильник
 бўен, бўйна, бўйно, мн. бўйни бўйны
 бўк, мн. -ове, с. м. бук
 букёт, мн. -и, с. м. букет
 буктёче, мн. -ета, с. ср. букетик
 булевард, мн. -и, с. м. бульвар
 бўлка, мн. -и, с. ж. молодая женщина
 бўльбн, мн. -и, с. м. бульон
 бунтбвник, мн. -ци, с. м. бунтовщик, мя-
     тежник
 бунтбнически, -а, -о, мн. -ски бунтар-
     ский, мятежный
 буржоазия, мн. няма, с. ж. буржуазия
 буркан, мн. -и, с. м. стеклянная банка
 бутылка, мн. -и, с. ж. бутылка
 бухал, мн. -и, с. м. филин
 бўхвам, -аш, несв. впсыхивать
 бўхна, -еш, св. впсыхнуть
 бўчка, мн. -и, с. ж. кусок, кусочек, ко-
     мок
 бъдеще, мн. няма, с. ср. будущее
 българин, мн. българи, с. м. болгарин
 български, -а, -о, мн. -ски болгарский
 бърз, -а, -о, мн. -и быстрый
 бързам, -аш, несв. спешить
 бюрб, мн. -а, с. ср. бюро

бюфёт, мн. -и, с. м. буфет
     ~ на гара вокзальный буфет
 бягане, мн. -ия, с. ср. бег
     щафетно ~ эстафетный бег
 бял, -а, -о, мн. бэли белый

В

вагон, мн. -и, с. м. вагон
     спален ~ спальный вагон
     ~ ресторант вагон-ресторан
     ~ за пушачи вагон для курящих
     ~ за майки и деца детский вагон
 важен, -жна, -жно, мн. -жни важный
 ваза, мн. -и, с. ж. ваза
 ваканция, мн. -ии, с. ж. каникулы
 валута, мн. -и, с. ж. валюта
 вали, -иш, несв. само в З л. вали идет
     доаждь, сиег
 варварин, мн. варвари, с. м. варвар
 варварски, -а, -о, мн. -ски варварский
 вая, ваяещ, несв. ваять
 вдигам, -аш, несв. поднимать
 вдигам се, възвр. подниматься
 вдигане, мн. -ия, с. ср. поднятие
 вдигна, -еш, св. поднять
 вдигна се, възвр. подняться
 вдовец, мн. вдовци, с. м. вдовец
 вдовица, мн. -и, с. ж. вдова
 вдъхвам, -аш, несв. вдыхать, внушать
 вдъхна, -еш, св. вдохнуть, внушить
 вдъвам, -аш, несв. вденать
 вдъяна, вдёнейш, св. вдеть
 веднага, нар. сразу, внезапно, и немед-
     ленно
 веднаж, нар. однажды, один раз
 вёжда, мн. -и, с. ж. бровь
 везни, мн. ед. (рядко) везна, с. ж.
     весы
 вёк, мн. -ове, с. м. век, столетие
 велик, -а, -о, мн. -и великий
 величав, -а, -о, мн. -и величавый
 величествен, -а, -о, мн. -и величест-
     венный
 величие, мн. -ия, с. ср. величие
 вёрен, върна, върно, мн. вёрни верный
 верига, мн. -и, с. ж. цепь
     планинска ~ горная цепь
 вероятно, нар. вероятно
 весел, -а, -о, мн. -и веселый
 веселие, мн. -ия, с. ср. веселье
 весело, нар. весело
 веселост, мн. няма, с. ж. веселость
 вест, мн. -и, с. ж. весть
 вестник, мн. -ци, с. м. газета
 вёче, нар. уже
 вёчер, мн. -и, с. ж. вечер
 вечёрен, -рина, -рино, мн. -рни вечер-
     ный

вечёра, мн. -и, с. ж. ужин
вечёрам, -ящ, несв. ужинать
вечено, нар. вечно
вёшь, мн. -и, с. ж. вешь, предмет
взёма, -еш, св. взять
взёмам, -аш, несв. брать, принимать
взымам, вж. вземам
взрывен, -вна, -вно, мн. -вни взрывной
вид, мн. -ове, с. м. вид
виден, -дна, -дно, мн. -дни видный, из-
вестный
видя, -нш, св. видеть
виёлица, мн. -и, с. ж. метель
вийене, мн. -ия, с. ср. вой
вийджам, -аш, несв. видеть
виза, мн. -и, с. ж. виза
византийский, -а, -о, мн. -ски византийский
вик, мн. -овé, с. м. крик
викам, -аш, несв. кричать; знать
викна, -еш, св. крикнуть; позвать
вильца, мн. -и, с. ж. вилка
вильичка, мн. -и, с. ж. вилочка
десертна ~ десертная вилочка
вйнаги, нар. всегда, постоянно
вйнен, -а, -о, мн. -и винный
вйно, мн. вина, с. ср. вино
виновен, нар. виновато
вирёа, -еёш, несв. произрастать
висинá, мн. -й, с. ж. высота
висок, -а, -о, мн. -и высокий
високоговорител, мн. -и, с. м. громко-
говоритель
высота, мн. -й, с. ж. высота, высъ
височинá, мн. -й, с. ж. возышенность
вйсш, -а, -е, мн. -и высший
витрина, мн. -и, с. ж. витрина; стенд
вйшнев, -а, -о, мн. -и вишневый
вийя, вйеш, несв. вить
вийя се, възвр. виться, кружиться
вкáрм, -аш, св. ввести, вставить
вкáрвам, -аш, несв. вводить, вставлять
включча, -нш, св. включить
включвам, -аш, несв. включать
вкýс, мн. -ове, с. м. вкус
вкусен, -сна, -сно, мн. -сни вкусный
вла́га, мн. няма, с. ж. влага, сырость
вла́к, мн. -ове, с. м. поезд
бýрз ~ скорый поезд
пътнически ~ пассажирский поезд
товарен ~ товарный поезд
власть, мн. -и, с. ж. власть, власти
митнически ~ и таможенные власти
влекá, влечбш, несв. волочить, тащить
влéя се, влéеш се, св., възвр. влизаться
влíвам се, -аш се, несв., възвр. влияться
влíзам, -аш, несв. входить
влíзане, мн. -ия, с. ср. вход
влияние, мн. -ия, с. ср. влияние
влюблвам се, -аш се, несв. влюбляться
влюблвя се, -иш се, св. влюбиться

влюбено, нар. влюблению
влýза, влéзеш, св. войти
вмёсто, предл. вместо
внасям, -ящ, несв. вносить, ввозить
внесá, -еш, св. инести, ввести
внимáние, мн. -ия, с. ср. внимание
внимателен, -лна, -лино, мн. -лни внимательный
внбс, мн. няма, с. м. взнос; ввоз
внúк, мн. -ци, с. м. внук
внúче, мн. -ета, с. ср. внучек
внúчка, мн. -и, с. ж. внучка
водá, мн. -й, с. ж. вода
газирана ~ газированная вода
водáч, мн. -и, с. м. водяк, руководитель
вобден, -дна, -дно, мн. -дни волный, водяной
воденица, мн. -и, с. ж. мельница
воденичáр, мн. -и, с. м. мельник, мукомол
воденичка, мн. -и, с. ж. маленькая мельница
водица, умал. от водá, с. ж. водичка
водопáд, мн. -и, с. м. водопад
водя, -нш, несв. вести, водить
войвóда, мн. -и, с. м. воевода
войвóдски, -а, -о, мн. -ски воеводский
вбин, мн. -и, с. м. войн
война, мн. -й, с. ж. война
войник, мн. -ци, с. м. солдат
войскá, мн. -й, с. ж. войско, армия
вóл, мн. -бве, с. м. вол
вóлейбол, мн. няма, с. м. волейбол
вблино, нар.вольно, свободно
воля, мн. няма, с. ж. воля, свобода
впечатлёнение, мн. -ия, с. ср. впечатление
впíвам, -аш, несв. вливаться
впíсвам, -аш, несв. вписывать, записывать
впíша, -еш, св. вписать, записать
впíя, -иеш, св. впиться
впréгна, -еш, св. впрячь
вп्रягам, -аш, несв. впрягать
врабчé, мн. -ета, с. ср. воробушек
враг, мн. -овé, с. м. враг
вратá, мн. -й, с. ж. дверь
вратáр, мн. -и, с. м. вратарь
вратáня, мн. -и, с. ж. ворота
вредй, -иш, несв. вредить
врёме, мн. -ена, с. ср. время
врýзка, мн. -и, с. ж. связь
телефонна ~ телефонная связь
приятелски врýзки дружеские связи
врýх, мн. въхровé, с. м. вершина
врýщам, -аш, несв. возвращать
врýщам се, възвр. возвращаться
всé, нар. все
всéки, всíка, всíко, мн. всéки, местн.
кажды, любой
вселéна, мн. няма, с. ж. вселенная

всички, мест. все
всичко, мест. все
втбры, -а, -о, мн. втбрь второй
втбрник, мн. -ци, с. м. вторник
втрёнено, нар. пристально
втрещен, -а, -о, мн. -и ошарашенный,
остолбеневший
вўйчо, мн. -овци, с. м. дядя (по материи)
вхбл, мн. -ове, с. м. вход
вхбден, -дна, -дно, мн. -дни входной
вцепенеть, -ыш, св. опепенеть, окоченеть
вцепенявам, -ащ, несв. цепенеть, коченеть
вчёра, нар. вчера
въглица, мн. ед. няма уголь
камени ~ каменный уголь
взвестям, -аш, несв. возвещать, сообщать
взвестя, -иш, св. объявить, сообщить
взвишен, -а, -о, мн. -и возвышенный
възглвница, мн. -и, с. ж. подушка
възгляд, мн. -и, с. ж. взгляд на что-л.
въздышка, мн. -и, с. ж. вздох
въздух, мн. няма, с. м. воздух
въздыхам, -аш, несв. вздыхать
въздыхна, -еш, св. вздохнуть
възкликовам, -аш, несв. воскликать
възлкна, -еш, св. воскликнуть
възлагам, -аш, несв. возлагать
възложа, -иш, св. возложить
възмутй, -иш, св. возмутить
възмутй се, възяр. возмутиться
възмущавам, -аш, несв. возмущать
възмущавам се, възяр. возмущаться
възниквам, -аш, несв. возникать
възникна, -еш, св. возникнуть
възпяя, -еши, св. воспеть
възпитавам, -аш, несв. воспитывать
възпитат, -аш, св. воспитать
възпитание, мн. няма, с. спр. воспитание
възпяям, -аш, несв. воспевать
възрждане, мн. няма, с. спр. возрождение
възраст, мн. -и, с. ж. возраст
възрастен, -стна, -стно, мн. -стни по-жилой
възторжен, -а, -о, мн. -и восторженный
възторжено, нар. восторженно
възхитя се, -иш се, св. възяр. восхититься
възхищавам се, -аш се, несв. възяр. восхищаться
възхищёние, мн. -ия, с. спр. восхищение
възход, мн. няма, с. м. восход, подъём
вълк, мн. -ци, с. м. волк
вълна, мн. няма, с. ж. шерсть
вълна, мн. -й, с. ж. волна
вълнен, -а, -о, мн. -и шерстяной
вълнение, мн. -ия, с. спр. волнение

вълнувам, -аш, несв. волновать
вълнувам се, възяр. волноваться
вълшебен, -бна, -бно, мн. -бни волшебный
вън, нар. вне, снаружи
външен, -шна, -шно, мн. -шни внешний
въпрос, мн. -и, с. м. вопрос
върба, мн. -й, с. ж. верба, ива
вървя, -иш, несв. идти, ходить
върна, -ещ, св. вернуть
върна се, възяр. возвращаться
вършёа, -еши, несв. молотить
вършитба, мн. -и, с. ж. молотьба
върхован, -вна, -вно, мн. -вни верховный
въстание, мн. -ия, с. спр. восстание
въстанички, -а, -о, мн. -ски повстанческий
вътре, нар. внутри
вътрешиен, -шна, -шно, мн. -шни внутренний
въяра, мн. вёри, с. ж. вера
въярвам, -аш, несв. верить
вътър, мн. ветровé, с. м. ветер
вътърен, -рна, -ро, мн. -рни ветреный; ветряной
~ вътърна мёлница ветряная мельница

Г

гайды, мн. -и, с. ж. гайды, волынка
гайтайн, мн. -и, с. м. шнурок, галун
гайтанен, -а, -о, мн. -и из шнурка (для украшения)
галантéрия, мн. няма, с. ж. галантерея
галантерия, мн. -ии, с. ж. галерея
национална художествена ~ национальная художественная галерея
гáра, мн. -и, с. ж. вокзал, станция
гараж, мн. -и, с. м. гараж
гардероб, мн. -и, с. м. гардероб
гарнитура, мн. -и, с. ж. гарнитур, гарнитир
гáсна, -еш, несв. тухнуть
гастроном, мн. -и, с. м. гастроном
гвинéец, мн. гвинéицы, с. м. гвинеец
гвинéика, мн. -и, с. ж. гвинеика
германец, мн. -ици, с. м. немец
германка, мн. -и, с. ж. немка
германски, -а, -о, мн. -ски немецкий
геройзъм, мн. няма, с. м. геройзм
герояния, мн. -и, с. ж. герояния
геройчен, -чна, -чино, мн. -чи геройчныи, геройческий
герой, мн. -би, с. м. герой
геройски, -а, -о, мн. -ски геройский
гигант, мн. -и, с. м. гигант
гимназия, мн. -ии, с. ж. гимназия
гйна -еш, несв. погибать

гишé, мн. -éта, с.ср. окошечко
главá, мн. -й, с.ж. голова
~ на книга глава книги
глáвен, -вна, -вно, мн. -вни главный
глáден, -дна, -дно, мн. -дни голодный
глáс, мн. -овé, с.м. голос
глásувам, -аш, несв. и св. голосовать
глéдам, -аш, несв. смотреть
глéдка, мн. -и, с.ж. вид
глóбба, мн. -и, с.ж. штрафт
глóбус, мн. -и, с.м. глобус
глупáк, мн. -ци, с.м. дурак
гнездó, мн. -а, с.ср. гнездо
гнýй, мн. няма, с.м. гнев
говбрá, -иш, несв. говорить
годéж, мн. -и, с.м. помолвка
годениá, мн. -и, с.ж. невеста
годíна, мн. -и, с.ж. год
годíшen, -шна, -шно, мн. -ши годовой,
ежегодный
годíшно врéме время года
годя, -иш, несв. помолвить, говорить, об-
ручить
годí се, взвр. обручиться
годíвам, -аш, несв. соваривать, обру-
чать
годíвам се, взвр. обручаться
гол, -а, -о, мн. -и голый
гбл, мн. -ове, с.м. гол
големинá, мн. -й, с.ж. величина, размер
голф, мн. -ове, с.м. гольф
голям, -а, -о, мн. голёми большой
гбня, -иш, несв. гнать
горá, мн. -и, с.ж. лес
гбрд, -а, -о, мн. -и гордый
горделиво, нар. горделиво
гордéя се, -беш се, несв. гордиться
гордо, нар. гордо
гордост, мн. няма, с.ж. гордость
гбре, нар. выше, вверх, наверху
гбрен, -рна, -рно, мн. -ри верхний
горéщ, -а, -о, мн. -и горячий, жаркий
горещинá, мн. -й, с.ж. жара
горéщо, нар. горячо, жарко
горист, -а, -о, мн. -и, лесной, лесистый
гбрск, -а, -о, мн. -ски лесной
горчíв, -а, -о, мн. -и, горький
горй, -иш, несв. гореть
господáр, мн. -и, с.м. хозяин, господин
господíн, мн. господá, с.м. господин
гбст, мн. -и, с.м. гость
готвене, мн. няма, с.ср. готовка, стряпня
готвено, мн. няма, с.ср. кушанье
готвя, -иш, несв. готовить
готðв, -а, -о, мн. -и готовый
грабвам, -аш, несв. захватывать
грабна, -еш, св. захватить
граблíв, -а, -о, мн. -и грабительский
граблíва птица хищная птица
граð, мн. -овé, с.м. город

градíвен, -вна, -вно, мн. -вни строи-
тельный; творческий
градíна, мн. -и, с.ж. сад
градинár, мн. -и, с.м. садовник
градински, -а, -о, мн. -ски садовый
граðски, -а, -о, мн. -ски городской
градчé, мн. -éта, с.ср. городок
град, -иш, несв. строить, создавать
граjdанин, мн. граjdани, с.м. граж-
данин
граjdански, -а, -о, мн. -ски гражданский
граjdанство, мн. няма, с.ср. граждан-
ство
грамáтика, мн. -и, с.ж. грамматика
грандибзен, -зна, -зно, мн. -зни гран-
диозный
граjница, мн. -и, с.ж. граница
граjничá, -иш, несв. граничить
грéбане, мн. -ия, с.ср. гребля
грéбен, мн. -и, с.м. гребень
грéивам, -аш, несв. всходить (о солнце)
грéйна, -еш, св. взойти (о солнце)
грешá, -иш, несв. грешить, ошибаться
грéшка, мн. -и, с.ж. ошибка
грéя, -еш, несв. светить; греТЬ
грива, мн. -и, с.ж. грифа
грижа се, -иш се, несв., взвр. забо-
титься
грип, мн. няма, с.м. грипп
гриc, мн. няма, с.м. манная крупа
гроб, мн. -ове, с.м. могила
гроздé, мн. няма, с.ср. виноград
гроздобéр, мн. няма, с.м. сбор вино-
града
грозен, -зна, -зно, мн. -зни некрасивый,
бездобразный
груb, -а, -о, мн. -и грубый
груpa, мн. -и, с.ж. группа
грьден, -дна, -дно, мн. -дни груд-
ной
грыk, мн. гърци, с.м. грек
губá, -и, несв. терять
губя се, взвр. теряться
гúзно, нар. виновато; подозрительно
гума, мн. -и, с.ж. резина; шина
гуша се, -иш се, несв. прижиматься
губа, мн. -и, с.ж. гриб, губка
гърдí, мн. рядко ед. гърдá, с.ж. грудь
гъркíня, мн. -и, с.ж. гречанка
гърлен, -а, -о, мн. -и горганный
гърмéж, мн. -и, с.м. гром, выстрел
гъска, мн. -и, с.ж. гусь
гъст, -а, -о, мн. -и густой
гъбн, мн. -ове, с.м. подошва

Д

дáвам, -аш, несв. давать
далéч, нар. далеко

далёчен, -чна, -чно, мн. -чи далекий, дальний
далечинá, мн. -й, с. ж. даль; расстояние; дальность
далý, част. ли⁴
дáм, дадéш, св. дать
дáмски, -а, -о, мн. скли дамский
дáнък, мн. -ци, с. м. налог
дáр, мн. -ове, с. м. подарок
дáрба, мн. -и, с. ж. способность, одаренность
двá, числ. м. р. два
двé, числ. ж. и ср. р. две, два
двигáтел, мн. -и, с. м. двигатель
двигáжа се, -иш се, несв. възвр. двигаться
движéние, мн. -ия, с. ср. движение
двóбен, -бина, -бино, мн. -бины двойной
двóбр, мн. -бве, с. м. двор
двубóй, мн. кяма, с. м. дуэль, поединок
девбóйка, мн. -и, с. ж. девушка
дежúрен, -ра, -роно, мн. -ри: дежурный
дéйност, мн. -и, с. ж. деятельность
действие, мн. -ия, с. ср. действие
действительно, нар. действительно
действува, -аш, несв. действовать
декéмври, мн. кяма, с. м. декабрь
делегáция, мн. -ии, с. ж. делегация
делéние, мн. -ия, с. ср. деление
дéло, мн. -а, с. ср. дело
делý, -иш, несв. делить
демократичен, -чна, -чно, мн. -чи демократический
демократически, -ска, -ско, мн. -ски демократический
демонстрацíя, мн. -ии, с. ж. демонстрация
дён, мн. днй, с. м. ден
денонбóщие, мн. -ия, с. ср. сутки
денонбóщно, нар. круглосуточно, днем и ночью
десéн, дýсна, дýсно, мн. десни правый
десéрт, мн. -и, с. м. десерт
десетилéтие, мн. -ия, с. ср. десятилетие
десéтка, мн. -и, с. ж. десятка
детe, мн. деца, с. ср. ребенок, дети
дётски, -а, -о, мн. -ски детский
джоб, мн. -бве, с. м. карман
джобен, -бна, -бно, мн. -бни карманы
джүнглa, мн. -и, с. ж. джунгли
диагнóза, мн. -и, с. ж. диагноз
див, -а, -о, мн. -и дикий
дивáк, мн. -ци, с. м. дикарь
дивáн, мн. -и, с. м. диван
дивизíя, мн. -ии, с. ж. дивизия
дýгам, -аш, несв. поднимать
дýгане, мн. кяма, с. ср. поднятие, подъем
дýгна, -еш, св. поднять
димáй, -йш, несв. дымить, коптить
дýня, мн. -и, с. ж. арбуз
дирéктор, мн. -и, с. м. директор
дýшам, -аш, несв. дышать
дýлжен, -жна, -жно, мн. -жни должны, обязаны
днейши, -вна, -вно, мн. -вни дневной
~ рéд повестка дня
днéс, нар. сегодня, ныне
днéска, нар. сегодня
днéшen, -шна, -шно, мн. -шни сегодняшний, нынешний
до, предл. до
добив, мн. -и, с. м. добыча, доход
добивам, -аш, несв. достигать, получать
добия, -еш, св. достигнуть, получить
добитък, мн. -ци, с. м. скот
éдър рогат ~ крупный рогатый скот
добиче, мн. -ета, с. ср. скотинка
добрé, нар. хорошо
доброкачествен, -а, -о, мн. -и доброкачественный
добрър, -бá, -брó, мн. -брí добрый
доведá, -éш, св. довести, привести
довéждам, -аш, несв. доводить, приводить
довéчера, нар. сегодня вечером
довблен, -лна, -лно, мн. -лни довольный
догáрям, -ящ, несв. догорать
дбговор, мн. -и, с. м. договор
догодйна, нар. на будущий год, через год
догоря, -иш, св. догореть
дбйда, -еш, св. прийти, приехать
докáрам, -аш, св. пригнать, привести
докáрвам, -аш, несв. пригонять, приводить
доклáд, мн. -и, с. м. доклад
доклáдчик, мн. -ци, с. м. докладчик
доклé, нар. пока
дбктор, мн. -и, с. м. доктор
документ, мн. -и, с. м. документ
документален, -лна, -лно, мн. -лни dokumentalnyy
дбл, мн. -бве, с. м. овраг
дблен, -лна, -лно, мн. -лни низкий
долинá, мн. -й, с. ж. долина
долинкá, мн. -й, с. ж. маленькая долина
дблу, нар. внизу, вниз, ниже
дбом, мн. -овé, с. м. дом
партиен ~ дом партии
пochivен ~ дом отдыха
домакиня, мн. -и, с. ж. хозяйка дома, домашняя хозяйка
домáт, мн. -и, с. м. помидор
донасын, -иш, несв. приносить, доносить
донесá, -éш, св. принести, донести
допíрам, -аш, несв. дотрагиваться
доплатá, -иш, св. доплатить

доплáщам, -аш, несв. доплачивать
допрá, -ш, св. потрощиться
допúскам, -аш, несв. допускать
допúсна, -еш, св. допустить
допълнително, нар. дополнительно
дорí, нар. даже
досегá, нар. до сих пор
доста, нар. довольно, достаточно
достáвя, -иш, св. доставить
достáвям, -ящ, несв. доставлять
достаточно, нар. достаточно
достигам, -аш, несв. достигать
достигна, -еш, св. достичь
дотáм, нар. до того
дотогáва, нар. до тех пор
доубýвам, -аш, несв. доубывать
доубýя, -иеш, св. доубить
дохбджам, -аш, несв. приходить. приезжать
дрáго, нар. мило, приятно
дрáма, мн. -и, с. ж. драма
дрéбен, -бна, -бно, мн. -бни мелкий
дрезгавинá, мн. -й, с. ж. сумерки; хрип, хрипота
дрéмя, -еш, несв. дремать
дрéха, мн. -и, с. ж. одежда, платье
дрýг, -а, -о, мн. -и другой
другár, мн. -и, с. м. товарищ
другárю, обр. товарищ
другárка, мн. -и, с. ж. товарищ
другárко, обр. товарищ
другárче, мн. -ета, с. спр. дружок
дрóгояче, нар. иначе
дрóжба, мн. няма, с. ж. дружба
дрóжески, нар. дружеский
дружи́на, мн. -и, с. ж. дружина, батальон
дрóжно, нар. пружино
дрýмка, мн. няма, с. ж. дрема
дрýнов, -а, -о, мн. -и кизиловый
дръвчé, мн. -ета, с. спр. деревцо
овбщно ~ фруктовое деревцо
дрýнкане, мн. -ия, с. спр. бреччание
дрýпна, -еш, св. дернуть
дрýпна се, дернуться; отойти в сторону
дúма, мн. -и, с. ж. слово
дúх, мн. -овé, с. м. дух
дúхам, -аш, несв. дуть
дúхане, мн. -ия, с. спр. дунование
дúхна, -еш, св. дунуть
духвенство, мн. няма, с. спр. духовенство
дúхом, нар. духом
душá, мн. -й, с. ж. душа
дúша, -иш, несв. душить
дúб, мн. -овé, с. м. дуб
дýжд, мн. -овé, с. м. дождь
дýлг, мн. -овé, с. м. долг
дýлгометрáжен, -жна, -жно, мн. -жни
полнометражный

дýлжá,-йш, несв. быть в долгу, быть должным
дýлъг, -лга, -лго, мн. -лги длинный
дýнер, мн. -и, с. м. ствол
дýно, мн. -á, с. спр. дно
дýрвен, -а, -о, мн. -и деревянный
дýрвó, мн. дýрвéта, с. спр. дерево
дýрвá (за горене) дрова
дýрводéлец, мн. дýрводéлци, с. м. плотник, столяр
дýржá, -иеш, несв. лежать
дýржá се, възвр. держаться
дýржáва, мн. -и, с. ж. государство
дýржáне, мн. няма, с. спр. манера держать себя
дýрпam, -аш, несв. дергать; тянуть
дýрпam се, -аш се, несв., възвр. дергаться
тянуться
дýскá, мн. -й, с. ж. доска
дýх, мн. няма, с. м. запах
дýшерí, мн. -й, с. ж. дочь
дýля, мн. -и, с. ж. айва
дýна, мн. -и, с. ж. дюна
дýшéн, мн. -ци, с. м. матрац
дýдо, мн. -овци и деди, с. м. дед

Е

е, част. ну
éвтин, -а, -о, мн. -и лещевый
егоист, мн. -и, с. м. эгоист
едвá-едвá, нар. едва-едва, еле-еле
един, една, одно, мн. единий один
едини́чен, -чна, -чно, мн. -чи одиничный
единствен, -а, -о, мн. -и единственный
единáкво, нар. одинаково
единоврéменно, нар. одновременно
единоглásно, нар. единогласно
éдър, едра, едро, мн. едри крупный
ездá, мн. няма, с. ж. езда (верхом)
ездáч, мн. -и, с. м. всадник
éзеро, мн. -а, с. спр. озеро
еziк, мн. -ци, с. м. язык
éквам, -аш, несв. отзываться, откликаться
екзэмплáр, мн. -и, с. м. экземпляр
éкна, -еш, св. отзоваться, откликнуться
екрáн, мн. -и, с. м. экран
екскúрзия, мн. -ии, с. ж. экскурсия
експлоатáтор, мн. -и, с. м. эксплуататор
éкспрес, мн. -и, с. м. экспресс
електрифициран, -а, -о, мн. -и электрифицированный
електрически, -а, -о, мн. -ски электрический
електропровод, мн. -и, с. м. электропровод
електростáнция, мн. -ии, с. ж. электростанция
електротехник, мн. -ци, с. м. электротехник

елён, мн. -и, с. м. олень
елхá, мн. -й, с. ж. ольха; елка
емигрант, мн. -и, с. м. эмигрант
енергично, нар. энергично
енéргия, мн. няма, с. ж. энергия
енклопеди́чески, -а, -о, мн. -ски энци-
клона́дический
епоха, мн. -и, с. ж. эпоха
епохáлен, -лна, -лно, мн. -лни эпохаль-
ный
ергéн, мн. -и, с. м. холостяк
еретик, мн. -ци, с. м. сретник
éсен, мн. няма, с. ж. осень
éсенен, -нна, -нно, мн. -нни осенний
ескала́тор, мн. -и, с. м. эскалатор
естествоно, нар. естественно
етаж, мн. -и, с. м. этаж
етажёрка, мн. -и, с. ж. этажерка
етап, мн. -и, с. м. этап
етику́т, мн. -и, с. м. этикет
éто, част. вот
éх, междуум. эх
ечемик, мн. -ци, с. м. ячмень

Ж

жáден, -дна, -дно, мн. -дни чувствую-
щий жажду
жадúвам, -аш, несв. жаждать
жакéт, мн. -и, с. м. жакет
жáлко, нар. жалко
желáние, мн. -я, с. ср. желание
желáя, -аеш, несв. желать
желéзен, желáзна, желáзно, мн. же-
лезни железный
железопéтен, -тна, -тно, мн. -тни же-
лезнодорожный
желéзо, мн. железá, с. ср. железо, ме-
талл; кандалы
женá, мн. -и, с. ж. женщина, жена
жéнен, -а, -о, мн. -и женатый
женитба, мн. -и, с. ж. женитьба
жéня, -иш, несв. женить
жéня се, взвр. жениться
жéртва, мн. -и, с. ж. жертва
жесток, -а, -о, мн. -и жестокий
жестоко, нар. жестоко
жíв, -а, -о, мн. -и живой
живéя, -ееш, несв. жить
живо-здráво, нар. все в порядке
живопíсен, -сна, -сно, мн. -сни живо-
писный
живóт, мн. няма, с. м. жизнь
животвóрен, -рна, -ро, мн. -рни живот-
ворный
животно, мн. -и, с. ср. животное
домáшно ~ домашнее животное
дýко ~ дикое животное
хицно ~ хицное животное
жилест, -а, -о, мн. -и жилистый
жильце, мн. -а, с. ср. жильце

жильщен, -щна, -щно, мн. -щни жи-
лищный
жите́л, мн. -и, с. м. житель
жите́н, -тина, -тино, мн. -тини зерновой
жите́ница, мн. -и, с. ж. житница
жito, мн. -á, с. ср. зерновой хлеб
жíца, мн. -и, с. ж. проволока, провод
 журна́л, мн. -и, с. м. журнал
жълт, -а, -о, мн. -и желтый
жълтица, мн. -и, с. ж. золотая монета
жълтъд, мн. -и, с. ж. желудь
жына, -eш, несв. жать
жътва, мн. -и, с. ж. жатва
жътвárка, мн. -и, с. ж. жница

З

за, предл. за, для, о, к, на, в
забáвен, -вна, -вно, мн. -вни забавный,
смешной
забавля́вам, -аш, несв. и св. забавлять,
развлекать
забавля́вам се, взвр. забавляться, развле-
каться
забелéжа, -иш, св. заметить
забележите́лен, -лна, -лно, мн. -лни замечательный
забележка, мн. -и, с. ж. примечание, за-
мечание
забелязвам, -аш, несв. замечать
заблестíй, -иш, св. заблестеть
заблестíям, -аш, несв. начинать блестеть
забráз, -иш, св. забыть
забráвим, -яш, несв. забывать
забráна, мн. -и, с. ж. запрещение
забраны, -иш, св. запретить
забраня́вам, -аш, несв. запрещать
забрьмчá, -иш, св. зажужжать
забрьмчáвам, -аш, несв. начинать жуж-
жать
забýрзам, -аш, св. заспешить
забýрзвам, -аш, несв. начинать спешить
завалí, -иш, св., само в 3 л. ед. ч. за-
вали пойдет дождь, снег
завалыва́м, -аш, несв., само в 3 л. ед. ч.
завалыва́ет дождь, снег
заведá, -éш, св. отвести
завéждам, -аш, несв. водить
завéса, мн. -и, с. ж. занавес
завéт, мн. -и, с. м. завет, завещание
зазéмане, мн. -я, с. ср. захват
завýвам, -аш, несв. заворачивать
завýнаги, нар. навсегда
завýся, -иш, несв. зависеть
завýя, -иеш, св. закрынуть
завéд, мн. -и, с. м. завод
зовоевáние, мн. -я, с. ср. завоевание
завбí, мн. завбí, с. м. поворот
зavrýщам се, -аш се, несв., взвр. воз-
вращаться

завръщане, мн. -ия, с. ср. возвращение
завръжа, -еш, св. завязать, связать
завръзвам, -аш, несв. завязывать
завръна се, -еш се, св. възвр. вернуться
завръша, -иш, св. закончить, окончить
завръшвам, -аш, несв. заканчивать
загасвам, -аш, несв. гаснуть, гасить
загасна, -еш, св. погаснуть, угаснуть
загасивам, -аш, несв. тушить
загася, -иш, св. потушить
загивам, -аш, несв. погибать
загина, -еш, св. погибнуть
заглавие, мн. -ия, с. ср. заглавие
загледам, -аш, св. начать смотреть
загледам се, възвр. заглядаться
загледжам, -аш, несв. заглядывать на
кого-л.
загледжам се, възвр. заглядываться
заглъхвам, -аш, несв. глухнуть
заглъхна, -еш, св. заглохнуть
заговорвам, -аш, несв. заговаривать
заговорник, мн. -ци, с. м. заговорщик
заговбря, -иш, св. заговорить
заградъ, -иш, св. загородить
загръждам, -аш, несв. загораживать
загрижа се, -иш се, св. възвр. позабо-
титься
загрижвам се, -аш се, несв., възвр. на-
чинять заботиться
загрижен, -а, -о, мн. -и озабоченный
загуба, мн. -и, с. ж. убыток, потеря
загубвам, -аш, несв. терять
загубвам се, възвр. теряться
загубя, -иш, св. потерять
загубя се, възвр. потеряться
загърмъ, -иш, св. загреметь
загърмъвам, -аш, несв. начинать греметь
зайд, предл. за, позади
задавам, -аш, несв. задавать
задавам се, възвр. показываться, появляться
задам, зададёш, св. задать
задам се, възвр. показаться, появиться
задача, мн. -и, с. ж. задача
задобично, нар. заочно
задухам, -аш, св. задуть
задухвам, -аш, несв. задувать
задълбочен, -а, -о, мн. -и углубленный
задълбочено, нар. углубленно
задължителен, -лна, -лно, мн. -лни обя-
зательный
задържка, -иш, св. задержать
задържка се, възвр. задержаться
задържкам, -аш, несв. задерживать
задържкам се, възвр. задерживаться
задъхан, -а, -о, мн. -и запыхавшийся
заедно, нар. вместе, сообща
заек, мн. зайцы, с. м. заяц
заем, мн. -и, с. м. заем
заёма, -еш, св. занять
заёмам, -аш, несв. занимать

заёт, -а, -о, мн. -и занятый
заизвивам, -аш, несв. начинать поворачи-
вать; крутить
заизвия, -иш, св. повернуть
закача, -иш, св. повесить
закачалка, мн. -и, с. ж. вешалка
закачвам, -аш, несв. вешать
закачка, мн. -и, с. ж. придирка, шутка
заключба, -иш, св. заключить, запереть
заключвам, -аш, несв. заключать, запи-
рать
заковбá, -еш, св. забить (гвоздями)
заковавам, -аш, несв. забивать (гвоздями)
закован, -а, -о, мн. -и заколоченный, за-
кованный
закръча, -иш, св. зашагать
закръчвам, -аш, несв. начинать шагать
закривам, -аш, несв. закрывать
закръля, -иш, св. защитить
закрълям, -яш, несв. защищать
закръя, -иш, св. закрыть
закусвам, -аш, несв. завтракать
закуска, мн. -и, с. ж. завтрак
закуся, -иш, св. позавтракать
закърпвам, -аш, несв. штопать
закърпя, -иш, св. штопать
закъснение, мн. -ия, с. ср. опоздание
закъснение, -еёш, св. опоздать
закъснявам, -аш, несв. опаздывать
зала, мн. -и, с. ж. зал
залаивам се, -яш се, несв. приниматься за
дело
залёжи, мн. ед. няма, с. м. залежь
залéпвам, -аш, несв. заклеивать
залéпвам се, възвр. приклеиваться
залéпна, -еш, св. приkleить
залéпна се, възвр. при克莱иться
залепя, -иш, св. заклеить, залепить
залепя се, св. възвр. заклеиться
залепям, -яш, несв. при克莱ивать
залепям се, несв. възвр. заклеиваться
залив, мн. -и, с. м. залив
заловя се, -иш се, св. приняться за дело
зализа, -ёзеш, св. зайти, закатиться
зализвам, -аш, несв. заходить, закаты-
ваться
замайн, -а, -о, мн. -и ошеломленный,
изумленный
замечтан, -а, -о, мн. -и погруженный в
мечты
замина, -еш, св. уехать
заминаивам, -аш, несв. уезжать
замрёжа, -иш, св. штопать
замрёжвам, -аш, несв. штопать
замъяча, -иш, св. замолчать
замъячвам, -аш, несв. замолкать
занайт, мн. -и, с. м. ремесло, занятия
занаятчий, мн. -ий, с. м. ремесленник
занимавам, -аш, несв. занимать
занимавам се, възвр. заниматься

занимáя -аеш, св. занять
занимáя се, възвр. заняться
занимáние, мн. -ия, с. ср. занятие, дело
занятíе, мн. -ия, с. ср. занятие
заобикáлям, -ящ, несв. окружать, обхоп-
лять
заобиколý, -иш, св. окружить, обойти
забоблен, -а, -о, мн. -и закругленный
зáпад, мн. няма, с. м. запад
запáзвам, -аш, несв. сохранять
запáзя, -иш, св. сохранить
запáзен, -а, -о, мн. -и сохраненный
запáлвам, -аш, несв. зажигать
запáля, -иш, св. зажечь
запéя, -ееш, св. запеть
зáпис, мн. -и, с. м. запись
пощенски ~ почтовый перевод
запíсвам, -аш, несв. записывать
запíша, -еш, св. записать
заплáквам, -аш, несв. начинать плакать
заплáта, мн. -и, с. ж. заплата
заплатý, -иш, св. заплатить, уплатить
заплáча, -еш, св. заплакать
заплáша, -иш, св. запугать
заплáвшам, -аш, несв. запугивать
заплáщам, -аш, несв. уплачивать
зáповед, мн. -и, с. ж. приказ, распоря-
жение
заповýдам, -аш, св. приказать
заповýдвам, -аш, несв. приказывать
запознáвам се, -аш се, несв., възвр. зна-
комиться
запознáя се, -аеш се, св., възвр. позна-
комиться
запóмни, -иш, св. запомнить
запомням, -ящ, несв. запоминать
запóчвам, -аш, несв. начинать
запóчване, мн. -ия, с. ср. начало
запóчна, -еш, св. начать
заприкáжа, -еш, св. заговорить
заприкáзвам, -аш, несв. заговаривать
запытвам се, -аш се, несв., възвр. пускать-
ся в путь; отправляться
запытъ се, -иш се, св., възвр. пуститься в
путь; отправиться
запýвам, -аш, несв. запевать
зараbóтвам, -аш, несв. начинать рабо-
тать
зараbóтя, -иш, св. начать работать, зара-
ботать
зарадý, предл ради, из-за
зарáзен, -зна, -зно, мн. -зни заразный,
заразительный
заразéн, -éна, -éно, мн. -éни заражен-
ный
зárзала, мн. -и, с. ж. абрикос
зарисóвам, -аш, несв. начинать рисовать
заруменé, -ееш, св. покраснеть
заруменéвам, -аш, несв. становиться крас-
ным, краснеть

засадý, -иш, св. засадить
засáждам, -аш, несв. сажать
засвýткам, -аш, св. засверкать
засвýткам, -аш, несв. начинать сверкать
засвýткам се, възвр. само в 3 л. ед. ч.
засвýтка се засверкать (в молнии)
засвýткам се, възвр. само в 3 л. ед. ч.
засвýтка се начинать сверкать (о мол-
нии)
засегá, нар. в настоящее время, пока
засéгна, -еш, св. коснуться
засéга, -ееш, св. засесть
засíлвам, -аш, несв. усиливать
засíлвам се, възвр. усиливаться
засíля, -иш, св. усилить
засíля се, възвр. усиливаться
засíпвам, -аш, несв. засыпать, насыпать
засíпя, -еш, св. засыпать, насыпать
заслúжа, -иш, св. заслужить
заслужáвам, -аш, несв. заслуживать
заслúжен, -а, -о, мн. -и заслуженный
засмéя се, -ееш се, св., възвр. засмеяться
засмíвам се, -аш се, несв., възвр. начи-
нать смеяться
засráмено, нар. пристыженно
засрамí се, -иш се, св. застыдиться
застáвам, -аш, несв. вставать, стано-
виться
застáна, -еш, св. встать, стать
застрашá, -иш, св. запугать
застрашáвам, -аш, несв. пугать, угро-
жать
засíвам, -аш, несв. засевать
засíгам, -аш, несв. касаться
затай, -айш, св. скрыть, затайти
затайвам, -аш, несв. скрывать, таить
затвáрям, -ящ, несв. закрывать
затвóр, мн. -и, с. м. тюрьма
затвóрен, -а, -о, мн. -и закрытый
затвóрнически, -а, -о, мн. -ски тюремный
затвóря, -иш, св. закрыть
затекá се, затечéш се, св., възвр. бро-
ситься бежать
затíчвам се, -аш се, несв., възвр. бро-
саться бежать
затовá, нар. съяз поэтому
затóпля, -иш, св. согреть
затóпля се, възвр. согреться
затóплям, -ящ, несв. согревать; разогре-
вать
затóплям се, възвр. согреваться
заúча, -иш, св. заучить
заучáвам, -аш, несв. заучивать
зáхар, мн. няма, с. ж. сахар
зачáкам, -аш, св. начать ждать
зачáквам, -аш, несв. начинать ждать
зачервén, -а, -о, мн. -и покрасневший
зачервí, -иш, св. покраснеть
зачервí се, възвр. румяниться
зачервýвам, -аш, несв. краснеть

зачервивам се, возвр. раскраснеться, разрумяниться
зачета, -еш, св. начать читать; почитать, уважать
зачитам, -аш, несв. начинать читать; уважать
зачудено, нар. удивленно
зашибам, -аш, несв. зашибать
заший, -иеш, св. зашибить
зашумяй, -иш, св. зашуметь
зашумывам, -аш, несв. начинать шуметь
защитя, -иш, св. защитить
защищавам, -аш, несв. защищать
защб, нар. почему
защто, съюз потому что
заявй, -иш, св. заявить
заявивам, -аш, несв. заявлять
звезды, мн. -й, с. ж. звезда
звук, мн. -ове и -ци, с. м. звук
звынц, мн. звоний, с. м. звонок
звыня, -иш, несв. звонить
звяр, мн. зверове, с. м. зверь
здание, мн. -ия, с. ср. здание
здраб, -а, -о, мн. -и здоровый, крепкий
здрач, мн. няма, с. м. сумерки
зёле, мн. няма, с. ср. капуста
цветно ~ цветная капуста
зелён, -а, -о, мн. -и зеленый
зеленина, мн. няма, с. ж. зелень
зеленчук, мн. -ци, с. м. овощи
земедельски, -а, -о, мн. -ски земледельческий
зёмен, -мна, -мно, мн. -мни земляной, земной
землянка, мн. -и, с. ж. землянка
земя, мн. -й, с. ж. земля
зёт, мн. зётово, с. м. зять
зайд, мн. -ове, с. м. стена, ограда
зима, мн. -и, с. ж. зима
зимен, -мна, -мно, мн. -мни зимний
златен, -тина, -тино, мн. -тини золотой
златист, -а, -о, мн. -и золотистый
злэ, нар. плохо
змия, мн. змий, с. ж. змея
отрбна ~ ядовитая змея
знак, мн. знаци и знакове, с. м. знак
знаме, мн. -енá, с. ср. знамя, флаг
Самарско ~ Самарское знамя
знаменйт, -а, -о, мн. -и знаменитый
знаменбосец, мн. знаменбосци, с. м. знаменосец
знáе, мн. -ия, с. ср. знание
знача, -иш, несв. само 3 л. ед. ч. значи
значить
значение, мн. -ия, с. ср. значение
зная, -аеш, несв. знать
зовá, -еш, несв. звать
зоологически, -а, -о, мн. -ски зоологический ~а градйна зоологический сад
зоотехник, мн. -ци, с. м. зоотехник
зрёлостен, -тина, -тино, мн. -тини абитуриентский, выпускной

зрёлостник, мн. -ци, с. м. абитуриент
зрёя, -еши, несв. зреть
зритель, мн. -и, с. м. зритель
зъб, мн. -и, с. м. зуб
заболéкар, мн. -и, с. м. зубной врач
зъболéкарка, мн. -и, с. ж. зубной врач (женщина)
зърно, мн. -á, с. ср. зерно
зюмбюл, мн. -и, с. м. гиашинт
И
и, съюз и
ивица, мн. -и, с. ж. полоса, лента
игликa, мн. -и, с. ж. первоцвет
игра, мн. -й, с. ж. игра
играч, мн. -и, с. м. игрок
играчка, мн. -и, с. ж. игрушка
игря, -аеш, несв. играть
игрив, -а, -о, мн. -и игровый, резвый
игрюще, мн. -а, с. ср. площадка для игр, стадион
йда, вжк. йдам
йдам, -аш, несв. приходить
идеолбг, мн. идеолбзи, с. м. идеолог
идéя, мн. -и, с. ж. идея
из, предл. из, по, с
изба, мн. -и, подвал
изберá, -еш, св. избрать, выбрать
избирам, -аш, несв. избирать, выбирать
избор, мн. -и, с. м. выбор
избúхвам, -аш, несв. вспыхивать
избúхна, -еш, св. вспыхнуть
избýрзам, -аш, несв. поспешить
избýрзам, -аш, несв. спешить
избýрсвам, -аш, несв. вытирать
избýрша, -еш, св. вытереть
извáдя, -иш, св. вынуть; вылечь
извáждам, -аш, несв. вынимать; вычитать
извáждане, мн. -ия, с. ср. снятие, извлече
ние, вычтание
извáра, мн. няма, с. ж. творог
изведá, -еш, св. вывести
изведенáж, нар. сразу, разом, вдруг
извёждам, -аш, несв. выводить
извёстен, -тина, -тино, мн. -тини известный
известие, мн. -ия, с. ср. известие
извести, -иш, св. сообщить
известиевам, -аш, несв. сообщать
извивам, -аш, несв. извивать
извикам, -аш, св. вызвать, ескрикнуть
извиквам, -аш, несв. вызывать, вскрикивать
извинение, мн. -ия, с. ср. извинение
извинително, нар. извинительно
извиня, -иш, св. извинить
извиняевам, -аш, несв. извинять
извирям, -аш, несв. быть ключом; брать
начало
извивам, -аш, несв. изнинать
извия, -аеш, св. извить
извод, мн. -и, с. м. вывод

извор, мн. -и, с. м. ключ, источник
 изво́вам, -аш, несв. и сз. завоевывать,
 завоевать
 извънре́ден, -дна, -дно, мн. -дни чрез-
 вычайный
 извърша, -иш, св. сделать
 извършам, -аш, несв. делать
 изгáрям, -иш, несв. сторять
 изгáряне, мн. -я, с. ср. выгорание, сго-
 рание; ожог
 изгасáй, -иш, св. погасить
 изгаси́вам, -аш, несв. гасить
 изглед, мн. -и, с. м. вид
 изглéдам, -аш, св. воспитать
 изглéждам, -аш, несв. выглядеть; воспиты-
 вать
 изгони́вам, -аш, несв. выгонять
 изгбня, -иш, св. выгнать
 изгоря́, -иш, св. скреть
 изградя́, -иш, св. выстроить
 изгра́ждам, -аш, несв. строить
 изгра́ждане, мн. -ия, с. ср. сооружение,
 строительство
 изгréя, -éеш, св. взойти
 изгryáвам, -аш, несв. всходить (*о солнце*)
 изгърмíй, -иш, св. выстреливать
 изгърмíвам, -аш, несв. выстреливать
 изда́вам, -аш, несв. издавать
 издáм, изладéш, св. издать (*отпечатать*)
 изда́ние, мн. -ия, с. ср. издание
 изда́тельство, мн. -а, с. ср. издательство
 изде́вательство, мн. -а, с. ср. издавательство
 изде́лие, мн. -ия, с. ср. изделие
 издýгам, -аш, несв. поднимать
 издýгам се, възвр. подниматься
 издýгна, -еш, св. поднять
 издýгна се, възвр. подняться
 издýржá, -иш, св. выдержать
 издýржам, -аш, несв. выдерживать
 из, предл. из, по, в
 иззáд, нар. сзади
 иззвънýй, -иш, св. позвонить
 иззвънýвам, -аш, несв. звонить
 изигráвам, -аш, несв. сыгрывать
 изигráя, -éеш, св. сыграть
 изка́жа, -еш, св. высказать
 изка́жа се, възвр. высказаться
 изка́звам, -аш, несв. высказывать
 изка́звам се, възвр. высказываться
 изка́зване, мн. -ия, с. ср. высказывание,
 выступление
 изка́рам, -аш, св. выгнать скот; сдать
 экзамен
 изка́рвам, -аш, несв. выгонять скот
 ~ йзпит сдавать экзамен
 изкачá, -иш, св. поднять
 изкачá се, възвр. подняться
 изка́чвам, -аш, несв. поднимать
 изка́чвам се, възвр. подниматься
 изка́сай, -иш, св. выколоситься

изкала́сивам, -аш, несв. колоситься
 изклéбча, -иш, св. исключить
 изклéбчам, -аш, несв. исключать
 изклéбчен, -а, -о, мн. -и исключенный
 изку́стен, -а, -о, мн. -и искусственный
 изкéпвам, -аш, несв. купать
 изкéпвам се, възвр. купаться
 изкéпя, -еш, св. выкупать
 изкéпя се, възвр. искупаться
 излáгам, -аш, несв. объяснять, излагать
 излекúвам, -аш, несв. и св. вылечивать;
 вылечить
 излетя́, -иш, св. вылететь
 излýзам, -аш, несв. выходить
 излýзане, мн. -ия, с. ср. выход
 излýтам, -аш, несв. вылетать
 излóбжа, -иш, св. изложить, объяснить
 излóжен, -а, -о, мн. -и изложенный
 изложéние, мн. няма, с. ср. изложение
 излýгвам, -аш, несв. обманывать
 излýжа, -еш, св. обмануть
 излýза, излéзеш, св. выйти
 изменéние, мн. -ия, с. ср. изменение; пе-
 рсмена
 измérвам, -аш, несв. измерять
 измéря, -иш, св. измерить
 измýвам, -аш, несв. вымывать
 измýвам се, възвр. умываться
 измýя, -éеш, св. вымыть
 измýя се, възвр. умыться
 изморéн, -а, -о, мн. -и усталый
 изморý, -иш, св. утомить
 изморý се, възвр. утомиться
 изморýвам, -аш, несв. утомлять
 изморýвам се, възвр. и страд. утомляться
 измрýзва́м, -аш, несв. замерзать
 измрýзна, -еш, св. замерзнуть
 измýча, -иш, св. измучить
 измýчвам, -аш, несв. мучить
 измýчен, -а, -о, мн. -и измученный
 изнамéра, -иш, св. открыть, изобрести
 изнамíрам, несв. открывать, изобретать
 изна́снм, -иш, несв. выносить, вывозить
 изненáда, мн. -и, с. ж. неожиданность
 изненáдам, -аш, св. застать врасплох
 изненáдам, -а, -о, мн. -и удивленный; за-
 хваченный врасплох
 изненáдеам, -аш, несв. заставать врасплох
 изнесá, -éш, св. вынести, вывезти
 изно́с, мн. няма, с. м. вывоз
 изобличá, -иш, св. разобличать
 изобличáвам, -аш, несв. разобличать
 изорá, -éш, св. вспахать
 изорáвам, -аш, несв. пахать
 изостáвам, -аш, несв. отставать
 изостáвя, -иш, св. покинуть
 изостáвям, -иш, несв. покидать
 изостáна, -еш, св. отстать
 изперá, -éш, св. выстирать
 изпéя, -éш, св. спеть, пропеть

изпíвам, -аш, несв. выпивать
изпíрам, -аш, несв. выстиривать
изпит, мн. -и, с. м. экзамен
изпит, -а, -о, мн. -и испитой
изпитáтельно, нар. испытующе
изпитvам, -аш, несв. испытывать, экза-
меновать
изпíя, -иеш, св. выпить
изплатí, -иш, св. уплатить, выплатить
изплáша, -иш, св. испугать
изплáшvам, -аш, несв. пугать
изплáшен, -а, -о, мн. -и испуганный
изплáшam, -аш, несв. уплачивать, вы-
плачивать
изплéтá, -éш, св. сплести, связать
изплýтам, -аш, несв. сплетать, вязать
изблóзувам, -аш, несв. использовать
изпрáвя, -иш, св. выпрямить; поставить
на ноги
изпрáвя се, възвр. выпрямляться, выпря-
миться
изпрáвям, -яш, несв. исправлять; ставить
на ноги
изпрáвям се, възвр. выпрямляться
изпрáтя, -иш, св. послать
изпрáщам, -аш, несв. посыпать
изпрашáч, мн. -и, с. м. отправитель, про-
вожающий
изпúскам, -аш, несв. выпускать, упускать
изпúсна, -еш, св. выпустить, упустить
изпúша, -иш, св. выкуриТЬ
изпúшvам, -аш, несв. выкуривать
изпýквам, -аш, несв. выделиться
изпýкна, -еш, св. выделиться
изпýльвам, -аш, несв. исполнять
изпýльвам се, страд. и възвр. наполняться
изпýлнение, мн. -ия, с. ср. осуществление,
выполнение
изпýлня, -иш, св. выполнить
изпýлнýвам, -аш, несв. наполнять, вы-
полнять
изпýлням се, страд. и възвр. напол-
ниться, исполниться
изпýвам, -аш, несв. переставать петь
израбbtvam, -аш, несв. вырабатывать
изработá, -иш, св. выработать
изравнá, -иш, св. выровнять
изравниvам, -аш, несв. выравнивать
изражéние, мн. -ия, с. ср. выражение
израз, мн. -и, с. м. выражение
изразí, -иш, св. выразить
изразí се, възвр. выразиться
изразývам, -аш, несв. выражать
изразývам се, възвр. выражаться
израсна, -еш, св. вырастти
израстvam, -аш, несв. вырастать
изсвýрвam, -аш, несв. переставать свистеть;
переставать играть
изсвýря, -иш, св. свистнуть; сыграть

изскáчам, -аш, несв. выскакивать
изскóча, -иш, св. выскочить
изтéгля, -иш, св. вытащить
изтéглям, -яш, несв. вытаскивать
изток, мн. нýма, с. м. восток
източен, -чна, -чно, мн. -чи восточный
изтрéбам, -аш, несв. истреблять
изтрéбя, -иш, св. истребить
изстрéвлам, -аш, несв. выстреливать
изстрéлям, -яш, св. выстрелить
изтриvам, -аш, несв. вытирать
изтри, -иеш, св. вытереть
изтрýгвам се, -аш се, несв., възвр. выры-
ваться
изтрýгна се, -еш се, св., възвр. вырваться
изúча, -иш, св. изучить
изучáвам, -аш, несв. изучать
изхóд, мн. нýма, с. м. выход
изходен, -дна, -дно, мн. -дни исходный
изцáло, нар. целиком
изчéзвам, -аш, несв. исчезать
изчéзна, -еш, св. исчезнуть
изчéрпан, -а, -о, мн. -и исчерпанный
изýждам, -аш, несв. съедать
изýм, изядéш, св. съесть
изясní, -иш, св. объяснить, разъяснить
изясní се, възвр. объясняться, проясниться
изясnívам, -аш, несв. разъяснить, объяс-
нить
изясnívам се, възвр. объясняться, прояс-
ниться
икономíка, мн. нýма, с. ж. экономика
икономíчески, -а, -о, мн. -ски экономичес-
кий
или, съюз или
илюстробvam, -а, -о, мн. -и иллюстрирован-
ный
илюстробvана картичка художественная
открытка
ймам, -аш, несв. иметь
йме, мн. -енá, с. ср. имя
именио, нар. именно
имперáтор, мн. -и, с. м. император
импéрский, -а, -о, мн. -ски имперский
индúс, мн. -и, с. м. индус
индуска, мн. -и, с. ж. индуска
индустрíален, -лна, -лно, мн. -ли ин-
дустриальный
индúстрия, мн. -ии, с. ж. индустрия, про-
мышленность
инжéкция, мн. -ии, с. ж. инъекция, укол
инженéр, мн. -и, с. м. инженер
инженéрство, мн. нýма, с. ср. специаль-
ность инженера
стройтелно ~ специальность инженера
строителя
институт, мн. -и, с. м. институт
интелигéнтен, -тна, -тно, мн. -ти интел-
лигентный
интерес, мн. -и, с. м. интерес

интересен, -са, -сно, мн. -сни интересный
интересу́м се, -аш се, несв., ввзр.
интересоваться
интернационализм, мн. няма, с. м.
интернационализм
искам, -аш несв. хотеть
испáнски, -а, -о, мн. -ски испанский
истина, мн. -и, с. ж. истина, правда
истински, -а, -о, мн. -ски истинный, настоящий
исторически, -а, -о, мн. -ски исторический
история, мн. -ии, с. ж. история

К

кабина, мн. -и, с. ж. кабина
телефонна ~ телефонная кабина
кабинéт, мн. -и, с. м. кабинет
кáжа, -еш, св. сказать
кáзвам, -аш, несв. говорить
кáзвам се, ввзр. называться, именоваться,
говориться
казино, мн. -а, с. ср. казино
кайшка, мн. -и, с. ж. ремешок
кák, нар. как
какао, мн. няма, с. ср. какао
накъв, каквá, каквó, мн. каквý, мест. какой
калпáк, мн. -ци, с. м. меховая шапка
хáменен, -нна, -нно, мн. -нни каменный
камериéрка, мн. -и, с. ж. камеристка
камйла, мн. -и, с. ж. верблюд
камибн, мн. -и, с. м. грузовик
хáмък, мн. кáмъни, с. м. камень
канапé, мн. -éta, с. ср. диван
жáня, -иш, несв. приглашать
капиталистически, -а, -о, мн. -ски капиталистический
капитái, мн. -и, с. м. капитан
кáпка, мн. -и, с. ж. капля
хáрам, -аш, несв. погонять, водить автомобиль; превозить; заставлять
карамфíл, мн. -и, с. м. гвоздика
карéта, мн. -и, с. ж. карета
картина, мн. -и, с. ж. картина
картичка, мн. -и, с. ж. карточка, открытика
картбóf, мн. -и, с. м. картофель
пýржени картбófi жареный картофель
картбófei, -а, -о, мн. -и картофельный
кáса, мн. -и, с. ж. касса
касиéрка, мн. -и, с. ж. кассирша
каталóг, мн. -зи, с. м. каталог
катастроба, мн. -и, с. ж. катастрофа
железопíтиа ~ железнодорожная катастрофа
катéдра, мн. -и, с. ж. кафедра
катаб, нар., съяз как
жато чé(жато чé лй), нар. как будто
кафé, мн. -éta, с. ср. кофе

кафíяв, -а, -о, мн. -и коричневый
кацвам, -аш, несв. садиться (*о птице, самолете*)
ка́ща, -еш, св. сесть (*о птице, самолете*)
качá, -иш, св. поднять
качá се, ввзр. подняться
качвам, -аш, несв. поднимать
качество, мн. -а, с. ср. качество
кашлица, мн. -и, с. ж. кашель
кашлям, -иш, несв. кашлять
квадратéн, -тна, -тно, мн. -ти квадратный
квартáл, мн. -и, с. м. квартал
квартíра, мн. -и, с. ж. квартира
кебáпче, мн. -ета, с. ср. кебапче (богарское национальное блюдо)
келиер, мн. -и, с. м. офицант
кехая, мн. -ай, с. м. сельский глашатай; старший пастух
килий, мн. -и, с. м. ковер
килия, мн. -и, с. ж. келья, камера
килогрáм, мн. -и, с. м. килограмм
киломéтър, мн. киломéтри, с. м. километр
кинематография, мн. няма, с. ж. кинематография
кинкалéрия, мн. няма, с. ж. галантерея
кино, мн. -á, с. ср. кино
кинооперáтор, мн. -и, с. м. кинооператор
кинережиссбр, мн. -и, с. м. кинорежиссер
кинофестивáл, мн. -и, с. м. кинофестиваль
кíпвам, -аш, несв. вскипать
кíпна, -еш, св. вскипеть
кíсель, -а, -о, мн. -и кислый
китáец, мн. китáйцы, с. м. китаец
китáйка, мн. -и, с. ж. китаянка
китáйски, -а, -о, мн. -ски китайский
кítен, -тна, -тно, мн. -ти нарядный
кítка, мн. -и, с. ж. букет
кíфла, мн. -и, с. ж. булочка (сдобная)
кíхам, -аш, несв. чихать
кíхна, -еш, св. чихнуть
клáденче, мн. -ета, с. ср. небольшой колодец, родник
клáс, мн. -овé, с. м. класс
жýтен ~ колос
клáсов, -а, -о, мн. -и классовый
клáсови противорéчия классовые противоречия
клáти, -иш, несв. шатать, колебать
клéкна, -еш, св. присесть на корточки
клéтка, мн. -и, с. ж. клетка
клиéнтка, мн. -и, с. ж. клиентка
климат, с. м. климат
клозéт, мн. -и, с. м. уборная
клбн, мн. клбни и клбнове, с. м. ветвь, отрасль

пощенски ~ почтовое отделение
клуб, мн. -ове, с. м. клуб.
ключ, мн. -ове, с. м. ключ
克莱кам, -аш, несв. приседать на корточки
книга, мн. -и, с. ж. книга
книгохранилище, мн. -а, с. ср. книгохранилище
книжка, мн., ед. няма бумаги
книжар, мн. -и, с. м. продавец книг
книжарница, мн. -и, с. ж. книжный магазин
книжбен, -вна, -вно, мн. -вни книжный, литературный
князь, мн. -б, с. м. князь
кобылица, мн. -и, с. ж. коромысло
кога, нар. когда
когато, нар. связь когда, в то время как
кожа, мн. -и, с. ж. кожа, шкура, мех
кожен, -а, -о, мн. -и кожный; меховой
коза, мн. -й, с. ж. коза
козина, мн. няма, с. ж. шерсть
козуначен, -а, -о, мн. -и куличный
кой, коя, коё, мн. кой, мест. кто
кокиче, мн. -ета, с. ср. подснежник
кокоска, мн. -и, с. ж. куррица
кола, мн. -й, с. ж. автомобиль, машина
лека ~ легковая машина
колар, мн. -и, с. м. возина, кучер
колбаси, сино мн. колбасные изделия
колебание, мн. -ия, с. ср. колебание
колега, мн. -и, с. м. коллега
колектив, мн. -и, с. м. коллектив
колективно, нар. коллективно
колело, мн. -а и -ета, с. ср. колесо; велосипед
коленича, -иш, несв. становиться на колени
колёт, мн. -и, с. м. почтовая посылка
коло, мест. сколько
колоцто, мест. связь сколько
ковровоз, мн. -й, с. м. колея, рельсы
колыно, мн. коленя и колене, с. ср. колено
командир, мн. -и, с. м. командир
комбайн, мн. -и, с. м. комбайн
комбайнёр, мн. -и, с. м. комбайнер
комбинат, мн. -и, с. м. комбинат
комедия, мн. -и, с. ж. комедия
комедиант, мн. -и, с. м. комедиант
коментирам, -аш, несв. комментировать
комин, мн. -и, с. м. дымоход; труба
комискар, мн. -и, с. м. комиссар
комитет, мн. -и, с. м. комитет
централен ~ центральный комитет
изпълнителен ~ исполнительный комитет
комитетски, -а, -о, мн. -ски, комитетский
компания, мн. -и, с. ж. компания
комплекс, мн. -и, с. м. комплекс
компот, мн. -и, с. м. компот
компресс, мн. -и, с. м. компресс
комсомолец, мн. комсомолци, с. м. комсомолец
комсомолка, мн. -и, с. ж. комсомолка
коммунизъм, мн. няма, с. м. коммунизм
коммунистич, -а, -о, мн. -ски коммунистический
кби, мн. -е, с. м. лошадь
конвенционал, мн. няма, с. м. трансъевропейский поезд
кондуктор, мн. -и, с. м. кондуктор
кондукт, мн. конц, с. м. нитка
кбнник, мн. -ци, с. м. всадник
кбнница, мн. няма, с. ж. конница, кавалерия
конбп, мн. няма, с. м. конопля
консерва, мн. -и, с. ж. консервы
конституция, мн. -ии, с. ж. конституция
континент, мн. -и, с. м. континент
контрабанда, мн. няма, с. ж. контрабанда
конфитюр, мн. -и, с. м. варенье, джем
концерт, мн. -и, с. м. концерт
кооперативен, -вна, -вно, мн. -вни кооперативный
кооператор, мн. -и, с. м. кооператор, член сельскохозяйственного кооператива
кооператорка, мн. -и, с. ж. кооператор (женщина)
кооперация, мн. -ии, с. ж. кооперация
кооперирован, -а, -о, мн. -и кооперированный
копая, -аеш, несв. копать
копней, мн. -и, с. м. страстное желание мечта
копней, -ееш, несв. страстно желать
коприна, мн. -и, с. ж. шелк
копринен, -а, -о, мн. -и шелковый
кбчче, мн. -ета, с. ср. пуговица
кора, мн. -й, с. ж. кора
кораб, мн. -и, с. м. корабль, судно
кораб, -а, -о, мн. -и жесткий, черстый
корейски, -а, -о, мн. -ски корейский
корен, мн. -и, с. м. корень
коридор, мн. -и, с. м. коридор
корица, мн. -и, с. ж. обложка
кормило, мн. -а, с. ср. руль судна
корпус, мн. -и, с. м. корпус
кбс, мн. -ове, с. м. дрозд
коса, мн. -й, с. ж. коса; волосы; коса (рудие)
косач, мн. -и, с. м. косарь
космически, -а, -о, мн. -ски космический
космонавт, мн. -и, с. м. космонавт
космос, мн. няма, с. м. космос
костюм, мн. -и, с. м. костюм
бански ~ купальны! костюм
кбтка, мн. -и, с. ж. кошка
кбш, мн. -ове, с. м. корзина

кобчче, мн. -ета, с.ср. корзинка
 краба, мн. -и, с.ж. корова
 край, мн. краища, с.м. конец, край
 краї, предл. возле, около, у, под
 крак, мн. -а, с.м. нога
 крал, мн. -е, с.м. король
 красиб, -а, -о, мн. -и красивый
 краси, -иш, несв. украшать
 крача, -иш, несв. шагать
 крачка, мн. -и, с.ж. шаг
 крем, мн. -ове, с.м. крем
     ~ за лицé крем для лица
     ~ караме́л карамельный крем
 крив, -а, -о, мн. -и кривой, дурной
 крилат, -а, -о, мн. -и крылатый
 крилб, мн. крилá, с.ср. крыло
 критика, мн. -и, с.ж. критика
 крой, -оиш, несв. кроить
 кройч, мн. -и, с.м. закройщик, портной
 крúша, мн. -и, с.ж. груша
 крúшка, мн. -и, с.ж. лампочка
 електрическа ~ електрическая лампочка
 кръв, мн. кърви, с.ж. кровь
 кръвожаден, -дна, -дно, мн.-дни кровожадный
 кръгъл, -гла, -гло, мн. -гли круглый
 кръст, мн. -ове, с.м. крест; поясница
 кръчма, мн. -и, с.ж. трактир
 кубинец, мн. кубинци, с.м. кубинец
 кубинка, мн. -и, с.ж. кубинка
 кукла, мн. -и, с.ж. кукла
 кукувийца, мн. -и, с.ж. кукушка
 кукумявка, мн. -и, с.ж. сова
 кукурýк, мн. -ци, с.м. морозник
 кулобар, мн. -и, с.м. кулубары
 културá, мн. -и, с.ж. культура
 културен, -рна, -рно, мн. -рни культурный
 куп, мн. -ове, с.м. кучка, иагромождение
 купé, мн. -ета, с.ср. купе
 купувам, -аш, несв. покупать
 купувачка, мн. -и, с.ж. покупательница
 купчина, мн. -и, с.ж. кучка
 купя, -иш, св. купить
 курáж, мн. няма, с.м. смелость
 курорт, мн. -и, с.м. курорт
 курс, мн. -ове, с.м. курс
 курсист, мн. -и, с.м. курсант
 курсшум, мн. -и, с.м. пуля
 чутий, мн. -ий, с.ж. коробка, ящик
 пощенска ~ почтовый ящик
 куфар, мн. -и, с.м. чемодан
 куфарче, мн. -ета, с.ср. чемоданичик
 кухня, мн. -и, с.ж. кухня
 куче, мн. -ета, с.ср. собака
 кученце, мн. -а, с.ср. собачка
 кушетка, мн. -и, с.ж. кушетка

къде, нар. куда, где
 къде то, нар. съюз куда, где
 кълбо, мн. кълбá и кълбёта, с.ср.
     шар; клубок
 кълвач, мн. -и, с.ср. дятел
 към, предл. к, у
 кънки, мн., ед. (рядко) кънкá, коньки
 къпя, -еш, несв. купать
 къпя се, възмр. купаться
 кървав, -а, -о, мн. -и кровавый
 кърпа, мн. -и, с.ж. платок
     ~ за лицé личное полотенце
     ~ за ръцé ручное полотенце
 кърпя, -иш, несв. штопать, чинить
 къс, -а, -о, мн. -и короткий
 късам, -аш, несв. рвать, разрывать
 късен, -сна, -сно, мн. -сни поздний
 късно, нар. поздно
 късометражен, -жна, -жно, мн. -жни
     короткометражный
 къща, мн. -и, с.ж. дом
 къщен, -щна, -щно, мн. -щни домашний
 къщи, нар. :
     в ~ дома; домой
     коло ~ возле дома
 кюфтé, мн. -ета, с.ср. котлета, фрикаделька

Л

лаборатрия, мн. -ии, с.ж. лаборатория
 лагер, мн. -и, с.м. лагерь
 лак, мн. -ове, с.м. лак
     ~ за нбкти лак для ногтей
 лакът, мн. лакти, с.м. локоть
 лалé, мн. -ета, с.ср. тюльпан
 лампа, мн. -и, с.ж. лампа
 ластовица, мн. -и, с.ж. ласточка
 лая, -лаеш, несв. лаять
 лев, мн. -ове, с.м. лев (болг. денежная единица)
 леглб, мн. -а, с.ср. постель, кровать
 лéгна, -еш, св. лечь
 лежа, -иш, несв. лежать
 лек, -а, -о, мн. -и легкий
 лекар, мн. -и, с.м. врач
 лекарски, -а, -о, мн. -ски врачебный
 лекárство, мн. -а, с.ср. лекарство
 леко, нар. легко
 лекувам, -аш, несв. лечить
 лекция, мн. -ии, с.ж. лекция
 лелéя, -ееш, несв. лелеять
 леля, мн. -и, с.ж. тетя
 лениво, нар. лениво
 лесен, -сна, -сно, мн. -сни легкий, удобный
 лётен, лятна, лятно, мн. лётни летний

лете́ц, мн. летци́, с. м. летчик
лети́ще, мн. -а, с. ср. аэродром
лето́вище, мн. -а, с. ср. место летнего
отдыха, лагерь
лету́ване, мн. -ия, с. ср. летний отдых
летя́, -иш, несв. летать, лететь
лехá, мн. -й, с. ж. грядка, клумба
лечéбен, -бна, -бно, мн. -бни лечебный
лея́, -еёш, несв. лить
леи́р, мн. -и, с. м. литейщик
леи́рен, -рна, -ро, мн. -рни литейный
ливáда, мн. -и, с. ж. луг
ликúвам, -аш, несв. ликовать
ликъбр, мн. -и, с. м. ликер
лимбн, мн. -и, с. м. лимон
ли́ния, мн. -и, с. ж. линия
железопътна ~ железнодорожная ли-
ния
липá, мн. -й, с. ж. липа
ли́ст, мн. -а и -ове, с. м. лист
~ на дървó лист дерева
~ хартия бумага
~ листа, ж. меню
литерату́ра, мн. -и, с. ж. литература
нау́чна ~ научная литература
техни́ческа ~ техническая литература
художествена ~ художественная лите-
ратура
марксистска ~ марксистская лите-
ратура
литър, мн. -три, с. м. літр
лицé, мн. -а, с. ср. лицо
личен, -чна, -чно, мн. -чи личный
лодкár, мн. -и, с. м. лодочник
лобжа, мн. -и, с. ж. ложа
лобзé, мн. лозя и лозета, с. ср. вино-
градник
лобзунг, мн. -и, с. м. лозунг
лобка, мн. -и, с. ж. лужка
локомоти́в, мн. -и, с. м. локомотив
локомоти́вен, -вна, -вно, мн. -вни локо-
мотивный; паровозный
локум, мн. -и, с. м. ракат-локум
лопата, мн. -и, с. ж. лопата
лóш, -а, -о, мн. -и плохой
лúд, -а, -о, мн. -и сумасшедший
лúк, мн. няма, с. м. лук
лукáнка, мн. -и, с. ж. сорт свиной кол-
басы
лунá, мн. няма, с. ж. луна
льв, мн. -ове, с. м. лев
льви́ца, мн. -и, с. ж. львица
львче, мн. -ета, с. ср. львенок
льжá, мн. -й, с. ж. ложь
льжа, -еш, несв. лгать, обманывать
льжа се, взвр. обманываться
льжи́ца, мн. -и, с. ж. ложка
супена ~ суповая ложка
льжи́чка, мн. -и, с. ср. ложечка
чáена ~ чайная ложка

льхам, -аш, несв. веять
льхна, -еш, св. повсять
льч, мн. -й, с. м. луч
любéзно, нар. любезно
любим, -а, -о, мн. -и любимый
любите́л, мн. -и, с. м. любитель
любоб, мн. няма, с. ж. любовь
лю́бопытство, мн. няма, с. ср. любопыт-
ство
любя, -иш, несв. любить
лягам, -аш, несв. ложиться
лягам си, взвр. ложиться
лято, мн. лета, с. ср. лето

M

мавзолéй, мн. -еи, с. м. мавзолей
магазíн, мн. -и, с. м. магазин
Централен универсáлен магазин
(ЦУМ)
Центральный универсальный магазин
(ЦУМ)
магданбз, мн. няма, с. м. петрушка
магнитофон, мн. -и, с. м. магнитофон
мазá, мн. -й, с. ж. погреб, подвал
май, мн. няма, с. м. май
майка, мн. -и, с. ж. мать
маймуна, мн. -и, с. ж. обезьяна
майонéза, мн. -и, с. ж. майонез
яйцá с ~ яйца под майонезом
майстор, мн. -и, с. м. мастер
мака́р, мн. -й, с. ж. катушка
макарбни, само мн. макароны
мáлко, нар. мало
малолéтен, -тна, -ти, мн. -ти малоле-
тний
мáльк, -лка, -лко, мн. -лки малый, не-
большой
мáма, мн. няма, с. ж. мама
манасти́р, мн. -и, с. м. монастырь
манифестáция, мн. -ии, с. ж. демонстра-
ция
маргарítка, мн. -и, с. ж. маргаритка,
ромашка
мárка, мн. -и, с. ж. марка
пощенска ~ почтовая марка
мáрт, мн. няма, с. м. март
мáс, мн. няма, с. ж. жир, сало
мáса, мн. -и, с. ж. стол
маслина, мн. -и, с. ж. маслина
мáсло, мн. -а, с. ср. масло
рóзово ~ розовое масло
мастíльница, мн. -и, с. ж. чернильница
мастíло, мн. -а, с. ср. чернила
матемáтика, мн. няма, с. ж. математика
матéрия, мн. -ии (тъкан), с. ж. материя,
ткань
мáхам, -аш, несв. махать
мáхиа, -еш, св. махнуть

мáч, мн. -ове, с. м. матч
машина, мн. -и, с. ж. машина
шéвна ~ шевная машинка
пíшеща ~ пишущая машинка
машинист, мн. -и, с. м. машинист
мéбель, мн. -и, с. ж. мебель
мебелíран, -а, -о, мн. -и мебелирован-
ный
мéд, мн. няма, с. ж. медь
мéдик, мн. -ци, с. м. медик
медицина, мн. няма, с. ж. медицина
медицински, -а, -о, мн. -ски медицинский
мéдник, мн. -ци, с. м. медный котел
с ручкой
междú, предл. между, среди
междunaрден, -дна, -дно, мн. -дни
международный
мéлница, мн. -и, с. ж. мельница
мелничáр, мн. -и, с. м. мельник
мéля, -еш, несв. молоть
мéнци, вж. медник
мéря, -иш, несв. мерить
месб, мн. -á, с. ср. мясо
тéлешко ~ телятина
свíйско ~ свинина
говéждо ~ говядина
áгнешко ~ молодая баранина
мéсец, мн. -и, с. м. месяц
мéсечен, -чна, -чно, мн. -чины месячный
мéстен, -ста, -стно, мн. -стни местный
местоположéние, мн. -ия, с. ср. место-
положение
месторождéние, мн. -ия, с. ср. место-
рождения
мéстя, -иш, несв. перемещать
метá, -éш, несв. мести
металлургíчен, -чна, -чно, мн. -чины ме-
таллургический
метeорологíчески, -а, -о, мн. -ски ме-
теорологический
мéтър, мн. мéтри, с. м. метр
мехáник, мн. -ци, с. м. механик
механичéи, -чна, -чно, мн. -чины меха-
ничный, механический
мecзанин, мн. няма, с. м. мезонин
мéчка, мн. -и, с. ж. медведь
мечта, мн. -й, с. ж. мечта
мечтáя, -аéш, несв. мечтать
мíвка, мн. -и, с. ж. умывальник
мít, мн. -ове, с. м. миг
мýгвам, -аш, несв. моргнуть
мýгна, -еш, св. моргнуть
мýене, мн. няма, с. ср. мытье
микроскóп, мн. -и, с. м. микроскоп
мýл, а, -о, мн. -и милый
мýлвам, -аш, несв. ласкать
милиционér, мн. -и, с. м. милиционер
милостíво, нар. милостиво
мýна, мн. -и, с. ж. рудник, шахта

мýна, -éш, св. пройти
минáвам, -аш, несв. проходить
мýнал, -а, -о, мн. -и прошлый
мýнало, мн. няма, с. ср. прошлое, про-
шедшее
мýнен, -нна, -нно, мн. -нни минный,
горный
минерáлен, -лна, -лно, мн. -ли мине-
ральный
минзухárче, мн. -ета, с. ср. безвремен-
ник
министéрство, мн. -а, с. ср. министерство
~ на нарðната просвéта Министер-
ство народного просвещения
~ на въишните рабоti Министерство
иностранных дел
~ на външната търговия Министер-
ство внешней торговли
минúта, мн. -и, с. ж. минута
миньбр, мн. -и, с. м. шахтер, горняк
мýр, мн. няма, с. м. мир
мýрен, -рна, -рно, мн. -рни мирный
мýриц, мн. няма, с. м. запах, аромат
мирýша, -еш, несв. пахнуть
миролюбíй, -а, -о, мн. -и миролюбивый
миролюбие, мн. няма, с. ср. миролюбие
мýсия, мн. -ии, с. ж. миссия
мýсля, -иша, несв. думать
мýсъл, мн. мýсли, с. ж. мысль
мýтинг, мн. -и, с. м. митинг
мýтнически, -а, -о, мн. -ски таможенный
мýто, мн. -á, с. ср. пошлина
мýя, -мíеш, несв. умывать
мýя се, несв. възвр. мыться, умываться
младéй, мн. -и, с. м. молодой
младéж, мн. -и, с. м. молодой человек,
юноша
младéж, мн. няма, с. ж. молодежь
младост, мн. няма, с. ж. молодость
млекáр, мн. -и, с. м. молочник (продавец
молока)
млéквам, -аш, несв. умолкать, замолкать
млéкна, -еш, св. замолчать, умолкнуть
млéко, мн. млекá, с. ср. молоко
мнóго, нар. много
многократный, -тина, -тио, мн. -тии мно-
гократный
многочíслен, -а, -о, мн. -и многочислен-
ный
мбга, мбжеш, несв. мочь
могýщество, мн. -а, с. ср. могущество
мода, мн. -и, с. ж. мода
модéл, мн. -и, с. м. модель, фасон
~ реглáн реглан
модéрен, -рна, -рно, мн. -рни современ-
ный, модерный
мбже би, нар. может быть
мбй, -я, -е, мн. -и, мест. мой
молбá, мн. -и, с. ж. мольба, просьба

мблив, мн. -и, с. м. карандаш
мбля, -иш, несв. просить
мома, мн. -й, с. ж. девушка
момент, мн. -и, с. м. момент
мбмина сълзя, с. ж. ландыш
момиче, мн. -ета, с. ср. девочка
момч, мн. -ёта, с. ср. малчик
мбмък, мн. момц, с. м. парень, молодой человек
монета, мн. -и, с. ж. монета
монтажен, -жна, -жно, мн. -жни монтажный
морален, -лна, -лно, мн. -лни моральны
моравски, -а, -о, мн. -ски моравский
море, мн. -ёта, с. ср. море
мбрков, мн. -и, с. м. морковь
задушени мбркови тушенная морковь
мбрски, -а, -о, мн. -ски морской
москвец, мн. москвич, с. м. русский
мост, мн. -бве, с. м. мост
мотыка, мн. -и, с. ж. мотыга
мбщен, -ща, -щно, мн. -щни мощный
мра, мрёш, несв. умирать
мрз, мн. -овё, с. м. мороз
мрзя, -иш, несв. ненавидеть
мрак, мн. -ове, с. м. мрак
мрачен, -чна, -чно, мн. -чни мрачный
мрёжка, мн. -и, с. ж. сеть
мръдна, -еш, св. динуть, шевельнуть
мръзна, -еш, несв. мерзнуть, зябнуть
мръква се, несв., само 3 л. ед. ч. наступают сумерки, смеркаться
мръкне се, св., само 3 л. ед. ч. смеркнуться
музей, мн. -ёи, с. м. музей
мўзика, обикн. само ед. ч., с. ж. музыка
мустак, мн. -ци, с. м. ус
муцуна, мн. -и, с. ж. морда
мўшвам, -аш, несв. колоть, совать
мўшна, -еш, св. уколоть, сунуть
мъгл, мн. -й, с. ж. туман
мъдър, -дра, -дро, мн. -дри мудрый
мъж, мн. -ё, с. м. мужчина, муж
мъка, мн. -и, с. ж. мучение, мука
мълчача, -иш, несв. молчать
мълчаливо, нар. молчливо
мълчание, мн. няма, с. ср. молчание
мъниче, мн. -ета, с. ср. щенок
мъничък, -чка, -чко, мн. -чки маленький
мърдам, -аш, несв. двигать, шевелить
мързелив, -а, -о мн. -и ленивый
мътен, -тина, -тно, мн. -тины мутный
мъча, -иш, несв. мучить
мъча се, възвр. мучиться
мъчителен, -лна, -лно, мн. -лни мучительный
мъично, нар. тяжело, грустно
мърка, мн. мёрки, с. ж. мера, мероприятие
мъркам се, -аш се, несв. показываться

мърна се, мёрнеш се, св. показаться, мелькнуть
мъсто, мн. местя, с. ср. место

Н

на, предл. на, в, к
наберя, -еш, св. набрать
набирям, -аш, несв. набирать
наблизя, -иш, св. приблизиться
наблизявам, -аш, несв. приближаться
наблюдавам, -аш, несв. и св. наблюдать
набързо, нар. наскоро, наспех
наведа, -еш, св. нагнуть
наведа се, възвр. нагнуться
навеждам, -аш, несв. нагибать
навеждам се, възвр. нагибаться
навечерие, мн. няма, с. ср. канун
навивам, -аш, несв. наматывать, заводить
навия, -иеш, св. намотать, завести
навлизам, -аш, несв. входить, вступать
навляза, навлезеш, св. войти, вступить
навред, нар. везде, повсюду
навремя, нар. вовремя
навсикъде, нар. всюду
навън, нар. вне, на улице
навърша, -иш, св. достигнуть определенного возраста
навършвам, -аш, несв. достигать определенного возраста
навъсен, -а, -о, мн. -и хмурый
навърно, нар. наверно
нагбре, нар. вверх
награда, мн. -и, с. ж. награда
награден, -а, -о, мн. -и награжденный
награди, -иш, св. наградить
награждавам, -аш, несв. награждать
найд, предл. над
надаря, -иш, св. одарить
надарявам, -аш, несв. одаривать
надвивам, -аш, несв. одолевать
надвия, -иеш, св. одолеть
надежда, мн. -и, с. ж. надежда
надмйна, -еш, св. перегнать
надминавам, -аш, несв. перегонять
найдница, мн. -и, с. ж. поденная плата
работа на ~ работать за поденную плату
надбу, нар. вниз
надпис, мн. -и, с. м. надпись
надпиша, -еш, св. надписать
надпывам, -аш, несв. надувать
надуя, -уеш, св. надуть
надясно, нар. направо
наем, мн. -и, с. м. наем
наёма, -еш, св. наниять
наёмам, -аш, несв. паниматъ
наемател, мн. -и, с. м. паниматъ
назад, нар. назад
наздрвица, мн. -и, с. ж. здравица, тост
пий ~ пить заздравный тост

вдýгам ~ предложить тост
назначá, -йш, св. назначить
назначáвам, -аш, несв. назначать
наигráвам се, -аш се, несв., възвр. играть
вдоволь
наигráя се, -аеш се, св. наиграться
наказáние, мн. -ия, с. ср. наказание
накáрам, -аш, св. заставить
накárвам, -аш, несв. заставлять
накладá, -éш, св. развести огонь
наклáждам, -аш, несв. разводить огонь
наклеветý, -йш, св. наклеветать
наклеветýвам, -аш, несв. клеветать
накрátко, нар. коротко, вкратце
накráя, нар. наконец
накýдёто, нар. сьюз куда
налáгам, -аш, несв. облагать ; сильно бить
налéя -éеш, св. наливать
налéя се възвр. наливаться
нали́вам, -аш, несв. наливать
нали́вам се, възвр. наливаться
налóжа, -иш, св. обложить ; сильно побить
наля́во, нар. налево, влево
нали́гам, -аш, св. налечь, полечь
нали́гвам, -аш, несв. налегать
намалéнне, мн. -ия, с. ср. снижение
~ на на́дниците снижение поденной
платы
~ на заплатите снижение заработной
платы
намалáя, -йш, св. снизить, уменьшить
намалéвам, -аш, несв. снижать, уменьшать
намéря, -иш, св. найти
намéря се, възвр. найтись
нами́на, -еш, св. зайти
намина́вам, -аш, несв. заходить
нами́рам, -аш, несв. находить,
нами́рам се, възвр. находиться
намрýщвам се, -аш се, несв. хмуриться
намрýща се, -иш се, св. нахмуриться
нанáсям, -иш, несв. наносить
нанесá, -éш, св. нанести
нáниз, мн. -и, с. м. нитка бус
набкóло, нар. кругом, вокруг
напáдка, мн. -и, с. ж. нападки
напечáтам, -аш, св. напечатать
напечáтвам, -аш, несв. печатать
напíсвам, -аш, несв. писать
напítка, мн. -и, с. ж. напиток
напíша, -еш, св. написать
напой, -ойш, св. напоить, оросить
напойвам, -аш, несв. орошать
направлýвам, -аш, несв. направлять
напрáвя, -иш, св. сделать
напрáвям, -яш, несв. делать
напрáзен, -зна, -зно, мн. -зни напрасный
напрéгнат, -а, -о, мн. -и напряженный
напрéд, нар. вперед
напрéдвам, -аш, несв. идти, продвигаться
вперед

напрéдна, -еш, св. пойти, продвинуться
вперед
напрéдък, мн. няма, с. м. успех, прогресс
напрежéние, мн. -ия, с. ср. напряжения
напролет, нар. весной
напротив, нар. напротив
нáпрысник, мн. ци, с. м. наперсток
напóским, -аш, св. покидать
напóсна, -еш, св. покинуть
наредéн, -а, -о, мн. -и приведенный в по-
рядок
наредí, -йш, св. привести в порядок
наréжа, -еш, св. нарезать
наréждам, -аш, несв. приводить в поря-
док ; распоряжаться
нарекá, наречéш, св. назвать
нарекá се, възвр. называться
наричам, -аш, несв. называть
наричам се, възвр. называться
нарбð, мн. -и, с. м. народ
нарбðен, -дна, -дно, мн. -дни народный
нарбðност, мн. -и, с. ж. народность, на-
циональность
нарцис, мн. -и, с. м. нарцисс
нарýзvam, -аш, несв. нарезать
насáм, нар. сюда
насекá, насечéш, св. нарубить
насекóмо, мн. -и, с. ср. насекомое
насилие, мн. -ия, с. ср. насилие
насýтен, -а, -о, мн. -и насыщенный
насýчам, -аш, несв. рубить
наскáчам, -аш, несв. вскакивать
наскóча, -иш, св. вскочить
насрéд, предл. посреди
насрéща, нар. навстречу
настáвам, -аш, несв. наступать
настáна, -еш, св. наступить
настани, -йш, св. устроить
настани се, възвр. устроиться
настаниvam -аш, несв. устраивать
настаниvam се, възвр. устраиваться
настойчíв, -а, -о, мн. -и, настойчивый
настрапá, нар. в сторону
настroeнне, мн. -ия, с. ср. настроение
настъпвам, -аш, несв. наступать
настъпване, мн. -ия, с. ср. наступление
настъпля, -иш, св. наступить
насýрчá, -иш, св. ободрить
насýрчáвам, -аш, несв. ободрять
натáтькъ, нар. туда ; далее
натéжá, -йш, св. стать грузным
натeжáвам, -аш, несв. становиться груз-
ным
натовáрвам, -аш, несв. нагружать
натовáря, -иш, св. нагрузить
натrúпам, -аш, св. нагромоздить
натrúпvам, -аш, несв. нагромождать
наука, мн. -и, с. ж. наука
науча, -иш, св. научить, узнать
научáвам, -аш, несв. учить, узнавать

нахáльно, нар. нахáльно
нахáрнвам, -аш, несв. кормить
нахáрнвам се, ввзбр. наедаться
нахáрня, -иш, св. накормить
нахáрня се, ввзбр. наесться
нацист, мн. -и, с. м. нацист
национален, -лна, -лино, мн. -лни нацио-
нальный
националност, мн. -и, с. ж. националь-
ность
начáлник, мн. -ци, с. м. начальник
начало, мн. -а, с. ср. начало
начин, мн. -и, с. м. способ
найждам се, -аш се, несв. наедаться
найм се, наядéш се, св. наесться
не, част. не, нет
небе, мн. -есá, с. ср. небо
невéрен, невéрна, невéрно, мн. невéрни
неверный
невиýждан, -а, -о, мн. -и невиданный
невиýнен, -нна, -нно, мн. -нни невинный
неволя, мн. -и, с. ж. неволя
невýста, мн. невéости, с. ж. молодая же-
на, молодка
неграмотен, -тна, -тино, мн. -тии негра-
мотный
недалéч, нар. неподалеку
недéля, мн. -и, с. ж. воскресенье
недисциплинíрано, нар. недисциплиниро-
ванно
недовóлен, -лна, -лино, мн. -лии недо-
вольный
недовóльство, мн. -а, с. ср. недовольство
недоумéние, мн. няма, с. ср. недоумение
недрá, мн. ед. няма, с. ср. недра
иéжен, -жна, -жно, мн. -жии нежный
нéжност, мн. -и, с. ж. нежность
незабелýзано, нар. незаметно
неизвéстен, -тна, -тино, мн. -тии ве-
 известный
незáилен, -áйна, -áйно, мн. -айни неиз-
вестный
неизлечим, -а, -о, мн. -и, неизлечимый
неизчертáем, -а, -о, мн. -и неисчерпаемый
нейde, нар. где-to
некá, част. путь
иéмец, мн. нéмци, с. м. немец
немкíня, мн. -и, с. ж. немка
иéмощен, -щна, -шно, мн. -щни немощный
иéмски, -а, -о, мн. -ски немецкий
ненадéйно, нар. неожиданно
необходим, -а, -о, мн. -и необходимый
необýйтен, -тна, -тино, мн. -тии необъятный
небнов, -а, -о, мн. -и неоновый
неосъществéн, -а, -о, мн. -и неосущест-
вленный
неочáквáно, нар. неожиданно
непознáт, -а, о, мн. -и незнакомый
непráвилen, -лна, -лино, мн. -лни непра-
вильный

непрекýснато, нар. непрерывно
непремéнно, нар. непременно
непрестáен, -нна, -нно, мн. -нни не-
простанный
неприyтел, мн. -и, с. м. неприятель
нерáвен, -вна, -вно, мн. -вни неравный
нерéвен, -вна, -вно, мн. -вни нервный
нередobно, нар. нерегулярно, неровно
нерешítелно, нар. нерешительно
несгóда, мн. -и, с. ж. неудобство, неча-
стие
несrьчен, -чна, -чно, мн. -чи нелов-
кий, неуклюjий
нетýрпeliво, нар. нетерпеливо
нетýрпéние, мн. няма, с. ср. нетерпение
неудобен, -бна, -бно, мн. -бни неудобный
неумéсто, нар. неуместно
неумbrno, нар. неустанно, неутомимо
неuspéх, мн. -и, с. м. неудача
неучтiv, -а, -о, мн. -и невежливый
нефтохимíчески, -а, -о, мн. -и нефтех-
имический
иешáстие, мн. -ия, с. ср. несчастье
нéшo, мн. -á, с. ср. вещь
нива, мн. -и, с. ж. поле
низиná, мн. -й, с. ж. низменность
нýкой, нýкоя, нýкое, мн. нýкои, мест.
 никто
нýськ, -ска, -ско, мн. -ски низкий
нýто, сýюз ни
нýщo, мн. няма, мест., сýщ. ничто
но, сýюз но
нóв, -а, -о, мн. -и новый
новинá, мн. -й, с. ж. новость
новогодíшен, -шна, -шно, мн. -ши но-
вогодний
новоосвободéн, -а, -о, мн. -и недавно
освобожденный
ноéмвri, мн. няма, с. м. ноябрь
нóж, мн. -бве, с. м. нож
нóжици, мн. ед. нóжица, с. ж. ножницы
нóжче, мн. -ета, с. ср. ножник
~ за брýснене лезвие для бритья
нóкты, мн. нóкти, с. м. ноготь
нóмер, мн. -á, с. м. номер
нóс, мн. носовé, с. м. нос
носáч, мн. -и, с. м. носильщик
ибся, -иш, несв. носить, нести
нóщ, мн. -и, с. ж. ночь
ношúвам, -аш, несв. ночевать
иráв, мн. -и, с. м. нрав, характер
нýжда, мн. -и, с. ж. нужда
ймам ~ иметь потребность
нуждáя се, -аеш се, несв. нуждаться
нужкен, -жна, -жно, мн. -жни нужный
нýкъде, нар. где-to
нýмам, -аш, несв. не иметь

обáдя, -иш, св. известить
 обáдя се, възвр. откликнуться
 обáждам, -аш, несв. извещать
 обáждам се, възвр. откликаться
 обвинйтeл, мн. -и, с. м. обвинитель
 обвинйтeлен, -лна, -лино, мн. -лни обвинительный
 обвиня, -иш, св. обвинить
 обвинявшим, -аш, несв. обвинять
 обвиняем, -а, -о, мн. -и обвиняемый
 обгради, -иш, св. огородить, окружить
 обграjдам, -аш, несв. ограживать, окружать
 оббед, мн. -и, с. м. обед
 обединя, -иш, св. объединить
 обединявам, -аш, несв. объединять
 обезпокой, -ойш, св. обеспокоить
 обезпокоявам, -аш, несв. обеспокоивать
 обект, мн. -и, с. м. объект
 оберá, -еш, св. обобрать
 обесвам, -аш, несв. вешать
 обесване, мн. -ня, с.ср. повешение
 обеся, -иш, св. повесить
 обещавам, -аш, несв. обещать
 обещая, -еш, св. пообещать
 обзавéден, -а, -о, мн. -и обставленный
 обидно, нар. обидно
 обидя, -иш, св. обидеть
 обийждам, -аш, несв. обижать
 обикалям, -яш, несв. обходить вокруг, обеезжать
 обиконвéн, -а, -о, мн. -и обыкновенный
 обиколи, -иш, св. обойти вокруг, обехать
 обирям, -аш, несв. обирать
 обичай, мн. -ай, с. м. обычай
 обичам, -аш, несв. любить
 обкръжá, -иш, св. окружить
 обкръжавам, -аш, несв. окружать
 област, мн. -и, с. ж. область
 облачен, -чна, -чио, мн. -чи облачный
 облекá, облечéш, св. одеть, надеть
 облекá се, възвр. одеться
 облекл, мн. -а, с.ср. одежда
 готбо ~ готовое платье
 ~ по поръчка платье на заказ
 облекчá, -иш, св. облегчить
 облекчáвам, -аш, несв. облегчать
 обléчен, -а, -о, мн. -и одетый
 обличам, -аш, несв. одевать, надевать
 обличам се, възвр. одеваться
 обменй, -иш, св. обменять
 обмénям, -яш, несв. обменивать
 обмитíвane, мн. -ия, с.ср. обложение
 таможенной пошлиной
 обмýна, мн. обмéни, с. ж. обмен
 обновй, -иш, св. обновить
 обновявам, -аш, несв. обновлять

ободрён, -а, -о, мн. -и ободренный
 оббóз, мн. -и, с. м. обоз
 оббор, мн. -и, с. м. хлев, загон для скота
 обрабóтвам, -аш, несв. обрабатывать
 обрабóтя, -иш, св. обработать
 образ, мн. -и, с. м. образ
 образéц мн. образцí, с. м. образец
 образование, мн. няма, с.ср. образование
 обречен, -а, -о, мн. -и обреченный
 обръсвам, -аш, несв. брить
 обръсвам се, възвр. бриться
 обръсна, -еш, св. побрить
 обръсна се, възвр. побриться
 обръщам, -аш, несв. переворачивать, обращать
 обръщам се, възвр. поворачиваться, обращаться
 обсерватбрия, мн. -ии, с. ж. обсерватория
 обсыпвам, -аш, несв. обсыпать
 обсыпя, -еш, св. обсыпать
 обслúжа, -иш, св. обслужить
 обслúжвам, -аш, несв. обслуживать
 обстановка, мн. -и, с. ж. обстановка
 домáшина ~ домашняя обстановка
 обстрéвлам, -аш, несв. обстреливать
 обстрéлям, -яш, св. обстрелять
 обсъдя, -иш, св. обсудить
 обсъждам, -аш, несв. обсуждать
 обуввам, -аш, несв. обувать
 обуввам се, възвр. обуваться
 обувка, мн. -и, с. ж. обувь
 обуча, -иш, св. обучить
 обучавам, -аш, несв. обучать
 обучéнне, мн. -ня, с.ср. обучение
 обуща, мн. -и, ед. няма обувь
 обуя, -уеш, св. обуть
 обуя се, възвр. обуться
 обхвáна, -еш, св. охватить
 обхвáщам, -аш, несв. охватывать
 обхбдя, -иш, св. обойти
 обхбждам, -аш, несв. обходить
 обширен, -риа, -рно, мн. -ри обширный
 общ, -а, -о, мн. -и общий
 общежитие, мн. -ия, с.ср. общежитие
 община, мн. -и, с. ж. община
 объркан, -а, -о, мн. -и запутанный
 объркам, -аш, св. запутать
 объркам се, възвр. запутаться, сбиться
 обърквам, -аш, несв. запутывать
 обърквам се, възвр. сбиваться
 объриа, -еш, св. обернуть
 обърсвам, -аш, несв. вытирать
 обърша, -еш, св. вытереть
 обява, мн. -и, с. ж. объявление
 обявй, -иш, св. обявить
 обявявам, -аш, несв. обявлять
 обядвам, -аш, несв. обедать
 обяснй, -иш, св. объяснить
 обяснявам, -аш, несв. объяснять

овёс, мн. няма, с. м. овес
овлажнёя, -ёш, св. стать влажным
овлажнйвам, -аш, несв. увлажнять
овощка, мн. -и, с. ж. фруктовое дерево
овощен, -щна, -щно, мн. -щни плодовый, фруктовый
овцá, мн. -é, и -й, с. ж. овца
овчы, -а, -о, мн. бвчи овечий
огласяя, -иш, св. огласить
огласям, -яш, несв.глашать
огледа́ло, мн. -á, с. ср. зеркало
огледам, -аш, св. оглядеть
огледам се, възвр. оглядеться, осмотреться
оглéждам, -аш, несв. оглядывать
оглéждам се, възвр. оглядываться, осмат-
риваться
огнен, -а, -о, мн. -и огненный
огра́да, мн. -и, с. ж ограда
ограйдя, -иш, св. огородить
ограйдам, -аш, несв. огораживать
огрея, -ёш, св. согреть, озарить
огромен, -мина, -мно, мн. -ми огромный
огрявам, -аш, несв. согревать, озарять
бгънь, мн. огньбве, с. м. огонь, костер
одеколон, мн. -и, с. м. одеколон
ожёнвам, -аш, несв. женить
ожёнвам се, възвр. жениться
ожéня, -иш, св. женить
ожёня се, възвр. жениться
оживéно, нар. оживленно
одеяло, мн. -á, с. ср. одеяло
оживея, -ёш, св. оставаться в живых
оживление, мн. няма, с. ср. оживление
оживывам, -аш, несв. оставаться в живых
ожъна, -еш, св. убрать урожай (о зерно-
вых)
ожънвам, -аш, несв. убирать урожай
(о зерновых)
озвучея, -а, -о, мн. -и озвученный
оздравея, -ёш, св. выздороветь
оздравивам, -аш, несв. выздоравливать
озлобено, нар. озлобленно
озовá се, -ёш се, св. оказаться
озовáвам, се, -аш се, несв. оказываться
озърна се, -еш се, св., възвр. оглянуться
озъртам се, -аш се, несв., възвр. огля-
дываться
окáжа, -еш, св.оказать
окáжа се, възвр.оказаться
окáзвам, -аш, несв.оказывать
окáзвам се, възвр.оказываться
океан, мн. -и, с. м. океан
окýча, -иш, св.здесь: убрать цветами
окýчвам, -аш, несв.здесь: убирать цветами
окó, мн. очи, с. ср. глаз
оковáн, -а, -о, мн. -и закованный (в кан-
далах)
окблен, -лна, -лно, мн. -лни окрестный
окблност, мн. -и, с. ж. окрестность
окколо, предл. вокруг, возле
окончáтелно, нар. окончательно
окбп, мн. -и, с. м. окоп
окосяя, -иш, св. скосить
окосывам, -аш, несв. скашивать
окриля, -иш, св. окрылить
окрилям, -яш, св. окрылять
октобмври, мн. няма, с. м. октябрь
окупиран, -а, -о, мн. -и оккупированный
блио, мн. няма, с. ср. масло (раститель-
ное)
олбво, мн. няма, с. ср. свинец
омрáза, мн. няма, с. ж. ненависть
омъжа, -иш, св. выдать замуж
омъжка се, св. выйти замуж
омъжквам, -аш, несв. выдавать замуж
омъжквам се, несв. выходить замуж
омъженка (жена), мн. -и замужняя (жен-
щина)
опáзване, мн. няма, с. ср. охрана
опáсен, -сна, -сно, мн. -сни опасный
опасно, нар. опасно
опасност, мн. -и, с. ж. опасность
опáшка, мн. -и, с. ж. хвост; очередь
опера, мн. -и, с. ж. опера
оперá, -ёш, св. выстирать
описвам, -аш, несв. описывать
опит, мн. -и, с. м. опыт
бпитен, -тна, -тно, мн. -ти опытный
опитомя, -иш, несв. приручить
опитомиявам, -аш, св. приручать
опиша, -еш, св. описать
оправдáвам, -аш, несв. оправдывать
оправдáя, -аеш, св. оправдать
определён, -а, -о, мн. -и, определенный
опълчса се, -иш се, св., възвр. ополчиться
опълчвам се, -аш се, несв., възвр. опол-
чаться
опълчёнец, мн. -нци, с. м. ополченец
орá, -ёш, несв. пахать
орáторски, -а, -о, мн. -и ораторский
орбита, мн. -и, с. ж. орбита
организáтор, мн. -и, с. м. организатор
организáрам, -аш, несв. и св. организо-
вать
организáран, -а, -о, мн. -и организованный
орéл, мн. орлй, с. м. орел
орлыца, мн. -и, с. ж. орлица
брех, мн. брехи, с. м. орех
ори́з, мн. няма, с. м. рис
оръжие, мн. -ия, с. ср. оружие
освéн, нар. кроме
осветление, мн. -ия, с. ср. освещение,
разъяснение
осветиá, -иш, св. осветить; освятить
освети́вам, -аш, несв. освещать; освящать
освободител, мн. -и, с. м. освободитель
освободитеleп, -лна, -лно, мн. -лни осво-
бодительный
освободá, -иш, св. освободить
освободá се, възвр. освободиться

освобождáвам, -аш, несв. освобождать
 освобождáвам се, възвр. освобождаться
освобождáвane, мн. -ия, с. ср. освобож-
 дение
освобождéние, мн. -ия, с. ср. освобож-
 дение
основа́, -еш, св. основать
основáвам, -аш, несв. основывать
основáтель, мн. -и, с. м. основатель
 осно́вен, -вна, -вно, мн. -вни основной
 осо́бен, -а, -о, мн. -и особенный
 осо́бено, нар. особенно
 оставáм, -аш, несв. оставаться
 оставáям, -яш, несв. оставлять
 оставáя, -иш, св. оставить
 оставáна, -еш, св. остаться
 остров, мн. -и, с. м. остров
 остьр, -стра, -стро, мн. -стри острый
 осъдён, -а, -о, мн. -и осужденный
 осъдя, -иш, св. осудить
 осъждам, -аш, несв. осуждать
 осъществíй, -иш, св. осуществлять
 осъществíвам, -аш, несв. осуществлять
 от, предл. от, с, у, к
 отбор, мн. -и, с. м. команда, отбор
 отвáрям, -яш, несв. открывать
 отвéсен, -сна, -сно, мн. -сни вертикаль-
     ный, отвесный
 отвиско, нар. сверху, свысока
 отвóд, мн. -и, с. м. отвод
 отвор, мн. -и, с. м. отверстие, дыра
 отвóрен, -а, -о, мн. -и открытый
 отвóрь, -иш, св. открыть
 отврьшам, -аш, несв. отвечать
 отвýрна, -еш, св. ответить
 отгледам, -аш, св. вырастить
 отглéждам, -аш, несв. выращивать
 отговáрям, -яш, несв. отвечать
 отговор, мн. -и, с. м. ответ
 отговóрен, -рна, -ро, мн. -рни ответ-
     ственный
 отговóрник, мн. -ци, с. м. ответствен-
     ный (человек), староста
 отговóрь, -иш, св. ответить
 отдáвам, -аш, несв. отдавать
 отдáвам се, възвр. отдаваться
 отдáвна, нар. давно, издавна
 отдалечá, -иш, св. удалить
 отдалечáвам, -аш, несв. удалять
 отдалечá се, възвр. удалиться
 отдалечáвам се, възвр. удалиться
 отдáм, отладéш, св. отдать
 отдáм се, възвр. отдаваться
 отдéл, мн. -и, с. м. отдел
     ~ за кóжени издéлия отдел меховых
     изделий
     ~ за дáмско бельб отдел дамского белья
     ~ за готóво облеклó отдел готового
     платья
     ~ за трикотáж отдел трикотажа

~ за домáшни потрёби отдел предметов домашнего обихода
 ~ за спорти приналдéжности отдел спортивных принадлежностей
 ~ за електрически юреди отдел электрических приборов
 ~ за мебели отдел мебели
 ~ за дéтски играчки отдел детских игрушек
 отдей, -иш, св. отдельить
 отдей се, възвр. отделиться
 отдéлям, -яш, несв. отделять
 отдéлям се, възвр. отделяться
 отдбу, нар. снизу
 отекá, -чеш, св. опухнуть
 отéчество, мн. няма, с. ср. отчизна
 отзовá се, -еш се, св., възвр. отзываться
 отзовáвам се, -аш се, несв., възвр. отзы-
     ваться
 отивам, -аш, несв. идти
 отýда, -еш, св. пойти
 отýчам, -аш, несв. отекать, опухать
 откáжам, -еш, св. отказать
 откáзвам, -аш, несв. отказывать
 откблкото, съюз нежели, чем
 открýвам, -аш, несв. открывать
 открыт, -а, -о, мн. -и открытый
 открытие, мн. -и, с. ср. открытие
 открыя, -иш, св. открыть
 откупóвам, -аш, несв. выкупить
 откúпя, -иш, св. выкупить
 отлетíй, -иш, св. улететь
 отлéя, -еш, св. отлить
 отливам, -аш, несв. отливать
 отлитам, -аш, несв. улетать
 отличник, мн. -ци, с. м. отличник
 отмéтна, -еш, св. отбросить, отметить
 отмына, -еш, св. пройти, отойти
 отминáвам, -аш, несв. проходить, отходить
 отмъстíй, -иш, св. отомстить
 отмъщáвам, -аш, несв. истить
 отмýтам, -аш, несв. отбрасывать, отмечать
 отнасям, -яш, несв. уносить
 отначáло, нар. сначала
 отнéма, -еш, св. отнять
 отнéмам, -аш, несв. отнимать
 отнесá, -еш, св. унести
 отнбво, нар. снова
 отоплéние, мн. няма, с. ср. отопление
 отпрáвя, -иш, св. отправить
 отпрáвя се, възвр. отправиться
 отпрáвям, -яш, несв. отправлять
 отпрáвям се, възвр. отправляться
 отпрéд, нар. спереди, впереди
 отпуск, мн. -и, с. м. отпуск
 отрбен, -вна, -вно, мн. -вни ядовитый,
     отравленный
 отrупан, -а, -о, мн. -и загроможденный
 отсéдна, -еш, св. остановиться
 отстрай, нар. со стороны, сбоку

отстраняване, мн. -ия, с.ср. устранение
отстъпвам, -аш, несв. отступать, уступать
отстъпане, мн. -ия, с.ср. отход, уступка
отстъпя, -иш, св. отступить, уступить
отсъствувам, -аш, несв. и св. отсутствовать
отсъдам, -аш, несв. останавливаться
оттам, нар. оттуда
отчайно, нар. отчаянно
отчета, -еш, св. отчитаться
отчечен, -тина, мн. -тии отчетный
отчитам, -аш, несв. отчитываться
оформя, -иш, св. оформить
оформя се, възвр. оформиться
оформямя, -ящ, несв. оформлять
оформямя се, възвр. оформляться
оцёт, мн. няма, с.м. уксус
очаквам, -аш, несв. ожидать
очертавам, -аш, несв. очерчивать
очертавам се, възвр. очерчиваться
очертая, -аеш, св. очертить
очертая се, възвр. очертиться
обще, нар. ещё

П

па, съюз и, но, да
павилион, мн. -и, с.м. будка, киоск ; павилион
павиран, -а, -о, мн. -и мощенный
падам, -аш, несв. падать
падам се, несв., възвр. попадаться
падна, -еш, св. упасть
падна се, св., възвр. попасться
пазар, мн. -и, с.м. рынок, базар
пазач, мн. -и, с.м. сторож
пазя, -иш, несв. сторожить
панайр, мн. -и, с.м. ярмарка
пак, нар. снова, еще
пакет, мн. -и, с.м. пакет
пакостя, -иш, несв. вредить, пакостить
палавник, мн. -ци, с.м. непоседа, шалун
палто, мн. -а, с.ср. пальто, пиджак
паметник, мн. -ци, с.м. памятник
памук, мн. -ци, с.м. вата
памучен, -чна, -чно, мн. -чи ватный,
хлопчато-бумажный
панталони, мн., ед. (рядко) панталони,
с.м. брюки
пантёра, мн. -и, с.ж. пантера
папа, мн. -и, с.м. папа (римский)
пара, мн. -и, с.ж. монета
пара, мн. -и, с.ж. пар
параход, мн. -и, с.м. пароход
парен, -рана, -ро, мн. -ри паровой
парий, мн. деньги
дребни ~ мелкие деньги
ёдри ~ крупные деньги
парижки, -а, -о, мн. -жки парижский

парк, мн. -ове, с.м. парк

парк на свободата Парк свободы
партер, мн. няма, с.м. партер
партиен, -йна, -йно, мн. -йни партийный
партизанин, мн. партизан, с.м. партизан
партизански, -а, -о, мн. -ски партизанский
партия, мн. -и, с.ж. партия

Комунистическа ~ Коммунистическая партия

парфюм, мн. -и, с.м. духи
парфюмерия, мн. -и, с.ж. парфюмерия
парче, мн. -ета, с.ср. кусок
паса, -еш, несв. пасты
паспорт, мн. -и, с.м. паспорт
паспортен, -тина, -тино, мн. -тии паспорт-

ный
паста, мн. -и, с.ж. паста
~ за зъби зъбная паста
птица, мн. -и, с.ж. утка
патладжан, мн. -и, с.м. баклажан
патриот, мн. -и, с.м. патриот
патриотизъм, мн. няма, с.м. патриотизм
патриотичен, -чна, -чно, мн. -чи патриотический

пауза, мн. -и, с.ж. антракт
 пациент, мн. -и, с.м. пациент
певец, мн. певци, с.м. певец
пека, печеш, несв. печь
пека се, възвр. печься
пенсионер, мн. -и, с.м. пенсионер
пепел, мн. няма, с.ж. пепел, зола
пепелянка, мн. -и, с.ж. гадюка
пеперуда, мн. -и, с.ж. бабочка
пера, -еш, несв. стирать (белье)
пергел, мн. -и, с.м. циркуль
перде, мн. -ета, с.ср. занавеска
перрон, мн. -и, с.м. перрон
песен, мн. песни, с.ж. песня
песнопеец, мн. -бийци, с.м. исполнитель

песен; человек, любящий петь
петёл, мн. петли, с.м. петух
петрол, мн. няма, с.м. нефть
петька, мн. -ци, с.ж. пятница
пехота, мн. -и, с.ж. пехота
печалба, мн. -и, с.ж. доход, выигрыш
печат, мн. -и, с.м. печать
печатам, -аш, несв. печатать
печатар мн. -и, с.м. печатник
печатарски, -а, -о, мн. -и, типографский
печатница, мн. -и, с.ж. типография
печея, -иш, несв. выигрывать
печка, мн. -и, с.ж. печка
пёш, нар. пешком
пешеходец, -дци, с.м. пешеход
пёш, пёши, несв. петь
пиано, мн. -а, с.ср. пианино
пиеса, мн. -и, с.ж. пьеса
пийвам, -аш, несв. выпивать немного
пийна, -еш, св. выпить немного

пиколо, мн. **няма**, с. ср. пикколо
 пйле, мн. **-ета**, с. ср. цыпленок
 ~ пёчено жареный цыпленок
 пилйт, мн. **-и**, с. м. пилот
 пионер, мн. **-и**, с. м. пионер
 пионерски, -а, -о, мн. **-ски** пионерский
 пилёр, мн. **няма**, с. м. перец
 чéрен ~ черный перец
 червéн ~ красный перец
 писáлище, мн. **-а**, с. ср. письменный стол
 писáлка, мн. **-и**, с. ж. ручка
 писáтель, мн. **-и**, с. м. писатель
 писвам, -аш, несв. пишать, начинать во-
     лить
 писéц, мн. писци, с. м. перо
 писменост, мн. **няма**, с. ж. письменность
 писмб, мн. **-а**, с. ср. письмо
 ~ до поискване письмо до востребова-
     ния
 ~ за провийнцията письмо в провинцию
 ~ за чужбина письмо за границу
 ~ с въздушна поща письмо авиапоч-
     той
 препоръчано ~ заказное письмо
 обикновéно ~ обычное письмо
 затврено ~ закрытое письмо
 ~ с обратна разписка письмо с обрат-
     ной распиской
 писна, -еш, св. пишиуть, запищать,
     завопить
 писъмцé, мн. **-а**, с. ср. письменце
 питам, -аш, несв. спрашиватъ
 питиé, мн. **-ета**, с. ср. налог
 пйша, -еш, несв. писать
 пйя, пйеш, несв. пить
 плáвам, -аш, несв. плавать, плыть
 плáж, мн. **-ове**, с. м. пляж
 плáмвам, -аш, несв. вспыхивать
 пламенен, -ина, -нно, мн. **-нни** пламен-
     ный
 пламна, -еш, св. вспыхнуть
 пламък, мн. **-ци**, с. м. пламя
 пламъче, мн. **-ета**, с. ср. огонек
 план, мн. **-ове**, с. м. план
 месечен ~ месячный план
 годишен ~ годовой план
 производствен ~ производственный
     план
 планéта, мн. **-и**, с. ж. планета
 планинá, мн. **-й**, с. ж. гора
 планински, -а, -о, мн. **-ски** горный
 плáт, мн. **-ове**, с. м. ткань, материя
 платнб, мн. **-а**, с. ср. полотно
 ~ на улица уличное полотно
 платнй, -иш, св. заплатить
 плáхо, нар. робко; испуганно
 плáча, -еш, несв. плакать
 плáщам, -аш, несв. платить
 плéме, мн. **-енá**, с. ср. племя
 плéменник, мн. **-ци**, с. м. племянник

плéменница, мн. **-и**, с. ж. племянница
 плéнник, мн. **-ци**, с. м. пленный
 пlesнца, мн. **-и**, с. ж. пощечина
 плетá, -еш, несв. плести, вязать
 плик, мн. **-ове**, с. м. конверт
 плóд, мн. **-овé**, с. м. плод, фрукт
 плодов, -а, -о, мн. **-и** плодовый, фрукто-
     вый
 плодорбден, -дна, -дно, мн. **-дни** плодо-
     родный
 плохá, мн. **-й**, с. ж. складка
 пльщ, мн. **-и**, с. ж. поверхность
 площад, мн. **-и**, с. м. площадь (в нас. пун-
     кте)
 плúвам (плáвам), -аш, несв. плавать, плыть-
 плувец, мн. плудший, с. м. пловец
 плùг, мн. **-ове**, с. м. плуг
 плюдя, -кеш, несв. плевать
 по, предл. по, в
 побéда, мн. **-и**, с. ж. победа
 победён, -а, -о, мн. **-и** побежденный
 победя, -йши, св. победить
 побеждáвам, -аш, несв. побеждать
 побледнёвам, -еш, св. побледнеть
 побледнявам, -аш, несв. бледнеть
 повдигам, -аш, несв. поднимать
 повдигна се, възвр. подниматься
 повдигна се, възвр. подняться
 повест, мн. **-и**, с. ж. повесть
 побвче, нар. больше
 поврéден, -а, -о, мн. **-и** поврежденный
 повтáрям, -яш, несв. повторять
 повтóря, -иш, св. повторить
 повърхнинá, мн. **-й**, с. ж. поверхность
 повýрвам, -аш, св. поверить
 поглáдя, -иш, св. погладить
 поглáждам, -аш, несв. гладить
 поглед, мн. **-и**, с. м. взгляд
 поглédна, -еш, св. взглянуть
 поглéждам, -аш, несв. поглядывать
 поглýщам, -аш, несв. поглощать
 поговорвам, -аш, несв. поговаривать
 поговорка, мн. **-и**, с. ж. поговорка
 поговоря, -иш, св. поговорить
 погрéшен, -шна, -шно, мн. **-шни** ошибоч-
     ный
 погрýжа се, -иш се, св., възвр. позабо-
     титься
 погрýжвам се, -аш се, несв., възвр. за-
     ботиться
 погълна, -еш, св. поглотить
 погърчване, мн. **няма**, с. ср. обращение
     в греческую веру
 под, мн. **-ове**, с. м. пол
 под, предл. под
 подáвам, -аш, несв. подавать
 подáвам се, възвр. появляться, показы-
     ваться
 подáм, подадéш, св. подать

подáм се, възвр. появиться, показаться
подáрък, мн. -ци, с. м. подарок
подарй, -иш, св. подарить
подарýвам, -аш, несв. дарить
подател, мн. -и, с. м. податель, отправи-
тель
подвиг, мн. -зи, с. м. подвиг
подвикам, -аш, несв. покрикивать
подвикна, -еш, св. крикнуть
подвързан, -а, -о, мн. -и переплетенный
подвързий, мн. -ий, с. ж. переплет
подготвя, -иш, св. подготовить
подготвтвя, -яш, несв. подготовливать
подготвка, мн. няма, с. ж. подготовка
поддáвам се, поддадéш се, несв. подда-
ваться
поддáм се, поддадéш се, св. поддаться
поддръжка, мн. -и, с. ж. поддержка
поддържам, -аш, несв. поддерживать
подём, мн. няма, с. м. подъем
подзéмен, -миа, -мно, мн. -ми подземный
подзéмны богатства богатства недр
подкося, -иш, св. подкосить
подкоси се, възвр. подкоситься
подкоси́вам, -аш, несв. подкашивать
подкоси́вам се, възвр. подкашиваться
подкрепя, -иш, св. поддержать, укрепить
подкрепя́м, -яш, несв. поддерживать,
укреплять
подлéц, мн. -и, с. м. подлец
подметка, мн. -и, с. ж. подметка
~ от гъбн кожаная подметка
гумена ~ резиновая подметка
подмладáй, -иш, св. помолодеть; омоло-
дить
подмладáй се, възвр. омолодиться; помо-
лодеть
подмладáвам, -аш, несв. молодеть; моло-
дить
подмладáвам се, възвр. омолаживаться,
молодеть
поднасям, -аш, несв. подносить
поднесá, -еш, св. поднести
поднбс, мн. -и, с. м. поднос
подобрý, -иш, св. улучшить
подобрýвам, -аш, несв. улучшать
подобрýване, мн. няма, с. ср. улучше-
ние
подозрите́льно, нар. подозрительно
подпáлване, мн. -ия, с. ср. поджог
подпальва́ч, мн. -и, с. м. поджигатель
подпíрам, -аш, несв. подпирать
подпíс, мн. -и, с. м. подпись
подпíсвам, -аш, несв. подписывать
подпíша, -еш, св. подписать
подпíлата, мн. -и, с. ж. подкладка
подплатý, -иш, св. подставить подкладку
подплатýвам, -аш, несв. ставить подкладку
подпли́скам, -аш, несв. слегка плескать
снизу

подпли́сна, -еш, св. немного плиснуть
снизу
подпíрá, -еш, св. подпереть
подпáркva, мн. -и, с. ж. подделка; при-
 права
подранý, -иш, св. встать утром рано
подранýвам, -аш, несв. вставать утром
рано
подредéн, -а, -о, мн. -и убранный
подробност, мн. -и, с. ж. подробность
подскáха, -еш, св. подсказать
подсъдим, -а, -о, мн. -и подсудимый
подстíквам, -аш, несв. подстрекать, под-
талкивать
подти́кна, -еш, св. подстрекнуть, подтолк-
нуть
подúша, -иш, св. обнюхать, учゅять
подушвам, -аш, несв. обнюхивать,
чуять
подхвърля, -иш, св. подбросить
подхвърлям, -яш, несв. подбрасывать
подчертáвам, -аш, несв. подчеркнуть
подчертáя, -еш, св. подчеркнуть
подчиня́вам, -аш, несв. подчинять
подши́вам, -аш, несв. подшивать
подши́я, -еш, св. подшить
подържá, -иш, св. подержать
поэзия, мн. -ии, с. ж. поэзия
поéма, мн. -и, с. ж. поэма
пбен, -бýна, -бýно, мн. -бýни певчий
(о птице)
поёт, мн. -и, с. м. поэт
пожár, мн. -и, с. м. пожар
пожелáвам, -аш, несв. желать
пожелáя, -еш, св. пожелать
пожъна, -еш, св. скать, пожать
пожънвам, -аш, несв. сжинать, жать
позвън, -иш, св. позвонить
позвънвам, -аш, несв. звонить
поздрав, мн. -и, с. м. привет
поздравите́лен, -лна, -лно, мн. -лни
поздравительный
поздравý, -иш св. поздоровиться, поздра-
вить
поздравýвам, -аш, несв. здороваться, по-
здравлять
позлатéн, -а, -о, мн. -и позолоченный
познáвам, -аш, несв. узнавать, знать
познáт, -а, -о, мн. -и знакомый
познáя, -еш, св. узнать
покáжа, -еш, св. показать
покáжа се, възвр. показаться
покáзвам, -аш, несв. показывать
покáзвам се, възвр. показываться
покáнвам, -аш, несв. приглашать
покáиен, -а, -о, мн. -и приглашенный
покáния, -иш, св. пригласить
поклоня́вам се, -яш се, несв. кланяться
поклоня́ се, -иш се, св. поклониться

поколебавам се, несв. колебаться (*немного*)
поколебая се, -аеш се, св. поколебать
покоря́, -ыш, св. покорить
покоря́вам, -аш, несв. покорять
покрив, мн. -и, с. м. крыша
покрыва́к, мн. -и, с. ж. покрывало
~ за леглó покрывало на постел
~ за ма́са скатерь
поку́пка, мн. -и, с. ж. покупка
полá, мн. -й, с. ж. юбка
права ~ прямая юбка
набра́на ~ юбка в сборку
плиси́рана ~ плисированная юбка
разкроёна ~ расклешенная юбка
полé, мн. -ёта и полá, с. ср. поле
полéгна, -еш, св. прилечь
полéзен, -зна, -зно, мн. -зни полезный
полéт, мн. -и, с. м. полет
пблзувам, -аш, несв. использовать
поликли́ника, мн. -и, с. ж. поликлиника
полити́ка, мн. ня́ма, с. ж. политика
полити́чески, -а, -о, мн. -ски политический
полицáй, мн. -ай, с. м. полицейский
полк, мн. -ове, с. м. полк
полови́н, неизм. прил. половинный, пол
полови́на, мн. -и, с. ж. половина
положéние, мн. -ия, с. ж. положение
полски, -а, -о, мн. -скипольский, полевой
полуврёме, мн. -енá, с. ср. полувремя
полунобщ, мн. ня́ма, с. ж. полночь
полубстров, мн. -и, с. м. полуостров
Балка́нски ~ Балканский полуостров
полу́ча, -иш, св. получить
получа́вам, -аш, несв. получать
полигам, -аш, несв. ложиться ненадолго
полиák, мн. -ци, с. м. поляк
полякýня, мн. -и, с. ж. поляка
поляна, мн. -и, с. ж. поляна
помáгам, -аш, несв. помогать
пометá, -еш, св. помести, смести
помечтáвам, -аш, несв. мечтать
помечтáя, -аеш, св. помечтать
помещéние, мн. -ия, с. ср. помещение
помижáвам, -аш, несв. мигать: время от
времени
помýсля, -иш, св. подумать
помýслям, -яш, несв. подумывать
помйтам, -аш, несв. подметать, сметать
пóмня, -иш, несв. помнить
помóгна, -еш, св. помочь
помóщ, мн. -и, с. ж. помощь
помощник, мн. -ци, с. м. помощник
помълчá, -иш, св. помолчать
помълчáвам, -аш, несв. молчать некоторое время
понáсям, -яш, несв. терпеть, переносить
понé, нар. хотя бы, по крайней мере
понедéлник, мн. -ци, с. м. понедельник
понéже, слюз потому что

понéмчаване, мн. ня́ма, с. ср. онемечание
понесá, -еш, св. понести, вынести
понýкога, нар. иногда
попíвам, -аш, несв. впитывать
попытам, -аш, св. спросить
попытвам, -аш, несв. спрашивать
попýя, -иеш, св. впитать
попрáвка, мн. -и, с. ж. починка, исправление
попрáвя, -иш, св. поправить, починить
попрáвя се, возвр. поправиться
попрáвям, -яш, несв. поправлять, чинить
попрáвям се, возвр. поправляться
попýльвам, -аш, несв. пополнять
попýльня, -иш, св. пополнить
пора́ботам, -аш, несв. работать (*немного*)
пора́ботя, -иш, св. поработать (*немного*)
порадí, предл. ради, из-за
поражéние, мн. -ия, с. ср. поражение
поразéн, -а, -о, мн. -и пораженный
поразý, -иш, св. поразить
поразявам, -аш, несв. поражать
порáсна, -еш, св. вырасти
порáствам, -аш, несв. вырастать
порóбbam, -аш, несв. поращать
порóбен, -а, -о, мн. -и поращененный
порóбя, -иш, св. поработить
порта, мн. -и, с. ж. ворота, дверь
портиéр, мн. -и; в. м. портье, швейцар,
привратник
портмонé, мн. -ёта, с. ср. портмоне
портокáл, мн. -и, с. м. апельсин
портрéт, мн. -и, с. м. портрет
порцелáнов, -а, -о, мн. -и фарфоровый
порýбвам, -аш, несв. подрубать
порýбя, -иш, св. подрубить
порýчам, -аш, св. поручить, заказать
порýчвам, -аш, несв. поручать, заказывать
порýчка, мн. -и, с. ж. поручение, заказ
дрéха по ~ платье на заказ
посетíтель, мн. -и, с. м. посетитель
посетý, -иш, св. посетить
посещáвам, -аш, несв. посещать
посе́щение, мн. -ия, с. ср. посещение
посéя, -еш, св. посеять
пóсле, нар. после
послéден, -дна, -дно, мн. -дни последний
последовáтелен, -лна, -лно, мн. -лни последовательный
послóшам, -аш, св. послушать; послушаться
послóшувам, -аш, несв. слушать; слушаться
послóство, мн. -а, с. ср. посольство
посбча, -иш, св. указать
посбчвам, -аш, несв. указывать
посрéшам, -аш, несв. встречать
пoтре́шáч, мн. -и, с. м. человек, встречающий кого-либо

посрёщна, -еш, *св.* встретить
поставка, *мн.* -и стенд
постава, -иши, *несв.* поставить
поставям, -яш, *несв.* ставить
постановка, *мн.* -и, *с. ж.* постановка
постеля, -еш, *св.* постелить
постепенно, *нар.* постепенно
постижение, *мн.* -ия, *с. ср.* достижение
постилем, -аш, *несв.* стелить
постлён, -а, -о, *мн.* -и постланный
постоянен, *нна*, *ино*, *мн.* -ни постоянный
постоянно, *нар.* постоянно
постройка, *мн.* -и, *с. ж.* постройка
построй, -оиш, *св.* построить
построй *се*, *ввзвр.* построиться
постройвам, -аш, *несв.* строить
постройвам *се*, *ввзвр.* строиться
посыбам, -аш, *несв.* сеять
потанцувам, -аш, *св.* потанцевать
потёгля, -иш, *св.* потянуть
потёглям, -яш, *несв.* тянуть
потёгискам, -аш, *несв.* подавлять
потёгна, -еш, *св.* подавить
потёгнат, -а, -о, *мн.* -и угнетенный
потребно, *нар.* нужно
потрепёрвам, -аш, *несв.* вздрогивать
потрепёря, -еш, *св.* вздрогнуть
потропам, -аш, *св.* постучать
потропвам, -аш, *несв.* постукивать
потуша, -иш, *св.* подавить
потушавам, -аш, *несв.* подавливать
потушаване, *мн.* -ия, *с. ср.* подавление ;
тушение
потушён, -а, -о, *мн.* -и подавленный ; по-
тущенный
потъвам, -аш, *несв.* тонуть
потъна, -еш, *св.* потонуть
потърсвам, -аш, *несв.* искать
потърся, -иш, *св.* поискать
пochaкам, -аш, *св.* подождать
пochaквам, -аш, *несв.* подождать
поcherиé, -ёеш, *св.* почернеть, загореть
поcherиáвам, -аш, *несв.* cherить, загорать
почивам, -аш, *несв.* отдохнуть
почивам *си*, -аш *си*, *ввзвр.* покоиться
почивка, *мн.* -и, *с. ж.* отдых
почи́на, -еш, *св.* отдохнуть
почи́на *си*, *ввзвр.* отдохнуть
почи́на, *св.*, 3 л. ед. ч. умер
почи́ствание, *мн. няма*, *с. ср.* чистка
почи́ствувам, -аш, *св.* почувствовать
почу́кам, -аш, *св.* постучать
почу́квам, -аш, *несв.* постукивать
пошегувам *се*, -аш *се*, *св.*, *ввзвр.* пошутить
поша, *мн.* -и, *с. ж.* почта
центрálна ~ центральная почта
бърза ~ спешная почта
въздúшиа ~ авиапочта
пошениски, -а, -о, *мн.* -и почтовый
появя *се*, -иш *се*, *св.*, *ввзвр.* появиться

появя́вам *се*, -аш *се*, *несв.* появляться
прáбългарин, *мн.* прáбългари, *с. м.* пра-
българин
прáв, -а, -о, *мн.* -и правый, стоящий, вы-
прямлений
правилен, -лна, -лино, *мн.* -лни правиль-
ний
прави́лно, *нар.* правильно
прави́ло, *мн.* -а, *с. ср.* правило
прави́тельство, *мн.* -á, *с. ср.* правительство
прáво, *нар.* прямо
прáво, *мн.* -á, *с. ср.* право
право́гълен, -лна, -лино, *мн.* -лни прямо-
угольный
прáвя, -иш, *несв.* делать
прáг, *мн.* -ове, *с. м.* порог
прáзен, -зна, -зно, *мн.* -зни пустой
прáзник, *мн.* -ци, *с. м.* праздник
прáзначен, -чна, -чно, *мн.* -чи празд-
ничный
празнúвам, -аш, *несв.* праздновать
празнúваниe, *мн.* -ия, *с. ср.* празднование
пра́тика, *мн. няма*, *с. ж.* практика
практичен, -ча, -чно, *мн.* -чи практический
практически, -а, -о, *мн.* -ски практический
пранé, *мн.* -ёта, *с. ср.* стирка
пра́скова, *мн.* -и, *с. ж.* персик
пра́тъ, -иш, *св.* послать
пра́х, *мн.* -овé, *с. м.* пыль, порошок
пра́щам, -аш, *несв.* посыпать
преведá, -еш, *св.* переводить
превéждам, -аш, *несв.* переводить (*на*
другой язык)
превозвам, -аш, *несв.* перевозить
превозя, -иш, *св.* перевезти
преврьшам, -аш, *несв.* превращать
превърна, -еш, *св.* превратить
прéглед, *мн.* -и, *с. м.* обозрение, осмотр
преглéдам, -аш, *св.* осмотреть, просмотреть
преглéждам, -аш, *несв.* осматривать, про-
сматривать
преградя, -иш, *св.* преградить
прегráждам, -аш, *несв.* преграждать
прегрьшам, -аш, *несв.* обнимать
прегърбен, -а, -о, *мн.* -и сгорблений
прегъриа, -еш, *св.* обнять
пред, *предъ*, перед
предá, -еш, *несв.* прядь
предáвам, -аш, *несв.* передавать ; препо-
дават ; предавать
предáвам *се*, *ввзвр.* сдаваться
предáм, предадéш, *св.* предать, преподать
предáм *се*, *ввзвр.* сдаться
прéдан, -а, -о, *мн.* -и преданный
предáтел, *мн.* -и, *с. м.* предател
предвари́тельно, *нар.* предварительно
предвéрие, *мн.* -ия, *с. ср.* вестибюль, сени
прéднеие, *мн. няма*, *с. ср.* приятие
предíй, *нар.* перед, до того как, раньше
предлáгам, -аш, *несв.* предлагать

предлбжа, -иш, св. предложить
предложённе, мн. -ия, с. ср. предложение
предмёт, мн. -и, с. м. предмет
предпазливо, нар. осторожно
предписвам, -аш, несв. предписывать
предпыша, -еш, св. предписать
предполагам, -аш, несв. предполагать
предполбжа, -иш, св. предположить
предпоследен, -дна, -дно, мн. -дни пред-
последний
предприятне, мн. -ия, с. ср. предприятие
предсрочно, нар. досрочно
представлённе, мн. -ия, с. ср. представ-
ление
предстáвя, -иш, св. представить
предстáвя си, възвр. представить себе
предстáвям, -ящ, несв. представлять
предстáвям си, възвр. представлять себе
предстоя, -иш, несв. предстоять
предстоящ, -а, -о, мн. -и предстоящий
предупредя, -иш, св. предупредить
предупреждáвам, -аш, несв. предупреж-
дать
през, предл. через, сквозь, во время
прекáрам, -аш, св. провести
прекárвам, -аш, несв. проводить
прекráсен, -сна, -сно, мн. -сни прекрас-
ный
прекратя, -иш, св. прекратить
прекратýвам, -аш, несв. прекращать
прекъсвам, -аш, несв. прерывать
прекъсна, -еш, св. прервать
прекъснат, -а, -о, мн. -и прерванный
прелетен, -тна, -то, мн. -ти прелет-
ный
прелиствам, -аш, несв. перелистывать
прелистя, -иш, св. перелистать
пременён, -а, -о, мн. -и разодетый
пременя се, -иш се, св., възвр. нарядиться
пременявам се, -аш се, несв., възвр. на-
ряжаться
премина, -еш, св. перейти, проехать
преминáвам, -аш, несв. переходить, про-
ездовать
преяásям, -яш, несв. переносить
преяásяне, мн. -ия, с. ср. переезд
пренесá, -ёш, св. перенести
преоблекá, преоблечéш, св. переодеть
преоблекá се, възвр. переодеваться
преоблечен, -а, -о, мн. -и переодетый
преоблýчам -аш, несв. переодевать
преоблýчам се, възвр. переодеваться
преодолéя, -ёш, св. преодолеть
преодолявам, -аш, несв. преодолевать
препáсвам, -аш, несв. опоясывать
препýсвам, -аш, несв. опоясать
препýсвам, -аш, несв. переписывать, спи-
сывать
препýсване, мн. -ия, с. ср. переписывание,
списывание

препýша, -еш, св. преписать, списать
преподáм, преподадéш, св. преподать
преподáвам, -аш, несв. преподавать
преподавáтель, мн. -и, с. м. препода-
вател
препорýка, мн. -и, с. ж. рекомендация
препорýчам, -аш, св. рекомендовать
препорýчвам, -аш, несв. рекомендовать
препрéча, -иш, св. преградить
препрéчвам, -аш, несв. преграждать
прередя, -иш, св. опередить (в очереди)
прерéждам, -аш, несв. опережать (в оче-
реди)
пресекá, -чёш, св. пересечь
прéссен, прýсна, -о, мн. прéсни свежий
пресéчка, мн. -и, с. ж. перекресток, по-
перечная улица
пресýчам, -аш, несв. пересекать
преслédвам, -аш, несв. преследовать
преслéдване, мн. -ия, с. ср. преследова-
ние
преслúвшам, -аш, св. выслушать (большого)
преслúвшам, -аш, несв. выслушивать (боль-
шого)
пресрéщам, -аш, несв. выходить навстре-
чу движущемуся
пресрéщна, -еш, св. выйти навстречу
движущемуся
престíлка, мн. -и, с. ж. передник, фар-
тук
престбý, мн. -би, с. м. пребывание
престбрóя се, -иш се, св. притвориться
престrúвам се, -аш се, несв. претво-
ряться
престъплéние, мн. -ия, с. ср. преступление
претопáрен, -а, -о, мн. -и перегружен-
ный
претопáвие, мн. няма, с. ср. переплавка
претрúпан, -а, -о, мн. -и перегруженный,
заваленный
претърпя, -иш, св. претерпеть
претърпíвам, -аш, несв. претерпевать
претърсвам, -аш, несв. обшаривать
претърся, -иш, св. обшарить
прехráна, мн. няма, с. ж. пропитание
прецéнка, мн. -и, с. ж. оценка
прецъftя, -иш, св. отцвести
прецъftывам, -аш, несв. отцветать
прéждам, -аш, несв. объедаться, пере-
едать
прéям, преядéш, св. объесться, переесть
при, предл. при, у, возле
прибор, мн. -и, с. м. прибор
прибáвя, -иш, св. прибавить
прибáвям, -аш, несв. прибавлять
приберá, -ёш, св. убрать
приберá се, възвр. прийти домой
прибýрам, -аш, несв. убирать
прибýрам се, възвр. идти домой
приближá, -иш, св. приблизить

приближá се, св възвр. приблизиться
приближáвам, -аш, несв. приближать
приближáвам се, възвр. приближаться
прийбор, мн. -и, с. м. прибор, аппарат
привéтствен, -а, -о, мн. -и привет-
ственный
привéтствуващ, -а, -о, мн. -и присут-
ствующий
притváрям, -аш, несв. прикрывать
притváбря, -иш, св. прикрыть, притворить
притéгляне, мн. няма, с. ср. притяжение
зéмно ~ земное притяжение
прйток, мн. -ци, с. м. приток
притъмнёа, -беш, св. потемнеть
притъмнýвам, -аш, несв. темнеть
причíна, мн. -и, с. ж. причина
приши́вам, -аш, несв. пришивать
приши́я, -беш, св. пришить
приятелски, -а, -о, мн. -ски дружеский
приятelство, мн. -а, с. ср. дружба
приятен, -тина, -тино, мн. -тини приятный
приятно, нар. приятно
пробба, мн. -и, с. ж. проба, примерка
проббам, -аш, несв. пробовать, мерить
пробben, -бна, мн. -бни пробный
проби́вам, -аш, несв. пробивать, прокла-
дывать
пробий, -беш, св. пробить
пробуждane, мн. няма, с. ср. пробуж-
дение
провéрка, мн. -и, с. ж. проверка
проводкam се, -аш се, несв. подавать
голос
проводкna се, -еш се, св. подать голос
провинция, мн. -ии, с. ж. провинция
проводрам, -аш, несв. просовывать
провод, -бш, св. просунуть
проглéдам, -аш, св. прозреть
проглéждам, -аш, несв. прозревать
програма, мн. -и, с. ж. программа
прогрéс, мн. няма, с. м. прогресс
прогрессивен, -вна, -вно, мн. -вни про-
грессивный
продáвам -аш, несв. продавать
продавáчка, мн. -и, с. ж. продавщица
продáм, продадéш, св. продать
продерá, -бш, св. изорвать
продирáм, -аш, несв. разрывать
продукт, мн. -и, с. м. продукт
продукция, мн. -ии, с. ж. продукция
продумам, -аш, св. сказать, проговорить
продумвам, -аш, несв. начинать говорить
продължá, -иш, св. продолжить
продължáвам, -аш, несв. продолжать
продължительен, -лна, -лно, мн. -лини
продолжительный
продължительно, нар. продолжительно
проектíрам, -аш, несв. демонстрировать
(фильм)
прожéкция, мн. -ии, с. ж. сеанс, про-
екция
произбрéц, мн. -рци, с. м. окно
произведá, -бш, св. произвести
произведéние, мн. -и, с. ср. произведе-
ние
произвéждам, -аш, несв. производить

производительен, -лна, -лно, мн. -лни производительный
производствен, -а, -о, мн. -и производственный
производство, мн. -а, с.ср. производство произнáсяс, -яш, несв. произносить произнесá, -éш, св. произнести произхóждам, -аш, несв. происходить проклёт, -а, -о, мн. -и проклятый проблет, мн. няма, с. ж. весна пролетариат, мн. няма, с. м. пролетариат пролетáрски, -ска, -ско, мн. -ски пролетарский пролетен, -тна, -тно, мн. -ти весенний променя, -йш, св. изменить променя се, ввзвр. измениться промéням, -яш, несв. изменять промéням се, ввзвр. изменяться промышленост, мн. няма, с. ж. промышленность текстильна ~ текстильная промышленность хранителна ~ пищевая промышленность добывна~добывающая промышленность машиностроителна~машиностроительная промышленность химическа~химическая промышленность промъквам, -аш, несв. медленно, с трудом протаскивать промъкна, -éш, св. медленно, с трудом протащить промъквам се, ввзвр. проникать промъкна се, ввзвр. проникнуть промяна, мн. промéни, с. ж. перемена пропага́нда, мн. няма, с. ж. пропаганда проповéдник, мн. -ци, с. м. проповедник проповéдам, -аш, несв. проповедовать просвёта, мн. няма, с. ж. просвещение Министерство на просвётата Министерство просвещения просветён, -тена, -тено, мн. -тени просвещенный просветен, -тна, -тно, мн. -ти просветительский просвети, -йш, св. просветить просвети се, ввзвр. просветиться просвещáвам, -аш, несв. просвещать просвещáвам се, ввзвр. просвещаться простирам, -аш, несв. простираТЬ, вешать (о белье) простирам се ввзвр. простираТЬся простобрен, -рна, -ро, мн. -ри просторный прострá, -éш, св. простереть, повесить (о белье) прострá се, ввзвр. простереться пространство, мн. -а, с.ср. пространство въздúшно ~ воздушное пространство безвъздúшно ~ безвоздушное пространство просту́да, мн. -и, с. ж. простуда простуди се, -йш се, св. простудиться простуди́вам се, -аш се, несв. ввзвр. простуживаться просльзén, -а, -о, мн. -и заплаканный, прослезившийся просльзено, нар. со слезами на глазах протéгна, -еш, св. протянуть протестíрам, -аш, несв. протестовать против, предл. против противник, мн. -ци, с. м. противник противорéчие, мн. -ия, с.ср. противоречие протокбл, мн. -и, с. м. протокол противáм, -аш, несв. противяться професионален, -лна, -лно, мн. -ли профессиональный професия, мн. -ии, с. ж. профессия професор, мн. -и, с. м. профессор прохлáден, -дна, -дно, мн. -ди проход ладный проход, мн. -и, с. м. проход процéс, мн. -и, с. м. процесс съдебен ~ судебный процесс прочетá, -éш, св. прочесть прочётен, -а, -о, мн. -и прочтенный, прочитанный прочит, мн. няма, с. м. чтение, читка книга за домáшен ~ книга для домашнего чтения прочитам, -аш, несв. прочитывать прочувáвам се, -аш се, несв. ввзвр. прославляться прочувствен, -а, -о, мн. -и прочувствованный прочут, -а, -о, мн. -и знаменитый прочу́я се, -уеш се, св., ввзвр. прославиться простý, -йш, св. простить прощáвам, -аш, несв. прощать прояви, -йш, св. проявить проявивам, -аш, несв. проявлять пръст, мн. -и, с. м. палец пръчка, мн. -и, с. ж. палка птица, мн. -и, с. ж. птица птичка, мн. -и, с. ж. птичка публика, мн. няма, с. ж. публика пудра, мн. -и, с. ж. пудра пулбвер, мн. -и, с. м. свитер пульс, мн. няма, с. м. пульс пускам, -аш, несв. пускать пусна, -еш, св. пустить пуст, -а, -о, мн. -и пустой пустинен, -нна, -нно, мн. -ни пустынnyй пустыня, мн. -и, с. ж. пустыня пуша, -иш, несв. курить пушка, мн. -и, с. ж. ружье, винтовка пýяк, мн. -ци, с. м. индюк пчелýца, мн. -и, с. ж. умал. пчелка

пшеница, мн. няма, с. жс. пшеница
пшеничен, -чна, -чно, мн. -чины пшеничный
пък, съюз же.
пълен, -лна, -лно, мн. -лни полный
пълнолётен, -тна, -тно, мн. -тины со-
вершеннолетний
пън, мн. -ове, с. м. пень
пъпеш, мн. -и, с. м. дыня
първеиц, мн. първенци, с. м. перво-
вик, первенец
първенство, мн. -а, с. ср. первенство
първи (пръв), първа, първо, мн. първи
первый
първокласен, -сна, -сно, мн. -си перво-
воклассный
първоначален, -лна, -лио, мн. -лни перво-
начальный
пъргав, -а, -о, мн. -и быстрый, проворны
пърка, -иш, несв. жарить
пържоба, мн. -и, с. жс. котлета (отбивная)
свйска ~ свинная отбивная
пързлям се, -яш се, несв., възвр. ка-
таться
пързляне, мн. -ия, с. ср. катание
пъстроцветен, -тна, -тио, мн. -тины раз-
ноцветный
пъстър, -тра, -тро, мн. -три пестрый
път, мн. -ища, с. м. путь, дорога
пътёка, мн. -и, с. ж. дорожка
пътепис, мн. -и, с. м. путевые заметки
пътёчка, мн. -и, с. жс. умал. тропинка
пътник, мн. -ци, с. м. путник, пассажир
пътувам, -аш, несв. путешествовать
пътуване, мн. -ия, с. ср. путешествие
пъхам, -аш, несв. совать
пъхна, -еш, св. сунуть
пюре, мн. -ета, с. ср. пюре
~ от картофи картофельное пюре
пъсьчен, -чна, -чио, мн. -чины песчаный

Р

работа, мн. -и, с. жс. работа, дело
домашна ~ домашняя работа
работен, -тна, -тно, мн. -тины рабочий
работилница, мн. -и, с. жс. мастерская
работлив, -а, -о, мн. -и трудолюбивый
рабочник, мн. -ци, с. м. рабочий
~ специалист специалист рабочий
общ ~ разнорабочий
рабочество, мн. няма, с. ср. рабочий
класс
рабочника, мн. -и, с. жс. работница
работя, -иш, несв. работать
рâвен, -вна, -вио, мн. -вни ровный, ров-
ный
равенство, мн. -а, с. ср. равенство
равниа, мн. -й, с. жс. равнина
рâдват се, -аш се, несв., възвр. радоваться
радио, мн. няма, с. ср. радио

радост, мн. -и, с. жс. радость
радостен, -стна, -стно, мн. -стни радо-
стный
разберá, -ёш, св. понять
разбирáем, -а, -о, мн. -и понятный
разбýрам, -аш, несв. понимать
разбит, -а, -о, мн. -и разбитый
разбýгам се, -аш се, св. разбежаться
разбýгвам се, -аш се, несв. разбегаться
развали, -ыш, св. разрушить, испортить
развали се, възвр. разрушиться, испор-
титься
развáлям, -яш, несв. разрушать, портить
развáлям се, възвр. разрушаться, пор-
титься
развéден, -а, -о, мн. -и разведенны
развéт, -еши, св. развеять
развéя се, възвр. развеяться
развлечéние, мн. -ия, с. ср. развлече-
ние
развълнувam, -а, -о, мн. -и взволнован-
ный
развýвам, -аш, несв. развеивать; разге-
вать
развýвам се, възвр. разеваться
развýт, -а, -о, мн. развéти разеваемый
разгáрям, -аш, несв. разжигать
разгáрям се, възвр. разгораться
разглéдам, -аш, св. рассмотреть
разглéждам, -аш, несв. рассматривать
разговáрям, -яш, несв. разговаривать
разговор, мн. -и, с. м. разговор
разговóри, -иш, св. развлечь разговором
разгорéй, -иш, св. разжечь
разгорí се, възвр. разгораться
разгрóм, мн. -и, с. м. разгром
раздавáч, мн. -и, с. м. раздатчик, раз-
носчик
пощенски ~ почтальон
раздвýжа, -иш, св. привести в движение
раздвýжа се, възвр. задвигаться; под-
няться
раздвýжкам, -аш, несв. приводить в дви-
жение
раздвýжкам се, възвр. начинать двигать-
ся
разделя, -иш, св. разделить
разделя се, възвр. разделиться, рас-
статься
раздёлям, -яш, несв. разделять
раздёлям се, възвр. разделяться, рас-
ставаться
раздýла, мн. няма, с. жс. разлука
раззеленéя се, -ёши се, св. заселенеть
раззеленéявам се, -аш се, несв. начинать
зеленеть
разисквáне, мн. -ия, с. ср. обсуждение
разкáз, мн. -и, с. м. рассказ
разкáзвам, -аш, несв. рассказывать
разкáжа, -еш, св. рассказать

разкрывам, -аш, несв. раскрывать
разкрый, -йеш, св. раскрыть
разкроён, -а, -о, мн. -и раскроенный,
расклешенный
разлиствам, -аш, несв. листать
разлиствам се, възвр. покрываться ли-
стовой
разлисти, -иш, св. перелистать
разлисти се, възвр. покрыться листвой
различен, -чна, чно, мн. -чи различ-
ный, отличный
размисля, -иш, св. передумать, раздумать
размислям, -яш, несв. передумывать, раз-
думывать
размножа, -йш, св. размножить
размножавам, -аш, несв. размножать
размѣтвам, -аш, несв. мутить
размѣтя, -иш, св. замутить
разнасям, -яш, несв. разносить
разнасям се, възвр. разноситься
разнеса, -ёш, св. разнести
разнеса се, възвр. разнести
разнообразен, -зна, -зно, мн. -зни раз-
нообразный
разоръжаване, мн. -ия, с. ср. разору-
жение
разписа́ние, мн. -ия, с. ср. расписание
~ на влаковете расписание поездов
разпísка, мн. -и, с. ж. расписка
разпíт, мн. -и, с. м. допрос
разпíтам, -аш, несв. допрашивать
разпíтвам, -аш, несв. допрашивать
разплáквам се, -аш се, несв. начинать
плакать
разплáча се, -еш се, св. расплакаться
разположен, -а, -о, мн. -и расположенный
разпоредител, мн. -и, с. м. распорядитель
разпорéждане, мн. -ия, с. ср. распо-
ряжение
разпáзга, мн. -и, с. ж. скора, спор
разпíрáя, -иш, св. рассказывать
разпíрáям, -яш, несв. рассказывать
разпространява́не, мн. няма, с. ср. рас-
пространение
разпрéсвам, -аш, несв. разбрасывать, рас-
сеиваться
разпрéсва́м се, стр. и възвр. рассеи-
ваться
разпрéсна, -еш, св. разбросать, рассеять
разпрéсна се, стр. и възвр. рассеяться
разрешение, мн. -ия, с. ср. разрешение
разсмéя, -ёш, св. рассмешишь
разсмéя се, възвр. рассмеяться
разсмíвам, -аш, несв. смешишь
разсмíвам се, възвр. смеяться
разстрéл, мн. -и, с. м. расстрел
разстрéлвам, -аш, несв. расстреливать
разстрéлям, -яш, св. расстрелять
разсъмва се, несв., само 3 л. ед. ч.
рассвело

разсъмва́не, мн. няма, с. ср. рассвет
разсъмне се, св., само 3 л. ед. ч. рассве-
тет
разтвáрям, -яш, несв. растворять, рас-
крывать
разтвóря, -иш, св. растворить, раскрыть
разтревожено, нар. встревоженно
разтрепéран, -а, -о, мн. -и дрожащий
разхóдка, мн. -и, с. ж. прогулка
разхóдя се, -иш се, св., възвр. прогу-
ляться
разхóждам се, -аш се, несв., възвр. про-
гуливаться
разчóувам се, -аш се, несв., само 3 л.
ед. ч. разчóува се становится широко
известным, распространяться
разчóу се, -ёш се, св., само 3 л. ед. ч.
разчóу се станет широко известным
разши́р, -йш, св. расширить
разши́рвам, -аш, несв. расширять
разясní, -йш, св. разъяснить
разясни́вам, -аш, несв. разъяснять
райé, мн. -éta, с. ср. полоска
район, мн. -и, с. м. район
рак, мн. няма, с. м. рак
ракéта, мн. -и, с. ж. ракета
балистична ~ баллистическая ракета
ракия, мн. -и, с. ж. болгарская водка
рамо, мн. раменá и раменé, с. ср. плечо
ранéн, -а, -о, мн. -и раненый
ранен, -на, -нно, мн. -нни ранний
раница, мн. с. -и, с. ж. рюкзак, ранец
рано, нар. рано
раня, -иш, св. поранить
ранявам, -аш, несв. ранить
растна, -еш, св. вырасти
растá, -ёш, несв. расти
растéние, мн. -ия, с. ср. растение
житни растéния зерновые растения
рафт, мн. -ове, с. м. полка
рационализатор, мн. -и, с. м. рационали-
затор
реакционен, -на, -нно, мн. -нни реак-
ционный
реален, -лна, -лно, мн. -лни реальный
рев, -ёш, несв. реветь
ревéр, мн. -и, с. м. отворот, лапкан
ревна, -еш, св. зареветь
революционен, -на, -нно, мн. -нни рев-
олюционный
революционér, мн. -и, с. м. революционер
революция, мн. -ии, с. ж. революция
рéd, мн. -овé, с. м. ряд
редактирам, -аш, несв. и св. редактиро-
вать
редица, мн. -и, с. ж. ряд
редобен, -вна, -вно, мн. -ни регулярный
редобно, нар. регулярно
редя, -иш, несв. расставлять
редя се, възвр. становиться в ряд, в очередь

рéжка, -еш, несв. резать
 режкýм, мн. -и, с. м. режим
 режиссёр, мн. -и, с. м. режиссер
 резултáт, мн. -и, с. м. результат
 рекá, речéш, св. сказать
 реквизирáн, -а, -о, мн. -и реквизированный
 рекбóлта, мн. -и, с. ж. урожай
 религибóзен, -зна, -зно, мн. -зни религиозный
 рéлса, мн. -и, с. ж. рельс
 ремсист, мн. -и, с. м. ремсист (член рабочего союза молодежи, РМС)
 рентгенолóг, мн. -зи, с. м. рентгенолог
 република, мн. -и, с. ж. республика
 ре́сто, мн. няма, с. сп. сдача
 ресторáнт, мн. -и, с. м. ресторан
 реце́пта, мн. -и, с. ж. рецепт
 рéч, мн. -и, с. ж. речь
     обвинителна ~ обвинительная речь
 рéчник, мн. -ци, с. м. словарь
 рéша, -иш, несв. расчесывать
 рéша се, взвр. причесываться
 решá, -иш, св. решить
 решá се, взвр. решиться
 решáвам, -аш, несв. решать
 решáвам се, взвр. решаться
 решителен, -лна, -лно, мн. -ли решительный
 решително, нар. решительно
 рыбá, мн. -и, с. ж. рыба
     пýржена ~ жареная рыба
 рýбен, -бна, -бно, мн. -бни рыбный
 рýза, мн. -и, с. ж. рубашка, сорочка
 рискувane, мн. няма, с. сп. риск
 рисуvam, -аш, несв. рисовать
 рисуvане, мн. няма, с. сп. рисование
     блóк за ~ альбом для рисования
 рóб, мн. -и, с. м. раб
 рóбски, -а, -о, мн. -ски рабский
 рóбство, мн. няма, с. сп. рабство
 рóг, мн. рогове и рогá, с. м. рог
 рóгче, мн. -ета, с. сп. умал. рожок
 родéн, -дéна, -дéно, мн. родéни, рожденный
 родéн, -дна, -дно, мн. -дни родной
 роди́на, мн. -и, с. ж. родина
 родите́л, мн. -и, с. м. родитель
 роди́йна, мн. -и, с. м. родственник
 родолибeц, мн. -бци, с. м. патриот
 родолюбíв, -а, -о, мн. -и патриотичный
 рождéн, -а, -о, мн. -и день рождения, рожденный (о родителях или детях)
 рóзва, мн. -и, с. ж. роза
 рóбля, мн. -и, с. ж. роль
 рóмáн, мн. -и, с. м. роман
     исторически ~ исторический роман
     авантюристичен ~ авантюристический роман
     роман

рóбта, мн. -и, с. ж. рота
 рóда, мн. -и, с. ж. руда
 рудничáр, мн. -и, с. м. рудокоп, горняк
 рóмен, -а, -о, мн. -и румяный
 румынeц, мн. -нци, с. м. румын
 румынка, мн. -и, с. ж. румынка
 румынски, -а, -о, мн. -ски румынский
 рóс, -а, -о, мн. -и русый, белокурый
 рóсин, мн. рóси, с. м. русский
 рóски, -а, -о, мн. -ски русский
 рускýня, мн. -и, с. ж. русская
 русиáк, мн. -ци, с. м. русский
 рóб, мн. -ове, с. м. шов, рубец
     чорáпи без ~ чулки без шва
 рýж, мн. няма, с. ж. рожь
 рýкá, мн. рýцé, с. ж. рука
 рýкáв, мн. -и, с. м. рукав
 рýкавица, мн. -и, с. ж. перчатка, варежка
 рýководител, мн. -и, с. м. руководитель
 рýководство, мн. -а, с. сп. руководство
 рýковóдя, -иш, несв. и св. руководить
 рýковлýским, -аш, несв. и св. аплодировать
 рýкýвам се, -аш се, несв. и св. пожимать, пожать руку
 рýмжá, -иш, несв. ворчать, рычать
 рýмжéне, мн. -ия, с. сп. ворчание, рычание
 рýст, мн. -эве, с. м. рост
 рýчен, -чна, -чно, мн. -чни ручной
 рýдко, нар. редко
 рýдък, рýдка, рýдко, мн. рéдки редкий, жилкий

C

саботáж, мн. -и, с. м. саботаж
 сáбя, мн. -и, с. ж. сабля
 садý, -иш, несв. сажать садить
 сакáт, -а, -о, мн. -и увечный, искалеченный
 сакó, мн. -á, с. сп. пиджак
 салáм, мн. -и, с. м. колбаса
 салáта, мн. -и, с. ж. салат
     зелёна ~ зеленый салат
     рóска ~ салат оливье
 салфéтка, мн. -и, с. ж. салфетка
 сáм, -á, -б, мн. -и, мест. сам, самый
 самíчък, -чка, -чко, мн. -чи один-одинешенек
 сáмо, нар. только
 самобрýснáчка, мн. -и, с. ж. безопасная бритва
 самокrýтика, мн. -и, с. ж. самокритика
 самолéт, мн. -и, с. м. самолет
 самообразувам се, -аш се, несв. заниматься заняться самообразованием

самостоятелен, -лна, -лно, мн. -лни самостоятельный
 санато́риум, мн. -и, с. м. санаторий
 морски́ ~ морской санаторий
 сантимéтър, мн. -три, с. м. сантиметр
 сапу́н, мн. -и, с. м. мыло
 сардёла, мн. -и, с. ж. сардина
 скобóвам се, -аш се, несв. и св. прощаться; попрощаться
 сбóрник, мн. -ци, с. м. сборник
 свалá, -иш св. снять
 свáлям, -яш, несв. снимать
 свáтба, мн. -и, с. ж. свадьба
 свéж, -а, -о, мн. -и свежий
 свенливо, нар. стеснительно
 сверй, -иш, св. сверить
 сверя́вам, -аш, несв. сверять
 свéт, -á, -б, мн. светий святой, священный
 свéтвам, -аш, несв. вспыхивать, блестеть
 светийя, мн. -и, с. ж. святиня
 светлинá, мн. -й, с. ж. свет
 светна, -еш, св. вспыхнуть, блеснуть
 светбóен, -вна, -вно, мн. -вни мировой, всемирный
 светофáр, мн. -ове, с. м. светофор
 свéтъл, -ла, -тло, мн. -ти светлый
 свéтъ, -иш, несв. светить, блестеть
 свéш, мн. -и, с. ж. свеча
 свíвам, -аш, несв. свертывать
 свидéтельство, мн. -а, с. ср. свидетельство, удостоверение
 свíкам, -аш, св. созывать
 свíквам, -аш, несв. созывать
 свиня, мн. -é и свíни, с. ж. свинья
 свíрка, мн. -и, с. ж. свисток
     ~ на локомотив гудок паровоза
 свíркам, -аш, несв. посвистывать
 свíря, -иш, несв. свистеть; играть на музыкальном инструменте
 свíя, -иеш, св. свернуть
 свободá, мн. -й, с. ж. свобода
 свободден, -дна, -дно, мн. -дни свободный
 свой, -я, -е, мн. -и, мест. свой
 свíржка, -еш, св. связывать
 свíрзвам, -аш, несв. связывать
 свíрша, -иш, св. выполнить, кончить
 свíршвам, -аш, несв. выполнять, кончать
 свíт, мн. световé, с. м. мир, свет
 стóтвя, -иш, св. готовить (о кушанье)
 стóтвям, -яш, несв. готовить (о кушанье)
 стéвам, -аш, несв. складывать
 стéна, -еш, св. сложить
 сдружá се, -иш се, св. сдружиться
 сдружáвам се, -аш се, несв. дружить
 сдёржá се, -иш се, св. сдержаться
 сдёржкам се, -аш се, несв., взвзр. и страд.
     сдерживатьсь
 сé (всé), нар. все
 себестоимость, мн. няма, с. ж. себестоимость

сéвер, мн. няма, с. м. север
 сéверен, -рна, -рно, мн. -рни северный
 сéга, нар. теперь, сейчас
 седалище, мн. -а, с. ср. сидение, местонахождение
 седмчáсов, -а, -о, мн. -и семичасовой
 сéдмица, мн. -и, с. ж. неделя
 сéдна, -еш, св. сесть
 седý, -иш, несв. сидеть
 сезон, мн. -и, с. м. сезон
 сейтба, мн. -и, с. ж. сев
 секá, сечéш, несв. рубить
 секретár, мн. -и, с. м. секретарь
 секунда, мн. -и, с. ж. секунда
 секундáрник, мн. -ци, с. м. секундная стрелка
 сéлице, мн. -а, с. ср. селение
 сéло, мн. -á, с. ср. село
 сéлски, -а, -о, мн. -ски сельский
 селцé, мн. -á, с. ср. умал. деревушка
 селýк, мн. -ци, с. м. крестьянин
 сéлянин, мн. сéляни, с. м. крестьянин
 семéство, мн. -а, с. ср. семейство, семья
 семéстър, мн. семéstri, с. м. семестр
 семинар, мн. -и, с. м. семинар
 септéмври, мн. няма, с. м. сентябрь
 сервитьбрка, мн. -и, с. ж. подавальщица
 серибóен, -зна, -зно, мн. -зни серебреный
 серибзно, нар. серебро
 сестrá, мн. -й, с. ж. сестра
 сестрýче, мн. -ета, с. ср. умал. сестренка
 сечивб, мн. -á, с. ср. орудие, инструмент земедéски сечивá сельскохозяйственные орудия
 сéя, сéеш, несв. сеять
 сíй, -а, -о, мн. -и серый, седой
 сигнáл, мн. -и, с. м. сигнал
 сигнатúра, мн. -и, с. ж. сигнатура
 сíгурно, нар. несомненно, наверное
 сíла, мн. -и, с. ж. сила
 сíлен, -лна, -лно, мн. -лни сильный
 сíлно, нар. сильно
 симфония, мн. -ии, с. ж. симфония
 сíн, мн. -овé, с. м. сын
 сíнко, обр. от сíн сынок
 сíрачé, мн. -ета, с. ср. сиротка
 сíрене, мн. -ета, с. ср. брынза
 сириец, мн. сирийци, с. м. сириец
 сирийка, мн. -и, с. ж. сирийка
 сирóп, мн. -и, с. м. сироп, микстура
 система, мн. -и, с. ж. система
 системóно, нар. систематически
 сítен, -тна, -тно, мн. -тни мелкий
 сítно, нар. мелко
 сияние, мн. -ия, с. ср. сияние
 сíяя, -яеш, несв. сиять
 скалá, мн. -й, с. ж. скала, утес
 скарлатíна, мн. няма, с. ж. скарлатина

скáчам, -аш, несв. прыгать
скíй, ед. скá, с. ж. лыжи
скибр, мн. -и, с. м. лыжник
склóпам, -аш, несв. закрывать
склóпя, -иш, св. закрыть глаза
склóча, -иш, св. заключить
склóчвам, -аш, несв. заключать
скóро, нар. скоро, быстро, недавно
скброст, мн. -и, с. ж. скорость
скбча, -иш, св. прыгнуть
скréж, мн. няма, с. м. иней, изморозь
скривам, -аш, несв. скрывать
скривам се, ввзвр. скрываться
скрия, -иш, св. скрыть
скрия се, ввзвр. скрыться
скрít, -а, -о, мн. -и скрытый
скубя, -еш, несв. рвать, дергать
скъп, -а, -о, мн. -и дорогой
скъпoцéнен, -нна, -нно, мн. -нни драгоценный
скъсвам, -аш, св. разорвать
скъсан, -а, -о, мн. -и разорванный
скъсвам, -аш, несв. разрывать
скъся, -иш, св. сократить, укоротить
скъсявам, -аш, несв. сокращать, укорачивать
слáб, -а, -о, мн. -и, слабый, худой
слáбичкъ, -чка, -чко, мн. -чи слабенький, худенький
слáбост, мн. -и, с. ж. слабость
слáвей, мн. -еи, с. м. соловей
слáвен, -вна, -вно, мн. -вни славный
слáвя, -иш, несв. славить
слáвя се, ввзвр. славиться
славянобългарски, -а, -о, мн. славяно-български славяноболгарский
славински, -а, -о, мн. -ски славянский
слáгам, -аш, несв. класть
слáдк, мн. -и, с. ж. пирожное
сладкáрница, мн. -и, с. ж. кондитерская
сладолéд, мн. -и, с. м. мороженое
слáдък, -дка, -дко, мн. -дки сладкий
слéд, предл. за, после
слéдвам, -аш, несв. следовать ; учиться в высшем учебном заведении
слéдващ, -а, -о, мн. -и следующий
слéднийт, -дната, -дното, мн. -дните, само членув. следующий
следобед, мн. -и, с. м. послебеденное время, вторая половина дня
следство, мн. -ия, с.ср. следствие
следя, -иш, несв. следить, наблюдать
слива, мн. -и, с. ж. слива
слизam, -аш, несв. сходить
слóво, мн. -а, с.ср. слово
слóжа, -иш, св. положить
сломáй, -иш, св. сломать, преодолеть
сломивам, -аш, несв. сламывать ; преодолевать
слóн, мн. -ове, с. м. слон

слугá, мн. -й, с. м. слуга
слúжа, -иш, несв. служить
слúжба, мн. -и, с. ж. служба
служитель, мн. -и, с. м. служитель
слúча се, -иш се, св. случиться
слúчвам се, -аш се, несв. случаться, попадать случайно
случáен, -айна, -айно, мн. -айнни случайный
случай, мн. -ай, с. м. случай по ~ по случаю
слушáлка, мн. -и, с. ж. трубка
слúшам, -аш, несв. слушать
слýнце, мн. -а, с.ср. солнце
слýнчев, -а, -о, мн. -и солнечный
слýнчоглéд, мн. -и, с. м. подсолнух ; подсолнечник
слýза, слéзеш, св. сойти, опуститься
слýп, -а, -о, мн. слéпи слепий
смéл, -а, -о, мн. -и смелый
смéтка, мн. -и, с. ж. счет
смéя, -éеш, несв. сметь
смéя се, -éеш се, ввзвр. смеяться
смýсъл, мн. няма, с. м. смысл
смутéн, -а, -о, мн. -и смущенный
смутý, -иш, св. смутить
смутý се, ввзвр. смутиться
смущáвам, -аш, несв. смущать
смущáвам се, ввзвр. смущаться
смущéние, мн. -ия, с.ср. смущение
смýтам, -аш, несв. считать
смýх, мн. смеховé, с. м. смех
смýрт, мн. няма, с. ж. смерть
снахá, мн. -й, с. ж. сноха
снéжен, -жна, -жно, мн. -жни снежный
снежинка, мн. -и, с. ж. снежинка
снéмам, -аш, несв. снимать
снýмка, мн. -и, с. ж. снимок
сноби, нар. вчера вечером
снýг, мн. снеговé, с. м. снег
сóбственик, мн. -ци, с. м. собственный, прятатель
сóк, мн. -ове, с. м. сок
сокóл, мн. -и, с. м. сокол
сол, мн. няма, с. ж. соль
солéн, -а, -о, мн. -и соленый
солидáрност, мн. няма, с. ж. солидарность
солнýца, мн. -и, с. ж. солонка
сбнда, мн. -и, с. ж. зонд, бур
сбрт, мн. -ове, с. м. сорт
софийски, -а, -о, мн. -ски софийский
софиýнец, мн. -нци, с. м. житель Софии
социалдемократически, -а, -о, мн. -ски, социал-демократический
социален, -лна, -лио, мн. -ли социальный
социалíзъм, мн. няма, с. м. социализм
сóча, -иш, несв. показывать, указывать
сóчен, -чна, -чно, мн. -чи сочный
спáзвам, -аш, несв. наблюдать, сохранять

спáзя, -иш, св. соблости, сохранить
спáлня, мн. -и, с. ж. спальня
спасéн, -а, -о, мн. -и спасенный
спасý, -иш, св. спасти
спасíвам, -аш, несв. спасать
спасíвам се, възвр. спасаться
специалитéт, мн. -и, с. м. фирменное блюдо
спечéлвам, -аш, несв. приобретать, выиг-
рывать
спечéля, -иш, св. приобрести, выиграть
спíрам, -аш, несв. останавливать
спíрам се, възвр. останавливаться
спíрка, мн. -и, с. ж. остановка
списáние, мн. -ия, с. ср. журнал
нау́чно ~ научный журнал
техническо ~ технический журнал
илюст्रóвано ~ иллюстрированный жур-
нал
спíськ, мн. -ци, с. м. список
сплотí се, -иш се, св. сплотиться
сплотíвам се, -аш се, несв., страд. и
възвр. сплачиваться
сподéля, -иш, св. поделиться
сподéлям, -иш, несв. делиться
спокойствíе, мн. няма. с. ср. спокойствие
спокойно, нар. спокойно
сполучíв, -а, -о, мн. -и удачный
спомéн, мн. -и, с. м. воспоминание, па-
мять
спомnя си, -иш си, св. вспомнить
спомnям си, -иш си, несв. вспоминать
спорéд, предл. по, смотря по
спорéн, -ана, -ро, мн. -ри спорный
спорт, мн. -ове, с. м. спорт
спортен, -тина, -тино, мн. -ти спортив-
ный
спортíст, мн. -и, с. м. спортсмен
спортúвам, -аш, несв. заниматься спор-
том
спортúване, мн. няма, с. ср. занятия
спортом
способность, мн. -и, с. ж. способность
спrá, спрéш, св. остановить
спrá се, възвр. остановиться
справедливость, мн. няма, с. ж. спра-
ведливость
спýскам, -аш, несв. спускать
спýским се, възвр. спускаться, бросаться
спýсна, -еш, несв. спустить
спýсна се, възвр. спуститься, броситься
спýтник, мн. -ци, с. м. спутник
спý, -иш, несв. спать
сражáвам се, -аш се, несв. сражаться
сражéнне, мн. -ия, с. ср. сражение
сразý, -иш, св. сразить
сразíвам, -аш, несв. сражать
срáм, мн. -ове, с. м. стыд, срам
срамúвам се, -аш се, несв. стыдиться

срамý се, -иш се, св. срамиться
срéбърен, -рна, -ро, мн. -ри серебри-
ный
сред, предл. среди
средá, мн. -и, с. ж. среда; середина
срéден, -дна, -дно, мн. -дни средний
средновекóвие, мн. няма, с. ср. сред-
невековье
среднóщ, нар. ночью
срéша, мн. -и, с. ж. встреча, свидание
футболна ~ встреча футбольная, матч
срéщам, -аш, несв. встречать
срéшам се, възвр. встречаться
срéщен, -щна, -щно, мн. -щи встреча-
ный
срéщна, -еш, св. встретить
срéшна се, възвр. встретиться
срéшу, предл. против, напротив
срéчен, -чна, -чно, мн. -чи ловкий,
умелый
срýда, мн. няма, с. ж. среда (день неде-
ли)
стáвам, -аш, несв. становиться, делаться,
наступать; вставать
стадион, мн. -и, с. м. стадион
стáичка, мн. -и, с. ж., умал. комната
стáн, мн. -ове, с. м. стан; табор
стáна, -еш, св. встать, стать; наступать
стáнция, мн. -ии, с. ж. станция
стár, -а, -о, мн. -и старый
стáрец, мн. стáрци, с. м. старик
стáрост, мн. няма, с. ж. старость
стáтия, мн. -ии, с. ж. статья
стáтуя, мн. -уи, с. ж. статуя
стáчка, мн. -и, с. ж. стачка, забастовка
стачkúвам, -аш, несв. и св. бастовать
стáчник, мн. -ци, с. м. забастовщик
стáя, мн. -и, с. ж. комната
днéвна ~ общая комната
дéтска ~ детская комната
учéбна ~ класс
стéгна, -еш, св. затянуть, сжать
стéгна се, възвр. затянуться, скнуться
стенá, мн. -й, с. ж. стена
стéнен, -нна, -нно, мн. -ни стекной
стеснéние, мн. няма, с. ср. стеснение
стеснý, -иш, св. сузить, стеснить
стеснá се, възвр. сузиться, стесниться
стеснýвам се, възвр. сужаться, стесняться
стýгам, -аш, несв. достигать
стýгна, -еш, св. достичь
стýснат, а, -о, мн. -и сжатый; скупой
стíх, мн. -ове, с. м. стихотворение
стихосбýрка, мн. -и, с. ж. сборник сти-
хов
стихотворéние, мн. -ия, с. ср. стихотво-
рение
стóб, числ. сто

стойност, мн. -и, с. ж. стоимость
стóка, мн. -и, с. ж. товар
стóбл, мн. -бве, с. м. стуль ..
стóлица, мн. -и, с. ж. столица
стомáх, мн. -си, с. м. желудок
стопáнски, -а, -о, мн. -ски хозяйственный
стапáнство, мн. -а, с. ср. хозяйство
стопáнин, мн. стопáни, с. м. хозяин, до-
мохозяин
сéлски ~ крестьянин
стóпля, -иш, св. согреть
стóпля се, страд. и възвр. согреться
стóплям, -ящ, несв. согревать
стóплям се, страд. и възвр. согреваться
стопáй, -иш, св. растопить
стопáй се страд. и възвр. растопиться, рас-
таять
стопáвам, -аш, несв. растапливать
стопáвам се, страд. и възвр. растапли-
ваться, таять
стотíнка, мн. -и, с. ж. стотинка
стотица, мн. -и, с. ж. сотня
стóй, -ойш, несв. стоять
страдáние, мн. -ня, с. ср. страдание
стражár, мн. -и, с. м. стражник, полицей-
ский
странá, мн. -й, с. ж. страна
стрáница, мн. -и, с. ж. страница
стрáнно, нар. странно
стрáстен, -стна, -стно, мн. -стни страст-
ный
стрáх, мн. -овé, с. м. страх
страхливо, нар. трусливо
страхúвам се, -аш се, несв. и св. боять-
ся, трусить
страшен, -шна, -шно, мн. -шни страшный
стрелбá, мн. -й, с. ж. стрельба
стрéвлам, -аш, несв. стрелять
стрéлна, -еш, св. стрельнуть
стрелká, мн. -й, с. ж. стрелка
стрéлям, -ящ, несв. стрелять
стремítелно, нар. стремительно
стрéсна се, -еш се, св. встрихнуть, вздрог-
нуть; испугаться
стрóг, -а, -о, мн. -и строгий
строéж, мн. -и, с. м. стройка
строéн, -бина, -бино, мн. -бины стройный
стройтель, мн. -н, с. м. строитель
стройтелеñ, -лна, -лно, мн. -лни строи-
тельный
строительство, мн. няма, с. ср. строитель-
ство
стрóй, мн. -eve, с. м. строй
общéствен ~ общественный строй
първобýтнообщинен ~ первобытно-
общинный строй
робовладéлски ~ робовладельческий
строй
строá, -иш, св. разбить, сломать
строáвам, -аш, несв. разбивать, ломать

строй, -ойш, несв. строить
строй се, възвр. строиться
стройвам, -аш, несв. выстраивать
стройвам се, възвр. выстраиваться
стрúвам, -аш, несв. стоить
стрúва ми се, възвр. мне кажется
стругár, мн. -и, с. м. токарь
стрыскам се, -аш се, несв., възвр. и страд.
вздрагивать, пугаться
стúд, мн. -овé, с. м. холод, стужа
студéн, -а, -о, мн. -и холодный
студéнт, мн. -и, с. м. студент
студéнтика, мн. -и, с. ж. студентка
студéнтки, -а, -о, мн. -ски студенческий
стъбл, мн. -á, с. ср. стебель
стъклб, мн. -á, с. ср. стекло; бутылка,
склянка
стъл, мн. -ове, с. м. стол
стълба, мн. -и, с. ж. лестница
стълбичка, мн. -и, с. ж., умал. лесенка
стъпвам, -аш, несв. ступать
стъпка, мн. -и, с. ж. шаг
стъпя, -иш, св. ступить
стягам, -аш, несв. стягивать; сжимать
стягам се, възвр. стягиваться, сжиматься
сукно, мн. -á, с. ср. сукно
султáн, мн. -и, с. м. султан
сúпа, мн. -и, с. ж. суп
сúрва, неизм. прил: ~ година с Невым
годом!
сурвáкам, -аш, несв. поздравлять с Но-
вым годом ударом кизиловой веточки,
желать здоровья, счастья
суровинíй, мн., ед. няма сырье
сúтрн, мн. -и, с. ж. утро
сúх, -а, -о, мн. -и сухой
сúхо, нар. сухо
сцéна, мн. -и, с. ж. сцена
сценáрñй, мн. -ин, с. м. сценарий
счúпвам, -аш, несв. разбивать, ломать
счúпя, -иш, св. разбить, сломять
съберá, -еш, св. собрать
съберá се, възвр. собраться
събирам, -ац, несв. собирать
събирам се, възвр. собираться
събиране, мн. -ия, с. ср. собирание, сбор
събитие, мн. -ия, с. ср. событие
събота, мн. няма, с. ж. суббота
събрáне, мн. -ия, с. ср. собрание
профсъбзно ~ профсоюзное собрание
събúвам, -аш, несв. разувать
събúвам се, възвр. разуваться
събúден, -а, -о, мн. -и разбуженный,
бойкий
събúдя, -иш, св. разбудить
събúдя се, възвр. проснуться
събúждам, -аш, несв. будить
събúждам се, възвр. просыпаться
събúя, -уеш, св. разутъ
събúя се, възвр. разуться

съвестно, нар. совестно, добросовестно
съвѣтвам, -аш, несв. советовать
съвѣтвам се, вѣзвр. советоваться
съвѣтски, -а, -о, мн. -ски советский
съвмѣстен, -тна, -тино, мн. -тии сов-
местный
съвпадѣнне, мн. -ия, с. ср. совпадение
съврѣменен, -нина, -нино, мн. -нин совре-
менный
съвсѣм, нар. совсем
съвѣршён, -а, -о, мн. -и совершенный
съглѣасен, -сна, -сно, мн. -сни согласный
съд мн. няма, с. м. суд; сосуд
съдѣбен, -бна, -бно, мн. -бни судеб-
ный
съдѣйствиye, мн. няма, с. ср. содействие
съдилыще, мн. -а, с. ср. суд (*помеще-
ние*)
съдий, мн. -ии, с. м. судья
съдѣржаніе, мн. няма, с. ср. содержа-
ние
съжаленіе, мн. -ия, с. ср. сожаление
съжалій, -иш, св. пожалеть
съжаливам, -аш, несв. жалеть
създавам, -аш, несв. создавать
създам, създадёш, св. создать
съзирام, -аш, несв. замечать
съзрѣ, -еш, св. заметить
съквартирантка, мн. -и, с. ж. соквар-
тирантка; соседка по квартире
съкрушеній, -а, -о, мн. -и сокрушенный
сълзѣ, мн. -и, с. ж. слеза
съмва (се), несв., само З л. ед. ч. светать
(З-е л. ед. ч. светет)
съмне (се), св. безл. рассветет
сън, мн. -иша, с. м. сон
сънўвам, -аш, несв. и св. сниться; видеть
во сне
съобщавам, -аш, несв. сообщать
съобщїй, -иш, св. сообщить
съоръженіе, мн. -ия, с. ср. сооружение
съпротива, мн. няма, с. ж. съпротив-
ление
съпругъ, мн. -зи, с. м. супруг, муж
съпруга, мн. -ги, с. ж. супруга, жена
съратник, мн. -ци, с. м. соратник
сърдечен, -чна, -чино, мн. -чи сердеч-
ный
сърдца се, -иш се, несв., вѣзвр. сердиться
съревнованіе, мн. -ия, с. ср. соревно-
ваніе
сърна, мн. -и, с. ж. серна
сърп мн. -ове, с. м. серп
сърце, мн. -а, с. ср. сердце
съсѣд, мн. -и, с. м. сосед
съсѣдство, мн. няма, с. ср.соселство
съселянин, мн. съселяни, с. м. одно-
сельчанин
съредоточен, -а, -о, мн. -и сосредото-
ченный

състав, мн. -и, с. м. состав
драматически ~ драматическая труппа
състави, -иш, св. составить
съставим, -яш, несв. составлять
състазаніе, мн. -ия, с. ср. состязание,
соревнование
състазател, мн. -и, с. м. участник со-
стязания
състой се, -оиш се, несв., вѣзвр. со-
стояться
състойніе, мн. -из, с. ср. состояние
~ на беззглѣбност состояніе невесо-
мости
състудент, мн. -и, с. м. товарищ по
университету, сокурсник
сътрудничество, мн. -а, с. ср. сотрудни-
чество
съученик, мн. -ци, с. м. школьный то-
варищ, соученик
съхна, -еш, несв. сохнуть
съчиненіе, мн. -ия, с. ср. сочинение
съчка, мн. -и, с. ж. стебель; хворост;
щепка
същ (същи), -а, -о, мн. -и настоящий,
истинный
съществуване, мн. -ия, с. ср. существо-
вание
съшто, нар. также, так же как
съюз, мн. -и, с. м. союз
съдам, -аш, несв. садиться
съкаш, нар. как будто, словно
сънка, мн. с нки, с. ж. тень

Т
табелка, мн. -и, с. ж. надпись; табличка
тава, мн. -и, с. м. потолок
тайн, -тайна, -тайно, мн. -тайни тайный
тайна, мн. -и, с. ж. тайна
тайствен, -а, -о, мн. -и таинственный
така, нар. так
такси, мн. -ита
там, нар. там
танц, мн. -и, с. м. танец
танцувам, -аш, несв. танцевать
тарифа, мн. -и, с. ж. тариф
татко, мн. -овци, с. м. папа
твърд, -а, -о, мн. -и твердый
твърде, нар. очень
твърдя, -иш, несв. твердить, утверждать
театр, мн. -три, с. м. театр
Народен ~ Народный театр
тебешир, мн. -и, с. м. мел
тегэл, мн. -и, с. м. строчка, шов
теглоб, мн. -а, с. ср. вес
тёглия, -иш, несв. тянуть; взвешивать;
страдать, терпеть
тежа, -иш, несв. весить
тѣжко, нар. тяжело
тѣжък, -жка, -жко, мн. -жки тяже-
лый

тека́, тече́ш, несв. течь
текс́т, мн. -ове, с. м. текст
тексти́лен, -лна, -лно, мн. -лии текстиль-
ный
телеви́зия, мн. няма, с. ж. телевидение
телеви́зор, мн. -и, с. м. телевизор
телеグラ́ма, мн. -и, с. ж. телеграмма
телеグラ́фен, -фна, -фно, мн. -фи телегра-
фный
телефо́н, мн. -и, с. м. телефон
телефони́рам, -аш, несв. и св. телефо-
нировать
тёлешки, -а, -о, мн. -и телячий
тёлешко, мн. няма, с. ср. телятина
~ задуши́ено тушёная телятина
теменю́жка, мн. -и, с. ж. фиалка, аню-
тины глазки
температу́ра, мн. -и, с. ж. температура
тени́с, мн. няма, с. м. теннис
теория, мн. -ии, с. ж. теория
тере́н, мн. -и, с. м. поверхность местно-
сти
тесен, тýсна, тýсно, мн. тéсни узкий
тесла́, мн. -и, с. ж. тесло (*род топора*)
тетрадка, мн. -и, с. ж. тетрадь
техни́к, мн. -ци, с. м. техник
тéхника, мн. няма, с. ж. техника
техни́чески, -а, -о, мн. -ски технический
тигър, мн. тигри, с. м. тигр
тифус, мн. няма, с. м. тиф
тих, -а, -о, мн. -и тихий, спокойный
тихо, нар. тихо
тичам, -аш, несв. бегать, бежать
тичешком, нар. бегом
тишинá, мн. няма, с. ж. тишина
това, мест. это
това́-оновá, мест. то-се
това́р, мн. -и, с. м. груз
тогава, нар. тогда
този, тáзи, тсвá, мн. тéзи, мест. этот
току́-ще, нар. только что
толкова, мест. числ. столько
тóм, мн. -ове, с. м. том
тóпка, мн. -и, с. ж. мячик, шар
топли́йка, мн. -и, с. ж. булавка
топлинá, мн. -и, с. ж. теплота, тепло
тóпля, -иш, несв. греть
топобен, -вна, -вно, мн. -вни орудий-
ный
тоя́ба, мн. -и, с. ж. тополь
тóпъл, -пла, -пл, мн. -или теплый
топи́, -иш, несв. топить, плавить
тóр, мн. -ове, с. м. удобрение
торбá, мн. -и, с. ж. мешок, сумка
торта, мн. -и, с. ж. торт
тобст, мн. -ове, с. м. тост
тóчен, -чна, -чино, мн. -чины точный
тóчно, нар. точно
тóя, тáя, това́, мн. тíя, мест. этот

трагéдия, мн. -ин, с. ж. трагедия
тráкам, -аш, несв. стучать; тарахтеть
тракто́р, мн. -и, с. м. трактор
трактори́ст, мн. -и, с. м. тракторист
трамва́ен, -айна, -айно, мн. -айни трам-
вайный
трамвáй, мн. -ай, с. м. трамвай
транзитен, -тна, -тно, мн. -ти транзит-
ный
трапéза, мн. -и, с. ж. обедный стол
тráя, -еш, несв. существовать, длиться
тревá, мн. -й, с. ж. трава
тревожа, -иш, несв. тревожить
тревожа се, страд. и взвр. тревожиться
треньбр, мн. -и, с. м. тренер
трéпвам, -аш, несв. вздрагивать
треперли́в, -а, -о, мн. -и дрожащий,
пугливый
трепéря, -иш, несв. дрожать
трéпна, -еш, св. вздрогнуть
тресá, -еш, несв. трясти
тресá се, -еш се, взвр. трястись
трéскав, -а, -о, мн. -и лихорадочный
трéти, -а, -о, мн. трéти третий
трибúна, мн. -и, с. ж. трибуна
тригоди́шен, -шна, -шно, мн. -ши трех-
летний, трехгодичный
тriméсечие, мн. -ия, с. ср. квартал (*года*)
тригъльник, мн. -ци, с. м. треугольник
тробнат, -а, -о, мн. -и тронутый, растро-
ганный
тролéй, мн. -еи, с. м. троллейбус
тромбav, -а, -о, мн. -и неповоротливый,
неуклюжий
тропи́чески, -а, -с, мн. -ски тропический
тропосвам, -аш, несв. наметывать
тропоска, мн. -и, с. ж. наметка
тrotóаr, мн. -и, с. м. тротуар
труд, мн. -ове, с. м. труд
труден, -дна, -дно, мн. -дни трудный
трудещ се, мн. тру́деши се, с. м. тру-
ляющийся
трудно, нар. трудно
трудност, мн. -и, с. ж. трудность
трудов, -а, -о, мн. -и трудовой
трудолюби́в, -а, -о, мн. -и трудолю-
бивый
трудя се, -иш се, несв. трудиться
тру́п, мн. -ове, с. м. труп, ствол дерева
трыгвам, -аш, несв. отправляться
трыгване, мн. няма, с. ср. отправление
трыгна, -еш, св. отправиться
трайба, несв., безл. нужно, следует
туберкулбза, мн. няма, с. ж. тубер-
кулез
тýк, нар. здесь, сюда
тунéл, мн. -и, с. м. туннель
турбина, мн. -и, с. ж. турбина
тýрски, -а, -о, мн. -ски турецкий
тýрчин, мн. тýрци, с. м. турок

тұрýм, -яш, несв. класть, ставить
тұш, мн. -ове, с. м. тушь
тыға, мн. -й, с. ж. тоска, печаль
тъжен, -жна, -жно, мн. -жни грустный,
печальный
тъка, тъчёш, несв. ткать
тъкане, мн. няма, с. ср. тканье
тълпá, мн. -й, с. ж. толпа
тъмен, -мина, -мно, мн. -мини темный,
мрачный
тъмно, нар. темно
тъмносíй, -я, -ыо, мн. -и темно-синий
тънък, -нка, -ико, мн. -ники тонкий
търгбөвц, мн. търгбвци, с. ж. торговец,
купец
търговия, мн. -ий, с. ж. торговля
външна ~ внешняя торговля
вътрешна ~ внутренняя торговля
търгбовски, -а, -о, мн. -ски торговый
търгувам, -аш, несв. и св. торговать
тържествен, -а, -о, мн. -и торжественный
тържествено, нар. торжественно
тържествъ, мн. -а, с. ср. торжество, че-
ствование
търпí, -яш, несв. терпеть
търся, -нш, несв. искать, требовать
тътибн, мн. -и, с. м. табак
тъло, мн. телá, с. ср. тело, предмет

У

убедя, -иш, св. убедить
убеждáвам, -аш, несв. убеждать
убеждéние, мн. -ия, с. ср. убеждение
уйбам, -аш, несв. убывать
убит, -а, -о, мн. -и убитый
убия, -иеш, св. убить
уважá, -иш, св. почиты
уважáвам, -аш, несв. уважать
уважéние, мн. -ия, с. ср. уважение
увеличá, -иш, св. увеличить
увеличáвам, -аш, несв. увеличивать
увеличéние, мн. -ия, с. ср. увеличение,
повышение
~ на на́дниците увеличение поденной
платы
~ на заплатните увеличение заработ-
ной платы
увéрен, -а, -о, мн. -и увереный
увертибра, мн. -и, с. ж. увертиюра
уверя, -иш, св. уверить
уверявам, -аш, несв. уверять
увиwам, -аш, несв. завертьвать, скручи-
вать
уviя, -иеш, св. завернуть, закрутить
увлекá, увлечёш, св. увлечь
увлекá се, възвр. увлечься
увличам, -аш, несв. увлекать
увличам се, възвр. увлекаться
угася, -иш, св. погасить

угася́вам, -аш, несв. гасить, тушить
уговарýм, -яш, несв. уговоривать
уговарýм се, възвр. уговориваться, дого-
вариваться
уговбря, -иш, св. уговорить
уговбря се, възвр. договориться, угово-
риться
удар, мн. -и, с. м. удар
наказателен ~ штрафной удар
ударник, мн. -ци, с. м. ударник
удáря, -иш, св. ударить
удвоён, -а, -о, мн. -и удвоенный
удививам, -аш, несв. удивлять
удиви, -иш, св. удивить
удобен, -бна, -бно, мн. -бни удобный
удовольствие, мн. -ия, с. ср. удовольствие
удрýм, -яш, несв. ударить
удължá, -иш, св. продолжить, продлить
удължáвам, -аш, несв. продолжать, про-
длевать
ужас, мн. -и, с. м. ужас
ужасен, -сна, -сно, мн. -сни ужасный
узнáвам, -аш, несв. узнавать
узнáя, -аеш, св. узнать
узреá, -ееш, св. созреть, поспеть
узривам, -аш, несв. созревать, поспевать
указател, мн. -и, с. м. указатель
украсéн, -а, -о, мн. -и украшенный
украси, -иш, св. украсить
украсивам, -аш, несв. украсить
укрепивам, -аш, несв. укреплять
укрепна, -еш, св. укрепить
укрепи се, -иш се, св., възвр. укрепиться
укрепим се, -яш се, несв., възвр. укреп-
ляться
улáвям, -яш, несв. улавливать, схватывать
улица, мн. -и, с. ж. улица
уличен, -чна, -чно, мн. -чни уличный
улови, -иш, св. уловить, схватить
ум, мн. -овé, с. м. ум
умеи, умна, умно, мн. умни умный
умéрен, -а, -о, мн. -и умеренный
умéя, -ееш, несв. уметь
умилителен, -лна, -лно, мн. -лни уми-
лительный
умирáм, -аш, несв. умирать
умножá, -иш, св. умножить, увеличить
умножáвам, -аш, несв. умножать, увели-
чивать
умножéние, мн. няма, с. ср. умножение
умбра, мн. няма, с. ж. утомление, уста-
льство
уморéн, -а, -о, мн. -и утомленный, усталый
умрá, умрёш, св. умереть
умрýл, -а, -о, мн. умрели умерший
умствен, -а, -о, мн. -и умственный
унáсям, -яш, несв. уносить, забываться
унгáрец, мн. унгáрици, с. м. венгр
унгáрка, мн. -и, с. ж. венгерка
унгáрски, -а, -о, мн. -ски венгерский

унесá, -éш, св. унести, забыться
университёт, мн. -и, с. м. университет
униформа, мн. -и, с. ж. форменная одежда, униформа
унишо́кá, -иш, св. уничтожить
унишо́кáвам, -аш, несв. уничтожать
унишо́кáвание, мн. няма, с. сп. уничтожение, истребление
уплáшено, нар. испуганно
упорít, -а, -о, мн. -и упорный, упрямый
упорító, нар. упрямо, упорно
употréба, мн. няма, с. ж. употребление
употребí, -иш, св. употребить
употребíвам, -аш, несв. употреблять
упráвител, мн. -и, с. м. управляющий
упráвник, мн. -ци, с. м. правитель
упражнéние, мн. -ия, с. сп. упражнение
упражнíй, -иш, св. заняться каким-либо делом
упражнíй се, страд. и взвр. поупражняться
упражнíям се, -аш, несв. заниматься каким-либо делом
упражнíям се, страд. и взвр. упражняться
упътвam, -аш, несв. направлять; руководить
упътвam се, взвр. направляться
упътя, -иш, несв. направить, наставить
упътя се, взвр. направиться
урá, межд. ура
урéд, мн. -и, с. ж. аппарат, прибор
электрически уреди электрические приборы
урóк, мн. -ци, с. м. урок
усéти, -иш, св. почувствовать; понять
усéщам, -аш, несв. чувствовать, понимать
усíлев, -лия, -лино, мн. -лини усиленный; тяжелый, трудный
усíлено, нар. усиленно
услúжа, -иш, св. услужить
услúжкам, -аш, несв. услуживать
усmíхвam се, -аш се, несв., взвр. улыбаться
усmíхна се, -еш се, св., взвр. улыбнуться
усбýница, мн. -и, с. ж. гадюка рогатая
усpéх, мн. -и, с. м. успех
успéшно, нар. успешно
усpéё, -еёш, св. успеть, суметь
успокой, -ойш, св. успокоить
успокой се, взвр. успокоиться
успокойвam, -аш, несв. успокаивать
успокойвam се, взвр. успокаиваться
успоредно, нар. паралельно
успíвам, -аш, несв. успевать
устá, мн. няма, с. ж. рот
установíя, -иш, св. установить
установíя се, взвр. установиться
установíявам, -аш, несв. устанавливать
установíявам се, взвр. устанавливаются
устойчíй, -а, -о, мн. -и устойчивый
устрóбивам, -аш, несв. устраивать

устрóбя, -бнш, св. устроить
утвéрдá, -йш, св. утвердить
утвéрдá се, взвр. утвердиться
утвéрждáвам, -аш, несв. утверждать
утвéрждáвам се, взвр. утверждаться
утихвам, -аш, несв. утихать, успоканваться
утихна, -еш, св. утихнуть, успокоиться
утре, нар. завтра
утро, мн. -á, с. сп. утро
утроén, -а, -о, мн. -и утроенный
ухó, мн. уши, с. сп. ухо
уча, -иш, несв. учить, учиться
участвувам, -аш, несв. и св. участвовать
учáстие, мн. няма, с. сп. участие
учáщ се, -ща се, -ющ се, мн. -щи се
учащийся
учéбник, мн. -ци, с. м. учебник
учéн, мн. -и, с. м. ученый
учéне, мн. няма, с. сп. обучение
учéние, мн. -ия, с. сп. учение
ученик, мн. -ци, с. м. ученик, школьник
ученически, -а, -о, мн. -ски ученический
училнще, мн. -а, с. сп. училище, школа
училищен, -щна, -щно, мн. -шни школьный
учíтел, мн. -и, с. м. учитель
учреждéние, мн. -ия, с. сп. учреждение
учтíй, -а, -о, мн. -и вежливый
учúдам, -аш, несв. изумлять, удивлять
учúдам се, взвр. изумляться, удивляться
учúден, -а, -о, мн. -и изумленный, удивленный
учúдя, -иш, св. изумить, удивить
учуда се, взвр. изумиться, удивиться
ушéн, ушна, ушно, мн. ушни ушной
ушíям, -аш, несв. сшивать
ушíя, -иеш, св. шить
уйтен, -тна, -тно, мн. -ти уютный

Ф

фáбрика, мн. -и, с. ж. фабрика
файтбн, мн. -и, с. м. фаэтон
фамилен, -лина, -лино, мн. -лини фамильный, семейный
фантастíчен, -чна, -чно, мн. -чи фантастичный; фантастический
фár, мн. -ове, с. м. фара
фасóл, мн. няма, с. м. фасоль
фашизм, мн. няма, с. м. фашизм
фашист, мн. -и, с. м. фашист
февруáри, мн. няма, с. м. февраль
фейлетон, мн. -и, с. м. фельетон
феодализм, мн. няма, с. м. феодализм
фérма, мн. -и, с. ж. ферма
кравефérма молочная ферма
свицефérма свиноферма
фехтбвка, мн. няма, с. ж. фехтование
фíгура, мн. -и, с. ж. фигура

физи́чески, -а, -о, мн. -ски физический
физи́нка, мн. ня́ма, с. жс. физика
фи́лм, мн. -и, с. м. фильм
фи́лоло́гия, мн. ня́ма, с. жс. филология
фи́лосо́ф, мн. -и, с. м. философ
фи́рма, мн. -и, с. жс. фирма; торго́вый
дом
фи́ш, мн. -ове, с. м. талон, фишка
фи́лот (флобта), мн. флобто́ве (рядко),
с. м. флот
фоа́йе, мн. -е́та, с. ср. фойе
фотоапа́рат, мн. -и, с. м. фотоаппарат
фотографи́чески, -а, -о, мн. -ски фотогра́фический
францúзин, мн. францúзи, с. м. французин
французбíка, мн. -и, с. жс. француженка
фрéнски, -а, -о, мн. -ски французский
фронт, мн. -ове, с. м. фронг
фурáжка, мн. -и, с. жс. фуражка
футбо́л, мн. ня́ма, с. м. футбол
футбо́лен, -лна, -лио, мн. -лни футбольный

X

хавли́я, мн. -и, с. жс. купальни́й халат
хайвéр, мн. ня́ма, с. м. икра
хайде, част. айда, ну
хайду́тин, мн. хайду́ти, с. м. гайдук;
повстанец
хайду́шки, -а, -о, мн. -шки повстанчес-
кий; гайдуцкий
халва, мн. ня́ма, с. жс. халва
хамбар, мн. -и, с. м. амбар, житница
хáп, мн. -ове, с. м. пильоля
хáпя, -еш, несв. кусать, грызать
характер, мн. -и, с. м. характер
харéсам, -аш, св. понравиться (мне по-
нравится)
харéсам се, възвр. и страд. несв. нра-
виться (мне нравится)
харéсам, -аш, несв. нравиться (мне нра-
вится)
харéсам се, страд. нравиться (я нрав-
люсь)
хартия, мн. -и, с. жс. бумага
хвáна, -еш, св. взять, тронуть
хвáщам, -аш, несв. брать, трогать
хврéкна, -еш, св. взлететь
хврélля, -иш, св. бросить, кинуть
хврélлям, -ящ, несв. бросать, кидать
хврélча, -иш, несв. летать
хé, междом. гей
хигиеничен, -чна, -чино, мн. -чни гиги-
ничный
хижá, мн. -и, с. жс. туристическая база
хильда, обикн. мн. хильди, с. жс. тыся-
ча
хирúрг, мн. -зи, с. м. хирург
хитлеристки, -а, -о, мн. -ски гитлеровский

хýтър, -тра, -тро, мн. -три хитрый
хýщен, -щна, -щно, мн. -щи хищный
хлáден, -дна, -дно, мн. -дни прохлад-
ный; хладнокровный
хладинá (хладнинá), мн. ня́ма, с. жс.
прохлада, холодок
хлебозавод, мн. -и, с. м. хлебозавод
хлéнча, -иш, несв. хлыкатъ
хлýб, мн. хлýбове, с. м. хлеб
хобот, мн. -и, с. м. хобот
хóдя, -иш, несв.ходить
хоке́йт, мн. -и, с. м. хоккейст
хоккéй, мн. ня́ма, с. м. хоккей
хбл, мн. -ове, с. м. холи
хбра, мн., ед. човéк, люди, человек
хоризонт, мн. -и, с. м. горизонт
хотéл, мн. -и, с. м. отель, гостиница
хранá, мн. -й, с. жс. пища, еда
храни́не, мн. ня́ма, с. ср. питание
храните́лен, -лна, -лио, мн. -лни пище-
вой, питательный
хráня, -ши, несв. кормить, питать
храня се, възвр. кормиться, питаться
храст, мн. -и, с. м. куст
хréма, мн. -и, с. жс. наスマрк
хрémав, -а, -о, мн. -и страдающий на-
сморком
хрупкam, -аш, несв. хрупать
хрупна, -еш, св. хрупнуть
хуба́с, -а, -о, мн. -и красивый, хороший
хубаво, нар. хорошо, ладно
хубост, мн. ня́ма, с. жс. красота, краса
художе́ствен, -а, -о, мн. -и художест-
венный
хукvam, -аш, несв. бросаться бежать
хукна, -еш, св. броситься бежать
хумáнен, -нна, -нио, мн. -нни гуман-
ный
хълм, мн. -ове, с. м. холм

Ц

цár, мн. -é, с. м. царь
цáревица, мн. -и, с. жс. кукуруза
цáревичен, -чна, -чино, мн. -чни куку-
рузный
цáрски, -а, -о, мн. -ски царский
цáр, -иш, несв. царить
цвéте, мн. -й, с. ср. умал. цветок
цвéтенце, мн. -а, с. ср. цветочек
цвéтно зéле, мн. ня́ма, с. ср. цветная
капуста
цвáт, мн. цветовé, с. м. цвет; цветок
цéл, мн. -и, с. жс. цель
целúвам, -аш, несв. целовать
целúна, -еш, св. поцеловать
ценá, мн. -й, с. жс. цена
центрáлен, -лна, -лио, мн. -лни цент-
ральный
цéнтр, мн. цéнтрое, с. м. центр

цéх, мн. -ове, с. м. цех
 циви́лен, -лна, -лно, мн. -лни гражданин, штатский
 цигáра, мн. -и, с. ж. папироса, сигарета
 цимéнт, мн. няма, с. м. цемент
 цíнк, мн. няма, с. м. цинк
 циферблáт, мн. няма, с. м. циферблáт
 цýркам, -аш, несв. чиркать, стрекотать
 цýфвам, -аш, несв. расцветать, распускаться
 цýфна, -еш, св. расцвести, распуститься

Ч

чадъ́р, мн. -и, с. м. зонтик
 чай, мн. чайове, с. м. чай
 чакалнá, мн. -и, с. ж. зал ожидания
 чákam, -аш, несв. ждать, ожидать
 чánta, мн. -и, с. ж. сумка, портфель
 пътниска ~ дорожная сумка
 чаршáф, мн. -и, с. м. простира
 час, мн. -овé, с. м. час
 часобник, мн. -ци, с. м. часы
 ча́ст, мн. -и, с. ж. часть
 чáша, мн. -и, с. ж. стакан, бокал, рюмка
 челичén, -а -о, мн. -и стальной
 чéлник, мн. -ци, с. м. передовик
 чéло (челó), мн. -а, с. ср. лоб
 червén, -а, -о, мн. -и красный
 чернйло, мн. -а, с. ср. губная помада
 чéрен, -риа, -ро, мн. -ри черный
 черéша, мн. -и, с. ж. черешня
 чéрна дъскá, мн. чéрни дъский, с. ж. классная доска
 чернéя се, -ёш се, несв., възвр. чернеть, виднеться
 черномбрски, -а, -о, мн. -ски черноморский
 чéрпя, -иш, несв. почевать, угощать
 черта, мн. -и, с. ж. черта, линия
 чéртая, -аёш, несв. чертить
 чéст, мн. няма, с. ж. честь
 чéствувам, -аш, несв. и св. чествовать
 честйт, -а, -о, мн. -и счастливый, удачный
 честйтка, мн. -и, с. ж. поздравительная открытка
 честитý, -йш несв. и св. поздравлять, поздравить
 чéсто, нар. часто
 чéстьн, мн. няма, с. м. чеснок
 чéта, мн. -и, с. ж. отряд
 четá, -еш, несв. читать
 чéтвърт, мн. няма, с. ж. четверть
 чéтвъртит, -а, -о, мн. -и, квадратный, четырехугольный
 чéтвъртьк, мн. -ци, с. м. четверг
 чéтене, мн. няма, с. ср. чтение
 чéтка, мн. -и, с. ж. щетка
 ~ за зъби зубная щетка
 ~ за дрéхи платяная щетка
 ~ за обувки обувная щетка
 чéткам, -аш, несв. чистить (щеткой)

чéтник, мн. -ци, с. м. четник
 чéх, мн. -и, с. м. чех
 чéхийня, мн. -и, с. ж. чешка
 чéшки, -а, -о, мн. чéшки чешский
 чин, мн. -ове, с. м. парта, чин
 чинийка, мн. -и, с. ж. умал. тарелочка
 чиний, мн. -ий, с. ж. тарелка
 числó, мн. -а, с. ср. число
 чист, -а, -о, мн. -и чистый
 чистене, мн. няма, с. ср. чистка, уборка
 чистя, -иш, несв. чистить
 читáлня, мн. -и, с. ж. читальня
 чíфт, мн. -ове, с. м. пара
 чíко, мн. -овци, с. м. дядя
 чíчов, -а, -о, мн. -и дядин
 члéн, мн. -ове, с. м. член
 члéнски, -а, -о, мн. -ски членский
 ~ внос членский взнос

човéк, мн. -ци, с. м. человек
 човéчество, мн. няма, с. ср. человечество
 човéшки, -а, -о, мн. -шки человеческий, гуманный
 чорáп, мн. -и, с. м. чулок, носок
 чорбаджý, мн. -и, с. м. чорбаджия, богач, хозяин
 чóрлав, -а, -о, мн. -и растрепанный, взърощенный
 чúвам, -аш, несв. слышать, слушать
 чувствувам, -аш, несв. и св. чувствовать
 чувствувам се, възвр. чувствоваться
 чугун, мн. няма, с. м. чугун
 чудáт, -а, -о, мн. -и странный, необычный
 чудéден, -дна, -дно, мн. -дни чудный, чудной
 чудéсен, -сна, -сно, мн. -сни чудесный
 чудéсно, нар. чудесно
 чудя се, -иш се, несв., възвр. удивляться, изумляться
 чужбíна, мн. няма, с. ж. чужбина, чужая сторона
 чужденéц, мн. чужденцй, с. м. иностранец
 чуждестранéн, -нна, -нно, мн. -нни иностранный
 чук, мн. -ове, с. м. молоток
 чукам, -аш, несв. стучать, ковать
 чукна, -еш, св. стукнуть
 чучулигá, мн. -и, с. ж. жаворонок
 чүя, чүеш, св. услышать

Ш

шáвам, -аш, несв. двигаться, шевелиться
 шáпка, мн. -и, с. ж. шапка, шляпа
 шáрен, -а, -о, мн. -и разноцветный, пестрый
 шáхмат, мн. няма, с. м. шахматы
 шахматист, мн. -и, с. м. шахматист

шегá, мн. -й, с. ж. шутка, насмешка
шеговйт, -а, -о, мн. -и шутливый
шегу́вам се, -аш се, несв., взвр. шутить,
насмехаться, подтрунивать
шейнá, мн. -й, с. ж. сани
шéпа, мн. -и, с. ж. горсть, пригоршня
шивáвá, мн. -и, с. м. портной
шивáчка, мн. -и, с. ж. портниха
шивáшки, -а, -о, мн. -шки портняжный,
шивный
шиене, мн. няма, с. ср. шитье, пошивка
широ́к, -а, -о, мн. -и широкий
шишé, мн. -ёта, с. ср. бутылка
шишёнце, мн. -а, с. ср., умал. буты-
лочка
шишче, мн. -ёта, с. ср. шашлык
шия, шиеш, несв. шить
шкаф, мн. -ове, с. м. шкаф
шкафче, мн. -ёта, с. ср. умал. шкафчик
общно ~ тумбочка
шлайфер, мн. -и, с. м. пыльник, плаш
шлобсер, мн. -и, с. м. слесарь
шийцел, мн. -и, с. м. шницель
~ **натюр** натуральный шницель
~ **паниран** панированный шницель
шоколáд, мн. -и, с. м. шоколад
шоколáдов, -а, -о, мн. -и шоколадный
шосé, -ёта, с. ср. шосе
шоффбр, мн. -и, с. м. шофер, водитель
шиби́нин, мн. шибины, с. м. шпион
шум, мн. -ове, с. м. шум, суматоха
шумно, нар. шумно
шумя, -йш, несв. шуметь, буйнить
шүнка, мн. няма, с. ж. ветчина, окорок

Щ

щáйга, мн. -и, с. ж. ящик (для фруктов
овоцей)
щáнд, мн. -ове, с. м. стенд, прилавок
щáстие мн. няма, с. ср. счастье
щастли́в, -а, -о, мн. -и счастливый
щастливо, нар. счастливо
щипя, -еш, несв. щипать
щурéц, мн. щурцй с. м. сверчок
щурму́вам, -аш, несв. и св. шурмовать
щýркел, мн. -и, с. м. аист

ъ

ъгъл, мн. ъгли, с. м. угол

Ю

юг, мн. няма, с. м. юг
югойзток, неизм. юго-восток
югойзточен, -чна, -чно, мн. -чи юго-
восточный
югослави́нин, мн. югославянин, с. м.
югослав
югослави́нка, мн. -и, с. ж. югославка
южен, южна, южно, мн. южни южный
юзийна, мн. -и, с. ж. электростанция
юль, мн. няма, с. м. июль
юнáк, мн. -ци, с. м. молодец, храбрец;
богатырь
юни, мн. няма, с. м. июнь
юргáн, мн. -и, с. м. стеганое ватное оле-
яло
юфкá, мн. няма, с. ж. лгуша

Я

я, част. ну, ну-ка
яблыка, мн.-и, с. ж. яблоко (плод), яблоня
(дерево)
йвен, явна, явно, мн. явни явный
яви се, -йш се, св. явиться
яявив се, -аш се, несв. являться
ягода, мн. -и, с. ж. земляника, клубника
ягодов, -а, -о, мн. -и земляничный, клуб-
ничный
яд, мн. -ове, с. м. гнев, злость
~ **ме** е мне досадно, я зол
ядене, мн. -ёта, с. ср. еда, пиша, съест-
ное
ядбсам, -аш, св. разгневав, рассердить
ядбсан, -а, -о, мн. -и гневный, раздражен-
ный
ядбсвам, -аш, несв. гневить, сердить
ядрен, -а, -о, мн. -и ядерный
яздя, -иши, несв. ездить верхом
язовир, мн. -и, с. м. водохранилище
яйце, мн. -а, с. ср. яйцо
якá, мн. -и, с. ж. воротник
ям, ядёш, несв. есть, кушать
ямурлúк, мн. -ци, с. м. бурка из шер-
тяной домотканой материи
януáри, мн. няма, с. м. январь
ярéм, мн. -и, с. м. ярмо
ясен, -сна, -ско, мн. -сни ясный
йстне, мн. -ия, с. ср. еда, кушанье
ято, мн. -а, с. ср. стая (птиц)

ГЕОГРАФСКИ НАЗВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ

Австрия	Австрия
Áзия	Азия
Алжíр	Алжир
Амéрика	Америка
Áнглия	Англия
Арда	Арда
Áфрика	Африка
Балчíк	Балчик
Берлín	Берлин
Бургáс	Бургас
Бýло морé	Эгейское море
Вáрна	Варна
Вит	Вит
Витоша	Витоша
Гермáнска демократíческа репúблика (ГДР)	Германская Демократическая Республика (ГДР)
Гвінéя	Гвинея
Гърция	Греция
Дамáск	Дамаск
Димítровград	Димитровград
Добруджа	Добруджа
Еврóпа	Европа
Златни пýсъци	Золотые пески
Йскр	Искр
Караíбско морé	Карибское море
Каспийско морé	Каспийское море
Китáй	Китай
Куба	Куба
Лайпциг	Лейпциг
Латíйска Амéрика	Латинская Америка
Марица	Марица
Москвá	Москва
Óсъм	Осым
Париж	Париж
Пирин	Пирин
Плéвен	Плевен
Плиска	Плиска
Плóвдив	Пловдив
Рýла	Рила
Родопи	Родопы
Рóзова долинá	Долина роз
Румéния	Румыния
Русе	Русе
Сýрия	Сирия
Слýнчев брýг	Солнечный берег
София	София

Средизéмно морé	Средиземно е море
Сréдна горá	Средна-гора
Стáра Загóра	Стара-Загора
Стáра планинá	Балканские горы
Страйнджа планинá	Страйнджа
Съвéтски съюз (СССР)	Советский Союз (СССР)
Тíхи океán	Тихий океан
Тráкия	Фракия
Тундžка	Тунджа
Велíко Тéрново	Велико-Тырново
Унгáрия	Венгрия
Фráнция	Франция
Хавáна	Гавана
Цáриград	Царыград, Стамбул
Чéрно морé	Черное море
Чехословáкия	Чехословакия
Югославия	Югославия
Янтра	Янтра

ПРИЛОЖЕНИЕ

СЪКРАЩЕНИЯ СОКРАЩЕНИЯ

араб.	— арабски
вм.	— вместо
гр.	— гръцки
диал.	— диалéктио
ит.	— италиáнски
лат.	— латински
нар.	— нарóдно
остар.	— оstarýло
перс.	— персийски
поет.	— поетíчески
пренебр.	— пренебрежítелно
прен.	— преíбсна употреба
разг.	— разговóрно
съкр.	— съкратéно
тур.	— тýрски
фр.	— фрéнски
хумор.	— хумористично

ХРИСТО БОТЕВ

(1849—1876)

ХАДЖИ ДИМИТЪР

Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви, лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и сила мъжка.

На една страна захвърлил пушка,
на друга събя на две строшена;
очи тъмнят, глава се любка,
уста проклинат цяла вселена!

Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече.
Жътвърка пее неайде в полето
и кръвта общо по-силно тече!

Жътва е сега .. Пейте, робини,
тез¹ тъжни песни! Грей и ти, слънце,
в таз² робска земя! Ще да загине³
и тоя юнак ... Но млъкни, сърце!

Тоз⁴, който падне в бой за свобода,
той не умира, него жалеят⁵
земя и небо⁶, звър и природа
и певци песни за него пеят ...

Денем му сянка пази орлъца
и вълк му кротко раната близче;
над него сокол, юншка птица,
и тя се за брат, за юнак грижи.

Настане вечер, месец изгрее,
звезди обсипят свобода небесен,
гора зашуми, вятър повее,
Балканът пее хайдушка песен!

И самоди́ви в бáла премя́на,
чудни, прекрасни, пе́сен поёмнат, —
ти́хо нага́зят тревá зелéна
и при юнáка дóйдат, та сéднат.

Една́ му с бýлки рáната вýрже,
дру́га го прýсне с водá студéна,
трéта го в устá целúне бýрже⁷, —
и тóй я глéда — мýла, засмýна!

„Кажí ми, сéстро, дé⁸ е Караджáта?
Дé е и мóйта⁹ вýрна дружýна?
Кажí ми, пък ми вземí душáта, —
áz йскам, сéстро, тúк да загýна!¹⁰“

И плéснат с ръцé, па се прегýрнат
и с пéсни хврýкнат té в небесáта. —
Летя́т и пéят, дордé¹⁰ осýмнат,
и тýрсят духá на Караджáта ...

Но сýмна вéче! И на Балкáна
юнáкът лежí, кръвтá му течé, —
вълкът му ближе лóтата рáна,
и слéнцето пák печé ли — печé.

1. Тé з диал. Тéзи. 2. Тá з диал.¹ Тáзи. 3. Щe да загýнe оstar. Щe загýнe. 4. Тó з диал., в оригинала Тóй. Тóзи. 5. Нéго жалéят вм. Жалéят го. 6. Нéбо диал. Небé. 7. Бýрже вм. Бýрзо. 8. Дé вм. Къдé. 9. Мóйта разг. Мбýта. 10. Дордé диал. Докатó.

ИВÁН ВАЗОВ

(1850—1921)

Нарóдният поéт Ивáн Вáзов е родéн в гр. Сóпот (Вáзовград). Прóизхóжда от замóжно тýргóвско семéйство.

Катó поéт Вáзов се офóрмя по врéме на национа́льноосвободýтел-ните борбí на бýлгарския нарóд против тýрското рóбство. Тóй зажи-вýва с копнéжите на бýлгарската революционна младéж за освобож-дéние.

След Освобождéнието Ивáн Вáзов участвува в политíческия и културníя живóт на странáта.

Ивáн Вáзов е наý-бележýтият класíк на бýлгарската литератúра. Нéговото твóрчество е ширóка реалистична картина на живóта на бýл-гарския нарóд под тýрското рóбство и на национа́льноосвободýтелното движéние. С голýмо худóжествено мáисторство поéтът обезсмýртиява свéтлите образи на герóите на Възráждането. Изразýва лю-

бовтá на българския нарód към Русиá. Поéтът патрио́т вдъхновéно възпýва родната природа, възхищáва се от звúчната родна рéч.

Съчинéниятa на Вáзов са събрáни в 20 тóма. Нáй-известните му творбí са: ромáнът „Под його“, побестите „Немíли-недráги“, разказите „Една българка“ и „Дядо Йóцо глéда“, сбýрката „Еполéя на забра́вените“.

ДЕ Е БЪЛГÁРИЯ

Бългáрийо, дráга, мýла,
земя пълна с добринíй¹,
земя, щó си ме кърмíла,
моя по́клон приемí!

Любя твóйтe² балкáни,
твóйтe рекý и горý,
твóйтe вéсели полýни,
дé бóг всíчко наспорí³;

твóйтe мýки и страдáния,
твóйтa слáвна старинá,
твóйтe възломенáния⁴,
твóйтa свéтла бъднинá⁵.

Дéто⁶ а́зи⁷ и да и́да —
за тéб мýсля и горý,
в тéб родíх се и желáя
в тéб свобóден да умrá.

1. Добриний преи. Богáства. 2. Твóйтe вм. Твóйтe. 3. Наспорí нар. Дáде в изобíлие. 4. Възломенáния (рус.). Слóмени за мýналото. 5. Бъднинá оstar-Бъдеще. 6. Дéто нар. разг. Къдéто. Аз и диал. Аз.

ОТЕЧЕСТВО ЛЮБÉЗНО¹, КАК ХУБАВО СИ ТÍ!

Отéчество любéзно, как хúбаво си тí!
Как чудно се синéе небéто ти безкрайно!
Как твóйтe картýни меняват се омайно!
При всéки поглед нóви², по-нóви красотý:
тýк вéсели долини, там планинý гигáнти,
земята пълна с цветéте, небéто със брилáнти...
Отéчество любéзно, как хúбаво си тí!

Коя земя от тéб³ е по-пъстра, по-богáта?
тý сбýраш⁴ в едно всíчки благá и даровé:
хлáб, свýла⁵, рóзи, нектár, цветá и плодовé,
на Изтока⁶ светлика⁷, на Юга⁸ аромáта;

горите ти са пълни с хармония и хлад,
долините с трендафил, гърдите с благодат.
Коя земя от теб е побъстра, побогата?
Отчество, не си ли достойно за любов?

. . . . .

1. Любезно вм. Мило. 2. Нови оistar. Нов. 3. Теб диал. Тебе. 4. Сбираш диал. Събираш. 5. Свйла диал. Коприна. 6. Издок тук същ. собств. Страните от Европа, Азия. 7. Светлик нар. поет. Светлина. 8. Юг тук същ. собств. Южните, топлите страни.

РАДОСТНА СРЕЩА

Едвá днéс, по тъмно, Огнáнов можá да тръгне от манастира, за да посети Рáда. Тá живееше у бáба Лíловица, отде́лно в една стáичка, в дъното на дългнестия и бúхнал¹ с листнати² овóшки двóр.

Нéй³ се изгледаха очите да чака двá дни. Тíя дълги часовé, пълни с трéпета на очáването, с вълнения и безпокойства, ѝ се сториха побългри от вековé. В нетърпението си тá излéзе вън на двóра.

Ноцтá напрédваше. Звездите блещукаха като живи брилянти на небéто.

. . . . .

Рáда копнeеше ...

Когáто най-пóсле Огнáнов трóпна на вратната⁴, тá усéти, че краката ѝ се подвýват, но тá хврéкна и отвóри.

Двáмата се прегéрнаха и слепиха ýстните си в дълга горéща целувка.

. . . . .

— Áз тръгвам, Рáдо.

— Тíй тръгваш пák? Когá тръгваш? Кák, оставяш мéне?

— Тáя нóщ óще, след двá ча́са — кáза Огнáнов, като поглédна часóвника си и пák го мúшна в пázвата на абиchkata⁵ си.

Рáда пребледнá.

— Тíй тръгваш тýй скóро! Не сýм те óще видяла!

— Трýбва да остана в К. Áз сýм с мýсия, па освén товá не мóга вéче да остана в Бýла Чéрква. Жáлко, че не успáх дáже да благодаря на бáй Márko за нéговото великодúшие към тебé... Та и към мéне малко ли го покáза? ... Áх, благорéдни душí има между нас, Рáдке, и товá ме кáра да обýчам óще побóйлино Бългáрия ... Обýчам я тýй силно и за товá, че тá ráжда прéлестни създáния като тебé ...

— Бóйчо, защó отíваш? Ax, бójичко... Né, побóбрé отведи и мéне — тíй трýбва да хóдиш — тíй си се пожéртувал за Бългáрия — изведи ме из тóя чéрен грáд, заведи мe в нýкое сéло, дéто побóчесто да те вýждам... né, акó щéш⁶ накáрай и мén нéшо да рабóтя за нарóда, и áз сýм бýлгарка . . , и твóят идеál e мóй, Бóйчо, а акó тíй умрéш за Бългáрия, и áз ще умрá с тебé ... Но да не сé делим, страшно е пák да остана самá, да берá хýляди страховé за тебé, да слúшам все чéрни из-

вёстия за тёбе... Бóже, кák е сегá добрé! — И тя си тýри ръцéте на раменéте му.

— Áх, Бóйчо, Бóйчо, акó ме оставиши пák, чйни ми се, че ще те изгúбя завинаги, че нýма да те вíдя вéче — продúма Ráда и очите и овлажнáха. Пóсле прибави тýхо и умолително: — Не мé оставяй тúка, Бóйчо; живéеш ли, мрéш ли, искам да бýда при тёбе... Áз нýма да ти бýда препятствие, áз ще ти бýда помóщница. Áз ще напráя всíчко..., сáмо нéка те вíждам пó-чéсто.

— Hé, тý не мóжеш нýщо ..., революцията изýскава мýжка сýла, кръвожáдност..., безпощáдност ..., а тý си áнгел ... Тý извýрши вéче дýлгá си: лéвското⁷ знáме, дéто израбóти твóята рýкá, че ни разпáля и въодушевáва ... Тová е добста за една бýлгарска момá.

Пóсле, катó помýсли, прибави:

— Слúшай, Rádo, че дóйдеш ли в Клисúра, на гóсти у госпожá Муратлийска? Тý живéеш сегá в Клисúра. Áз ще уредý товá... И тám са опасности ..., но понé да се отървéш от тúкашните интýрги.

— Навсýкъде, дéто тёбе бýх вíждала...

— Áз съм агитáтор в онáзи окблóнот. В Бýла Чéрква ще дóйда пák — сáмо да повdýгна въстáнието... Дотогáва ще се вíждаме, Rádo, пóсле бóг знáе кóй ще излéзе жýв из борбáта ... Тý ще бýде кýрвава и велика. Стýга бóг да благословí орýжието ни, стýга отéчество то ni, товá нáше измýчено отéчество, да възкрýсне из борбáта окървáвено, но свободно, та áз с рáдост ще умрá за него ... Една тýгá ще ми остане на тóя свýт: че тýя смýрт ще ме разделí от тёбе, вýрно ... Защóто те обýчам безпредéлно, мýло детé, защóто тý владéеш мóето сърцé ..., тó е твóе ..., но живóтът ми, ó, тóй принадлежí на Бýлгáрия ... И ще знáя, че ще има барéм⁸ една душá на земýта, кóято да мe пожáли и да пролéе сýлзи на мóя неизvéстен грóб.

По Бóйчовото лицé мýна облак.

Ráda гo хвáна за ръцéте разvýlnúвана.

— Бóйчо, но тý ще оцелéеш, бóг ще запáзи такýва герби за Бýлгáрия и тý ще бýдеш слáвен, Бóйчо, и áз тýй щастлива тогáва!

Бóйчо поклáти главá недоверчivo.

— Рáдке, каквóто и да се слúчи, áз искам да бýде съвесттá mi спокóйна ... Áз мóже да загýна, áз почтý чvustvuvam тová ...

— Мýлчí, Бóйчо!

— Слúшай, áз мóже да загýна, Rádo, защóто отýвам да срéщам смýрттá, но искам да бýда мálко спокóен за тёбе. Тý свýрза с мéне съдбáта си, с мéне, осýдения; тý ме напráви нáй-щастлиv с любовтá си, тý mi пожéртува нéщо пó-скýпо от живóта си: честтá си; и горéко⁹ изпáти¹⁰ за товá от светá; тý забráви всíчко за мéне! Искам, акó умрá, да знáм, че тý оставаш понé чéстна женá пред бóгa и пред хóрата, ако нé щастлиva ..., искам да нóсиш мóето имe, името Огнýнов; тó не é с нýщо безчéстно, запетnéно, Rádo, товá имe. Когáто дóйдеш в Клисúра, áз ще повýкам свéщеника да ни венчéе и благословí и тám ще помýсли за твóето обезпечéние. Баща ми е замóжен и мe

обýча ... Тóй ще изпýлни послéдната вóля на едничния си сýн ... Áз бýх напráвил товá тúка, но е невъзмóжно сегá; нýе мóжем самý друѓо да стóрим ... Áз нýмам прýстен, Рáдо, да ти дáм, ни злáтен, ни же-лézen ... Желáзото, що нóся, тó е за неприятелите ... Но нýма нýжда, над нáс стой гóспод.

И катó я уловí за ръкáта, тóй коленичи.

— Да се закýлнém пред нéговото лицé. Тóй ще благословí нáшата чéстна врýзка.

Тý коленичи.

И ýустните им промълвíха¹¹ нýкакви словá, чýти сáмо от вýши-
ния¹² ...

Из „Под и́гото“

1. Б ú х и а л вм. Израéъл бўйно. 2. Л и с т н á т вм. Кóйтó има много листá. 3. Н é й остар. На нéя. 4. В р á т н я диал. Двóрна вратá. 5. А б ý ч к а (арab.) остар. Дрéха от дебéл вéлнен плáт. 6. А к ó щéш вм. Акó ѹскаш. 7. Л é в с к о т о вм. Лéвското. 8. Б а р é м (тур.) разг. Понé. 9. Г óр к о арх. Горчíво. 10. И з п á т и вм. И зстрáда, претърпíй бедá. 11. Пр о м ъ л в и х а вм. Прошéпнаха. 12. В ý ш н и я вм. Бóга.

ЕЛÍН ПЕЛИН (1878—1949)

Елýн Пелýн е родéн в с. Бáйлово, Софийско. Произхóжда от сréдно сéлско семéйство.

Елýн Пелýн е едýн от нáй-талантлийите предстáвитeli на критý-
ческия реализъм в бýлгарската литератúра в начáлото на XIX вéк, за-
бележítелен мáйстор на худóжествената прóза. В свбите ráзкази и по-
вести увлекáтельно и правдíво разкрýва живóта на бýлгарския сéлянин.
С любóв и състрадáние разkáзва за трудовите хóра.

Нáй-значítелни произвédения на Елýн Пелýн са пóвестите „Герá-
циte“ и „Земý“. Ширóко извéстни са ráзказите му „На браздáта“, „Нáпаст бóжия“, „На бóня свáйт“, „Андрéшко“, „Стáрият вóл“, „По-
жéтва“.

КУМОВИ ГОСТИ

Кóлко му е на прóлетния дéн! Свéрши се катó всíчки бóжи дñи.
Нýшо нóво не сé слúчи в сéло, нýшо необикновéно. Сé¹ сýщите бедý,
сé сýщите тýгí и ráдости. Утре е прáзник и пúкнатата черкóвна кам-
бáна с трéпкав éк известý товá на сéлото. Чýха работници в полéто и
побýрзаха да се приберáт предý зáлез. Из крýвите сéлски ýлицi за-
скýрцаха колá, загълчáха² оráчи, па настáна тишинá и предпрáзничен
покóй. И хóрата, и добйтъкът ще си почíват. Полéто безшúмно ще се
попечé на прóлетното слýнце, ще стáнат чéрни ýгари и злáтно сéме, и
злáтни надéжди ще се зарóвят тám да чákат плóд.

Слънцето засéдна³ червéно, кърваво и пáдна здрáч. На кláденеца изпод сéлото се понéсе хоровóдна пéсен и крýшни момýнски смеховé висóко éкнаха.

Мíрно и тýхо навсýкъде.

Сáмо у Дráжови ráдостно гълчéха.

Сýн му Сtóйчо и снахá му Ѝна — мláда бúлка, довéдена преди мéсеч в кýщи — се гóтвят за дýльг пýт. На кúм Милéн на гóсти ще отидат, през трí селá в четвýрто. Цýла нóщ ще птýват, зáран⁴ ráно тám ще осéмнат.

Стáрият свéкър чýко Дráжо сáм мáжеше и стáгаше колáта, пост-лáна със сенó.

Свекýрвата прýпкаше тý до избата, тý до кýщи и нóсеше шárени торбí с даровé, вéсела и пýргава катó момýче. Сtóйчо, пременéн, обрýснат, стéгнат, нетýрпeliво дýржéше за юлáрите мláдите впрéгнати юнци и глéдаше крадешкóм от стáрите бúлката си Ѝнка, нагýздана катó за венчíло. Тý стоéше смиréно отстранá и свенливо дýржéше пýсанá бýклица⁵ с вýно.

Чýко Дráжо прегléда óще ведnáж колáта, попогléдна и свóя мláд Сtóйчо, мláд — óще момчé, и рéче бáщински:

— Па си отвáряй очýте, да не стáне пákost ... Xá сегá! Теглý!

Сtóйчо дрýпна оглáвиците⁷, прекrýсти се и трýгна. Ѝнка целýна рýкá на свéкър и на свекýрва и се запýти кýм колáта, изпрашана от стáрците с благословия и трýста зарýки⁸ за мнóго здрáве на кúм Милéн.

Безшúмно излéзе колáта от téсните úлици и спрý зад сéло. Дvá-мата се качíха на мékата постýлка от сенó, Сtóйчо смúши волóвete и колáта трýгна по-бýрзо, затráка и заприkáзва нéщо на мláдите.

Тýха нóщ гáлено прегýрна всíчко. От небéто хýляди звездýци, катó áнгелски очýци, устремíха взóр⁹ надóлу и с любóв заглéдаха грехóвната зemя. Пýлнолýка месечýнка¹⁰ изпíлава зад рýдове, засmý се слáдко и катó спрý за мýг, разgléda-разgléda, па спокóйно трýгна сред звездýте, катó мlád овчáр сред стáдо.

За тáя нóщ Ѝнка и Сtóйчо са мечтáли цýл дéн! Самíчки в ко-лáта, из пúстия пýт! Mrák и тишинá! Нýма ни стáр свéкър да кáшия, ни ревníва свекýрва да подслúшва. Кóй мóже да иска пó-голýмо bla-жéнство от тóвá?

И Сtóйчо подвýкна на волóвete, замáха заканително остéн и métna юnáшка рýкá през Ѝнкина снагá.

— Недéй, Сtóйчо, ще ни вýдят — рéче плáхо Ѝнка и се при-тýсна до néго.

— Не смé в сéло да ни вýдят — отговоbri Сtóйчо и почна да я мýлва по мláдото червéно лице.

— Úx, бóже, áз пýк не сé сéцам, че сме в полéто! — засmý се Ѝнка.

— Кýм Милéн е човéк вéсел, ще ни посрéщне цárски¹¹ — взé да мечтáе Сtóйчо.

— Какýв ли dár¹² mi e пригóтвил?

— Хéле¹³ кумáта, щó¹⁴ е припрýна, цýла нóщ нýма да мýгнe¹⁵, акó знáе, че идем.

— Каквá ráдост ще е! — плéсна с ръцé Янка.

— Кýм Милéн е човéк гостолюбíв — кóлко вýно ще пролéе! — рéче Стóйчо от сърцé.

— Бá¹⁶, тý за пíене всé мýслиш! — укорý го мýло Янка.

— Янке, не мé корý, че те целúна по гúшката!

— Брé! Я го глéдай!... Мнóго ти прилиcha!

— Чákай да вýдиш, не прилича ли ми!

— Недéй, бре! Их, Стóйчо, какъв си — измáчка ми забráдката.

— Не вдýгай щýм!

— Ами да мýлчá ли?

В колáта éкна смýх и кýкот и запóчна борýчкане, вóлно и вéсело.

Над рýтлите изчéзна бýла Янкина пребráдка и лéко се отпúсна дýлъг остéн...

Всýчко се потай.

Млáди волóве спрýха насрéд пýтя спокóйно и безгрижно. Бýен глáс не гý подкáра, дýлъг остéн заканително не сé размáхá над тýх. Тé постóяха тýй, помýслиха, па лéгнаха с яréма и запрежíвяха равнодúшно и слáдко...

Бléд мéсец лукáво се усмíхна на небéто и пришéпна на немíрните звездíци нéщо тám на нéгов си езíк. Тé лукáво се взрýха надóлу, закачлíво си смýгнаха и глéдаха дýлго-дýлго, докатó зорá се пýкна и небесá побелýха.

Злáтното слýнце изгрý зад плáнините, извисí се, прáти тóпли лýчи навréд и помýлва колáта, кóято óще стоéше неподвижно насрéд пýтя. Волóвете, довóлни от почívkata, лежáха и си прежíвяха. Стóйчо сéпнато се вдýгна и задéрпа Янка.

— Янке, слýнцето е на пладнинá¹⁷!

Янка се разбýди, погlédна пláхо наóколо и плéсна с ръцé.

Друýжен сърдéчен смýх безгрижно и вóлно éкна сред ширóкото полé.

1. С é вм. Всé. 2. Загóльчá х а нар. Заговóриха с висóк глáс, завíкаха. 3. С л ýн-цето засéдна нар. Слýнцето залéзе. 4. Зáран диал. Сутринтá. 5. Пýсана нар. Украсéна с рису́нки. 6. Бéклица нар. Плóськ дýрвен сýл за вýно. 7. Оглáвни-ци те вм. Юлárите. 8. Зарéки нар. Порéчка, порéка. 9. В з óр вм. Пóглед. 10. Месечýнка нар. Лунá. 11. Цáрскн вм. Богáто. 12. Дáр нар. Подáрък. 13. Хéле (тур.). разг. Особено пýк. 14. Щó разг. Кóлкото. 15. Нýма да мýгн разг. Нýма да спíшáла нóщ. 16. Бá разг. Брéй. 17. На пладнинá нар. На обед.

АЛÉКО КОНСТАНТИНОВ

(1863—1897)

Алéко Константинов е родéн в гр. Свищóв. Произхóжда от замóжно семéство. Завéршва прáво в Русíя.

Алéко Константинов е едýн от бележítите бýлгарски писáтели-хумористи, ярък предстáвител на критíческий реализъм в бýлгарската литератúра.

В свóите произведéния писáтелят-демокráт óстро критикувá от-
рицáтелните странí на буржоáзного обществó от начáлото на XX вéк.
Той оставá и живи описáния на красиви кéтове от прирóдата.

Алéко Константи́нов е извéстен със сбóрника разкази „Бáй Гáньо“,
със свóите фейлетóни и с пьтепýса си „До Чикáго и назáд“.

ПРЕЗ МÁРТА¹ НА ЧÉПИНО

— Я ми кажí тý, оти́ваш ли² да те заведá áз тéбе на Чéпино?

— На Чéпино? О, дá, с голáмо удовóлствие. Амá áз имам и другáр.

— Добрé, и нéго ще взéмем. В събота по плáдне³ на гáрата, приéто?

— Приéто.

Найстina не мý бéше мáй врéмето за поблски и горски разхóдки
през мáрт, но áз тóлкова хвалбíй бáх чúвал за тýй Чéпино, че на дráго
сърцé приéх любéзната покáна на мóя приятел. В събота по плáдне
се качíхме на Софийската гáра и окolo чéтири часá слáзохме на стáн-
цията Бéлово, откъдéто на конé потéглихме през върхá Алабáк за
Чéпино. Едвá измýнахме сéлото и сйтен дъждéц ни зарéси върхú огó-
лените бéловски хéлмове. Сéляните, който смéкваха от върховéте чá-
мови трúпове⁴ и бéрзаха да се приберáт в Бéлово, изглéждаха ни полуучý-
дено, полуиронíчески, като че искаха да ни кáжат: „Абé вие шегúвате ли
се, или сериóзно сте намýслили в такáва нóщ да минáвате Алабáк? Но
нáшето стрáнствување нíкак не приликаше на шегá, когáто ни една
tóчка от горните ни дрéхи не оставá сúха и осóбено пьк когáто дъждéт,
тлáскан от вýтъра, забрýска лицáта ни. Амá търпí бáбо за хý-
бост... Търпíм и нíе, жéжки-жéжки⁵ туристи, зéр⁶ малодúшие ще по-
кáжем, ако оставим на едýн мáртенски дъждéц да угасí плáменното
ни ламтéние към прирóдните красотý на Бýлгáрия. Но прáвичката да
си кáжем, катó се добráхме до горската барапа на върхá, се позарáд-
вахме. Тýк е сúхо и тóпло: напáлената до червéно желáзна пéчка
пращéше от разлáмналите смóлести главнý. Сушíм се, закýсваме,
надуваме Вýнка Лозýчка⁷ и ни е вéсело и лéко.

Едýн еднýчк си имаме жéнски мéсец — Мáрта, да ни е живé-
чка, амá пазí бóже! Ковáрно и измénчиво създáние. Нали уж тýмна
нóщ бéше, нали уж вýтър и дъжд блéскаха в очите, а пьк излý-
заме из барапата, и каквó да вýдим? Катó грéйнала онáя ми ти⁸ месе-
чина и покrýла островéрхите лесисти хéлмове с една блéда мéка
светлинá и глéдаш смéтни грамáди от върховé, висóки и поб-нýски,
блíзки и далéчни, свéтли и тýмни, и всíчко товá, колкото се снишáва,
тýмнéе, тýмнéе и пропáда в мрáка на огрóмните долýща. Дълбóк ли
е долýт, ширóк ли е, далéч ли е, през тám ли ще мýнем нíе, през
тýка ли, онýй тám долу éзеро ли е, сняг ли е, или гéста млéчна мъг-
лá — знаем ли нíе! Щe кáжеш — ще сбýркаш. Не грéе слýнце да
го вýдим ясно. Всíчко покrýто с тáйствената и фантáстична лáтна нóщ.
Мóже да не é дéнем тýй хýбаво, тýй величествено — кóй знае, но илóзия-
та го прáви сегá феерíчно и нíе сме довóлни, вéсели, възхитéни,
екзalтиранi (и конýкът помóгна мáлко dé, недéй си кривý душáта⁹...).

— Я чакайте да опитаме има ли ехо!

И гръмна първата пушка. Гърмá с гръм посрещна първият хълм и през долá с рев го предаде на втбния, с ръмжéне го поé третият, въздишка изтръгна от четвъртия и тази дълбока въздишка се слý с диханието¹⁰ на ноштá. Но ние не оставихме на мýра¹¹ дремливите хълмове. Едва ехтението от първия гръм изчезна в пространството, гръмна втбна пушка, гръмна трета пушка и тръгна от хълм през добр, разбудихме ноштá.

— Э-хéе! — обáди се нýкой от височините.

— Э-хéе! — отговóрихме ние на замръкналия заблудéн пътник.

— Э-хé-хé-хéе! — отзовá се той отчáяно и ни предизвика да му отговórim със същия възглас. И едно нескончáемо¹² „э-хéе“ се почна между нás и ни накáра да напрáвим сúма предложéния: дървáрин ли е замръкнал, контрабандист ли е с тютюн от тýрската грáница.

— Товá е птица, господине, не é човéк — обáди се равнодúшно нáшият водáч Хюсéйн.

— Птица ли? Кák птица!

— Е такá, птица — поясní тóй, за да разсéе мбето кráйно учúдане, — тý такá си вýка катó човéк, амá не é човéк.

Вýрвайте, да бáх умрýл до тóзи момéнт, нýмаше да знáя, че съществúват такíva птици. Едва ли ще ти бýде твýрde лéко на душáта да изпáднеш нóщно врéме сám в нýкоя непознáта горá, че да ти се обáдят такíva птички из тýмнина!

Но ние бáхме тýй възхитéни от нóщната картина и тýй въодушевéни, че печálният рев на нóщната птица не можá да повлияе на вéселото ни настроение. Катó разбудихме веднáж ноштá с пúшечните гърмовé, ние не престáнахме да я тревóжим с гласовéте си. Тó бéше едно пéене, едýн вýк до небесáта!¹³

1. През мáрта остар. През мáрт. 2. Дотíваш ли? разг. Би ли отишъл? 3. По плáдне разг. На обáд. 4. Чáмов и трúпове разг. Борови трúпи (отсéчени дебéли дýрвéта). 5. Жéжки нар. Плáменни, стáстни. 6. Зер (перс.-тур.) нар. разг. Разбýра се. 7. Вýнка Лозíчка разг. хумор. Вýно. 8. Онáя мити разг. Изразýва се възхищéние или недовóльство от нéцо. 9. Недéй си кривý душáта разг. Не лъжí умýшлено. 10. Дихáние поет. Дýх, дýшане. 11. Не оставихме на мýра (нýкого) разг. Непрекýснато безпокойхме (нýкого). 12. Нескончáемо книж. Безкрайно, продължítелно. 13. Вýк до небесáта разг. Многó сýлен вýк.

ЙОРДÁН ЙÓВКОВ (1880—1937)

Йордáн Йóвков е родéн в с. Жéравна, Кóтленско, но по-голяма чáст от живóта си прекárвa катó учýтел в Добруджа.

Йóвков е писáтел-хуманист, класик на бýлгарския худóжествен разказ и тýнък познавáч на народния езíк. В своите произведéния тóй представя правдíво живóта на бýлгарския сéлянин в начáлото на нá-

шия вéк, разкрýва привързаносттá му към трудá, земята и добйтъка, майсторски рисúва добруджáнския пейзаж. В едни от най-хúбавите си разкази Йóвков пресъздáва художествено предáнията за историческото минало — тýрското рóбство. В тýх покáзыва силата и красотата на българския нарóд.

Творчеството на Йóвков е събрáно в пéт тóма. Най-извéстните му творбí са разказите от „Старопланински легéнди“, „Край Мéста“, „Ако мóжеха да говорят“, повесттá „Земляци“, драмите „Албéна“, „Борýна“, и „Милионéрът“.

СЕРАФИЙ

Един чудновáт човéк, нýто сéлянин, нýто грáжданин, дрýпав, окъсан, йдеше към Эньовото кафенé и сám Эньо, сéднал пред кафенéто на сýнка, не мóжеше да го познáе кóй е. Посрéd лято, в тáя стрáшна жéга¹, тóя човéк бóше навлýкъл дълго зýмно палтó, катó пóпско ráсо, на главáта му бóше нахлúпено смáчкано бомбé, а кракáта му бáха обýти с цървúли. Но най-чéсто очите на Эньо се връщаха върху палтóто на непознáтия: едно врéме тó ще е билó сýнъо, ще е билó от един плáт, но сегá нýщо не личéше — орýфano², разнýщено, навréд про-дúпчено, навréд кýрпено.

Човéкът дойдé на двé-три кráчки и се спрý. Тóй разбрá, че Эньо не мóже да го познáе и, мálко обýден, с подýгнати вéжди, лéко усмíхнат, остави се да го глéда Эньо и зачáка.

— А бре³ Серафíме, тý ли си? — извýка най-пóсле Эньо. — Не мóга да те познáя, бре...

— Áз съм, бáй Эньо, áз. Натурален катó жýв..., тýй да се кáже...

— Áз пък рéкох, че е таластьм. Помýслих, че плашилoto от Тóдоровата бахчá⁴ идe насáм.

Серафíм се засмý тýхо, беззвúчно, катó поклáщаше главá, а влáжните му очи свéтнаха побвече. Бéз да бýрза, тóй подпрý на пéйката тóягата си, снé и чувáлчето, коéто нóсеше на rámoto си. Всýка годýна, а понýкога през годýна и през двé, тóй се явяваше по тýя местá по Гергьбвден или по Димýтровден, когáто слугите смéнят господáрите си. Тóй бóше от градá, но тýрсеше rábota по селáта. Мóжеше да работи сáмо лéка, маловáжна rábota.

— Дéб бóше тýй лято? — попýта го Эньо. — Рáно си напúснал, щýркелите óще не сá си отишлý. Дé бóше?

— В Белица бáх тýй лято, на една керемидáрница. Има един Панийот тám, при него бáх. Керемýдите му пáзех.

Тóй говореше нýско, катó се боéше да не гó чýе нýкой, с разшиréни и учúдени очи, а пóсле изведенáж се засмýваше и между по-синéлите му ýстни свéтваха зýбите му.

— Сýхó бóше тýй лято — продължí тóй, — добра стóка изкáраха хóрата. Amá и берекéтя⁶ натáтък по селáта бóше добýр. А нáшите бýлгари, бáй Эньо, когá⁷ имат парý, кýщи práвят. Катó мýна хар-

мáн⁸, че катó надойдóха онýя турлáци⁹ с талýгите, иззéха ѩб¹⁰ керемíди ýмаше...

— Хъм... Взéха ги?

— До една. Трý голéми колелéта бýха. Свършиха се. И чорбаджията, Панайót: нýмам, кái¹¹, нýжда от пазáч, бáй Серафýме, свободен си. Да́де ми хákа¹² и... отря́за ми квитáнцията¹³, тýй да се кáже...

Катó кáза товá, Серафýм се усмíхна и тýй катó бéше съблáкъл палтóто си, стоéше сегá мъничек, слáбичек. Щóм остави палтóто си на пéйката, тóй тóзчас се попíпа над крýста, по пáзвата. Éньо разбрá, че тám нéйде ще е скýтал¹⁴ парýте си.

— Че вземí да си кúпиш едно палтó! — посéди го стрóго Éньо. — Всé трýбва да си изкáрал нýкоя парá. Да си кúпиш едно палтó!

— Щe си кúпя, бáй Éньо. Едно палтó ще си кúпя. Щe си кúпя, защóто тýй вéче за нýцо го не бýва. — Тóй поглéдна палтóто и се усмíхна: — Тó е, тýй да се кáже, добró за музéя...

— Седní, седní да си почýнеш — кáза Éньо, след тýй стáна и вléзе в кафенéто.

Серафýм, гологлáв, със сплъстéна посивáла косá, седéше на пéйката, рéжеше по мálко с едно нóжче от хляба си и слáдко-слáдко дýвчеше сúхите зáльци.

Двé-трý врабчéta подскáчаха към Серафýма и тóй се пázеше да не мрýдне, за да мóгат да си взéмат нýкоя трохýчка.

Една женá вléзе в кафенéто, но Серафýм не я поглéдна. След мálко женáта заприkáзва висóко и тóй да́де ухó:

— ... Скýпо, всýчко скýпо, крýстник Éньо! Каквó да кúпим с двé-трý яйцá, дéто ги взéмаме сúтрин от кокóшките? Едвáм свáрвame¹⁵ да си взéмем сól и калýп сапóн, та да се оперéм. Тýй кибрýт, гáз — забráвили сме го. Чe барéм да сме добré, да сме зdrávi, крýстник Éньо, а тó...

— Каквó прáви Ивáн? Кák е сегá?

— Кák ще е Ивáн — лежí. Отдé дойдé тáз блест, крýстник Éньо, отdé дойдé. Сегá по светá Богорóдица ще стáне сéдем мéсеца кák не é похвáнал rábota¹⁶. Душíй го нéщо в гýрдите, подпýра го éй тúка é. Отслáбна, да го дýхнеш, ще пáдне. Не é добré, крýстник Éньо, жýlt, чéрен, катó прýст. Дýмат ми¹⁷: заведí го в бóлницата, турí го на колáта и го заведí в бóлницата.

— За бóлницата трýбват парý — кáза Éньо.

— Трýбват амí, кák да не трýбват — женáта въздýхна, след тýй продýлжí: — че налý ни умрý бñзи déн, крýстник Éньо, и бýволицата. Иzkáрах я сутринтá зdráva и чýтава, нýцо ѝ нýмаше, а вечерtá, катó си дойдé, гýтна се¹⁸ пред вратника и умрý. Душáта ми се обýрна, плáкали сме, катó че умрý човéк...

— Бóлест има по добйтýка — кáза Éньо. — И на мéне ми умрý една тeliца.

Женáта замълчá, но катó се ослúша поб-dobré, Серафýм разбрá, че се шéпне. Изведnáж Éньо извýка:

— Нýмам парý áz! Отдé ще ти взéма парý да ти да́м? Нýмам..

— Не дўмай тъй, кръстник Ёньо, не мѣ връщай. Ты ще ми помгнеш, тъй ще ми дадёш... Че при кого дру́ги да ѹда, кръстник Ёньо..., при кого, злочеста¹⁹ аз... Кръстник Ёньо..., моля ти се като на гостопод...

— Остави ме, ти кáзвам, нýмам пари! — изкреша Ёньо.

Жената млѣкна и заплака. Серафим я слушаше какъ хълца и какъ вие като пребита. Ядосан, Ёньо се показа на вратата и погледна надалеч, бѣз да спира очи някъде. Серафим тихичко прибра хляба си и се изправи. Жената излѣзе от кафенето и си отиде.

— Пари ли иска? — пощепна той на Ёньо.

— Пари иска. Отде да ги взема, аз б нка ли съм? Искала да вбоди мъжка си на болницата. Добрѣ, ама като нýмам? Като нýмам, каквото да ѹдам? — сърдеше се общо Ёньо.

— Знáчи, сиромашъя. Сиромашъя до шия²⁰, а? Тъй да се кáже...

Вечерта Серафим остана на гости на Ёньо, но отказа да спи в кафенето.

На дру́гия ден Ёньо се забави и късно дойде да отвори. Той завари Серафима седнал на пейката и, както вчера, рѣжеше си хляб с ножчето и закусаше. Ёньо се изправи пред него, изгледа го продължително, след туй кáза:

— Ти каквото си напрѣвил?

— Каквото съм напрѣвил. Никому нйшо не съм напрѣвил — крѣтко отвѣрка Серафим.

— Дал си пари на Павлина, оназ, които снощи бѣше тўка, дѣто искаше пари от мене. Аз сега бѣх у тях, тъ ми кáза. Как така даваш пари на човекъ, когото не познаваш? Че може да те излъже, може да не ти ги върне.

— Ба, ще ми ги върне тъ. Нека заведе мъжка си на болницата, може да му помогнат докторите. А пък мбите пари ще ги върне. На час, помеждъ ни, условието знаеш ли как е? — Когато гостопод на нея, и тъ на мене. Аз не бѣрзам.

Ёньо прехапа устните си и замълча.

— А палто? С каквото ще си купиш палто? — кáза той.

— Че нали имам палто? Ето го! — Серафим взе палто от пейката и го разгъна. — Хубаво си е то, мбето палто, нйшо не мѣ е...

Той се усмиваше и лѣко поклаща глава, като че броѣше крѣпките или като че си спомняше нещо. Десет и повече години има, откакто се кани да си купи палто. Докато бѣше млад, каквото изкарваше, изпиваше го. Сега вѣче не пиеше, зашото твърде не бѣше здрав, но често даваше някому парите са, както бѣше ги дал тая сутрин на Павлина. Оттога²¹ на палто му взеха да се явяват тия големи крѣпки.

— Хубаво си е то, мбето палто — продължи той с някаква особена радост в гласа си. — Аз като го поизкърпя пак, ще прекарам с него и тази зйма. Пък ако ми е писано²¹, с него може да се представя и пред бога. То там, на бнзи свят, туй палто може да ми помогне. Може пък там да ми дадат ново зймно палто, златно, тъй да се каже, скъпоцѣнно...

Серафим говóреще на Ёньо, но не гó глéдаше. Той пусна палтóто на коленáта си, позаглéда се пред сéбе си и се усмíхна.

1. Жéга нар. Горецина. 2. Орфáно разг. Скъсано по краищата. 3. Брé разг. При обръщениe. 4. Бахчá (перс.) нар. Зеленчúкова или овóщна грайна. 5. Дé разг. Къдé. 6. Берекéт (араб.) разг. Плодорóдие. 7. Когá разг. Когáто. 8. Хармáн (перс.) нар. Вършитба. 9. Ту́рлáц и диал. Торлáци — назvание на сéляни от планинската чáст на Бългáрия. 10. Щó нар. Кобкото. 11. Кáй нар.-разг. Кáзва. 12. Хák (араб.) нар. Заплáта, парíчно възнаграждéние. 13. Отрызами витаниета разг. Отказа ми рýзко. 14. Скътал нар. Скрýл. 15. Свáрваме разг. Успíваме. 16. Нé е похвáнал работа разг. Нýкак не е работил. 17. Дýмат ми нар. Кáзват ми. 18. Гýтна се диал. Повали се. 19. Злочéста нар. Нещастна. 20. Сиромáши до шýя нар. Голýма бéдност. 21. Акбми е пýсано разг. Акó ми е предопределено от съдбата.

ПÉЙО ЙВОРОВ

(1877—1914)

Пéйо Йворов е родéн в гр. Чирпáн. Произхóжда от бéдно занаятчийско семéйство.

Поéзията на Йворов има голýма худóжествена сýла и общéствено значéние. В нéя са отразéни реалистично и вълнúващо страдáнията на бéдните сéляни по врéме на рáнното разvýтие на капитализма в Бългáрия.

Със стихотворéнията на Йворов „Градúшка“, „На нýвата“, „Армéнци“, „Двé хúбави очí“, „Калибpa“ бéлгарската поéзия достíга до голýмо съвършéнство, до изýщество и виртуóзност в стих и езíк.

Твóрчеството на Йворов е събрáно в пéт тóма: стихотворните сбýрки „Стихотворéния“, „Безсéници“, „Подíр сéнките на облаците“ и дráмите „В полíте на Вýтоша“ и „Когáто грýм удáри“.

КАЛИÓПА

(Ó ткъс)

„Дé, момчé, умá ти хвéрка?
Всé навýн ти са очíte!
Дýвол нýкой тýк се бýрка,
пák разтéглихме ушите.¹

Пáлешник² ли тýй ще стáва,
или за носá ти брýнка?
Кóш кюмýр³ се достопáява,
а тý глéдай óще вънка!⁴ . . .“

— Тráк-чýк, жáн-жýн, трáка-чýка! —
наковáлнята възглáся⁵.
И духáлото се пúка:
дéха⁶, пýха⁷ и приглáся.

Гléдай юскри рóй звездíци
от желáзо нажежéно,
гléдай бgnени езíпи
от огнýще разжарéно.

„Хéй, момчé! . . .“
— Жжýн! чýка-трака. . . —

Нéка стáрия нарéжда!⁸
Щó ли мóмък трéпен⁹ чáка,
чéсто-чéсто вýн погléжда?

— Тám-сáм! Зýн-вýн... бýва-бýва...
Кáли-Кáли-Калибpa! —

Наковáлната звънливо,
присмеху́лка върла¹⁰ хло́па.

— Зън-вън, тра́к-мráк!
— Бóже мýли,

о́ще нýма я зорáта...
Удря мόмък, удря, си́ли¹¹ —
на гърди навéл главáта.

За гидия¹² от небéто
слънце сúтрин не изгрáва,
срéща¹³, хé — отзáд пердéто,
нémу¹⁴ тó се навестява.

Стáр болáрин¹⁵ — зъл лихвáрин
в края нáш се слáви;
тóй палáти¹⁶ най-богáти
сред градá напráви.

Пáзи стáро грóзно хáро¹⁷
Калиопа кра́сна¹⁸,
катó клéтка зад решéтка
птичка сладкоглásна.

Стáр болáрин — зъл лихвáрин
вárди я страхливо.
от светобен взбр грехобен
край¹⁹ я завистливо.

Но зорáта в небесáта
зáран щóм се пúкне,
стáр болáрин към пазáра
глéдаш го че хúкне.

Боляркíня сиротíня²⁰
трéпетна тогáва,
катó в трéска там завéска
бърже отвалява²¹.

А отсрéща я посрéща
с пóглед буйно плáмен
млáд момчина юначíна²²,
хубавéлек²³ хвáлен.. .

Ший²⁴ грижóвно хубавíца
и любóвно
през прозбрéца погléжда,
па си щéпне и нарéжда:

„Вóлен, хúбav, мóй сокóле,
млáд и любáв²⁵,
брáт бъдí ми, вráг не бývай,
огън пóглед тúк не впývай,

чe гори me твóя пóглед, —
уморí me! ...
Щó е слънце на лозáта,
жáдна, бólна за росáта?

Нéи — дráга — мóй сокóле,
дáй ѹ влáга!
Слънцето тогáз да грéе
и лозá щe зеленéе!

Двé сърцá се знóйно²⁶ лóбят,
стáро-хáро ги делíй:
дáли врéмето си гúбят,
или бóг щe се смили?

1. Ушít e прен. Чáст на ráло. 2. Пáлешик — желáзната чáст на ráло.
3. Кюмю́р нар. Вéглиша. 4. Вéнка нар. Вéн. 5. Вéзглáся тúк Вéка. 6. Дéх a
диал. Дýша. 7. Пéх a нар. Дýша. 8. Нарéжda прен. тúк Говбри бáвно и напéвно.
9. Тréпен (поет.) прен. Безпокбен. 10. Вéрла диал. Злá. 11. Сíли разг. На-
пряга се. 12. Гидия (тур.) Смéл, решéтелен млáд човéк. 13. Срéща вм. Отсрéща.
14. Нéму ост. На нéго. 15. Болáрин ост. Богáт човéк. 16. Палáти тук Хубави
кьщи. 17. Стáро-хáро нар. Стáр и протíвен човéк. 18. Кра́сна нар. Красíva,
прекrásna. 19. Край вм. Крайе. 20. Сиротíня нар. Нешáстница. 21. О твáлýва нар.
Отдрéпва. 22. Момчíна юначíна нар. Снáжен хúбav младéж. 23. Хубавéлек
нар. Хубавéц. 24. Ший вм. Шие. 25. Лóбav нар. Човéк за обýчане. 26. Знóйно
вм. Горéщо.

ПÉНЧО СЛАВÉЙКОВ

(1866—1912)

Пéнчо Славéйков е родéн в гráд Трýвна. Сýн е на вýдния възрождénски поéт и общéственик Пéтко Рáчев Славéйков. Слéдва филосóфия и литератúра в Гермáния.

Пéнчо Славéйков е едýн от класиците на бýлгарската литератúра. В поéзията си възпýва геройзма на бýлгарския нарóд в освободителната борбá. Умéло преработва мотиви от нарóдното творчество. Славéйков е майстор на кратките лирични творбí.

Нáй-известни произведéния на Пéнчо Славéйков са сбýрките „Мóмини сýлзи“, „Епíчески пéсни“, „На острóва на блажéните“, „Блýнове“, „Сýн за щáстие“ и поéмата „Кéрвава пéсен“.

НИ ЛÝХ НЕ ДÝХВА...

Ни лýх не дýхва над полéни¹,
ни трéпва лýст по дýрвесá²,
оглéжда вéдър лýк небéто
в морé от бýсерна росá.

В зорý ранил на пýт, áз дýшам
на лýтно ýтро свéжесттá —
и мýлва ми душáта бóдра
за лéк пýт охóлна³ мечtá.

За лéк пýт, за почíвка тýха
през ясна вéчер в рóден кýт,
кýдéто ме с милóвки чáка
на мóйто щáстие сънýт.

1. Полéни диал. Полáни. 2. Дýрвесá (поет.) Дýрвéта. 3. Охóлна тук Красíва.

ТÝХО ВéЕ...

Тýхо вéе вéчéрна прохлáда
и полéка мрáка нóщен пáда.
Всýчко вéч¹ прибира се за сýн.
Тréпнаха звездíци в небесáта.
Из полéто нéйде² от чердáта³
се зачúва тýх, залútан звýн.

Пýпчиците кýм земá привéжdat,
мóрни⁴, рóсно чéло и изглéжdat
кák се мýлва лýст сýс лýст...
Днéвна скрýб в душá се притáяva
и сýрцéто с крóгост упояva
аромáта нóщен блáг и чист.

1. Вéч (съкр. поет.) Вéче. 2. Нéйде нар. Нýктьde. 3. Чéрдáта вм. Стáдото говéда. 3. Мóрни нар. (поет.) Уморéни.

ВЪВ СТАИЧКАТА ПРЪСКА АРОМАТ...

Във стаичката пръска аромат
оставена от тёбе кйтка цвёте,
тоз¹ аромат душата ми в мечти
при тёб унася, свидно мое дете.

И виждам те унесена в мечти
за мен, подпряла чело на ръцете...
Във стаичката пръска аромат
от теб оставената кйтка цвёте.

1. Тоз з диал. Този.

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ

(1887—1916)

Димчо Дебелянов е роден в гр. Копривщица. Произходжа от бедно занаятчийско семейство. Убит е като офицер през Първата световна война.

Стихотворенията на Дебелянов са събрани в един том. Тези са художествен документ на епохата около Първата световна война и на настроенията на честната българска интелигенция тогава.

Дебеляновата поэзия се отличава със задушевност, с искреност и дълбочина на чувствата, с изящество и музикалност на стиха.

СКРИТИ ВОПЛИ

Да се завърнеш в бащината къща,
когато вечерта смирено гасне
и тихи пазви тиха нощ разгръща
да приласкае скръбни и нещастни.
Кат¹ бреме хвърлил чёрната умбра,
щоб безутешни дни ти завещаха —
ти с плахи стъпки да събудиш в двора
пред гостенин очакван радост плаха.
Да те пресрещне старата на праға
и, сложил чело на безсилно рамо,
да чезнеш внейната усмивка блага
и дълго да повтаряш: мамо, мамо...
Смирено влязъл в стаята позната,
последна твоя пристан и заслоня,

да шéпнеш тíхи дúми в тишинáта,
впíл мóрен пóглед в стáрата икона:
áz дóйдох да дочáкам мýрен зáник,
че мóйто слýнце свóя пýт измýна...

Ó, скрýти вóбли на печáлен стрáнник,
напráзно спóмнил мáйка и родíна!

¹ Кат обл. Катó.

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ
(1898—1923)

Христо Смирненски е родéн в гр. Кýкуш (Македóния). Произхóжда от бéдно семéйство.

Смирненски е едýн от наý-голéмите пролетáрски поéти в Бéлгáрия. Чрез типични художествени óбрази и картýни разкрýва противорéчията в капиталистíческото общество в начáлото на XX вéк. В цíклите „Деца на градá“ и „Зýмни вéчери“ Смирненски рисúва с дýлбóко съчúвствие живóта на рабóтниците в капиталистíческия гráд.

В поéзията на Смирненски намýра отражéние революциóнният по-déм на рабóтническата клáса след Пýрвата светóвна войнá. В стихотворéнията „Москá“, „Червéните ескадрóни“, „Рýският Прометéй“ поéтът пíаменно възпýва Вéликата октомврýйска социалистíческа революция. Свóя възтóрг от борбите на пролетариáта от цýл свýт изразýва в стихотворéнията „Йохáн“, „Рóза Лиоксембург“, „Кáрл Либкнехт“.

Творбите на Смирненски — стихотворéния, ráзкази, стáтии и фей-летóни, са издáдени в трý тóма.

ЙОХÁН

Над мýртвата градíнка вечерта
разпýскаше косý от чéрен мрák.
Йохáн отkréхна мálките вратá,
огléда ýличната пустотá
и в мýг прескóчи дýрвения прág.

След нéго припна пláчуща¹ женá,
протéгнала в рýцéте си детé.
Но, озарéн от блéдната лунá,
безшúмно в тýгостната тишинá
отмина тóй и всíчко опустé².

След нéго дълго, дълго глéда тя,
далéче впíла поглед замечтán:
наоколо бе сънна пустотá
и сáмо пребледнélите устá
нашéпваха едвám: „Йохáн, Йохáн!“

· · · · ·

На барикáдата Йохáн е сáм.
В предсмъртен стóн старíкът белобрáд,
оплýскан с кръв, повдýга се едвám.
Съэрýл хусáрите през дýм и плáм,
крецый, издéхвайки: „Назáд! Назáд!“

А, стýснал карабината в ръцé,
Йохáн ги срéща с грýм и ги зовé:
„Елáте вýй³, áз с кáменно лице
ще срéщна щýка в свéбето сърцé!
Елáте вýй, престýпни синовé!

Безúмци! Всýка кáпка крýв пред вáс
ще ближне нóви хýляди борçí!
Вéч бýй⁴ дванáйсетия кóбен чás
и ще сразýм престýпната ви влáст!
Елáте вýй! Елáте, подлеци!

А от верýгата хусáр⁵ едýн
тогáз⁶ просъска гнéвно с глáс пийн:
„Млъкнý! Ръцéте góре, рóбски сýн!“
Но, величáв кат нýкой исполýн —
„Челáта góре!“ — вýкна му Йохáн.

Задрúжен грýм изпрати му отвéт.
Той грóхна до старíка белобрáд.
Хусáрите се втúрнаха напрéд.
Едýн от тýх се взрý в ликът му блéд
и прýсна чéрепа му със приклáд.

· · · · ·

А тýнеше Берлýн в мъглá и скréж
и бликаше предúтрен сýнкав здрáч.
И в бéдна хýжа, в ýжас и копнéж,
еднá женá при всéки глóух гýрмéж
избóхваше в несдéржан гóрък⁸ плáч.

И, стйснала детéнцето си, тý
всé чákаше със пóглед замечтáн.
Навéн царéше смýртна пустотá
и глúхо пребледнélите устá
през плáч нашéпваха: „Йохáн! Йохáн!“

1. Пл áч у ща остар. Пл áчеща. 2. О п у с т é обл. Опустá. 3. В ýй вм. В ýе. 4. Б ýй вм. Б ýе. 5. Хус áр вм. Нýкогашен германски войник-конник. 6. Т о г áз обл. Тогáва. 7. Г б р ъ к арх. Горчий.

НИКОЛÁ ВАПЦÁРОВ

(1909—1942)

Никóла Вапцáров е родéн в гр. Бáнско.

Вапцáров ýчи 7 годíни в Мóрското машйнно учýлище в гр. Вáрна. След завéршване на учýлището стáва фабrýчен рабóтник и се вклóочва активно в антифашистката борбá нарéд с наý-смéлите професионални революционéри. На 23 юли 1942 г. фашистите го разстрéлват зáедно с петýма нéгови другáри.

Никóла Вапцáров е наý-талантливият бýлгарски поéт-антифашист. В свóята сбýрка „Мотóрни пéсни“ (1940) тóй рисýва правдíво и с худóжествена простотá сурóвия живóт на рабóтническата клáса, предстávia драматично грандиóзния ѹ двубóй с фашизма, изразýва несломýмата си вýра в побéдата над стáрия свýт и в изгрáждането на нóвия живóт.

„Вýра“, „Писмó“, „Двубóй“, „Ромáнтика“ са наý-хýбавите стихо-творéния в пролетáрско-революционната ни поéзия от врéмето на фашизма.

В цíкъла стíхове „Пéсни за еднá странá“ поéтът пролетáрски интернационалист възпýва много задушéвно геройчната борбá на испáнския нарóд против фашизма.

През 1952 г. Международният комитéт на мирá награждáва посмýртно Вапцáров с почетната гráмота за мир.

ПРЕДСМÝРТНО

Борбáта е безмýлостно жестóка.
Борбáта, кákто кáзват, е епíчна.
Áз пáднах. Дрýг ще ме сменý и... тóлкоз¹.
Каквó тýк значи нýкаќва си лíчност!

Разстрéл, и след разстрéла — чéрвей.
Товá е тóлкоз прóсто и логíчно.
Но в бýрата ще бýдем пák със тéбе,
нарóде мóй, защóто те обýчахме!

14 ч. — 23. VII. 1942 г.

1. Т óлкоз диал. Тóлкова.

ПРОЦАЛНО

На жена ми

Понякога ще юдват във сънъ ти
като нечакан и далечен гостенин.
Не ме оставяй тий отвън на пътя —
вратите не залоствай¹.

Ще влезна тихо. Кротко ще приседна²,
ще впера поглед в мрака да те видя.
Когато се насяти да те гледам,
ще те целуна и ще си отида.

1. Залоствай диал. Затваряй здръво. 2. Ще приседна диал. Ще седна за кратко време.

ВЯРА

Ето — аз дишам,
работя,
живея
и стихове пиша
(тъй, както умеля).
С живота под вежди
се гледаме строго
и боля се с него,
доколкото мога.

С живота сме в разпра,
но ти не разбираш,
че мразя живота.
Напротив, напротив! —
Дори да умирам,
живота със гръбите
лапи челични
аз пак ще обичам!
Аз пак ще обичам!

За него — Живота —
направил бих всичко. —
Летял бих
със пробна машина в небето,
бих влязнал във взривна
ракета, самичък
бих търсил
в простора
далечна планета.

Но ето, да кажем,
вий вземете — колко? —
пшенично зърно
от моята вяра,
бих ревнал тогава,
бих ревнал от болка,
като ранена
в сърцето пантера.

• • • • •
Може би искате
да я сразите
моята вяра
във дните честити,
моята вяра,
че утре ще бъде
живота по-хубав,
живота по-мъдър?

• • • • •
А как ще щурмувате, моля?
С куршули?
Нé! Неуместно!
Ресто! — Не струва!

Тя е бронирана
здраво в гърдите
и бронебойни патрони
за нея
няма открити!
Няма открити!

ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА

(1893)

Елисавета Багряна е родена в гр. София. Произхόжда от чиновническо семейство. Завършила славянска филология в Софийския университет.

Багряна е най-талантливата българска поетеса. Нейната поезия е разнообразна и богата по съдържание. С голема художествена сила Багряна възпъва любовта и красотата, прославя свободната родина и строителството на новия живот. В стиховете ѝ намира израз съветско-българската дружба и борбата за мир. Пише и стихове за деца.

Лириката на Багряна е пропита с хуманизъм и искреност на чувствата. Най-значителни творби на поетесата са сбирките: „Вечната и святата“, „Звездата на моряка“, „Сърцето човешко“, „Петзвездия“, „Обичам те, Родино!“.

ЛЕТИЩА

Всё така и до днес аз обичам
да летя,
да летя,
да летя
(и в действителност,
и с мисълта).
Тази страсть,
тази жаждата птича,
тя, изглежда, не се насища.
Затова и до днес ме привличат
тези грейнали нощем
летища.

Но когато след дълго летене,
закопняла за близкия дом,

се завръщам —
и плавно пред мене,
ти, летище,
ти — родно гнездо,
сред полето софийско изплуваш —
аз усещам тогава,
че няма
за сърцето ми
трепет по-чист
и дълбок
и любов
по-голема —
и се мислено склоням¹,
целувам
всяка твоя тревичка
и лист.

1. Склоняме се във. Навеждам се.

УТРО В СЛИВЕН

Стъпките ми будят тротоара
тази сутрин в тебе, башин град.
Аз съм с половин век
днес по-стара.
Ти си с половин век
днес по-млад.

Гледам със зеници разширени —
да позная
стария квартал.
А далък той ще познае в мене
малкото момиче
с ален шал?

Улицата съща — но нé съща.
Уж¹ на мястото съм — а не съм:
тук я нáма дáдовата къща
сред тревýсалия
калдъръм².

Нáма я онáзи порта³ стáра
със ковáно⁴ чúкче и халкá,
стáрата кайсия — над дувáра⁵
да ми мáхне
с чúкаща ръка.

Дáдовата къща
в паметтá ми
сáмо
днéс живéе — спóмен тíх.
За да не изчéзне със смýрттá ми—
нéка да останé

в мóя стíх.
А блестят тúк в слънце
нóви сгráди
и шумí в тýх нóв
и бúен свýт.
Нé, не спýрайте се,

хбра млади,
áз съм сáмо
пýтник непознáт . . .
И отéват пák по тротоáра
стéпките ми

в téбе, бáщин grád.
Но не сé усéщам вéче стáра,
катó вýждам téбе нóв
и млаd !

1. Уж вм. Като че лй. 2. Калдъръм (гр.) Кáменица настíлка на улица.
3. П б р т а (лат.) Двóрна вратá. 4. Ковáно вм. Извáблено с ковáне. 5. Ду в áр (перс).
нар. Стенá, зид.

ВЕСЕЛИЙ ХÁНЧЕВ (1919—1966)

Веселий Хáнчев е родéн в гр. Стáра Загóра. Завéршва práво в Со-
фийския университéт.

Хáнчев е извéстен съврéменен бýлгарски поéт. Нáкои нéгови стíх-
хотворéния са едни от най-цéнните творбí в най-нóвата бýлгарска
лирика.

Отéчествоная войнá, в кóято поéтът учáствува катó обикновéн
войнýк, е téма на сбýрката му „Стíхове в палáските“, удостоéна с Ди-
митровска нагráда. Стихотворéнията „Балáда за бащáта и синá“, „Нé,
не мóга да спý“ и др. са израз на любóв към социалистíческата рó-
дина. Тé са жíзнено правдíви по мýсъл и чýвства.

Нé, НЕ МÓГА ДА СПÝ

Нé, не мóга да спý. Ще изляза навýн, под небéто,
дéто свéтят звездí и тревóжния вýтър тръбí.
Искам тám да съм с téб, да ти кáжа товá, за коéто
не успáх, не посмáх, мóже би . . .

Недолюбих те áз, ненагáтих те, мóя любýма.
Разделий ни дýлгýт. Затовá не плачí, не корý!
За да има любóв и мечти занапréд за да има,
áз отíвам на бóй призорý.

Ако падна убит срѣд стентá, под звездите студéни,
запомни ме с добро¹, но на гроба ми ти не ридай.
Посрещнй радосттá, отвоювана с мъка от мénе,
долюбий вмѣсто мén², домечтай!

Áз не щé се гневя, а ще бýда щастлиv и спокóен,
Нé за скръб съм се бýл, нé за сълзи вървя на войнá.
Вéчé съмва над мén. Вéче влизат другáрите в бóя.
Лéка нóщ, моя мýла женá!

1. Запомни мe с добrо вм. Запази за мénе добrи чuvства. 2. Мéн диал.
Мéns.

ЖИВ СЪМ

Жиv съм.

Нажежено е до бýло
всичко в мén.

Жиv съм.

Пáдам и крешя от болка.

Жиv съм.

Не от болесттá болý.

Болý ме, че съм повалéн.

Жиv съм.

Като тетивá трепéря цáл.

Жиv съм.

Цáл горý и в трéска вýкам.

Жиv съм.

Нé от трéската трепéря,

а от гнáв,

че съм се спрýл.

Жиv съм.

Хóра, спрéлите минúти ме болýт.
Жиv съм.

По загубените пътища крешя.

Жиv съм.

Хóра,

Искам рождествá,
не искам смýрт.

Жиv съм.

В мén крешцí недородéн светá.

Жиv съм.

Мéртъв ще съм,
акó не крешя от болка.

Жиv съм.

Хóра,

чýйте диагнóзата на болесттá:
жиv съм.

ДИМИТЪР ДИМОВ

(1909—1966)

Димитър Димов е родéн в гр. Лóвеч. Завéршва ветеринарна медицина. Дéлги години работи като профéсор във Ветеринарно-медицинския факултéт в София.

Димов се утвýрждáва като едýн от най-изтýкнатите съвременни бýлгарски писáтели-романисти. Тóй е увлекáтелен разказвáч, дýлбóк психолóг, мáйстор на естéствения, стéгнат диалóг.

Писáтелят издаáва ромáните: „Порýчик Бéнц“ с téма от Пýрвата светóвна войнá, „Осéдени душí“, свéрзан с борбáта на испáнската ре-

публика, и „Тютюн“. Той е автор и на драмите „Женъ с минало“, „Виновният“ и „Почивка в Арко Ирис“.

„Тютюн“, най-известният роман на Д. Димов, е реалистична картина на живота на българската едра буржоазия до девети септември 1944 г. и на класовата борба на пролетариата.

ТЮТЮН

(Откъс)

Когато Ирина и Костов наблизиха Кавала, видяха синевината, но денонощие не можа да разсее ужаса от изтесната нощ. По хълмистата равнина стърчаха тъжно маслинови дървета и останатици от дrevни развалини, мярката се блата, обраснали с тръстика, гръцки селяни беряха тютюн.

Светът на „Никотиана“¹ и Немския папиросен концерн се бе разпукнал на отдели блокове и двама от тях — завчера Борис, тази нощ фон Гайер — се бяха отърколили в пропастта, оставяйки зад себе си усещане на виновност и печал. „Никотиана“ бе стигнала до своя неизбежен гибелен край. Нямаша да има вече надлъгване при покупките, неприятности с манипуляцията, сплетни около продажбите. Името на „Никотиана“ се превръщаше в пръзка дума, а глъвчицата ѝ експерт с всичката си елегантност и блъсък — в безлично конте², в излишен, неправещ никому впечатление човек. Едва сега Костов разбръзъка се бе грижил така несъзнателно и предано до последния миг за Борис, защото бе желал подпъването на договора с Кондойнис, защото бе потресен от убийството на фон Гайер. Без „Никотиана“ той губеше почвата под краката си, нямаше кого да подкупа, увещава или заплашва с нейната мощ. Експертьт се усещаше смазан и унизиен, като заедно с това изпитваше злобата на всички, които трябваше да си отидат със стария свет. Нямаше никакви изгледи, никаква морална опора за новия живот. Алардори всред тази пустота полъхна надежда.

Костов помисли за Аликс. Да, оставаше Аликс!... Дете то с ръждиво-червена коса продължаваше да упражнява чудотворно въздействие. Оставаше Аликс, дъво, изсъхнало цветче, откъснато от скалите на Тасос³, което запълваше пустотата, зееща след разрухата. И снобът⁴ видя пак детето в рамките на загиващия свет, представи си отново Аликс в своя мухлясал „Юнион“⁵, облечена в бледожълта вечерна рокля. Той не съзна, че отглеждайки дивото цветче, искаше да създаде човек, подобен на себе си.

Остър звук на огъната ламарина прекъсна мислите му. Експертьт усети, че нещо в дясната му ръка не беше в ред. Той си спомни за своята напредваща артериосклероза. „Слаб удар — помисли той. — Тази нощ трябва да съм получил от тревогата слаб удар.“ Той съзная, че карането в това състояние бе опасно, и спря колата.

— Моля Ви да ме заместите!... — обърна се той към Ирина. — С дясната ми ръка е станало нещо.

А тý отговóри:

— Да, забелýзах.

Тé разменíха mestáta si, без да поглéждат към пакéта с трупá на Борис върхú зáдното седáлище и без да прикаzват, защóто всíчко, върхú коéто в тóзи момéнт мóжеха да мýсят или говорят, бé еднáкво потýскашо и за двáматá.

Тý сéдна зад кормýлото и подкара колáта предпазлýво и бáвно.

Сегá Ирина ýскаше да бéде останена на спокойствие, да не мýсли и върши нýщо, защóто ужасът на ноцтá я бéше превърнал във вко-чанéн трóуп, подобен на онá, кóйто седéше зад тáх. Сегá тý ýскаше да се уединí в мълчáнието и ббровете на Чамкория⁶, под небéто с хладни звездí и да чákа равнодúшно всíчко, коéто щéше да се слúчи побнатáтьк. Защóто, каквóто и да стáнеше, тý бé неуязвýма. Физíческата разрúха на стáрия свáйт не я засýгаше, а нóвият не я плáшеше. Тý при-тежáваше влóгове в чужбíна, кóйто нýкой не мóжеше да ѝ отнéме, а през тáзи нóщ се уверý, че комунíстите не отмýщáваха на жéн. Алá тý усéщаše, че не мóжеше да се спасí от нéцо друѓо, коéто бé поб-стрáшно от отнéмането на богáтството и отмýщéнието на глáдните. И товá бé нéйната сóбствена, вътрешна разрúха. Товá бé пепелтá от всíчко, коéто бé преживýла досегá, и от ужаса на тáзи нóщ, кóйто се бé превърнал изведнáж в мрáчно безразлýчие, такá че тý не мýслеше вéче нýто за Борис, чиéто сърцé престáна да тупти в ръцéте ѝ, нýто за въzméдието, коéто се изсýпа върхú фóн Гáйер, нýто за олющената паница с риванóл⁷ и ранéните партизáни, кóйто превърза с дрýпи и кóйто щýха да бéдат доубýти от нéмците. Сегá тý бé напълно изчéрпан, студéн безжýзnen човéк.

И затовá тý кáраше съвсéм механично и постепéнно засýли скo-ростtá на колáта, катó престáна да се бой, че мóжеше да напráви грéшка с кормýлото. А пакéтът, постáвен на зáдното седáлище, се лóшкаше безпóмощно и се наклонýваше бáвно на еднáта si странá. Нáй-пóсле тóй се катúrná⁸ и се удáри с тýп звýк във вратýчката на колáта, катó остана в лéгнало положéние. Сегá тóй приличаше на обикновéн багáж. Но Ирина и Кóстов не забелýзаха товá.

1. „Никотиáна“ тýк Име на голýма тютюнева фíрма. 2. Конт é (ит.) разг. Човéк, кóйто се грижи прекалено за външностtá si. 3. Тáсос — Остров в Гéрция 4. Си бб книж. Човéк с ограничéни интереси, кóйто се стремí да прáви впечатлéние с външния si блásък. 5. „Юниóн“ тýк Голýм софийски аристократичен клуб нýкога. 6. Чамкория сегá Ббровец, извéстен курóрт. 7. Риванóл (лат.) Вид дезинфекци-онно лекárство. 8. Катýрна се разг. Пáлна.